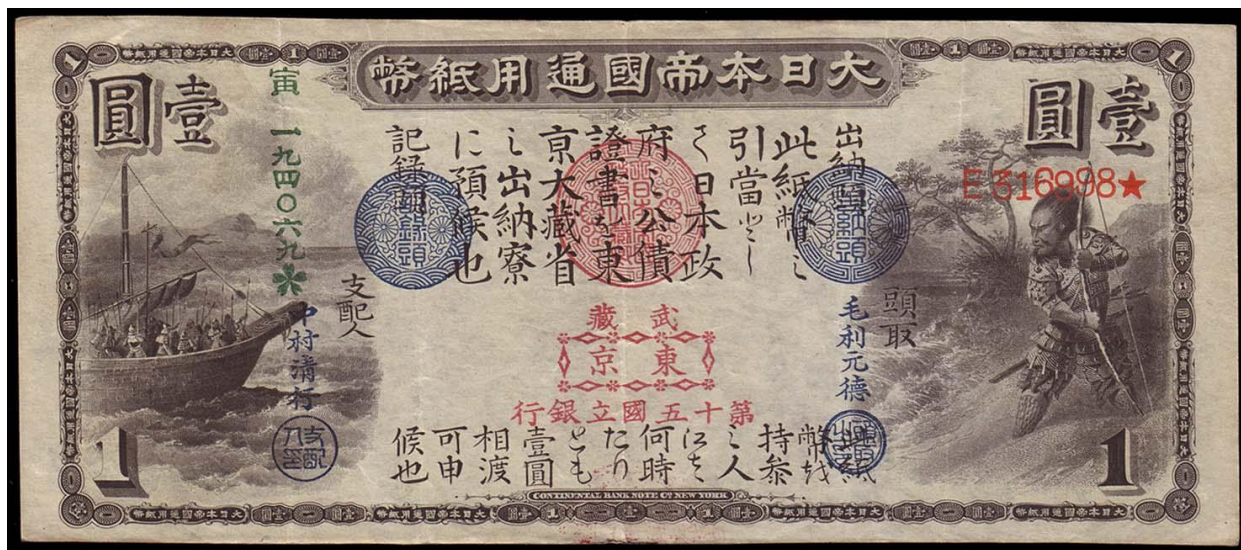

Nad japonskými papírovými penězi

V letech 2012 – 2014 sestavil
a v roce 2017 doplnil

František Sedláček

Uveřejněno in memoriam po kompilaci díla Pobočkou papírová platidla ČNS
v roce 2025 za laskavého souhlasu pana Jakuba Sedláčka

Copyright © František Sedláček – heirs
Žádná část tohoto díla nesmí být bez souhlasu držitelů autorských práv reprodukována ani jinak šířena.

Úvod

Zde je nutnost charakterizovat obsah tohoto soupisu. Tedy, jsou to japonské pohádky, pověsti, legendy, historie, hrdinové a reálie promítnuté do japonských papírových peněz ... a nejen do nich a nejen do japonských.

A dále, na začátku je třeba zařadit do nějaké souvislosti záměr věnovat se jímavým prvkům na japonských papírových penězích.

Předem zdůrazňuji, nejsem japonolog. O Japonsku a jeho kultuře vím jen to, co běžný vnímavý Čech, tedy to, co se dá vyčíst z knih nebo vyslechnout od turistů nebo znalců.¹

Prapůvodně mě zaujal portrét *Takenoučiho no Sukuneho*, tak jak je vyobrazen na několika japonských bankovkách a chtěl jsem si všimnout především jeho. Začal jsem tedy studovat japonské bankovky s jeho portrétem a vzápětí jsem objevil svět neobvyklé zajímavosti. Tím nemám na mysli ty strašné sběratelské ceny japonských bankovek. Nevýhodou nynějšího společenského uspořádání je, že mohou existovat neskuteční zbohatlíci, schopní všechno přelátat jen pro pocit mít zase něco dalšího. Sbírat Japonsko v jakékoliv formě, tedy nejen mince a bankovky, je módní záležitost.

Takenouči no Sukune je sice či byl pozoruhodný pán, ale nelze začít s ním a zaměřit se jen na něj, to by bylo jako přijít na Macbetha až když pochoduje Birnamský les k Dunsinanu.²

Grafický výraz japonských papírových platidel se během desítek let několikrát podstatně změnil – ostatně jako všude jinde na světě – a bude zajímavé pokusit se zachytit průběh těchto změn. A pak už skutečně nemůže jít jen o *Takenoučiho no Sukuneho*, ať je jak chce pro mne prvotní, nýbrž o celý obsah pojmu *japonský výtvarný návrh v papírových platidlech*. Ale zase ne o obsah pojmu *japonský výtvarný návrh obecně*, protože zjevné souvislosti mezi obsahem tohoto nadřazeného pojmu a japonskými papírovými platidly nelze zachytit na omezeném prostoru mých mizerných znalostí japonských reálií. Natož rádně rozebrat.

Spisek jsem chtěl tedy původně pojmenovat „*Takenouči no Sukune*“. Především, jak už jsem řekl, chtěl jsem se zabývat právě jen jím. Jeho obrázek na bankovkách, ať už právem či neprávem, ukazuje tvář úžasného člověka. Také význam *Takenoučiho no Sukune* jako veličiny, lépe řečeno jeho charakterního portrétu v japonských dějinách a potažmo na japonských papírových platidlech, je v tom, že bankovky, na kterých je vyobrazen, jsou jakýmsi reprezentačním svorníkem či spojnicí mezi obdobím legend, obdobím hledání unikátního japonského provedení papírových platidel, obdobím nacionalismu a obdobím moderních japonských bankovek. Ale nejen to – několik platidel s touto osobností demonstruje také etapu vývoje představ o provedení papírových peněz, předelovou etapu pokroku v technické realizaci a vývoj finanční podstaty papíru jako platidla. Navíc, *Takenouči no Sukune* byl skvostnou záminkou se aspoň trochu probabrat džunglí japonské historie, legend a pohádek. I jeho pozoruhodný život stojí za víc než za pouhou zmínku.

Nebo se spisek mohl jmenovat „*Výtvarné prvky na japonských papírových penězích*“. Nebo třeba „*Daikoku a spol.*“. Ovšem nakonec se jmenuje, jak se jmenuje. (Kdo byl nebo je *Daikoku*, to chci právě připomenout v dalším textu. Předem lze říci, že bůžek *Daikoku* byl častou výtvarnou náplní japonských papírových peněz na jejich počátku a i při dalším rozvoji.)

Po staletí bylo Japonsko vzdálená a exotická země. Něco se o ní vědělo, nějaké informace přišly z Číny, která přeci jen měla s Japonskem běžnější kontakty a mohla zprostředkovat

¹ Pokud vůbec něco vím o něčem, tak je to o programování v assembleru pro mainframe, o výrobě papírových platidel, jejich ochraně proti padělání – a k tomu navíc něco o výrobě a kultuře whisky.

² To je podivné přirovnání, co? Vždycky to tak je. Opravdu má někoho zajímat detektivka, kde je vyšetřovatel, podezřelý, ale nikoliv vražda? To přeci není detektivka, ani to není sociologická studie. Pokud to něco je, tak je to sonda do duševního zmatku pisatele. Jsem zvědavý, zda se dokážu takovému údělu vyhnout.

vzájemný přenos. Také objevitelské a obchodní cesty cosi řekly o nezvyklé východní zemi. Ovšem, co se dostalo do Evropy, byl zkreslené a zmatečné. Jaksi na úrovni Gulliverových cest od dublinského vikáře u sv. Patrika.

Například: V roce 1726 byla publikována francouzská verze a v roce 1733 anglická verze sborníku „Obřady a náboženské zvyky různých národů známého světa“. Je to mohutné dílo Bernarda Picarta (1673 – 1733), francouzského rytce, dílo pokoušející se zmapovat nejrůznější náboženské víry a jejich ceremonie. Picart sám neopustil Evropu a proto využil všelijaké a veškeré dostupné zdroje. Co se ale dozvěděl o Japonsku, bylo jen po povrchu. A to bylo už 18. století. Jen malý detail. *Fukurokudžu*, jeden z japonských bůžků, může mít vějíř, ale pokud ho má, neměl by to být obyčejný skládací vějíř, jako je na obrázku A.1, kde je *Fukurokudžu* pod jménem *Tossitoku*. Měl by to být vějíř plochý, tzv. čínský, zvaný *učíwa*. Na vějíři *učíwa* jako atributu božstev se přes veškerou ostatní nejistotu všechny popisy a legendy shodnou. Vějíř *učíwa* je ceremoniální a také demonstruje úřad. Vějíř skládací vznikl později a do legend neměl tolik příležitostí se zaplést. (Nehledě na to, že japonská grafická představa o svých bozích je přeci jen poněkud jiná než Picartova.) Je to sice prkotina, ale Bernard Picart a jeho vydavatel Jean Frederic Bernard (1683 – 1744) byli o Japonsku informováni dosti chudě, důsledek toho, že se Japonsko po roce 1633 před světem rázně uzavřelo.

Dnes žije Japonsko v povědomí lidí jako země elektroniky, dětských robotů, úžasných fotoaparátů, aut, která nerezavějí, zvláštní lyriky a neovyké grafiky; ale taky země válečného třesnutí a tragédií před a během 2. světové války s následným krutým trestem atomovými hříby nad Hirošimou a Nagasaki, země poválečné pokory, naproti tomu země lovu velryb „pro laboratorní účely“ ... a několika dalších rozporných záležitostí.

Turisté a obchodní návštěvníci vědí o nádherné přírodě a rychlých vlacích. Ale ihned je zarazí, jak chaotická jsou značení na japonských sídlištích, bez vyhledatelného označení ulic a domů popisnými čísly.^A

Znalci obdivují japonskou poezii, stoprocentní dokonalost v některých činnostech a úžasný soulad v protikladech. Už samotný název země: *Nippon* = *Země vycházejícího slunce*³, vybavuje harmonii, neopakovatelnost a pro nás neskutečnou poetiku.^B Nebo *kamikaze* = *božský vítr*. Kdo jiný než básník může nazvat letadlo se sebevrahem „*božský vítr*“.^C

A co třeba jistý druh téměř uměleckého zpřísnění trestu smrti nazvaný jako nadějný příslib: „... *ještě dnes budeš stát v bráně devátého ráje*“. Na omluvu může být, že tato pomalá smrt vyhladovělými krysami byla importována do Japonska z Číny. A možná, že se v Japonsku ani moc nepraktikovala.

Také se ví o samurajích, harakiri, ikebaně, kodexu bušidó, Akiro Kurosawovi a o hoře Fudži. Děti ví o želvách Nindža, hrají si s podivnými elektronickými virtuálními panáčky a krmí počítačové rybičky. Či co. Dospělí pěstují hru na čajový obřad a ani jim moc neuniká poezie tohoto rituálu. V oblíbě jsou bojová umění jsouce poezií jiného druhu a na trh s chladnými zbraněmi úspěšně pronikají celkem ucházející napodobeniny japonských katan z Číny. Někteří obdivovatelé chodí doma v kimonu a v prstových ponožkách a štětcem malují obrazová písmena nebo podivná zvířata ve snových krajinách. Exotická erotika *šunga*⁴ tisků nadchne nejen rafinovaného erotomana, ale zaujme i obdivovatele umění – přestože se původně jedná o potištěný pomalu balící papír a o výsledek kolektivní práce tiskařské dílny. A přestože zobrazená roztoužená těla jsou v anatomicky neskutečných polohách, jejich předmětná ústrojí jsou obludná a obludně podrobná,

³ Název země se zosobnil na japonské vlajce kruhovým rudým kotoučem na bílém poli, někdy kotoučem s paprsky. Státní vlajka byla zavedena v roce 1855. Někdy se ovšem tvrdí, že kotouč na vlajce nepředstavuje vycházející nýbrž zapadající slunce. Zapadající slunce bývá rudé častěji než vycházející.

⁴ Japonské erotické dřevorezy se nazývají *šunga*, což znamená jaro a výraz jaro je v Japonsku eufemismem i pro sex.

na rozdíl od ostatních ošizených částí těla; a kdy extáze je jakoby netečná, vyjádřena jen stisknutými víčky. Vždyť právě o to jde.

A k tomu ten úžasný nedostatek perspektivy⁵ a nadbytek svěží barevnosti na grafikách japonských mistrů.

Co takoví démoni. Každý národ má pohádková strašidla na obecné pobavení nebo na umravňení dětí. Japonská jako by byla obzvlášť hrůzná, hlavně zásluhou jejich zpodobení na dřevořezech slavných japonských malířů. A přitom na ty potvory někdy stačí obyčejná zdvořilost. Třeba japonský vodník (*kappa*), zrůda sama o sobě – tělo želvy s opičí tváří s dlouhými mokřými vlasy, už jen představa je sama o sobě děs běs. Náš vodník má sílu v mokřém šosu svého zeleného fráčku, *kappa* v loužičce vody v prohlubni na temeni hlavy. Potkat ho někde a nezachovat se patřičně, je s člověkem konec. Ovšem stačí se mu s respektem uklonit na pozdrav a on, protože zná pravidla, ukloní se také, voda se mu vylije, zeslábně, kruté nutkání ho opustí, naopak dostane chuť probírat filosofické problémy.

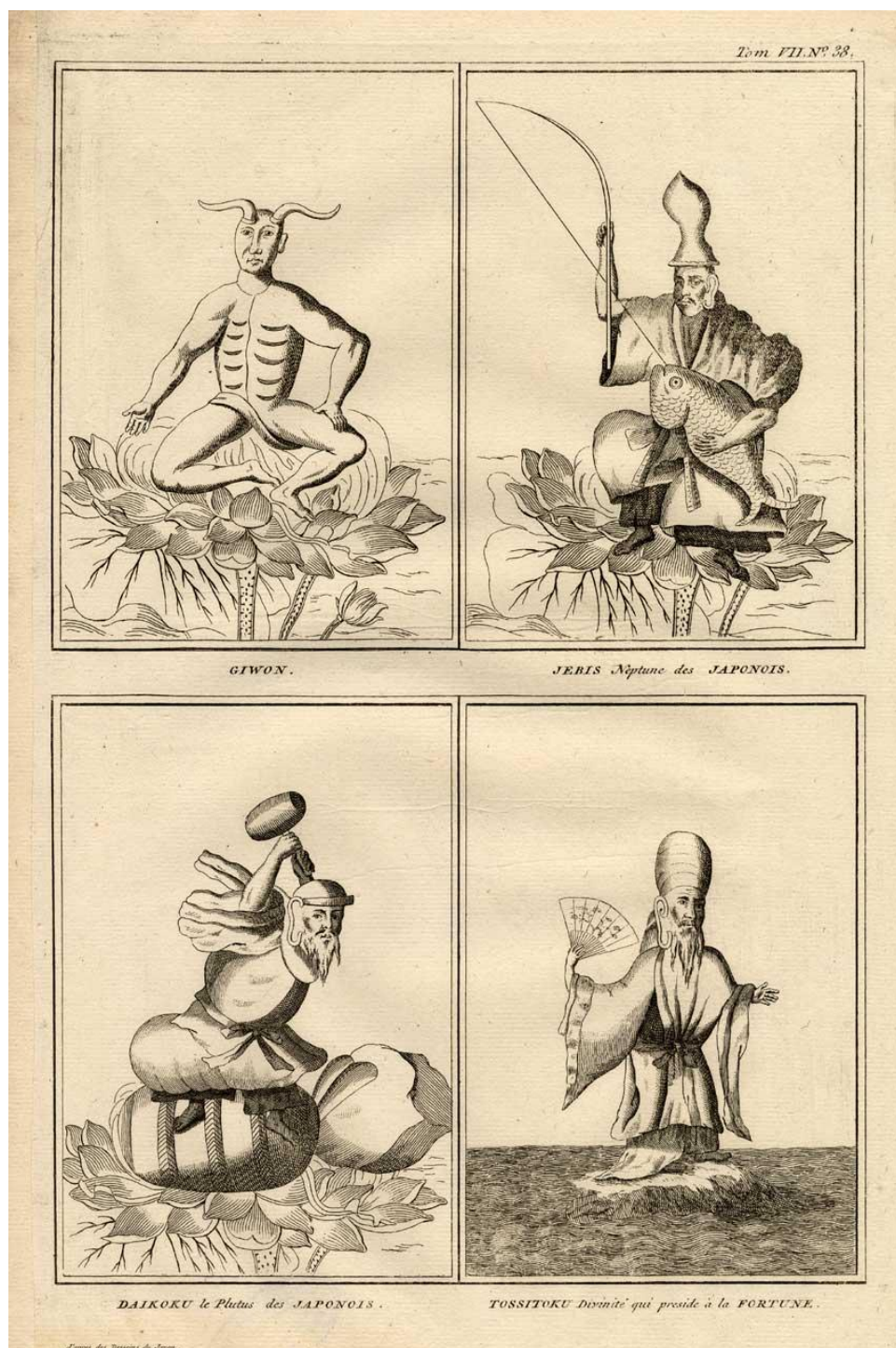
Je tu jedna zvláštní kapitola. Někteří lidé, zvláště britští a američtí pamětníci, co za 2. světové války trávili nějaký čas v péči japonské císařské administrativy coby zajatci, vzpomínají na neobvyklou krutost Japonců a jejich doslovně pojímaný pojem cti a věrnosti. Dějiny píše vítězové. Britové zřejmě zapomněli na své vlastní chování v Indii, v Africe, v Malajsku a třeba i v Irsku. Co svedou Američani, víme z jejich filipínských masakrů, z Vietnamu, Iráku nebo Quantanáma, ale taky z Panamy a Grenady, Nikaragui a Guatemaly a řady dalších míst, kde boj za demokracii, či spíše za monopol na pravdu, se nějak moc překrývá s bojem o zdroje. A žeby jejich konání bylo ohleduplnější proti chování Japonců? Armády všech států sice dokáží uspořádat nádherné manévry či úžasně přehlídky, hudba jejich kutálek je téměř povznášející, ale když se vojáci (a nejen vojáci) stanou hlídači v zajateckých táborech nebo úředníky obsazených území, začnou se chovat, jako by ani lidmi nebyli.

Japonská krutost byla výsledkem stávajících okolností a přepjaté výchovy k nacionalismu, což bylo pro ono období velmi charakteristické. Převzaté samurajské *bušidó*, coby kodex cti, vedl k nevážení si zajatců jako lidí, jelikož zvolili potupné zajetí místo čestné smrti. K tomu dřívější obecné japonské opovržení jinými národy, úžasná necitlivost k nim a nakonec i vyumělkované opovržení ke vlastní smrti. Japonci se dokonce chovali nevysvětlitelně ke svým spojencům, známé jsou případy šikanování, pronásledování a likvidování indických politiků „státu“ *Azad Hind* (*Svobodná Indie* – umělý státní útvar indických protibritských nacionalistů) a vojáků tzv. Indické národní armády, kteří bojovali v malajské džungli jako spojenci Japonců proti britským kolonialistům, tedy britským vojenským útvarům, jejichž základ tvořily jednotky domorodých vojáků, povětšinou Indů. ^D

Z běžných vojenských zvrhlostí se zcela vymyká chování Japonců v dobytém Nankingu v prosinci 1937. Nanking byl tehdy čínským hlavním městem. Barbarsky povraždit během několika dní či týdnů 200 či 300 tisíc civilistů je mimo jakoukoliv omluvu a dá se vysvětlit jen tehdejší psychózou v určitých vrstvách japonské společnosti a především císařské armády. ^E

Samozřejmě ne všichni Japonci se chovali krutě, povětšinou ale ti, co přejali mýtus o nadřazenosti japonské „rasy“. Ti se pak dokázali chovat krutě i sami k sobě. O velmi špatnou pověst Japonců se zasloužila hlavně vojenská a politická policie *kampejtaj* – viz *Edward Russel: Rytíři bušidó*. Její výslechové metody byly i pro NKVD či Sicherheitdienst moc silné – i když v zacházení s válečnými zajatci či s obyvateli dobytých území nebo v průmyslovém zabíjení si neměli ani jedni ani druzí ani třetí nic vyčítat.

⁵ V našem způsobu vnímání nedostatek perspektivy, ale údajně se jedná o takzvanou rozptýlenou perspektivu, kdy vjem ubíhá k ležaté osmičce nejen z místa malíře, ale i z místa každého pozorovatele. Tedy, údajně. Nebo snad k několika ležatým osmičkám?

A.1

Stránka z knihy „**Obřady a náboženské zvyky různých národů známého světa**“, Lit. 19
 Giwon ochránce – japonský vládce nebes, má být s oslí hlavou,
 Jebis – je to Ebisu, Picart z něj udělal japonského Neptuna,
 Daikoku – pro Picarta japonský Pluto,
 Tossitoku – asi je to Fukurokudžu.
 O těchto bozích bude ještě řeč.

Dnes už pamětníků není moc. Přesto se hledá a nenalézá zdůvodnění této krutosti, zdůvodnění aspoň podle našich evropských představ.^F

Nicméně převládá obdiv. A co vlastně vězí za tím obdivem ke vzdálené zemi s obyvatelstvem, kterému se přisuzují exotické vlastnosti? Zdá se, že je za tím i jistý komplex bílé rasy z nenaplněné snahy zotročit všechno. Ten „údel bílého muže“! Japonci jsou národ, tzv barevný národ a ty byly přeci předurčeny, abychom jim předávali „civilizaci“. Ať si pod tím někdo představí jednoho a jistého boha, jiný zase něco jako demokracii. Japonsko totiž není jen Fudži, samurajové, folklór, války, kolorované násilí, dřevořezy atd atd. Je to také národ, který sice mohl být poražen, ale nikdy nemohl být kolonizován. Trauma bělochů jako otrokářů, že něco odolalo nalinkovanému chodu dějin, z toho posléze jistá skrytá hanba, a to se snadno překývne na onen obdiv. A hledání zdůvodnění. I v japonské kultuře.

Obdiv sem, obdiv tam, ale jaká je krása a poezie japonských papírových peněz (nemohu nedodat, že i kovových peněz, medailí a vyznamenání) – to se moc neví. Jako všude po světě i v Japonsku byla potřeba papírových peněz vyvolána nedostatkem směnitelného prostředku pro požadavky obchodu. Grafický výraz japonských papírových platidel byl poplatný období, ve kterém byly peníze vydány do oběhu. Pochopitelně byl také poznamenán čínským vlivem. Čína nedala Japonsku jen písmo, celá řada japonských legend má čínské kořeny, buddhismus do Japonska přišel z Číny, organizace státní administrativy kopírovala čínskou atd. Odkud se asi v japonské mythologii objevil drak? A proč se japonská civilizace zařazuje mezi konfuciánské civilizace?

Při hledání smyslu grafického vybavení japonských, zejména papírových platidel, je užitečné něco vědět o japonské historii, pohádkách a legendách. Je to všechno na internetu a v dostupných knihách, mnohé z nich už jsou přeložené do češtiny – a v tomto dokumentu se pokouším případné vazby na historii a legendy vzpomenout. Měl jsem na vybranou, buď nejdříve vypsát všechny pověsti, legendy, pohádky, historické události a veškeré osobnosti a pak k nim hledat jejich projev na papírových platidlech. Ovšem to bych opisoval jen kroniky nebo historické knihy a asi bych se utopil. Nebo jsem mohl jít od platidla k platidlu a hledat kořeny vysvětlení k jeho prvkům.⁶

Druhý způsob je zjevně praktičtější. A pro mě zábavnější. Člověk má pocit, že něco objevuje. Užitečná by byla znalost japonštiny, ale v pozdním věku je už asi pozdě s tím začít, zvláště pokud bych chtěl dělat i něco dalšího než jen studovat jazyk s několika druhy písma^G, nejednoznačnou výslovností a s různými významy slov. S tak prastarou a hlubokou kulturou se má začít v dětství. Člověk věkem může moudřet, tedy zrát. A až v sedmdesáti uzraje, tak pozná, že měl v sedmnácti začít s japonštinou. Nádherné zjištění, a žeby jaksi opožděné?

Zpátky k bankovkám. Na první pohled do nějakého katalogu japonských papírových platidel je vidět, že jsou tři časová a motivací odlišná období:

1. Období zhruba od roku 1600 do roku 1868. Tato časová porce se kryje s tzv *tokugawským šógunátem* neboli s érou *Edo*, jak se také nazývá. V papírových penězích je to období značného zmatku, ať už z monetárního, edičního nebo výtvarného hlediska. Ostatně jako i v jiných částech světa.
2. Období od roku 1868 do konce 2. světové války, čili od *restaurace Meidži*^H do porážky císařského Japonska a tehdejšího císaře *Hirohita* zřeknutí se božství. Vývoj a hledání výrazu papírových platidel, jinak se to nazvat ani nedá.
3. Období od konce 2. sv. války do dnešních dnů. Usazené období, aspoň co se týká bankovek.

⁶ Tady musím dodat, že bych nedal dohromady ani zlomek bez profesionální pomoci. Řada lidí mi zcela nezištně pomohla s určitými úskalími. Buť je zřejmé, že tento text moc čtenářů mít nebude.

Přestože v prvním období byl oběh plný platidel nejrůznějších vydavatelů, byla to v podstatě platidla jedné „školy“. Zato druhé období je bohatší na typy a výrazy. Tady se odehrával vývoj a výsledkem je veliké množství zajímavých výtvarných okruhů. A co se týká poválečné éry, to už je dospělý ediční a výtvarný systém platidel.

Nakonec tady musím zdůraznit:

(1) Následující text není ani katalog japonských bankovek, ani protipadělatelská příručka ani nějaké dílo hrající si na vědeckost. Je to pokus o soupis myšlenek, které napadnou člověka, když se dívá na japonské bankovky.

(2) Asi těžko by tento soupis vznikl bez pomoci paní PhDr Alice Kraemerové z Náprstkova muzea, odbornice na Japonsko a jeho kulturu, pro níž byla hračka vysvětlit a zařadit věci, které jsou pro mne nejen neznámé ale i tajuplné.

(3) Asi těžko by tento soupis vznikl bez nezištných informací od pana Takaši Uemury, dřívějšího technického ředitele Tiskového úřadu v Tokiu, nyní pracovníka Muzea platidel v Tokiu.

(4) A asi těžko by tento soupis vznikl bez morální a technické pomoci Dr. Jaroslava Moravce z České národní banky.

Nebýt celé řady lidí, kteří dali k dispozici své sbírky a dokumentaci, neměl bych co demonstrovat.

A.2

Tokugawa Iejasu

Socha slavného šóguna je ve městě Šizuoka.

Tokugawa Iejasu (1543 – 1616) je považován za sjednotitele Japonska.

Tokugawský šógunát 1600 – 1868

Až do roku 1600 se japonské císařství jevílo jako rozvrácené, zmítalo se v bojích o vliv mezi několika feudálními rody – tzv *daimjó* – a vojenskými rody (asi bychom řekli rytířskými rody) – tzv *šóguny*⁷. Císař nebyl respektován. V bitvě u *Sekigahary* (1600)⁸ (obrázek A.3) zvítězil šógun *Tokugawa Iejasu* (1543 – 1616) (obrázek A.2) nad klanem *Tojotomi* a jeho spojenci, ukončil občanské války, sjednotil císařství pod jednoho pána, tedy pod sebe a nastala éra *Tokugawů*, jak už vzpomenuto zvaná *Edo*.

Období vlády *šógunů* z rodu *Tokugawa* bylo poslední šógunské období absolutní a soustředěné moci v rukou *šóguna*. V tokugawské éře *Edo* mohl být *šógun* jako vojenský velitel už jen jeden a tedy v podstatě vojenský diktátor. Obecně *šógunové* ovládali roztržštěné Japonsko „ve jménu císaře“, tedy „ve jménu žijícího boha“ už od roku 1192. Ve jménu císaře je v uvozovkách, protože císařové, byť bohové, nebyli natolik silní, aby proti šógunskému protektorství mohli něco významného udělat.

Období *Edo* bylo také období dobrovolné izolace Japonska. Země byla vždy geograficky oddělená od ostatního světa, ale nikdy to nebyla izolace absolutní. Vzdálenost od asijské pevniny byla v některých případech výhodná, rozbourené moře pomohlo Japonsku, že se nestalo vazalským státem nebo dokonce čínskou provincií pod sino-mongolskou nadvládou. Na druhé straně hrozilo japonskému vývoji, že bez kulturní konfrontace s ostatním světem se bude dostávat do slepých uliček.

A.3

Bitva u Sekigahary 1600 – obrázek repliky obrazu z roku 1854.

Originál Hikonejó bon Sekigahara kassen bjóbu namaloval Sadanobu Kanó v roce 1620.

⁷ Někdo také překládá slovo *šógun* jako generál. V dnešním slova smyslu když se řekne *šógun*, míní se tím jen jeden a to vládce či protektor, který je pánem země a císař je pouhá oficiální figura. Svrchovaní *šógunové* vládli dynasticky.

⁸ Bitva u Sekigahary byla pro Japonsko klíčovou bitvou, asi jako Bitva u Hastingsu nebo u Bosworthu pro Angličany, pro Skoty Bitva u Bannockburnu nebo u Cullodenu a pro Iry Bitva na Boyne. A pro nás Bílá hora.

Když pak ve světě došlo na tzv. objevitelské cesty, Japonsko nebylo připraveno na rovnocenný styk se západním světem, ten vyzýval poněkud jiné hodnoty, než je neagresivní *taoismus* a *konfuciánství*; a muselo se uzavřít do politické izolace k vlastnímu dozrání. Takovou důkladnou možnost izolace třeba Čína neměla.

A.4

Tokugawa Iemitsu

3. šógun z tokugawské dynastie, jeho opatřeními začala novodobá izolace Japonska.
Autor obrázku ???.

V roce 1633 zakázal šógun *Iemitsu* (obrázek A.4) cestování do zahraničí a o několik let později (1639) uzavřel japonské přístavy pro cizí lodě. Pouze čínské a holandské obchodní lodě mohly přistávat v Nagasaki, ale jen tam. Izolace trvala do roku 1853/1854. Tehdy Američan *Matthew C. Perry* (1794 -1858) namířenými lodními děly na Jokohamu přinutil Japonce přístavy „otevřít“.

Oficiálně šlo o to, aby americké lodě mohly být zásobovány uhlím z japonských přístavů a aby se s eventuálně ztroskotanými americkými lodníky nezacházelo jako s vetřelci či dokonce jako s výzvědači. Ale především šlo o obchod a zdroje. Stalo se tak *Dohodou z Kanagawy* (1854), a to byl začátek dalších vynucených a pro Japonce dosti nerovných smluv. Američané si rychle osvojili politiku medových řečí a dělových člunů. Smlouvy se staly trnem v oku japonským vlastencům a byly jednou z příčin revolty, co vedla ke konci šógunátního zřízení a k oné *restauraci Meidži*. Myslím, že Japonci nebyli schopni docenit pro sebe význam otevření přístavů a trvalo desítky let, než na to přišli. (Obrázky A.5 a A.7)

Američané, na rozdíl od Japonců, to považovali za svůj velký úspěch, dokladem jsou i americké známky – viz obr. A.6.

Jiná věc je druhý dopad nerovných a ponižujících smluv. Bezesporu napomohly k vývoji japonského šovinistického nacionalismu, co přivedl Japonsko do opačného extrému – expanzivní politika, militarismus a nárokování si cizích zdrojů.

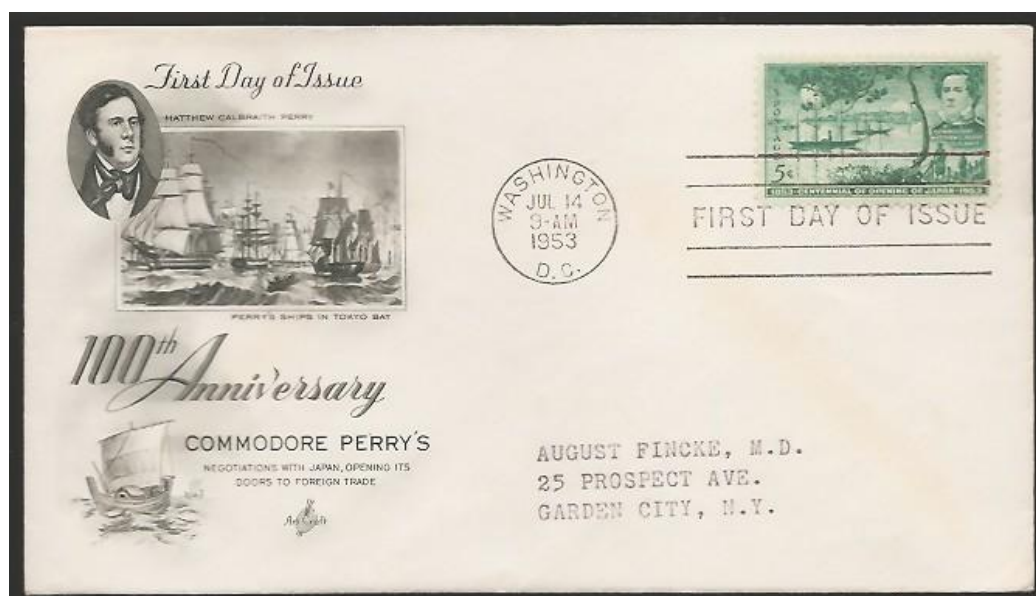
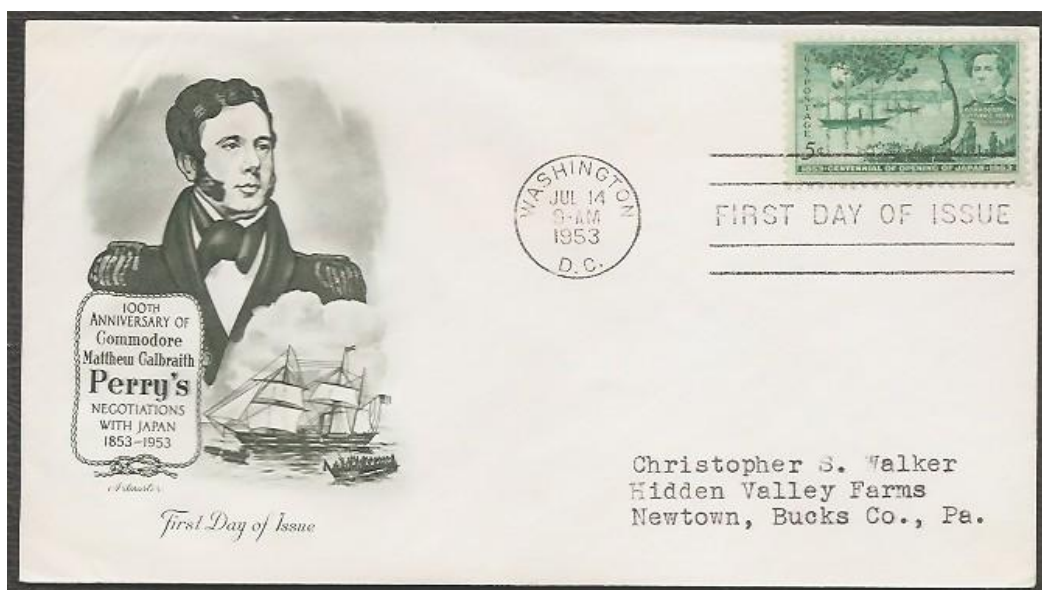
A.5

Dvě japonské pohlednice z roku 1908 připomínající 50 let od otevření přístavu Jokohama pro americké lodě.

V roce 1858 dohodl americký konzul Harris otevření některých japonských přístavů (Jokohama, Hakodate a Nagasaki) pro obchod.

První pohlednice – pohled na Jokohamský záliv a dvě medaile, na levé je commodore Perry, na pravé je Li Naosuke, tairó (tairó byla nejvyšší funkce v šógunátní vládě), který podepsal předmětnou smlouvu o otevření Jokohamského přístavu pro cizí lodě. Pod medailemi je třešňová větvíčka.

Na druhé pohlednici je pohled na Jokohamský přístav, známka s chryzantémou a pamětní razítko k výročí.

A.6

Dvě americké FDC k vydání známky z roku 1953 ke 100letému výročí prvního jednání commodora M.G.Perryho s japonským císařským pověřencem, kterým byl Li Naosuke, o otevření japonských přístavů pro cizí obchodní lodě. Američané si takových obálek vydali víc.

A.7

Japonská FDC ke stoletému výročí otevření Japonska pro zahraniční obchod (10.5.1958).

Známku navrhl M.Kimura, mistrovsky vyryl K.Oširiki, červenou barvou je vytištěná socha zmíněného Li Naosukeho (1815 – 1860), státníka, který inicioval v roce 1858 první obchodní smlouvu se Spojenými státy. Vpravo na známce a na razítku vlevo je kolesová fregata Powhattan, na této lodi byla smlouva podepsána.

Obrázek na FDC je reprodukcí dřevorezu „Američané v jokohamské restauraci“, pravděpodobně je autorem Suzuki Harunubu, Tisky z té doby s jistou jízlivostí ukazovaly cizince jako požívačníky milující jídlo, saké a zábavu po „hospodách“.

Jamada Hagaki.

Asi první japonské papírové peníze jsou *Jamada Hagaki*¹ (Obr.1.1). Byly vydány kolem roku 1600 v oblasti *Jamada* a do oběhu je dali šintoističtí kněží *Osi* ze svatyně *Ise*, kteří měli na starosti peněžní věci. Svatyně *Ise* v městě *Ise* (prefektura *Mije*) je nejznámější a velmi významný stánek zasvěcený bohyni slunce *Amaterasu*. Je to vlastně několik svatých stánků. Svatyně uchovává posvátné zrcadlo, které patří mezi císařské „korunovační klenoty“ – viz níže.

Obr.1.1

Jamada Hagaki (Currency museum, Tokio)

Z muzejního popisu je známo, co znamenají jednotlivé symboly a nápisy. Pod vinětou s bohem *Daikokuem* je v rámečku nápis *stříbrná mince* (*čogin*). Hned pod rámečkem mírně vpravo je

označení nominálu, v tomto případě 5 *stříbrných funů* (*fun uketori*), což se rovná ½ momme, tedy 1.875 g stříbra.

O něco níže mírně vlevo je znak psa, jeden z dvanácti symbolů zvěrokruhu a označuje rok vydání, zde asi 1610. Vedlejší hranaté červené razítko je „kouzlo“ proti krádeži, vlastně pohružka a prý je zde napsáno 5 *bodhisattvů velké síly* – tedy velmi silná ochrana. *Bodhisattvové* jsou buddhističtí svatí. Jeden z příkladů koexistence šintoismu a buddhismu.

V dolní části jsou tři údaje: nejdříve kulatá značka vydavatele, pak nápis *Tato cedule je směnitelná za zlato. Po vyplacení je neplatná. Platnost 2 roky*. Úplně dole je jméno vydavatele, *Jamada Odži Čóu*.

Poznámka nad čarou - *šintó* je zvláštní velmi starobylé animistické náboženství a jaksi státní náboženství Japonska⁹. Uplatňuje se tedy v soukromé rovině každého člověka v různých obměnách a pak také v rovině státní při oficiálních ceremoniích, kde se pak bere velice vážně a nesektářsky. Podle našich měřítek je císař něco jako hlavou tohoto náboženství a k tomuto údělu přišel jako „přímý“ potomek bohyně *Amaterasu Ómikami*. (Viz Lit.22 nebo Lit.31)

Výraz *šintó* znamená *cesta bohů*. Je to náboženství tiché, chápavé, své krutosti má za sebou ve svých legendách, je plné spirituality a božstev odpovědných za všechny aspekty života lidí, za přírodu, za řád na zemi. A bůžků či duchů velmi zaměstnaných. Aby si vás vůbec všimli, musíte před prosebnou či děkovnou modlitbičkou na sebe nějak upozornit, třeba tlesknutím. Někdy to tlesknutí je celá modlitba. Japonské náboženské prostředí vůbec je velmi složité, rozsáhlé a dnes velmi smířlivé. Vedle jednoho boha pro skromné množství křesťanů, islamistů i judaistů je japonské nebe, použijeme-li našeho pojmosloví, plné šintoistických bohů (*kami*¹⁰), buddhistických, a dokonce taoistických božstev v mnoha obdobách, která spolu spolupracují (svatební ceremoniály se pořádají jako šintoistické, pohřební jako buddhistické, někdy jsou svatby i křesťanské). Prostor je poznamenáno šamanismem, který se do Japonska dostal ze Sibiře přes Koreu. Mezi bohy jsou i legendární a historické osobnosti, které po pozemské pouti vstoupily do božského společenství. Asi nejvíce bohů vzniklo, když *Izanagi* a *Izanami* (o nich bude zmínka později) tvořili svět (obr. A.8). (viz Lit.6) Vznikl třeba *Bůh lehce zvířené vodní hladiny* a také *Bůh lehce zvlněné vodní planiny*. Všechno má své božstvo, i věci.¹

To ale není všechno. Na světě téměř každý náboženský systém nabízí věřícímu odměnu za příkladný způsob života nebo vysvobození z pozemského slzavého údolí. Japonci ale v souvislosti se smrtí neznají nebe nebo peklo v našem smyslu jako odměnu či trest nebo aspoň víru v převtělení. Každý po smrti odchází tam, odkud narozením přišel, stává se *kami* a je na jeho pozůstalých, jak dlouho bude žít v jejich paměti. Náboženský poklid není ovšem na plný úvazek¹¹.

Jamada Hagaki byly klasické potvrzenky směnitelné na stříbrné mince a zněly na mincovní nominály *momme*, *fun* a násobky *funů* jako dva *funy*, tři *funy* a pět *funů*. Jeden *fun* byl desetina nominálu *momme*. *Jamada Hagaki* se udržely v oběhu až do počátku éry *Meidži* (1868). Byly důvěryhodné, populární a byly napodobovány jinými obchodními sdruženími.

Na obrázku Obr.1.1 je vidět, jak tyto peníze vypadaly. Byly nastojato, velice jednoduché, tištěná část byla až na výjimky dřevoryt. Demonstrováný exemplář, který je reprodukován

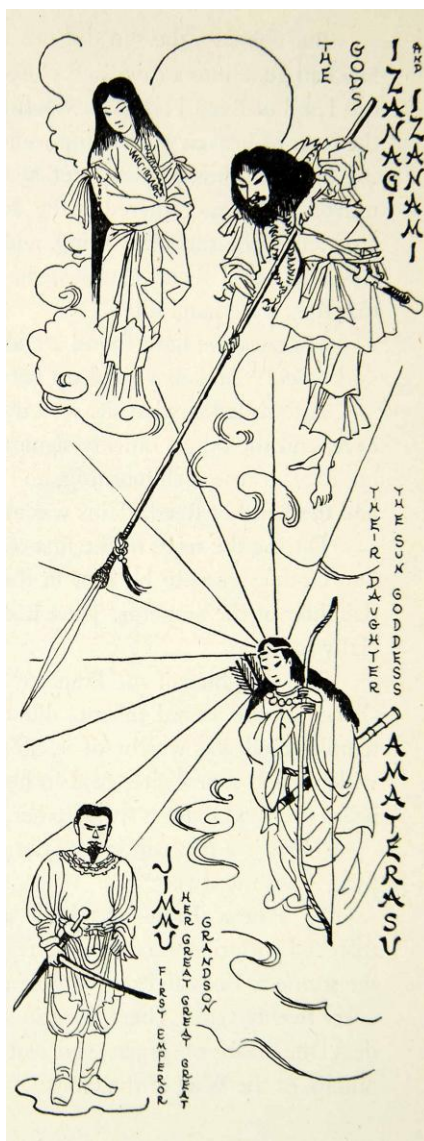
⁹ Jan Havlasa ve své knize *Cesta bohů* tvrdí, „...přišel jsem na to, že Šinto vlastně vůbec není náboženství, nýbrž jeden z nejzajímavějších přežitků z doby primitivního člověka, naražený na kopyto dynastického vlastenectví.“ Dostí kategorické tvrzení. Pan Havlasa má ze svých cest víc takových rychlých soudů.

¹⁰ *Kami* je šintoistický výraz pro božstvo či božský, taky to znamená vrcholek nebo pramen.

¹¹ Z nynějšího náboženského poklidu nějak vybočuje v Japonsku několik podivných sekt, jejich učení je snůška všeho možného, hlavně o konci světa apod. Jedna z nich (*Óm Šinrikjo*) spáchala v roce 1995 v tokijském metru sarinový útok, zabila 13 lidí a tisíce dalších poškodila.

z materiálů japonského muzea platidel, má nahoře obrázek buddhistického bůžka *Daikoku*, o kterém bude řeč ještě mockrát. Zdá se, že *Jamada Hagaki* zavedly *Daikoku* na platidla.

Na papírových platidlech Japonska byla často zobrazována, tedy pokud byla zobrazována, *buddhistická* nebo *buddhismem* přijatá božstva. Asi to souvisí s tím, že *buddhismus* je jaksi obecně spojen s podnikáním a často váže štěstí na obchodní úspěch.

A.8

Izanami, Izanagi, Amaterasu a Džimmu

v jednobarevné litografii z roku 1947 od Genevieve Foster, ilustrátorky dětských knížek.

Izanagi drží kopí, kterým vytahoval z masy šlemu substance, z nichž vznikaly japonské ostrovy.

Buddhismus přišel do Japonska velmi záhy, poprvé v 6. století, ale jeho masové rozšíření zavinil až šógun *Tokugawa Iejasu*. K upevnění centrální moci a pro přehled vybírání daní zavedl

v roce 1603 něco jako evidenci obyvatel a vzájemné ručení za loajalitu. Rodiny byly pospojovány do skupin po pěti a v rámci skupiny navzájem za sebe ručily. Vedle toho každý musel být samostatně někde přihlášený, a protože buddhistické chrámy a kláštery byly velmi rozšířené, byly vybrány jako soupisová střediska. (Podobně jako farní úřady u nás za Josefa II.) Význam buddhismu se tím velmi povýšil.

Také se v roce 1614 *Tokugawa Iejasu* vypořádal s křesťanstvím. Ne pro nějakou vlastní netoleranci, ale protože křesťanství, ať v katolické verzi (Portugalci a Španělé) nebo v protestantské verzi (Nizozemci), bylo soupeřníkem technologické a velmi nebezpečné nadřazenosti, zvláště ve střelných zbraních. *Tokugawa* věděl, že fatální konfrontaci s Evropou zabránil jen tím, že je nepustí do Japonska, včetně jejich agresivního misionářského náboženství jako předvoje. Ostatně, Japonci se vždy dívali na všechna monotelistická náboženství jako na náboženství hrůzy, vyhrůzek a zatracování, a to jim nepřinášelo to, co od religiozity obecně očekávali.

Poukázky *Jamada Hagaki* byly svým způsobem vzorem pro *hansacu*, o kterých je řeč níže.

Atributy *šintoismu* se vyskytují na platidlech z pozdějšího období výraznějšího nacionalismu, kdy došlo k oživení *šintoismu* jako tradičního japonského teismu ... a tím i legend.

Hansacu

Dalším a velice rozšířeným typem japonských papírových peněz byly *hansacu*. (Obrázky Obr.1.2 až Obr.1.43 – viz dále u jednotlivých kapitol).

Tokugawský šógunát (1602-1868) vydával jako oběživo mince ve zlatě, stříbře nebo mědi. Vedle toho místní feudálové, zmínění *daimjó*, vydávali papírové peníze pro lokální potřebu a pro oběh jen na svých državách. Feudální rody či klany se nazývají *han*, proto se penězům říkalo *hansacu*. *Sacu* znamená cedule nebo poukázka. První z nich byly pravděpodobně vydány v roce 1630. *Hansacu* byly „stříbrné“, „zlaté“ nebo „měděné“ – podle mincí stejné deklarované hodnoty.

Z ekonomického hlediska jsou tři období *hansacu* peněz:

(1) 1630 – 1707, kdy je šógunát zakazoval. Narušovali ekonomiku a ostatně byly pouze trpěné, protože základním oběživem měly být mince. Vybraný příklad je na obrázku Obr.1.2.

Obr.1.2

10 momme z roku 1666, vydavatel je rod *Fukui* z *Ečizenu*. (Currency museum, Tokio)
 Symbol na lici nahoře je perla všemoci (*njoi hódžu* či *tama*), jeden z předmětů z loďky bohatství. Nepodařilo se mi zjistit, co by mohl znamenat slon na rubu dole, snad jen, že slon je v Japonsku považován za symbol moudrosti. V japonském zvěrokruhu není slon, ten je v siamském zvěrokruhu. V japonském zvěrokruhu je na jeho místě divoký kanec (*inošiši*).

(2) 1730 – 1867 (do *Meidži* restaurace). V tomto období byla japonská měna stabilizována a šógunát si mohl jejich oficiální povolení dovolit. Příklady jsou na obrázcích Obr.1.3, Obr.1.4 a Obr.1.5.

Obr.1.3

5 stříbrných momme 1730 vydaných rodem *Ogaki i Mino*. (Currency museum, Tokio)

Ve viněťě je vlevo *Daikoku*, vpravo *Ebisu* s rybářským prutem a pražmou (*tai*).

Dole jsou po stranách stylizovaná *borovice* vlevo jako symbol dlouhověkosti a *bambus* napravo je jako symbol odolnosti a pružnosti.

Obr.1.4

Rubní strana **5ti stříbrných momme 1858.**

(Currency museum, Tokio)

Vydala rodina *Tótomi Hamamacu* provincie *Harima*. Holandské slovo *voordeelig* (= vzájemně výhodné) má bránit padělání.

Obr.1.5

Kasasacu 2 stříbrné momme 1859.

(Currency museum, Tokio)

Vydala rodina *Kano* z oblasti *Mino*, dodatečné razítko data 1867. Ve viněťě je *Daikoku* na žocích. *Kasasacu* znamená *poukázka s deštníkem*. Deštník není sice zobrazený, ale je vypsáný znakem a deštník prý právě značí 2 stříbrné momme.

(3) 1867 – 1879 v tomto období nebyla japonská ekonomika právě v nejvyváženějším stavu, *hansacu* pro místní oběh byly tolerovány jako výpomoc, ale pouze v „měděných“ nominálech. Příklad je na obrázcích Obr.1.6 a Obr.1.7. „Agenti“ Císařského ministerstva financí povolovali jejich místní oběh, od roku 1872 je dokonce označovali revalidačním razítkem, ovšem pouze nominály menší jak 5 *sen* a pouštěli je zpět do oběhu. Těmto *hansacu* se říkalo *oinsacu* (?), čili orazítkované poukázky.

Obr.1.6

1 kanmon 1868, vydala rodina Sonobe z oblasti Tanba,. (Currency museum, Tokio)
V nápisu je *Meidži hakkó* – čili vydáno v období Meidži. Podle čapky, rybářského prutu a ryby v rukách je tady *Ebisu*. Rostliny dole jsou s největší pravděpodobností *rákos*, symbol pružnosti.

Obr.1.7

Rub poukázky na **1 sen a 4 riny**, vydal klan *Kamejema* z oblasti *Ise*. (Currency museum, Tokio). Červeným hranatým razítkem Ministerstva financí byly značeny všechny poukázky v hodnotě menší jak 5 *sen* v mědi, čímž se povoloval jejich oficiální oběh. Orazítkovaným poukázkám se říkalo *oinsacu*. Až na *perlu všemoci*, která je pod spodní hranou červeného razítka, nelze rozeznat, co je zobrazeno ve vinětě.

Hansacu, tedy poukázky feudálů, nebyly jediné papírové peníze z období *Edo*. Dále byly *džišasacu*, *kugesacu*, *kouzasacu* a další. Měly obdobný charakter a pozadí jako *hansacu*, vydávány

byly nejrůznějšími autoritami pro vyrovnání nedostatku oficiálních peněz, třeba buddhistickými i šintoistickými mnichy za účelem získání prostředků na opravy svatyní a chrámů (*džišasacu*), obchodníky nebo důlními vlastníky (*kouzasacu*), místními vládami a dokonce členy panovnických rodin (*kugesacu*). (obrázky Obr.1.44, Obr.1.45 a Obr.1.46)

Obr.1.44

**Džišasacu 1 momme stříbra, 11. měsíc
1855** (Currency museum, Tokio)

Nápis *Ósakakaši fušo*, pod ním *Daikoku*, pak nominál, datum vydání 2. rok éry Ansei, dále nápis *ginko kašifu tegata*, *Takanojama jakušo*, dole vlny *seigaiha*.

Obr.1.45

Kugesacu (Currency museum, Tokio)

Nápis *Kan'ingú* (?), pod ním *zeni sanbjaku bun* (?), po stranách vlny *seigaiha*, zcela dole stylizovaná pečeť.

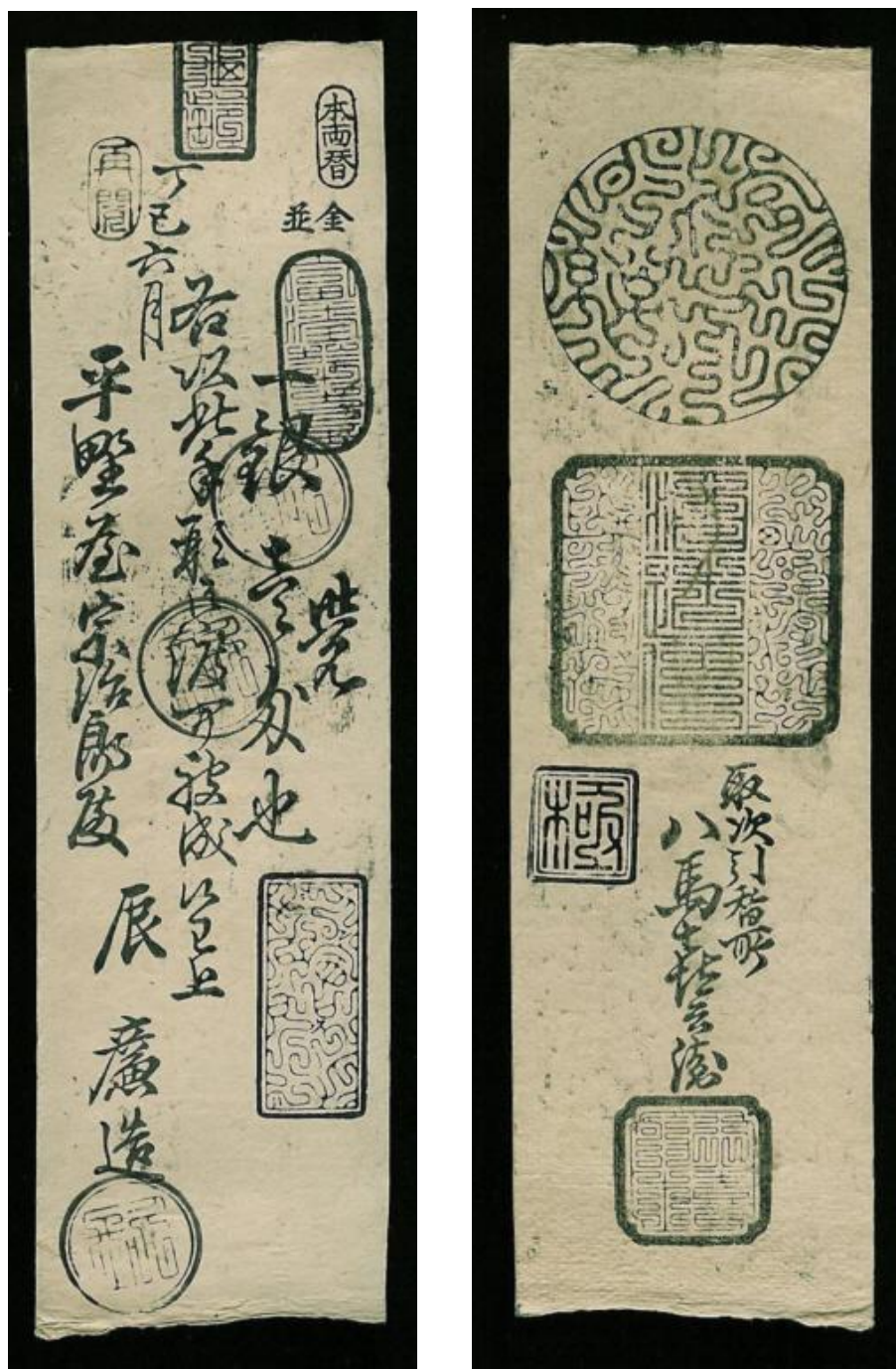
Obr.1.46

Kózensacu (Currency museum, Tokio)

V horní části to vypadá na dva stylizované *draky* uspořádané do čtverce.

Nápis *Zeni go momme* (nominál) a *Izumija Tecujama šo* (?).

Jsem přesvědčený, že vyjmenované typy *sacu* nebudou všechny. *Sacu* byly nastojato, vesměs tištěné dřevorytem na dřevnatém, tuhém rýžovém či morušovém papíru, až na výjimky bez vodotisku, ale v pozdějším období se našly *hansacu* tištěné z rytých měděných desek. Některé z nich jsou pěknými kaligrafickými dokumenty s jedinou výzdobou písmem a různobarevnými razítky – viz Obr.1.26.

Obr.1.26
1 stříbrný momme vydaný v éře Keijó
Kaligrafický skvost

Obecně vzato nám Evropanům *hansacu* jako peníze nepřipadají, protože je neumíme číst.¹² Tedy pokud je vůbec něco na nich vidět. *Hansacu* se zachovala ve velkém množství, ale zásluhou techniky tisku a opotřebením oběhem a také stářím nejsou právě v takovém stavu, aby byla vždy čitelná a jejich výtvarná výbava se dala snadno rozeznat. Pokud ano, tak spíše výjimečně. V popiskách obrázků na přílohách jsou jednotlivé rozpoznatelné prvky popsány.

Na všech *hansacu* a jejich vydavatelských variantách lze najít vyobrazení bůžků, rostlin i zvířat a věcí. Takové a další motivy použité na *hansacu* a i na ostatních papírových platidlech Japonska jsou součástí výtvarného života Japonska a není divu, že jsou v Japonsku všude – na další merkantilní grafice, na porcelánu a keramice, dekoracích, látkách atd atd. – a i kdyby člověk sebevíc chtěl, není možné vzpomenout všechny případy.

Sedm veselých společníků

Z bohů je nejčastěji zobrazován onen *Daikoku*, jeden ze sedmi bohů štěstí a bohatství, tedy veselých buddhistických bohů, bůžek pěstování rýže a bohaté úrody a především toho štěstí. A je i významným prvkem papírových peněz po restauraci císařství, aspoň v první třetině éry *Meidži*.

Vzdáleně vypadal, jak si představujeme Buddhu, ovšem s fousky na bradě a s jakousi čepicí a na rozdíl od Buddhy nebyl zpodobován při meditaci se zavřenýma očima. Obvykle byl představován jako buclatý stařík stojící nebo sedící na dvou (nebo třech) pytlích rýže, někdy se říká, že jeden pytel je s čajem (obrázek A.9) a přes rameno s pytlem pokladů.

V ruce má mít kouzelnou dřevěnou paličku *cuči* jako symbol práce, kterou když zatřese nebo klepne, splní se mu nebo někomu jinému přání ... a lidé bohatnou. Lidový bůžek a veselá kopa vykutálená (obrázek A.10). Někdy drží před sebou slunce. Občas ho doprovází krysa, jeden ze symbolů bohatství – krysy se drží tam, kde je dost rýže.^K

Daikoku byl původně indickým hinduistickým bohem, snad Šivou, později byl adoptován jako buddhistické božstvo. V Indii neměl posláním přinášet štěstí. V indickém panteonu byl poněkud zlověstnějším pánbíčkem, ale i v této ponuřejší verzi se dostal do japonského nebe coby *Sanmen Daikoku*, který jako trojosobnost (dokonce trojhlavá a vícruká) má mečem chránit buddhismus a právo. (obrázek A.11) V jedné verzi výkladu je pravou osobností tohoto trojhlavého boha *Bišamon* jako militantně akční charakter a levou osobností *Benzaiten*, bohyně za lásku a kultivovanost – k *Bišamonovi* a *Benzai* jsou podrobnosti níže.

Ve spolku sedmi veselých božstev štěstí¹³ má každé společnou úlohu s ostatními, tedy ono štěstí, ale vedle toho také svou specifickou úlohu. Dalším veselým bohem, kterého lze vystopovat na *hansacu*, je *Ebisu*, údajně syn *Daikokua*. (obrázek A.12) Na starosti měl bohatý rybolov a přeneseně obchodní úspěch. Často je zobrazován s rybářským prutem a s mořskou rybou, pražmou. *Daikoku* a *Ebisu* mají svátek 20.října.

¹² V jedné aukci je někdo dokonce nabízel jako poštovní lístky.

¹³ Štěstí a bohatství jsou zde pojmy, které mají stejný obsah.

A.9
Daikoku

A.10
Zvědavý Daikoku,
Dřevoryt z 1767, autor Harunobu Suzuki (1724-1770)

A.11

Sanmen Daikoku,

Levá tvář je Bišamon, pravá Benzai, stojí na žocích rýže s vyobrazením perel všemoci.

A.12

*Dřevořez dvojice **Daikoku** (vpravo) a **Ebisu**.*

*Podobné obrázky bývají na tzv. svitkových obrazech **kakedžiku**.*

Pokud se spolek sedmi bohů štěstí, těchto usměvavých kumpánů, přepravuje na loďce štěstí (*takarabune*) do přístavu (obrázek A.19), pak nejčastěji *Ebisu* loď řídí. Velice často *Ebisu* a *Daikoku* vystupují spolu. (obrázek A.12)

Myslím, že stojí zato vypsát i ostatní společníky v tomto božím spolku, protože se na *hansacu* mohou, byť méně často, vyskytnout.

Bišamon je voják a hlídač pokladu. Je bohem respektu a slávy. Obvykle je ve zbroji a s přilbou, z pod které ostražitě pozoruje okolí, v jedné ruce drží kopí a v druhé model modlitebny ve tvaru pagody. Někdy to prý není model pagody, nýbrž pokladnička, v Japonsku není nic jisté. (obrázek A.13)

A.13

Bišamon v japonské kresbě z roku 1690
(autor Jošida Hambei?)

A.14

Džuródžin jede na jelenovi
Kreslil Kawanabe Kjósai (1831-1889)

Dalším bohem je *Džuródžin*, zaručuje dlouhověkost, proto je to ctihodný pohledný stařík v oděvu a s čepicí učence. Nosí na holi *makimono*, což je knižní svitek, znak moudrosti a součást pokladu *takaramono*, doprovází ho *jelen* nebo *jeřáb*, někdy na jelenu dokonce jede. (obrázek A.14). A ze svých kolegů se nejvíc kamarádí s *Fukurokudžuem*. *Jelen* a *jeřáb* jsou symboly dlouhověkosti.

Benzaiten či *Benten* nebo *Benzai* je bohyně lásky s určením starat o muziku, výřečnost a majetek, jak jinak. A také o lásku. Je to také bohyně moře. V partě bůžků štěstí je jediným bohem ženského rodu. Bývá doprovázená *bilým hadem* nebo jede na *draku*. Někdy má osm rukou, v nichž třímá luk, šíp, meč, kolo (?), klíč a *perlu všemohoucnosti*, zbylé ruce má sepjaté, ale jako člen posádky loď štěstí má ruce pouze dvě, ve kterých drží votivní meč a *perlu všemohoucnosti (tama)*. Často hraje na loutnu. (obrázek A.15)

Fukurokudžu je opět božstvo dlouhověkosti, ale není čistou duplikací boha *Džuródžina*. *Džuródžin* je zmoudřelý studiím, zatímco *Fukurokudžu* je spíše veselý stařík zmoudřelý zkušeností a věkem. Má velmi protáhlou hlavu, až je to pitoreskní. Často nosí vějíř *učiwa* a *perlu všemohoucnosti* a někdy ho doprovází *jeřáb* nebo *jelen* nebo *želva* – zase ti dlouhověcí ze světa zvířat. (obrázek A.16)

A.15
Benzaiten s drakem
19. století

A.16

Fukurokudzu

Neznámý umělec v Japonsku 1902

Zbývá *Hotei*, asi nejpopulárnější z veselých božstev štěstí, protože jeho figurky či zobrazení jsou prý v Japonsku nejčastější. Je usměvavý, značně tlustý, právě on se nejvíce podobá Buddhovi, jak ho známe – a bývá obklopen dětmi. Když se u nás řekne “čínský bůh srandy”, míní se tím nevědomky *Hotei*, tento japonský bůžek, nebo jeho čínský buddhistický předobraz. Prý je odpovědný za blahobyt. (obrázek A.17)

A.17

*Bůžek **Hotei** jako dřevěné necuke.*

Prapůvod tohoto uskupení božstev je velmi zajímavý. Každý z bohů je modifikací těch ostatních a jsou jakoby zaměnitelní. Asi i proto, že jsou všichni variantou Šivy, buď téměř přímo nebo přes čínskou úpravu, a přestože každý z nich má jiný přebraz a jiné náboženské ukotvení.

Daikoku jako mutace Šivy je z hindu mythologie a je adaptován na buddhismus, *Ebisu* má údajně před adaptací buddhismem šintoistické korekce, *Fukurodžu* a *Džuródžin* mají taoistický původ, asi proto jsou spojeni se vzdělanou moudrostí a *Hotei* i *Benzaiten* jsou čistě buddhistickými. *Bišamon* je válečné božstvo, jeho ctností je ctihodnost. Původně byl v hindském nebi bohem bohatství. Silně připomíná boha Višnu, snad až na ty méně časté čtyři ruce.

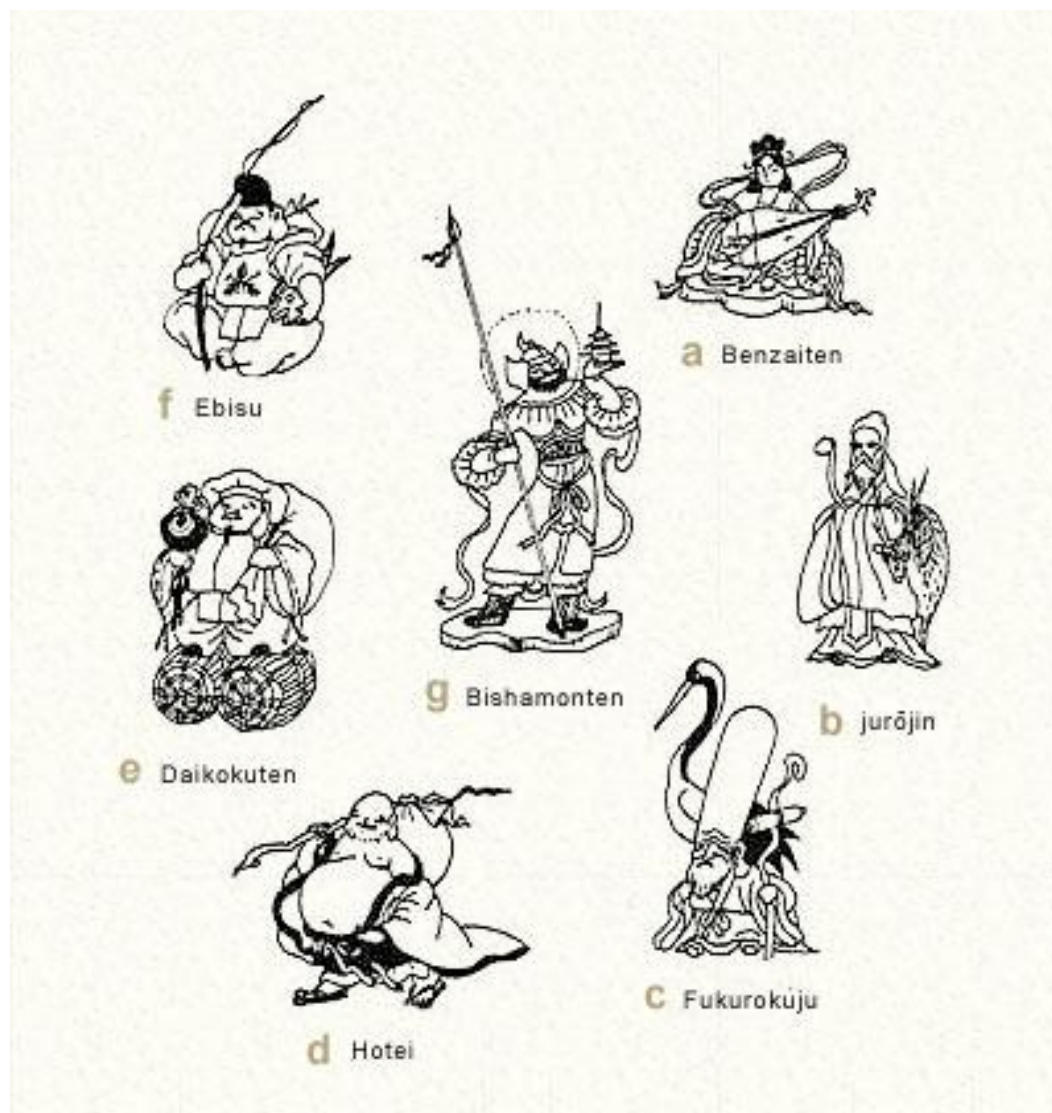
Sdružení sedmi bůžků (*Šiči-fuku-džin* = sedm bohů štěstí) má jako spolek prastaré čínské kořeny a předobraz v sedmi moudrých mužích z bambusového houští či v sedmi moudrých pijácích vína.

Tuto skupinu v Japonsku uspořádal buddhistický mnich *Tenkai* na objednávku šóguna *Tokugawy Iemicu* (1623-1650) (obrázek A.4), aby symbolizovala sedm hlavních ctností (obrázek A.18):

- Upřímnost (*Ebisu*)
- Prosperita (*Daikoku*)
- Laskavost (*Benzai*)

- Ušlechtilost (*Hotei*)
- Oblíbenost (*Fukurokudžu*)
- Dlouhověkost (*Džuródžin*)
- Ctihodnost (*Bišamon*)

Výše uvedené vzpomnutí sedmi bohů nevyčerpává všechny podrobnosti z jejich zařazení do legend, ani nevyčerpává všechny souvislosti s historií vývoje Japonska, jeho „nebe“ a jeho duchovna. A také to nejsou všechny jejich popisy a charakteristiky. Je zajímavé, že co zdroj, to posunutý náhled a výklad. Všechny informace je třeba považovat za rámcové. Nejlépe se člověk vyrovná se složitostí této tváře Japonska, když je bere jako pohádky a moc je neporovnává.

A.18

Šišifukudžin – sedm bůžků pro štěstí

Lod' bohatství a poklad

Už jsem zmínil, že parta veselých bohů cestuje někdy na *takarabune* – lodi bohatství a štěstí – společně s pokladem – *takaramono*, což je sbírka předmětů spojená s těmito sedmi bohy. Tehdy, jak bylo již řečeno, *Ebisu* loď vede do správného přístavu a zásobuje posádku rybami, *Bišamon* poklad hlídá a *Benzaiten* posádku baví. (obrázek A.19)

A.19

Takarabune – loď pokladů, dřevorez od Hirošigeho (1840)

Jsou tu všichni – *Hotei*, *Fukurokudžu*, *Daikoku*, *Benzaiten*, *Ebisu*, *Bišamon* a *Džuródžin*, všichni se svými atributy, všichni sedí kolem nebo na posvátných předmětech, loďku doprovází jeřáb a vlasatá želva. V pozadí ční *Fudži*.

Lod' obvykle doprovází jeřáb a tisíciletá vlasatá želva *minogame*. A někdy loďka pluje sama jen s pokladem (obrázky A.20 a A.21). Přídí lodě může být dračí hlava, někdy taky kohoutí hlava. Podle pověsti loď přijíždí do přístavu¹⁴ na Nový rok a rozdávají se dárky.

Tedy, poklad *takaramono* je kolekce vzácných předmětů přepravovaná na *takarabune*, předmětů, které by každý chtěl mít:

- klobouk neviditelnosti (*kakuregasa*),
- štuček brokátu (*orimono*),
- nikdy nevyčerpatelná peněženka (*kanebukuro*) jako symbol bohatství – je vyobrazena samostatně na *hansacu* Obr.1.25,
- posvátné klíče od spižirny bohů (*kagi*),
- jetel (*čódži*), na lodi pokladů byly také vzácné rostliny,

¹⁴ Asi do toho přístavu, kde dotyčný věřící pobývá. Nevím, jak je to s vnitrozemci, nejsou ochuzeni? Jak se pamatuje na ně?

- knihy v rolích čili svitky (*makimono*),
- *Daikoku*ova palička (*cuči*), když *Daikoku* vyřkne přání a udeří, přání se splní,
- přšiplášť na ochranu proti duchům, vlastně plášť neviditelnosti (*kakure mino*), je asi z bambusových vláken,
- kotva (*ikari*),
- nějaké mince a peníze,
- závaží (*fundo*), (je to vlastně zlatý ingot o váze kolem 375 gramů), (Viz obr. A.164)
- plochý vějíř čínského typu (*učiwa*) – znak autority a vůdcovství,
- posvátný drahokam či přívěšek (*hódžu no tama*),
- *njoi hódžu* – perla všemoci, co vyplní všechna přání, je zobrazena na mnoha *hansacu*,^L
- a asi další.

Obrázek loďky bohatství se sedmi božstvy štěstí býval velmi populární, dával se před spaním pod polštář a sloužil jako amulet pro štěstí. Ale najdeme ji i na některých *hansacu* (Obr.1.16, Obr.1.36) a na jednom typu platidla *kawase-gaiša* - viz Obr.2.7, bohužel na pozdějších papírových platidlech už ne.

Obr.1.16

Gin ichi momme

Daikoku na líci, kolem něj tzv. čínská tráva (*karakusa*), dole je loďka bohatství (*takarabune*) se sbírkou zázračných předmětů (*takaramono*). Na plachtě jsou tři perly všemoci na tradičním nízkém stolečku.

Na rubu je v kruhu symbol dlouhověkosti *jeřáb* a řada stylizací, ze kterých se dají rozpoznat jen *vlny seigaiha*.

Obr.1.36

1 stříbrný momme 1864

Obchodní poukázka Kójasan Daitokuin (?), Jamato.

Líc: loď pokladů *takarabune*, uprostřed obvyklá konfigurace *draků*,

Rub: *Daikoku*

Obr.2.7 JNDA 10-16
Tókjó kawase-gaiša bankovka na 25 zlatých rjó
 (laskavostí p.Bolinga)

Nahoře *jeřáb*, uprostřed rámeček se symboly *chryzantémy* a *pavlónie*, dole na *vlnkách* plně naložená *takarabune* (lod'ka štěstí). Na plachtě lod'ky je v šesti znacích vydavatel.

Ovšem jednotlivé předměty *takaramono* najdeme na celé řadě platidel. (Viz Obr.1.9, Obr.1.19, Obr.1.25, Obr.1.32, Obr.1.33, Obr.2.6). Nejčastější z předmětů je perla všemoci *njoi hódžu*, lze ji najít téměř na každém *sacu*.

Obr.1.9

3.75 stříbrný momme (3 momme + 7 bu + 5 rin)

Vydal *Jamaguči Ginjūemon* a *Jamamoto Gizaemon* (?).

Na líci nahoře je *Ebisu* co právě chytá ve vlnách, dole jsou kouzelné předměty z *lod'ky pokladů*, jsou shromážděné kolem obrazce, který připomíná oboustrannou sekerku. Je to tvar zlatého *fundokinu*, který byl používán na přelomu 16. a 17. století. Ingoty sloužily k uchování zlata pro případ nouze, váha kolem 375 gramů

Rub lemují tři japonští *draci*.

Obr.1.19

1 stříbrný momme 1740

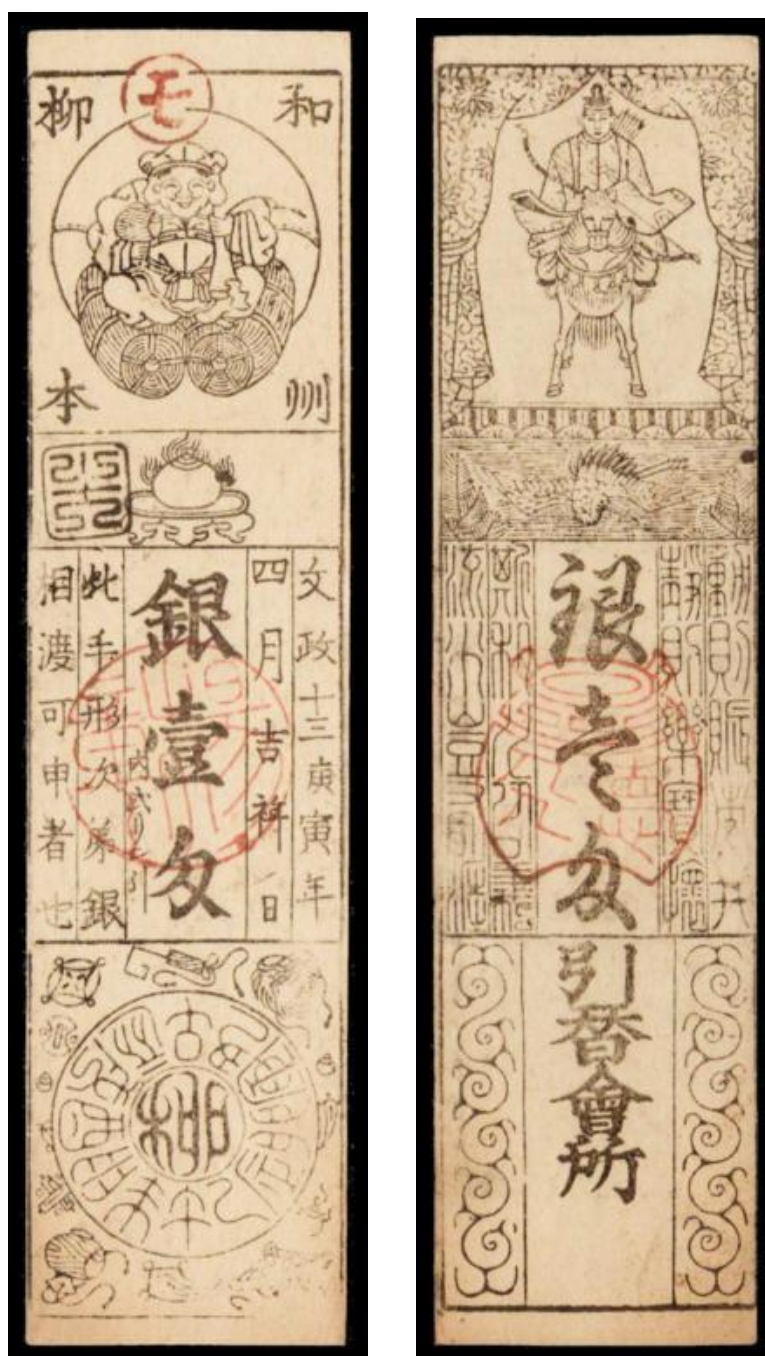
Líc: *Daikoku* s *krysou* na *žocích rýže*, pod ním několik *perel všemoci*, dole je asi *tisíciletá želva*.

Rub: zřejmě sbírka kouzelných předmětů – *takaramono*.

Obr.1.25

1 momme 1865, vydáný v 1. roce éry Keijó,
 Líc: Bezedný váček (kanebukuro) z lodi pokladů a kolem nekonečné vlny.

Obr.1.32

1 stříbrný momme (v dubnu 1830), vydáno v 13. roce éry Bunsei klanem Janagimoto z Jamato no Kuni, Prefektura Nara-Ken.

Líc: *Daikoku*, pod ním *perla všemoci* na stolečku, dole je v kruhu *zvěrokruh* ve znacích a kolem něj věci z lodi pokladů.

Rub: Samuraj na koni (provedení kresby válečníka je stejné jako na jiných *hansacu*), pod vinětou se samurajem je špatně identifikovatelný pták, dole arabesky zvané *karakusa*. Uprostřed rubu je červená pečeť tvaru, který připomíná nádobu.

Obr.1.33

1 momme stříbra, 15. rok éry Kjóhó (1730)

Líc: *Daikoku*, pod ním *perla všemoci* a něco jako ještěrka, uprostřed nominál, vlevo a vpravo dole velmi stylizované znaky, dole datum, nápis *Nagasava jóšo* (?) a pravděpodobně sbírka předmětů *takaramono*.

Rub: *jeřáb* a vycházející slunce.

Obr.2.6 JNDA 10-13

Kawase-gaiša Kjóto 1 rjó 2. roku éry Meidži (laskavostí p.Bolinga)

Líc: *jeřábi a želvičky,*

Rub: *perly všemoci a předměty z pokladu takaramono.*

Téma loďky štěstí s pohádkovými předměty bylo použito mimo jiné i na japonských známkách k Novému roku 1972 – viz obrázek A.21a.

V *Pohádkách japonských dětí* (Lit.23) uvedl Joe Hloucha vyprávění *Momotaró*, které trochu připomíná naše pohádky, např. o Palečkovi, alespoň tím jak se *Momotaró* dostal ke svým rodičům. Konec je zase z jiné naší pohádky. Hrdina *Momotaró* se vydal od rodičů do světa za pokladem d'áblů, který měl být v jejich hradě na ostrově v moři. Po cestě se zásluhou dobrých rýžových koláčků od maminky spřátelil se psem, opicí a bažantem a spolu s nimi pak na loďce přepadl ostrov s hradem příšer. S vydatnou pomocí společníků démony pokořil. Aby si démoni zachovali život, vykoupili se pokladem a naplnili *Momotarovu* loď zlatem, stříbrem, také přidali, pozor, klobouk a slaměný plášť neviditelnosti a dvě křišťálové koule k ovládnutí přílivu a odlivu. Snad se tady nejedná o loďku *takarabune* a poklad *takaramono*? Alespoň klobouk a plášť to silně připomínají. A o křišťálových pomůckách k ovládnutí slapových sil bude také ještě řeč.

Variabilita poukázek hansacu a jejich výtvarné vybavení lze dokumentovat na příkladech. Do obrazové části tohoto soupisu je soustředěná řada těchto platidel, co byla dostupná mezi

sběrateli nebo demonstrována při různých aukcích. Na poukázkách nejsou jen bůžci, loďka a předměty pokladu, lze na nich rozpoznat i řadu dalších věcí.

A.20

*Takarabune s pokladem **takaramono** a doprovázená jeřábem a želvou.*
maloval Tōkei Niwa (1760-1822)

Z pokladu lze rozeznat klobouk neviditelnosti (kakuregasa), nikdy nevyčerpatelnou peněženku (kanebukuro), Daikokuovu palička (cuči), tři perly všemoci a žoky s rýží.

A.21

*Takarabune naložená pokladem **takaramono** a doprovázená jeřáby.*

Jasně je vidět perla všemoci njoji hódžu, klíč od spižirny bohů (kagi), štůčky brokátu (orimono), vzácné rostliny, krabičky a ostatní lze jen hádat.

A.21a

Aršík a FDC známky k Novému roku 1972

Přání štěstí má vyjadřovat na známce loďka takarabune.

A.22
Fudži a takarabune

Fudži

Na obrázku A.22 je *takarabune* na vlnách pod horou, dalším symbolem Japonska a prezentací jeho slávy. Obrázek jsem našel na webu a myslím, že je to jedno z nejpůsobivějších zobrazení *takarabune* a hory *Fudži*. Nedokázal jsem vyhledat nebo určit, kdo a kdy obrázek udělal, zda to byl některý z mistrů jako *Kunisada*, *Hirošige* či *Hokusai*, (zvláště *Hokusai* byl proslulý svou zálibou v hoře *Fudži*, jeho série krajin s horou jsou známé a velmi populární, ani *Hirošige* se nevyhnul hoře na svých dřevorezech – obrázky A.23, A.24) nebo někdo méně známý či zcela neznámý. V každém případě je to úžasný obrázek – loďka štěstí plně naložená až k přetížení se dere proti příbojovým vlnám do nějakého přístavu a na její zdar dohlíží v oparu vystupující majestátní hora jako záruka, že loď se dostane tam kam má.

A.23

Jezdci ze Sekija u řeky Sumida, ze série 36 pohledů na Fudži, 1831

Kacušika Hokusai (1760 – 1849),

Kacušika Hokusai je nejznámější umělec japonského dřevorezu, kterému se říká ukijoe. Po světě je nejproslulejší jeho obrázek Velká vlna ze stejné kolekce jako Jezdci. – viz obr. A.24.

Fudži je především mimořádná už svým pravidelným tvarem, protože to je relativně mladá sopka. Mezi Japonci je spojena se sny o štěstí a byla opěvována i v básních. Je strážcem lidí a bdí nad jejich blahobytem v *Zemi vážky*¹⁵. Patří k ní několik legend o elixíru života, podle jedné z nich by ho měli kdesi na jejích svazích vyrábět nebo získávat od hory mniši a s jehož hledáním pro čínského císaře *Šin no Šiko* je spojen čínský pokus o pronikání do Japonska. Pokus odhalený a ztrestaný. Na hoře sídlí nerudná *Fudži San*, bohyně hory, žije tady v osamění, jen se svými služebníky, (dá-li se u božské bytosti mluvit o žití než spíše o trvání), protože je rozhádaná s ostatními bohy. Mnoho poutníků horu navštěvuje, aby se jí poklonilo, povětšinou jen muži, protože *Fudži San*, asi stará panna, nenávidí sex a tím i ženy jako sexuálního potěšení zdroj, jak se patří pro patriarchální společnost.

V knize *Myth and Legends of Japan* (Lit. 27) je zmíněna bohyně hory s jiným jménem. Že prý se jmenuje *Sengen*, což znamená *Zářivě kvetoucí jako rozkvetlé stromy*. Bohyně se vznáší ve třpytivém oblaku nad kráterem a její neviditelní služebníci sráží dolů poutníky, kteří přicházejí s nečistým srdcem. Kniha ještě vzpomíná *Svítilící pannu*, která usmrtila jistého císaře (?), pravděpodobně ho vylákala k okraji kráteru, až spadl dolů. Místo, událost a onoho císaře připomíná malá svatyně. Nejsem si jistý, ale domnívám se, že *Svítilící panna* je samotná *Sengen*, byť autor ve

¹⁵ Celé Japonsko a kraj na dohled od Fudži zvláště je prý *Zemí vážky*. *Vážka* je dalším japonským symbolem.

své knize (Lit. 27) uvádí dvě identity. Kráter je majetkem dalšího božstva hory jménem *O-ana-moči* (Vlastník či Pán Velké Díry).

A.24

Velká vlna, ze série 36 pohledů na Fudži, 1831, Kacušika Hokusai (1760 – 1849)

Možná, že oním císařem byl již zmíněný *Šin no Šiko*. Když se pachtil na horu pro *Elixír života*, zapomněl, že už je v letech a jeho srdce nevydrželo námahu. Našli ho mrtvého, ale tvářil se šťastně. Naplnil pověst, že k věčnému životu se lze dostat pouze smrtí.

Pořádně se neví, co jméno hory znamená. Význam znaku (tedy *kandži* po japonsku) pro *Fudži* je bohatství nebo hojnost. Znak je prý také podobný znaku pro nesmrtelnost nebo nekonečnost. V knize Jiřího Janoše o Japonsku a Koreji (Lit. 1) je vzpomenutý ainuský kořen jména hory.¹⁶ *Ainu* jí dali jméno *Fuči*, tedy ve svém jazyce *babička*, protože svým zasněženým vrcholem a zvrásněnými svahy jim připomínala tvář bělovlasé stařenky.¹⁶ Podobnou výslovnost jako *babička* má v ainuštině výraz pro oheň. Občas se tady tímto dává do souvislosti, že *Fudži* je sopka, momentálně spící¹⁷, a že *Ainu* uctívali oheň.

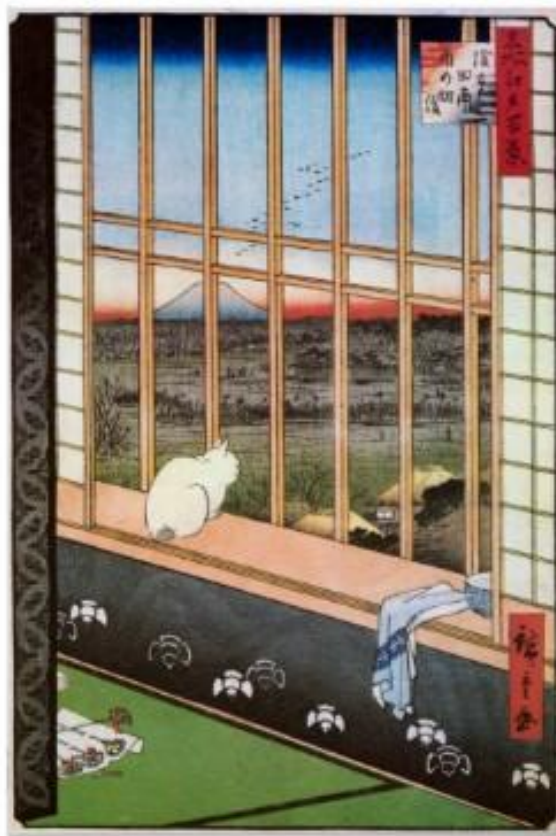
Není to ale všechno. V *Myth and Legends of Japan* (Lit. 27, str 79 zmíněného vydání) se píše, že jméno *Fudžijama* znamená *Neumírající*, což prý dokazuje stálý dým z hory vycházející. Má to připomínat pohádku o paní *Kaguja* (*Kaguya*), co žila na zemi jako dcera jednoho sekáče

¹⁶ Údajně řada dalších místních jmen, hlavně severovýchodně od *Fudži* má ainuský kořen.

¹⁷ V letech 1707 až 1708 *Fudži* naposled soptila, zničila řadu vesnic a zahubila tisíce lidí. V Tokiu, které je asi 100 km daleko od *Fudži*, napadalo popele na 15 cm.

bambusu, přestože pocházela z Měsíce. Kdekdo byl zamilovaný do její krásy, dokonce i císař. *Kaguja* se nakonec mezi Měsíčníky vrátila. Zůstal po ní smutný otec a zamilovaný císař.

Ten, v domnění, že se tak zbaví své nespelnitelné touhy, nechal na *Fudži* spálit a zničit věci, které po ní na zemi zůstaly, tedy svitek s jejími verši a bambusovou nádobu s *Elixíem života*. Vskutku řešení více než neobvyklé.

A.25

***Vyhlídka na Fudži ze “žaponské” domácnosti, Hirošige Motonaga, (1797 – 1858),
název je ze staré české pohlednice***

Hirošige Motonaga se narodil jako Andó Motonaga, později přijal i jméno svého mistra Utagawa Tojohiro, nyní je známý jako Andó Hirošige. (Hirošige je odvozeno od Tojohiro). Obrázek je ze souboru Sto proslulých pohledů na Edo, tento má číslo 101, je z roku 1857 a ve skutečnosti se jmenuje Rýžová pole Asakuse a Torinomači slavnost.

V japonských legendách je celá řada významných příběhů o potřebě *Elixíru života*, o jeho přípravě, o tom jak funguje, komu pomohl atd. Ovšem na žádném platidle jsem nenašel ani recept na elixír ani nějaké další souvislosti.

Především je *Elixír života* spojený s *Fudži*. Zjevně patří k tomuto symbolu země. A pohádky o něm dokreslují japonskou povahu.

V jedné vesnici poblíž hory lidé umírali na neštovice. Statečný *Josodži* (*Yosoji*) uposlechl radu chytrého lékaře a šel k vyléčení své matky hledat zázračnou vodu pramene, který měl vyvěrat na jihozápadní straně hory, poblíž svatyně *Boha vánku* (či *šepotu* ?). Když hledal cestu ke svatyni, jakási dívka mu poradila, jak pramen najít a jak vodu pít. *Josodži* se ještě několikrát s dívkou sešel,

když chodil pro vodu a mezitím maminka i vesničané se uzdravovali. Všichni se radovali a oslavovali *Josodžiho*, ale on věděl, že to, co se stalo, stalo se zásluhou dívky. Mezitím pramen vyschl. Naposled se tedy za dívkou vypravil, aby jí poděkoval. Setkal se s ní, ale její jméno se od ní nedozvěděl. Dívka větvičkou kamélie se smíchem přivolala z hory oblak a na něm odplula vzhůru. A ze snítky kamélie, kterou dívka zanechala na zemi, *Josodži* poznal, že to byla samotná *Bohyně hory* a že průvodcem za zázračnou vodou mu byla z lásky. Tentokrát hodná *Bohyně hory*.

Skutečně se jednalo o bohyni hory? Anebo se stala nerudnou zlověstnicí až po své nenaplněné a nenaplnitelné lásce k *Josodžimu*?

Tou zázračnou vodou mohl být *Elixír života*. Nebo taky jen dobrá pramenitá minerální voda.

A.26

Pohled na Fudži z pod kvetoucích sakur na břehu řeky Sumida, opět Andó Hirošige, 1858, tentokrát ze série 36 pohledů na Fudži,

Fudži jako symbol Japonska byla nechtěně a nevědomky stvrzena i americkou armádou po roce 1945 – američtí vojáci okupačních jednotek nosili na rukávu rozlišovací nášivku s vyobrazením hory – obrázek A.27. A na obrázku A.29 je rubní strana americké medaile, kterou dostávali vojáci jako pamětní za službu v okupovaném Japonsku po roce 1945. Na dekoraci je stylizovaná *Fudži* v mracích.

A.27

Ramenní nášivka amerických vojáků okupačních jednotek v Japonsku
(US Army Japan Occupation FEC (= Far East Command))

A.29

Rub americká medaile "Army of Occupation" 1945

Rub měl „japonský“ motiv s horou Fudži, líc byl „německý“ s pověstným mostem u Remagenu. Medaili dostávali američtí vojáci pozemních a později leteckých jednotek, kteří vykonávali okupační službu v Německu, Itálii, Rakousku a Japonsku po roce 1945. (Něco jako “Řád prošoupaných kalhot“.)

V dnešní době je *Fudži* velice populární¹⁸ a mimo jiné je i symbolem japonského turismu a horolezectví. O letních měsících se kolem hory a po stezkách k vrcholu courají davy cizinců, ale i Japonců, jejichž ctížádostí je navštívit horu alespoň jedenkrát za život. O zdraví poutníků se starají zdravotnické hlídky. Divoké, strašidelné lesy na úpatí, především démonický les *Aokihara*, jsou každý rok v březnu, kdy končí fiskální rok a je nutno zaplatit daně, či k Novému roku, kdy se mají zaplatit dluhy, oblíbeným místem pro sebevrahy, neboť sebevražda je v Japonsku očistěním jména. Sebevrazi či zoufalci hledají pro smrt osamění, ticho a mystické prostředí. Někdy se stane, že se tam ztratí i nějaký nešťastný turista. Policie a čtyři dobrovolníků občas, zpravidla prý jednou ročně, hledají jejich pozůstatky a pro místní lidi je to poněkud neobvyklé povyražení.¹⁹

A pochopitelně že se hora pro svůj věhlas dostala na japonské známky, a také na japonská platidla – viz obrázky A.28, Obr.4.8 rub, Obr.11.4, Obr.13.12, Obr.14.7, Obr.14.11 a Obr.14.21.

A.28

1000 jen Ag 1964 – pamětní olympijská mince s horou Fudži.

¹⁸ Kdyby byl náš Říp vyšší a tím byl vidět z většiny území Čech, asi by taky získal proslulost jak *Fudži*. Zatím ho máme jen na jedné bankovce (5000 Kč 1920) a ta byla ještě ke všemu navržena a vytištěna v USA.

¹⁹ Nesmrtelnost na jedné straně a sebevraždy na straně druhé. Zajímavé!

42 旧国立銀行券 5円

42 旧国立銀行券 5円

Obr.4.8 JNDA 11-12

5 jen 1873 líc a rub (laskavostí p.Takašiho Uemury)

Líc levá rytina: ženy sázejí rýži,

Líc pravá rytina: muži sklízají rýži,

Rub: pověstný dřevěný most Nihonbaši v Tokiu, v pozadí Fudži,
po stranách obrazu je rub a líc mince 5 jenů.

Obr.11.4 JNDA 11-60
50 sen 1938 líc a rub

Obr.11.5 JNDA 11-60
50 sen 1938 líc, barevná modifikace

Obr.13.12 JNDA 11-72

500 jen 1951

Líc: státník *Iwakura Tomomi* (1825 – 1883).

Rub: hora *Fudži*.

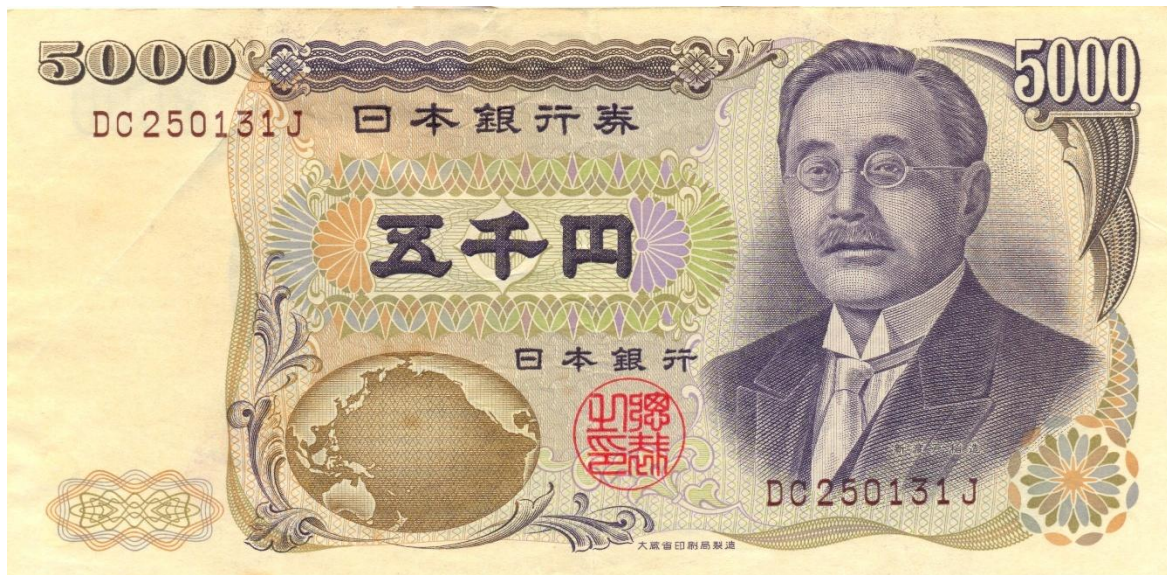

Obr.14.7 JNDA 11-78

500 jen 1969

Líc: státník *Iwakura Tomomi*.

Rub: hora *Fudži*.

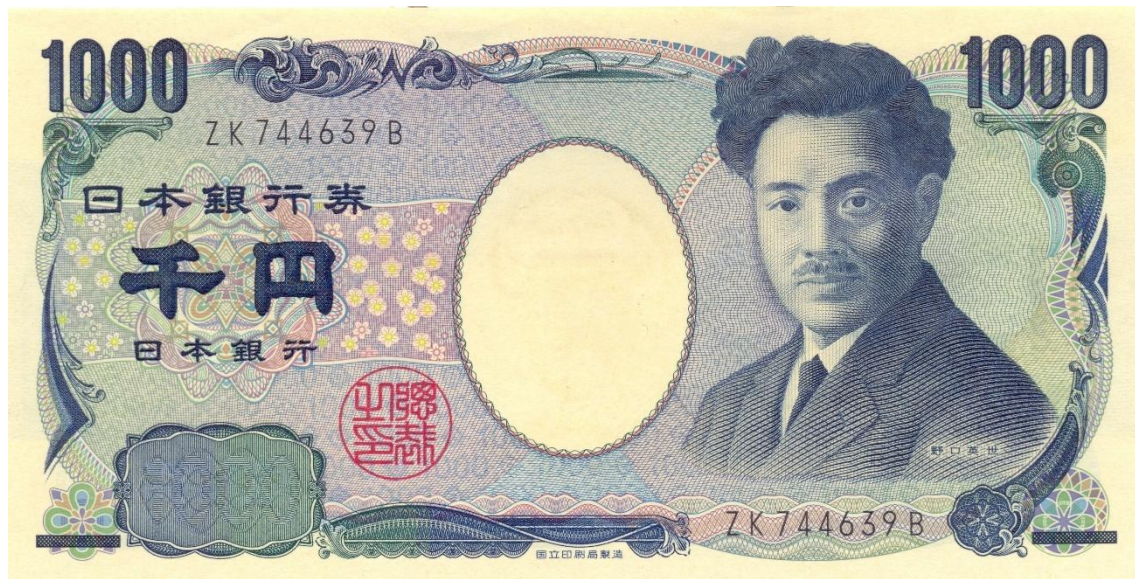

Obr.14.11 JNDA 11-80

5000 jen 1984, vydání 2000 s hnědým číslováním,
mikropísmem a pečeti vytištěnou luminiscenční barvou

Líc: státník a spisovatel *Inazō Nitobe*,

Rub: hora *Fudži* zrcadlící se v jezeře *Motosu*.

**Obr.14.21 JNDA 11-85
1000 jen 2004**

Líc: lékař a bakteriolog *Hidejo Noguči*,
Rub: *Fudži nad jezerem Motosu*.

Málem jsem zapomněl na platidlo z obrázku Obr.2.9, kde v medailonu obkrouženém dvěma draky je pohled na jokohamskou zátoku s horou *Fudži* v pozadí – viz Obr.2.10.

Obr.2.9 JNDA 10-22

Jokohama kawase-gaiša 1869,

bankovka v hodnotě „10 (mexických) dolarů“ v nikl-stříbrných mincích.
(laskavostí p.Takašiho Uemury)

Obr.2.10 JNDA 10-22D

Jokohama kawase-gaiša 1869 - detail, (laskavostí p.Takašiho Uemury)

Kartuš obtočená dvěma *japonskými* draky ukazuje Jokohamskou zátoku s majestátní *Fudži*.

Chryzantéma a pavlónie

Na ceduli z vyobrazení Obr.1.27 je pták *fénix*, jak zobe lístky *pavlónie*.²⁰ *Pawlonia Imperialis*, česky pavlónie císařská či plstnatá, anglicky royal paulownia, japonsky *kiri*, je v Japonsku a na Dálném východě vůbec velice populární strom. Až tak populární, že v Japonsku jsou jeho květy a listy součástí specifické japonské heraldiky.

Obr.1.21

1 stříbrný momme 1745

vydáno v roce 2 éry Enkyo Edo rodinou Šibamura z Jamatu v provincii Wašu.

Líc: pravděpodobně *Benzaiten* zřejmě sedící na lotosovém květu a zobrazená jako reinkarnace Buddhy. Pod ní *perla všemoci* a dále to vypadá na několik předmětů z *takaramono*. Dole rohaté

²⁰ Pavlónie se prý jmenuje podle Anny Pavlovny, dcery ruského cara Pavla 1. (1754 – 1801)

zvíře snad s lidským obličejem, kdyby to nemělo tělo a nohy krávy, tak by člověk hádal buď na korejského rohatého psa s perlou *tama* na čele, častého strážce svatyní, nebo taky to může být *kirin*, nadpřirozené zvíře; kolem obludy jsou *jeřábi*, *želvy* a *borovice* jako symboly dlouhověkosti a *bambus*, symbol houževnatosti. Pod nohama má obluda *želvy*. Na rubu je nejspíš Sanmen Daikoku.

Strom pochází původně z Číny. Květy *pavlónie* jsou světle fialové nebo bílé, ale populárnější jsou listy pro svůj oválný tvar a hlavně pro velikost – až 30 cm. (obrázek A.30). Jako strom *pavlónie* dorůstá k deseti metrům.

A.30

Květy a listy pavlónie plstnaté

Klan *Tokugawů*, posledních šógunů, má ve znaku tři listy v kruhu, listy se velmi podobají listům pavlónie, ale oficiálně se uvádí, že to jsou listy jednoho druhu vranečku, anglicky hollyhock. (obrázek A.31)

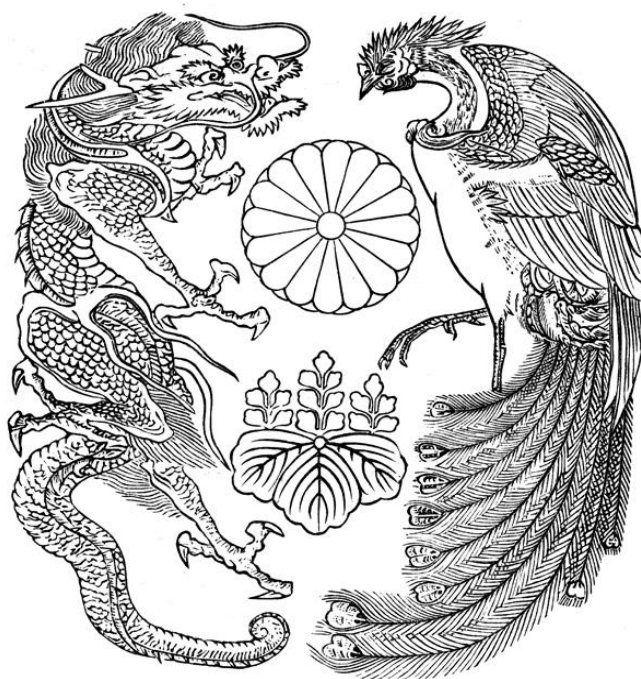
A.31

Znak Tokugawů

Japonský císařský úřad používal a používá dva symboly:

- stylizovaný květ *chryzantémy* o šestnácti okvětních lístcích jako symbol slunce a dlouhého života
- a vidlicovité uspořádání kvítků a listů *pavlónie* (*go šiči no kiri*).

Nejlépe je kombinace vidět na „tak zvaném“ či pseudo velkém císařském znaku – viz obrázek A.32. Oba symboly jsou k nalezení na medaili na Rusko-japonskou válku z let 1904 až 1905 (obrázek A.33).

A.32

*Kdyby existoval něco jako **Velký císařský znak**, asi by mohl vypadat takto – mezi drakem a fénixem jsou symboly chryzantémy a pavlónie. Pseudo znak v tomto uspořádání je zřejmě umělá konstrukce vytvořená pro tetování.*

Nádherné spojení obou symbolů je též na zvláštní čestné vojenské dekoraci určené pro nejvyšší vojenské velitele císařských sil, česky by se dala nazvat *Maršálský odznak* (*gensui*)²¹. (obrázek A.34). Dekorace byla zlatá a doplněná stříbrnými prvky. Vedle císařských atributů jsou na dekoraci japonské vojenské vlajky na zkřížených žerdích. Vlajka, která má na špičce žerdě malou *chryzantému* a je obroubená modrým lemem, zřejmě představuje císaře, druhá vlajka je za vojenské síly.

²¹ Jediný cizinec, který dekoraci obdržel, byl za 1. světové války Herbert lord Kitchener, britský polní maršál a vrchní velitel sil Dohody v prvních letech světové války.

A.33

Medaile na Rusko-japonskou válku 1904 – 1905 (laskavostí p. Richarda Catalano)

Vlajky na lici mají představovat císaře a vojenské síly, podle jiného výkladu císařskou armádu a námořnictvo.

A.34

Maršálský znak (laskavostí p. Richarda Catalano)

Stejné spojení vlajek je i na oné Rusko-japonské medaili (obr. A.33) a vyskytuje se i jinde, například na vojenských odznacích. Někdy se tvrdí, že jedna vlajka je armádní a druhá námořní. Maršálská dekorace vznikla dekretem v roce 1898, přestala se udělovat se skončením 2. sv. války.

Motiv *chryzantémy* a *pavlonie*, tak jak je uspořádán na obrázku A.35, se velice často opakuje na státních dokumentech a cenných papírech – viz Obr.7.23 a Obr.7.23A, Obr.9.8, Obr.9.9, Obr.9.10, Obr.11.10 nebo Obr.11.11.

A.35

Motiv chryzantémy a pavlonie, jak se v této či podobné formě opakuje na císařských dokumentech a cenných papírech.

Obr.7.23

50 jen 1937 na 3½ % (bond) veřejná půjčka ministerstva financí.
Demonstrováný dokument je v plné litografické verzi.

Obr. 7.23A

100 jen 1944 na 3½ % (bond) veřejná půjčka ministerstva financí.
Rámeček je hlubotiskový, viněty ofsetové.

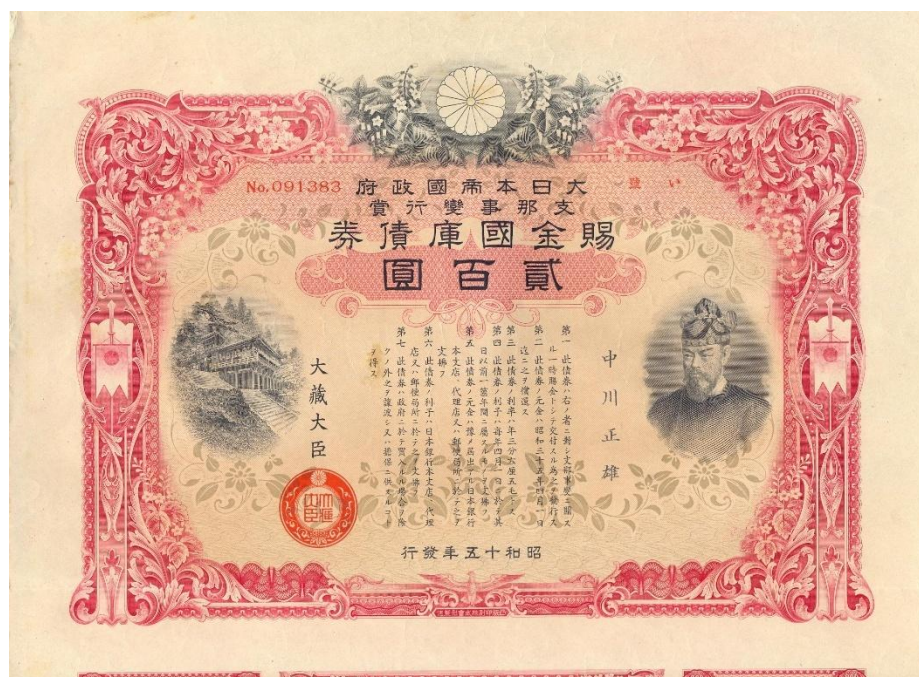
Obr.9.8

100 jen 1937/1938 na 3½ % válečná obligace ministerstva financí vydaná k tzv. Čínskému incidentu, což je vyjádřeno červenou pečeti nad portrétem, která současně značí prodej na poště. Obligace je hlubotisková a má revalidační kolek pro poválečné období

Obr.9.9

10 jen 1943 GEAW diskontní pokladní poukázka k čínskému incidentu, červená pečeť nad portrétem značí „prodána na poště“. Rámec je hlubotiskový, černé viněty ofsetové. GEAW značí Greater East Asia War

Obr.9.10

200 jen 1940 Pokladní obligace k čínskému incidentu.

Patří k typům cenných papírů, co sloužily jako odměna bojovníkům při udělení vyznamenání, tento 200 jen dostal dodatečně vojín Masao Nakagawa k Čínsko-japonské válečné medaili, kterou obdržel 29.4.1930. Obligace je hlubotisková.

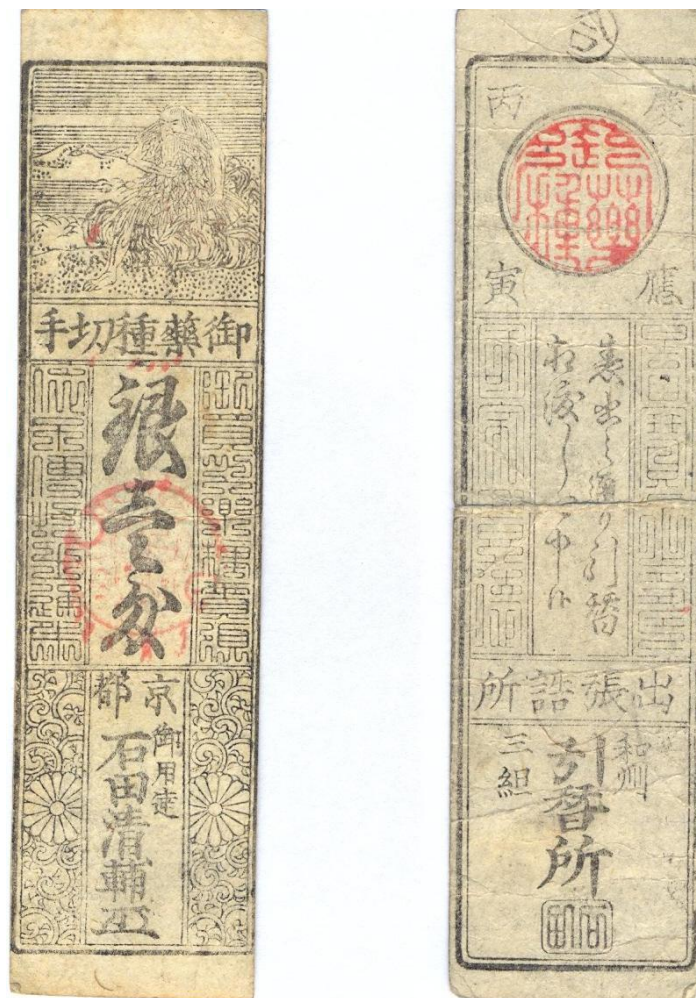
Obr.11.11

10 jen Válečná diskontovaná pokladní obligace 1942

V jednoduchém vodotisku jsou japonské znaky. První tisky obligace byly hlubotiskové, rytiny lodě a tanku provedl *Kurakiči Kató*. Pozdější tisky byly ofsetové.

Samostatná *chryzantéma* (*kiku*) je vlastně státním znakem a je vyhrazena především pro veřejnou demonstraci císařství jako státu na vlajkách (příklad viz A.36), dokumentech (příklad obrázek A.166), známkách (jako příklad viz obrázky A.38, A.39, A.90, A.91), na vojenských medailích (třeba na A.40, A.41 a dalších) apod., můžeme ji najít i na *hansacu* (Obr.1.18), přestože u *hansacu* se nejedná o nějaký oficiální státní dokument. Je také zobrazena na státovkách a dalších japonských bankovkách, ale po 2. sv. válce začala z bankovek mizet. Stylizovaný květ chryzantémy byl jako císařský *mon*²² „uzákoněn“ Meidži ústavou, ale byl používán už dříve.

²² Základním prvkem japonské heraldiky je kruhový útvar zvaný *mon*, ve kterém je zvolený unikátní symbol, v případě císaře a císařství je to právě stylizovaný šestnáctiplátkový květ chryzantémy.

Obr.1.18

1 stříbrný momme

Líc: Zarostlý muž na břehu moře, může to *Urašima*, postava z japonské pohádky. Nápis *Gočikušú kitte* (?), pak svislý nápis *gin iči momme* a po stranách stylizované znaky, mezi kterými jsou zřetelné stylizované *chryzantémy*, další text je *Kjóto*, *gojótač*, *Išida Kijoura* (?).

Rub: kolem červené pečete jsou čtyři znaky, které znamenají *Keijó* (éra 1865-1868), 3.měsíc roku tygra, níže je svisle trávové písmo a po stranách opět stylizované znaky, pak je nápis *šuččóokušo* (?) a úplně dole *hikikaešo* (?).

V letech 1876 až 1878 byl císařem založen *Nejvyšší Řád chryzantémy* (*Daikuni kiku daidžúšó*) (obrázek A.42). Zobrazený řetěz byl určen pro členy císařské rodiny, nejvyšší šlechtu, vojenské národní hrdiny a královské hlavy cizích států. Prezident Eisenhower ho obdržel v roce 1960 jako první tzv. nešlechtic.^N

Použití symbolu *pavlónie* je častější, zdá se jaksí méně oficiální. Je spojována přímo s osobou císaře, tedy i se záležitostmi, kterých je císař něco jako majitelem. Například Wikipedia uvádí, že *pavlónie* je symbolem úřadu ministerského předsedy císařství (obrázek A.37).²³

A.36
Císařská standarta z roku 1869

A.37
Úřad ministerského předsedy Japonska

Existuje vysoké a prestižní japonské vyznamenání *Řád vycházejícího slunce* (*Kjókudžicu doka daidžúšó*), také někdy se nazývá *Řád pavlónie*. (obrázek A.43). Roku 1875 byl řád založen císařem *Meidži* jako vůbec první moderní japonský řád. V roce 1888 bylo devět tříd řádu doplněno dekretem o *Velkostihu Řádu vycházejícího slunce s květy pavlónie*.

Jsem přesvědčen, že při dostatku srovnávacího (a čitelného) materiálu a mírné trpělivosti bychom stylizovanou *pavlónii* našli i na *hansacu*. Mně se ji podařilo objevit až na jokohamské *kawase-gaiša 10 (mexických) dolarů* (Obr.2.9), kde je v rozích rámečku, objevit jsem ji mohl zásluhou pana Takašiho Uemury, který mi poslal obrázek platidla v takovém rozlišení, že šlo rozeznat podrobnosti.

²³ V roce 1985 vydala japonská pošta známku se symbolem *pavlónie* ke příležitosti 100letého výročí existence japonské kabinetní vlády. Na FDC této známky k této příležitosti (obrázek A.44) je zobrazen *Hirobumi Itó*, první a několika násobný premiér Japonska. Bude o něm ještě řeč, protože se dostal i na bankovky.

Obr.2.9 JNDA 10-22

Jokohama kawase-gaiša 1869,

bankovka v hodnotě „10 (mexických) dolarů“ v nikl-stříbrných mincích.

(laskavostí p.Takašiho Uemury)

Další nominály byly 5, 20, 50, 100, 500 a 1000.

Symbol *pavlónie* je na 10ti jenu 1883 s císařovnou Džingú (obrázky Obr.5.2 a Obr.5.3) jako motiv v oválném rámečku portréta a i na korejských bankovkách *Bank of Chosen* z doby, kdy Korea byla „součástí“ Japonska (obrázky Obr.5.9, Obr.5.10, Obr.12.7 a Obr.12.8).

Obr.5.9 (JNDA 17-13)

100 jen Bank of Chosen 1912 - korejský číslovač,

Tiskárna Korean Governor General's Office Printing Works, série (1) nebo (2) nebo (3), tisk v letech 1914 až 1923 – informace laskavostí pana Takašiho Uemury.

Obr.5.10 (JNDA 17-13)

100 jen Bank of Chosen, 1912, líc a rub - japonský číslovač,

Na rubu uprostřed stylizovaný květ švestky či slivoně – symbol Koreje,
tiskárna Cabinet Printing Bureau of Japan, série (4), tisk od roku 1924 – informace laskavostí
pana Takašiho Uemury

Obr.12.7 (JNDA 17-20)
Korea, Bank of Chosen 50 sen 1937

Obr.12.8 (JNDA 17-16)

Korea, Bank of Chosen 1 jen 1915 ve zlatě.

Vodotisk vypadá velice pěkně, škoda, že je tak překryt tiskem, že ve fotografii nevynikne, je to *Daikokuova palička*, závaží *fundo* a něco co vypadá jako *kagi* – klíč od spižírny bohů.

Líc: pro celou řadu korejských bankovek je typická pavlónie (nahore uprostřed), tady navíc s květy slivoně. Vpravo vousatý muž, všichni ho uvádějí jako *starý muž*.

Rub: anglický nápis Banka Čosonu a příslibová formulka směnitelnosti.

Chryzantéma a především *pavlónie* se vyskytují ve vodotisku řady bankovek. Symbol pavlónie a chryzantémy je pochopitelně i na řadě mincí, viz třeba A.179.

A.38

Zlatý luňák na známce z roku 1940.,

Známka patří do série známek vydaných k 2600 letům Japonského císařství., navrhl T.Kasori, ryl T.Macuura.

A.39

1 sen 1899

Navrhl a ryl T.Saito

A.40

Pamětní medaile na Mandžuský incident v letech 1931 až 1934

(laskavostí p. Richarda Catalano)

Přílby na rubu představují císařskou armádu a námořnictvo.

A.41

Pamětní medaile na Čínský incident v letech 1937 až 1945

(laskavostí p. Richarda Catalano)

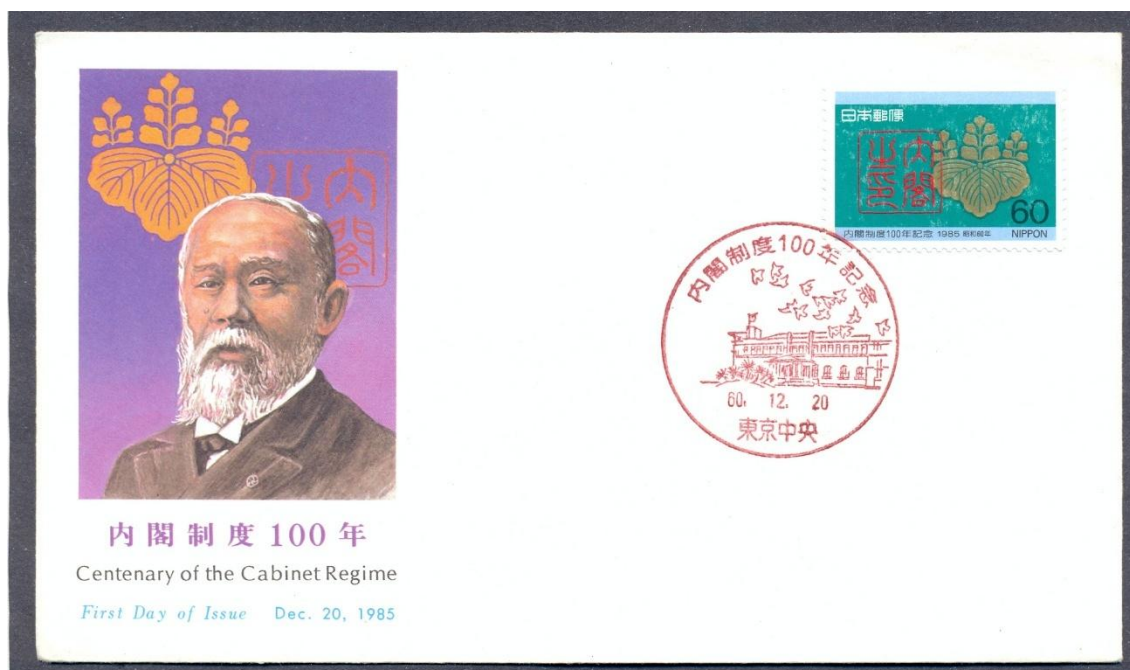
Na lici je posvátná vrána a vlajky. Hory na rubu - to je Čína a vlny to je Žluté moře.

A.42
Řetěz Nejvyššího Řádu Chryzantémy
(laskavostí p. Richarda Catalano)

A.43
Řád vycházejícího slunce 4. třída, 7. třída a 8. třída
(laskavostí p. Richarda Catalano)

A.44

FDC ke stému výročí první japonské kabinetní vlády.

Známka je vytištěná ofsetem, Japonsko dávno nepatří mezi země s pravidelně rytými známkami. Natož s rytými přitisky na obálkách prvního dne.

Dlouhověkost

Japonci si dlouhověkosti velice váží. Mezi ostatními hodnotami jako je věrnost, poctivost, úcta ke stáří, úcta ke vzdělání, dětský smích a další je to vysoká hodnota. Vysoká konfuciánská hodnota, co je darem a odměnou za patřičné životní zásluhy. Zvláštním příkladem dlouhověkosti je život *Takenoučiho no Sukuneho*, ale o něm později.

Není tedy divu, že dlouhověkost hraje v japonských příbězích vážnou roli a je představována řadou symbolů, které vystupují samostatně nebo dohromady. Těmi symboly je *borovice* a *bambus* (díky tomu, že jsou stále zelené), kvetoucí *slivoň* (je stále krásná), *jeřáb*, *jelen*, *želva minogame* a asi i další²⁴. Z osob to může být také *Urašimataró* nebo *Daruma*, ovšem mimo již jmenovaná božstva *Fukurokudžua* a *Džuródžina*.

Větve *borovice* jsou velice častým dekorem *hansacu* (viz Obr.1.3, Obr.1.11, Obr.1.14, Obr.1.17, Obr.1.21, Obr.1.24, Obr.1.30, Obr.1.31). Tento strom je taky součástí řady legend a pohádek. Duch *borovice* symbolizuje absolutní manželské štěstí a věrnost tam, kde vládnou vzájemné sympatie.

²⁴ Viděl jsem krásnou japonskou kresbu jeřába stojícího na želvě a držícího v zobáku stonek lotosu s rozprostřenými listy. Cituji poznámku PhDr. Kraemerové: *Jeřáb a želva znamenají dlouhověkost, lotos znamená čistotu v buddhistickém slova smyslu – celá tahle kombinace se používala na svících v buddhistických chrámech.* A je celá řada pohádek o želvách a jeřábech.

Obr.1.3

5 stříbrných momme 1730 vydaných rodem *Ogaki i Mino*. (Currency museum, Tokio)
 Ve viněťě je vlevo *Daikoku*, vpravo *Ebisu* s rybářským prutem a pražmou (*tai*).
 Dole jsou po stranách stylizovaná *borovice* vlevo jako symbol dlouhověkosti a *bambus* napravo je jako symbol odolnosti a pružnosti.

Obr.1.11

1 stříbrný monit, 1760. Vydavatel je Nagasawa Jōšo

Velice zachovalý kus. Na lici dominuje bohyně *Benzaiten*, s *perlou všemoci* v levé ruce a s votivním mečem v pravé. Dole to vypadá na dva stylizované *draky*. Na rubu je *borovice* a *jeřáb* jako symbol dlouhověkosti, dole vlny *seigaiha*.

Obr.1.14

Zeni-ichi-kan-bu – asi 1 bu.

Líc: *Daikoku* a kouzelné předměty z lodi pokladů, pod tím vlevo *bambus* a *tisíciletá želva* (*minogame*), vpravo *jeřáb* a *borovice*. Dole pravděpodobně dvanáct znamení zvěrokruhu.

Rub: Kartuš ve tvaru *perly všemoci* a v ní *Ebisu*. Pod kartuší jsou mezi znaky *vln* a mezi nimi jsou stylizované znaky textu. Zcela dole to vypadá na znakový nápis v klasické čínštině.

-
-
-
-
-
-

Obr.1.17

5 nebo 6 (nelze poznat) **stříbrných momme**, hodnota je napsána na červeném podkladě na líci.
 Líc: *Daikoku* a kolem něj čtyři předměty z lodi pokladů, pod tím *borovice* a *jeřáb* v krajině s horou *Fudži*. Ještě pod tím pět *perel všemoci* a vlevo/vpravo jméno vydávající společnosti, uprostřed je vypsán nominál.
 Rub: jen znaky a stylizované červené pečete.

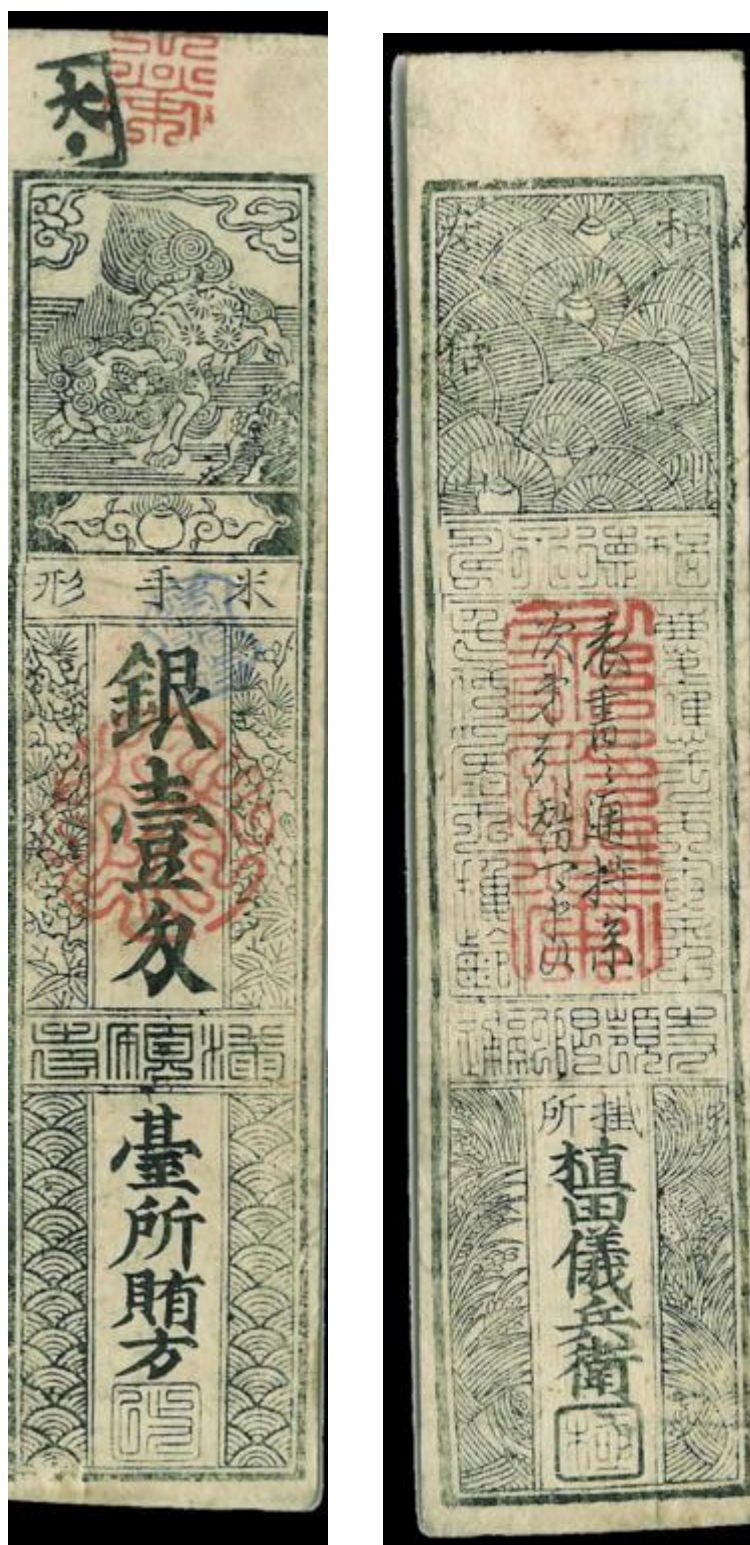
Obr.1.21

1 stříbrný momme 1745

vydáno v roce 2 éry Enkyo Edo rodinou Šibamura z Jamatu v provincii Wašu.

Líc: pravděpodobně Benzaiten zřejmě sedící na lotosovém květu a zobrazená jako reinkarnace Buddhy. Pod ní perla všemoci a dále to vypadá na několik předmětů z takaramono. Dole rohaté zvíře snad s lidským obličejem, kdyby to nemělo tělo a nohy krávy, tak by člověk hádal buď na korejského rohatého psa s perlou tama na čele, častého strážce svatyní, nebo taky to může být kirin, nadpřirozené zvíře; kolem obludy jsou jeřábi, želvy a borovice jako symboly dlouhověkosti a bambus, symbol houževnatosti. Pod nohama má obluda želvy.

Na rubu je nejspíš Sanmen Daikoku.

Obr.1.24

1 stříbrný momme 1866, vydán v 2. roce éry Keijó, jméno Naoda Jošibej.

Líc: *pes Fú* (*karašiši*), japonská verze čínského lva jako krále zvířat, hlídacího psa císařství. Pod ním *perla všemoci*, *borovice* a *vlny*.

Na rubu jsou *žoky rýže*, *perly všemoci* a dole *klasy rýže*.

Obr.1.30

3 stříbrné bu, vydáno v 15. roce éry Kjóhó 1730 Kanoe-inu (?)

Líc opět Daikoku, želvičky tisíciletí a nekonečné vlny.

Na rubu dva jeřábi mezi borovicemi a mezi nimi tři perly všemoci.

Obr.1.31

3 stříbrné momme, vydáno v 15.roce éry Kjóhó Kanoé-inu (?),
Nagasawa (asi firma), Kawachi (Osaka)

Podobné vybavení jako na Obr.1.30 – Daikoku, želvičky, vlny, jeřábi, borovice a tři perly všemoci.

Spojení s *bambusem* (Obr.1.3, Obr.1.14, Obr.1.21), se *želvou* (Obr.1.14, Obr.1.21, Obr.1.31) a obzvlášť s *jeřábem* (Obr.1.11, Obr.1.14, Obr.1.17, Obr.1.21, Obr.1.30, Obr.1.31) rozšiřuje symboliku na dlouhověkost ale navíc šťastnou. Žít v borovém lese znamená naslouchat větru a rozumět jeho povídání. Žít v borovém lese je samo o sobě velké štěstí.

Obr.1.3

5 stříbrných momme 1730 vydaných rodem *Ogaki i Mino*. (Currency museum, Tokio)
 Ve viněťě je vlevo *Daikoku*, vpravo *Ebisu* s rybářským prutem a pražmou (*tai*).
 Dole jsou po stranách stylizovaná *borovice* vlevo jako symbol dlouhověkosti a *bambus* napravo je jako symbol odolnosti a pružnosti.

Obr.1.11

1 stříbrný monit, 1760. Vydavatel je *Nagasawa Jōšo*

Velice zachovalý kus. Na lici dominuje bohyně *Benzaiten*, s perlou všemoci v levé ruce a s votivním mečem v pravé. Dole to vypadá na dva stylizované draky. Na rubu je borovice a jeřáb jako symbol dlouhověkosti, dole vlny *seigaiha*.

Obr.1.14

Zeni-ichi-kan-bu – asi 1 bu.

Líc: *Daikoku* a kouzelné předměty z lodi pokladů, pod tím vlevo *bambus* a *tisíciletá želva* (*minogame*), vpravo *jeřáb* a *borovice*. Dole pravděpodobně dvanáct znamení zvěrokruhu.

Rub: Kartuš ve tvaru *perly všemoci* a v ní *Ebisu*. Pod kartuší jsou mezi znaky *vln* a mezi nimi jsou stylizované znaky textu. Zcela dole to vypadá na znakový nápis v klasické čínštině.

Obr.1.17

5 nebo 6 (nelze poznat) **stříbrných momme**, hodnota je napsána na červeném podkladě na líci.
 Líc: *Daikoku* a kolem něj čtyři předměty z lodi pokladů, pod tím borovice a jeřáb v krajině s horou *Fudži*. Ještě pod tím pět perel všemoci a vlevo/vpravo jméno vydávající společnosti, uprostřed je vypsáný nominál.
 Rub: jen znaky a stylizované červené pečetě.

Obr.1.21

1 stříbrný momme 1745

vydáno v roce 2 éry Enkyo Edo rodinou Šibamura z Jamatu v provincii Wašu.

Líc: pravděpodobně Benzaiten zřejmě sedící na lotosovém květu a zobrazená jako reinkarnace Buddhy. Pod ní perla všemoci a dále to vypadá na několik předmětů z takaramono. Dole rohaté zvíře snad s lidským obličejem, kdyby to nemělo tělo a nohy krávy, tak by člověk hádal buď na korejského rohatého psa s perlou tama na čele, častého strážce svatyní, nebo taky to může být kirin, nadpřirozené zvíře; kolem obludy jsou jeřábi, želvy a borovice jako symboly dlouhověkosti a bambus, symbol houževnatosti. Pod nohama má obluda želvy.

Na rubu je nejspíš Sanmen Daikoku.

Obr.1.30

3 stříbrné bu, vydáno v 15. roce éry Kjōhō 1730 Kanoie-inu (?)

Líc opět *Daikoku*, želvičky tisíciletí a nekonečné vlny.

Na rubu dva jeřábi mezi borovicemi a mezi nimi tři perly všemoci.

Obr.1.31

3 stříbrné momme, vydáno v 15.roce éry Kjóhó Kanoé-inu (?),
Nagasawa (asi firma), Kawachi (Osaka)

Podobné vybavení jako na Obr.1.30 – Daikoku, želvičky, vlny, jeřábi, borovice a tři perly všemoci.

A.45
100 jen 1964
Květy sakury

Podle kroniky *Kodžiki* leží mezi *horními pláněmi* (nebem) a *dolním světem* (podsvětím) *Střední říše rákosových planin*, což je náš svět. *Bambus* a *rákos* znamenají pružnost, věrnost a poctivost. Obrázek tygra v bambusovém houští symbolizuje pohostinnost slabého stromu vůči silnému zvířeti – viz Obr.1.12.^o

Obr.1.12

1 momme, prefektura Nara, provincie Wašu, 1838 (9.rok éry Tenpo)

Na líci je *Daikoku* nad vlnami, dole je *tygr* v *bambusovém houští* a nad ním *perla všemoci*.

Na rubu je *jezdec* na obtížně identifikovatelném zvířeti, snad na koni. Je vyzbrojený lukem a šípy. Nad ním je *jeřáb* jako symbol dlouhověkosti a pod ním dva *draci*. Podobný obrázek jezdce se vyskytuje i na dalších *hansacu*. Může to být samuraj na koni nebo jak uvádí PhDr Kraemerová, „může to být některé z buddhistických bódhisattvů, některé sedí slonu, jiné na kanci, na buvolovi apod.“.

Ale jakýpak slabý strom, Japonci se velmi váží *bambusu*. Vichřice, co vyvrátí staleté stromy, v bambusovém porostu jen potupně ševelí. Legenda o tygru mezi bambusovými kmeny pochází z Indie a mnozí Japonci již nevědí, jak vznikla, že tygr pronásledovaný slonem našel

útočiště v bambusovém lese, kam za ním slon nemohl. Nebo nechtěl. Mimochodem, slon je u Japonců symbolem moudrosti. Proč by se tedy rval do nepřehledného terénu neprostupným porostem za nebezpečnou a záludnou šelmou, co je zajímavá hlavně svou brutální silou a pruhovanou srstí.

Letící vrabci skrz zasněžený bambusový les, to je další verze přátelství. *Bambus* je prostě a mimo jiné i útočiště. Zrovna tak jako v té původně čínské legendě o sedmi mudrcích v bambusovém houští. Proč zrovna v bambusovém? Proč asi! ^P

Z rostlin je nutné pro úplnost znovu připomenout *lotos* – buddhistický symbol čistoty a nevinnosti, *švestku* – zase symbol dlouhověkosti a vedle toho též krásy ^Q; a *sakuru* (japonskou třešeň) – také symbol krásy. ^R

Určitě by bylo možné najít jejich lístky a kvítka na *hansacu*, pokud bychom dokázali rozebrat jejich stářím znečitelněný dekor. *Sakura* a *slivoň* jsou tak populární, že nevěřím, že by je Japonci na *hansacu* opominuli. Květy *sakury* jsou určitě na minci 100 *jenů* z roku 1964 (obrázek A.45) a na *Pamětní medaili* z roku 1942 k tzv. *Čínskému incidentu* (A.46). I na bankovkách je *sakura* – viz Obr.11.4, Obr.12.20, nebo Obr.14.7.

Obr.11.4 JNDA 11-60
50 sen 1938 líc a rub

Obr.12.20
20 sen Naval Kure
 Poukázka námořní základny

Obr.14.7 JNDA 11-78

500 jen 1969

Líc: státník *Iwakura Tomomi*.

Rub: hora *Fudži*.

Na celé řadě vojenských odznaků lze najít květ *sakury*. Za všechny stojí zato vzpomenout tzv. *Next of Kin Medal* anglicky (česky *Nejbližší příbuzný*). (viz A.47) Je to odznak, který dostávali nejbližší pozůstalí vojáka, co zahynul přímo v bitvě nebo do tří let zemřel na následky bojového zranění. S udělením odznaku byla spojená finanční kompenzace za padlého, penze, školné pro sirotky a i další náhrady.²⁵ A jméno padlého bylo zapsáno do záznamů svatyně *Jasukuni*.^S

²⁵ Které země si dnes svých válečníků takto váží?

A.46

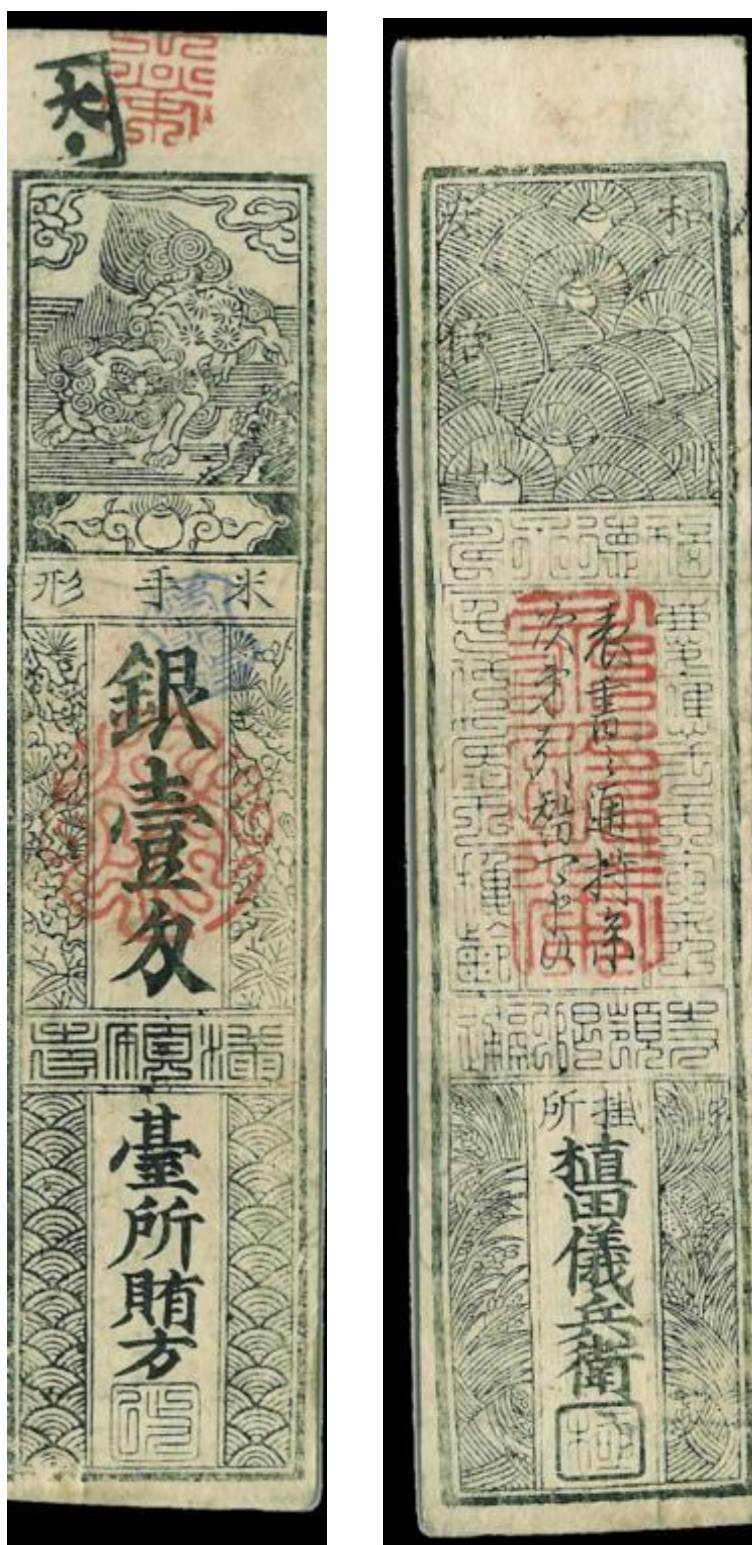
Pamětní medaile z roku 1942 na tzv. Čínský incident.

(laskavostí p. Richarda Catalano)

(Japonci říkali incident každé válce, která se vedla bez oficiálního vyhlášení.)

Japonci mají několik kategorií pro charakterizování rostlin. Jedna z nich je „rostliny krásné“. Patří mezi ně právě *chryzantéma, borovice, bambus, lotos, slivoň a sakura*.

Ostatní rostliny jsou užitečné. *Rýže* at' v žocích nebo klasech – to je bohatství. Proto ji můžeme najít na *hansacu* (Obr.1.24). Obvykle na ní Daikoku sedí.

Obr.1.24

1 stříbrný momme 1866, vydán v 2. roce éry Keijó, jméno Naoda Jošibej.

Líc: *pes Fú* (*karašiši*), japonská verze čínského lva jako krále zvířat, hlídacího psa císařství. Pod ním *perla všemoci*, *borovice* a *vlny*.

Na rubu jsou *žoky rýže*, *perly všemoci* a dole *klasy rýže*.

Na jednom stříbrném momme (Obr.1.23) jsou pravděpodobně i lístky *zázvoru*, které mají podobný tvar jako listy lípy. Zázvorové listy srdcovitého tvaru jsou v Japonsku častým prvkem rodových erbů.

Obr.1.23

1 stříbrný momme

Na lici je *Daikoku* s ohromným pytle pokladů, pak *perla všemoci* a dole snad listy lípy. Vyobrazení na rubu nemohu řádně rozpoznat. Snad je tam *jeřáb*, *perla všemoci* a další zázračné předměty.

Jeřáb jako symbol dlouhověkosti byl už několikrát vzpomenut. Není divu, že ho můžeme najít na *hansacu* (Obr.1.14, Obr.1.16, Obr.1.17, Obr.1.21, Obr.1.23, Obr.1.30, Obr.1.31, Obr.1.33). Mimo jiné lze nalézt dva jeřáby s větvíčkami borovice v zobáčích na císařské medaili k 25. výročí císařské svatby 1894. (Obr. A.168)

Obr.1.14

Zeni-ichi-kan-bu – asi 1 bu.

Líc: *Daikoku* a kouzelné předměty z lodi pokladů, pod tím vlevo *bambus* a *tisíciletá želva* (*minogame*), vpravo *jeřáb* a *borovice*. Dole pravděpodobně dvanáct znamení zvěrokruhu.
 Rub: Kartuš ve tvaru *perly všemoci* a v ní *Ebisu*. Pod kartuší jsou mezi znaky *vln* a mezi nimi jsou stylizované znaky textu. Zcela dole to vypadá na znakový nápis v klasické čínštině.

Obr.1.16

Gin iči momme

Daikoku na líci, kolem něj tzv. čínská tráva (*karakusa*), dole je *lod'ka bohatství* (*takarabune*) se sbírkou zázračných předmětů (*takaramono*). Na plachtě jsou tři *perly všemoci* na tradičním nízkém stolečku.

Na rubu je v kruhu symbol dlouhověkosti *jeřáb* a řada stylizací, ze kterých se dají rozpoznat jen *vlny seigaiha*.

Obr.1.17

5 nebo 6 (nelze poznat) **stříbrných momme**, hodnota je napsána na červeném podkladě na líci.
 Líc: *Daikoku* a kolem něj čtyři předměty z lodi pokladů, pod tím borovice a jeřáb v krajině s horou *Fudži*. Ještě pod tím pět *perel všemoci* a vlevo/vpravo jméno vydávající společnosti, uprostřed je vypsáný nominál.
 Rub: jen znaky a stylizované červené pečetě.

Obr.1.21

1 stříbrný momme 1745

vydáno v roce 2 éry Enkyo Edo rodinou Šibamura z Jamatu v provincii Wašu.

Líc: pravděpodobně *Benzaiten* zřejmě sedící na lotosovém květu a zobrazená jako reinkarnace Buddhy. Pod ní *perla všemoci* a dále to vypadá na několik předmětů z *takaramono*. Dole rohaté zvíře snad s lidským obličejem, kdyby to nemělo tělo a nohy krávy, tak by člověk hádal buď na korejského rohatého psa s perlou *tama* na čele, častého strážce svatyní, nebo taky to může být *kirin*, nadpřirozené zvíře; kolem obludy jsou *jeřábi*, *želvy* a *borovice* jako symboly dlouhověkosti a *bambus*, symbol houževnatosti. Pod nohama má obluda *želvy*.

Na rubu je nejspíš Sanmen Daikoku.

Obr.1.23

1 stříbrný momme

Na lici je *Daikoku* s ohromným pytle pokladů, pak *perla všemoci* a dole snad listy lípy. Vyobrazení na rubu nemohu řádně rozpoznat. Snad je tam *jeřáb*, *perla všemoci* a další zázračné předměty.

Obr.1.30

3 stříbrné bu, vydáno v 15. roce éry Kjóhó 1730 Kano-e-inu (?)

Líc opět *Daikoku*, želvičky tisíciletí a nekonečné vlny.

Na rubu dva jeřábi mezi borovicemi a mezi nimi tři perly všemoci.

Obr.1.31

3 stříbrné momme, vydáno v 15.roce éry Kjóhó Kanoé-inu (?),
Nagasawa (asi firma), Kawachi (Osaka)

Podobné vybavení jako na Obr.1.30 – Daikoku, želvičky, vlny, jeřábi, borovice a tři perly všemoci.

Rub: Samuraj na koni (provedení kresby válečníka je stejné jako na jiných hansacu), pod vinětou se samurajem je špatně identifikovatelný pták, dole arabesky zvané *karakusa*. Uprostřed rubu je červená pečeť tvaru, který připomíná nádobu.

Obr.1.33

1 momme stříbra, 15. rok éry Kjóhó (1730)

Líc: *Daikoku*, pod ním *perla všemoci* a něco jako ještěrka, uprostřed nominál, vlevo a vpravo dole velmi stylizované znaky, dole datum, nápis *Nagasava jóšo* (?) a pravděpodobně sbírka předmětů *takaramono*.

Rub: *jeřáb* a vycházející slunce.

Jelen je další symbol dlouhověkosti a pochází z Číny. Už byl zmíněn u *Fukurokudžua* a *Džurodžina*. Když je mu více jak tisíc let, je modrý, v další tisícovce černý, jak je to s další změnou barvy nevím.

Nesmrtelnost a dlouhověkost jsou sice sesterské ale ne identické vlastnosti. Japonští bohové jsou vesměs smrtelní a dokonce nemusí žít dlouho. Tím žít se míní žít našim typem života. Nevím, jak je to s jejich setrváním v nebi nad naším světem nebo v podsvětí pod naším světem.

A.47

Next of Kin

(laskavostí p. Richarda Catalano)

Nadpřirozená zvířata

Na světě je v pohádkách mnoho nadpřirozených zvířat, Japonci mají čtyři oblíbené potvory.

Velice zvláštní je *kirin*. Je to původně čínská mýtická obluda – tělo jelena, nohy koně, ocas osla, křídla z plamenů, hlava koňská ale častěji dračí a na hlavě paroží nebo jeden roh nebo obojí. Nebo tak nějak. Má mít nebo může mít lidský obličej. Mohou být i další varianty této bestie, ale především je velká, na hlavě chlupatá – a zdá se mírumilvná. (Viz Obr.1.21, ovšem s otazníkem).

Obr.1.21

1 stříbrný momme 1745

vydáno v roce 2 éry Enkyo Edo rodinou Šibamura z Jamatu v provincii Wašu.

Líc: pravděpodobně *Benzaiten* zřejmě sedící na lotosovém květu a zobrazená jako reinkarnace Buddhy. Pod ní *perla všemoci* a dále to vypadá na několik předmětů z *takaramono*. Dole rohaté zvíře snad s lidským obličejem, kdyby to nemělo tělo a nohy krávy, tak by člověk hádal buď na korejského rohatého psa s perlou *tama* na čele, častého strážce svatyní, nebo taky to může být *kirin*, nadpřirozené zvíře; kolem obludy jsou *jeřábi*, *želvy* a *borovice* jako symboly dlouhověkosti a *bambus*, symbol houževnatosti. Pod nohama má obluda *želvy*.

Na rubu je nejspíš Sanmen Daikoku.

Kolem zvířete je celá řada pověstí. Objeví-li se na zemi, někde se rodí nový vládce, co lidem přinese štěstí. Je modelem konfuciánských ctností, tedy respektu ke stáří, ke vzdělání a k nadřízeným, ale především je modelem úcty k rodičům; a jelikož chodí velmi tiše, málokdo ho kdy zahlédl. Mezi vyvolené patřil Konfucius. Protože je to zvíře, co má to nejlepší z ostatních zvířat, má také jejich nejlepší vlastnosti a žije tisícovky let, až se dá říci, že je nesmrtelné. A je to zvíře pětibarevné.

Na obázku A.49 je vyobrazení *kirina* v čínské a japonské verzi, jak si ho představoval Bernard Picart, ostatně je tam i jeho představa *draků* a *fénixů*. (Z literatury Lit.19)

Na hansacu Obr.1.24 je vyobrazeno zvíře, které by se asi nemělo zaměňovat s *kirinem*. Je to *pes Fú* (*karašiši*), údajně japonská verze čínského lva jako krále zvířat. To, že se říká *pes Fú*, není zřejmě zoologické zařazení, ale název funkce, je to totiž hlídacím psem císařství. Také existuje rohatý *korejský pes Fú* s perlou *tama* na čele, ten bývá strážcem chrámů.²⁶ Možná je modifikací *kirina* nebo je s ním zaměňován. (Obr.A.48)

A.48

Pohlednice z Kjúšú s čínským lvem karašiši, kolem 1920

²⁶ U šintoistických svatyních prý bývají *koma-inu* – sochy hlídacích psů.

A.49

Stránka z knihy „Obřady a náboženské zvyky různých národů známého světa“, Lit. 19

Podle jisté a dosti umělé teorie se u *kirina* může jednat o předobraz nám známého bájného jednorožce. Jak se zdá, náš jednorožec je uhlazenější, aspoň co vzhledu se týče. Japonci obludu často nahrazují tygrem.

Na mnoha *hansacu* (Obr.1.14, Obr.1.19, Obr.1.21, Obr.1.30, Obr.1.31) je vyobrazena *minogame* – tisíciletá mořská želva. Také ji lze najít na *kawase-gaiša* z Kjóta (Obr.2.6).

Obr.1.14

Zeni-ichi-kan-bu – asi 1 bu.

Líc: *Daikoku* a kouzelné předměty z lodi pokladů, pod tím vlevo *bambus* a *tisíciletá želva* (*minogame*), vpravo *jeřáb* a *borovice*. Dole pravděpodobně dvanáct znamení zvěrokruhu.

Rub: Kartuš ve tvaru *perly všemoci* a v ní *Ebisu*. Pod kartuší jsou mezi znaky *vln* a mezi nimi jsou stylizované znaky textu. Zcela dole to vypadá na znakový nápis v klasické čínštině.

Obr.1.19

1 stříbrný momme 1740

Líc: *Daikoku* s *krysou* na *žocích rýže*, pod ním několik *perel všemoci*, dole je asi *tisíciletá želva*.

Rub: zřejmě sbírka kouzelných předmětů – *takaramono*.

Obr.1.21

1 stříbrný momme 1745

vydáno v roce 2 éry Enkyo Edo rodinou Šibamura z Jamatu v provincii Wašu.

Líc: pravděpodobně Benzaiten zřejmě sedící na lotosovém květu a zobrazená jako reinkarnace Buddhy. Pod ní *perla všemoci* a dále to vypadá na několik předmětů z *takaramono*. Dole rohaté zvíře snad s lidským obličejem, kdyby to nemělo tělo a nohy krávy, tak by člověk hádal buď na korejského rohatého psa s perlou *tama* na čele, častého strážce svatyní, nebo taky to může být *kirin*, nadpřirozené zvíře; kolem obludy jsou *jeřábi*, *želvy* a *borovice* jako symboly dlouhověkosti a *bambus*, symbol houževnatosti. Pod nohama má obluda *želvy*.

Na rubu je nejspíš Sanmen Daikoku.

Obr.1.30

3 stříbrné bu, vydáno v 15. roce éry Kjōhō 1730 Kanoe-inu (?)

Líc opět *Daikoku*, želvičky tisíciletí a nekonečné vlny.

Na rubu dva jeřábi mezi borovicemi a mezi nimi tři perly všemoci.

Obr.1.31

3 stříbrné momme, vydáno v 15.roce éry Kjóhó Kanoé-inu (?),
Nagasawa (asi firma), Kawachi (Osaka)

Podobné vybavení jako na Obr.1.30 – Daikoku, želvičky, vlny, jeřábi, borovice a tři perly všemoci.

Obr.2.6 JNDA 10-13

Kawase-gaiša Kjóto 1 rjó 2. roku éry Meidži (laskavostí p.Bolinga)

Líc: *jeřábi a želvičky,*

Rub: *perly všemoci a předměty z pokladu takaramono.*

Jako symbol dlouhověkosti je spojována s bohy *Fukurokudžu* a *Džuródžin* a také s mnohými historickými mnichy. *Želva* má asi původ v hindské legendě, kdy na svém krunýři nese slona a ten zase celý svět. I v japonském umění jsou postavce pod věci často modelovány jako želva. V legendách se mluví o poloslepé *želvě* na dně moře, která jednou za tři tisíce let zatouží vidět slunce. Taky existuje pohádka o *želvě* a opici a jiná pohádka o *želvě* a *jeřábech*, ale tyto pohádky nemají s dlouhověkostí nic společného.^T

Pak je tu *Želva* a *Urašima* – viz pohlednici na A.61, ale o tom jinde. *Minogame* má často kolem ocasu dlouhé vlasy.^U

Fénix – mýtický pták s dlouhým ocasem z perí bažanta a páva, je považován za symbol císaře a také je spojován s několika svatými muži. Objevuje se na zemi, když se má nový císař

narodit. (Podobně jako u *kirina*.) Pět barev jeho ocasu symbolizuje poslušnost, čestnost, věrnost, spravedlivost a laskavost. Jinak je fénix po těle složenina podobného druhu jak *kirin*. Na *hansacu* (Obr.1.27) je jak zobe lístky *pavlónie*.

Obr.1.27

1 stříbrný momme 1847, vydáný ve 4.roce éry *Kóka Hinoto-Hitsuji* (?)

Na líci krásná viněta *sedmi bohů štěstí*, dolní viněta zobrazuje dvorský život – pán a tři sloužící. Na rubu je pták *fénix* jak zobe lístky *pavlónie*, na spodní vinětě je bezesporu kůň, ale ostatní se nedaří rozpoznat.

Lze ho najít i na dalších platidlech, třeba mincích a bankovkách. (Viz A.50, A.51, Obr.2.3, Obr.3.1, Obr.3.4, Obr.3.5, Obr.3.6, Obr.3.7, Obr.3.8 a Obr.3.9, atd.). Zdá se, že netrpí osudem našeho druhu fénixe, který jednou za čas sám sebe spálí a z popela znovu povstane.

A.50
50 sen Ag 1931
Dva fénixové

A.51
100 yen Ag 1958
Fénix

Obr.2.3 (JNDA 10-4)
Mimbušosacu – Civil Department Gold Note
1 šu z roku 1869 (2. rok Meidži)
 Líc: chryzantémy a draci,
 Rub: pavlónie, kirin a fénix.

Obr.3.1 (JNDA 11-1)

10ti yen Meidži cuho (Šinšihej) 1872

Líc: Symetrické uspořádání dvou *fénixů* (nahore) a dvou *draků* (dole), nahore *chryzantéma*.

Rub: *Pávi, škeble, bahňáci a vážky*.

Obr.3.5 (JNDA 16-1)

1 jen ve zlatě Taiwan 1904

Rubní strana má texty i v angličtině.

Obr.3.6 (JNDA 17-5)
20 sen, okupace Koree 1904

Obr.3.7 (JNDA 13-13)
10 sen ve stříbře, okupace Tsingtao 1914
Hodnota nominálu je na líci i rubu dotištěna v angličtině.

Obr.3.8 (JNDA 13-19)
10 sen, okupace Sibiře 1918 (= Taišo rok 7)
 Líc platidla je doplněn textem v ruštině.

Obr.3.9 (JNDA 13-24)
10 sen 1937, vojenská poukázka pro Čínu – 1.série

Posledním ze čtyř nadpřirozených zvířat je *drak* (*rjó* nebo *tacu*). Pochází z Číny, nemůže být jinak, ale v Japonsku zdomácněl.²⁷

Při příchodu trochu pozměnil vzhled a přišel o několik drápů na nohách. Japonský *drak* má po třech drápech, čínský císařský po pěti a čínský obecný či lidový po čtyřech. Je to obluda neuvěřitelných schopností. Dokáže se stát neviditelnou, zmenšit se na velikost housenky bource morušového nebo zase zvětšit tak, že vyplní veškerý prostor. Vládne nepředstavitelnou silou, tedy je symbolem síly, ale nikdy neutočí bezdůvodně. Vlastně tedy a povětšinou je to v Japonsku obluda dobrácká.²⁷

Je celá řada druhů japonských *draků*. *Nebeský drak* hlídá panství bohů^W, *Duchovní drak* zařizuje deště a větry lidem ku pomoci, *Drak země* řídí a usměrňuje řeky a potoky a čistí vodu a *Drak skrytých pokladů* hlídá skryté poklady, jak jinak, když se tak jmenuje. A *Rjúdžin* je dračí vládce moře.

Japonští *draci* mají různé významové barvy. Z dechu bílého vzniká zlato, sliny fialového *draka* se mění na krystaly atd atd. Na čele má *drak* perlu. Někdy je zpodobován jako *gigantický kapr*^X.

A.52
50 sen Ag 1897
Drak

S *drakem* měl co do činění *Urašima*, *Takenouči no Sukune* i další hrdinové a bohyni *Benzai* je *drak* věrným společníkem (A.15). V dekoracích se často vyskytuje po dvou nebo dva v páru a jeden navíc. Zrovna tak na platidlech. Příklad mince je na obrázku A.52 nebo A.53, také jsou draci na mnoha *hansacu* (Obr.1.11, Obr.1.12, Obr.1.20, Obr.1.35), na *kózansacu* (Obr.1.46), *dadžokansacu* (Obr.2.2, Obr.2.3), na *kawase-gaiša* z Osaky (Obr.2.4) a na *meidži cuho* (Obr.3.1) a z něj odvozených návrhů platidel (Obr.3.4, Obr.3.5, Obr.3.6, Obr.3.7, Obr.3.8 a Obr.3.9 – viz předchozí stránky). Pak je tu už zmíněná *kawase-gaiša* z Jokohamy (Obr.2.9).²⁸

²⁷ Srovnej s naším drakem. Už několik staletí s ním prostřednictvím sv. Jiřího, hloupého Honzy nebo prince Bajaji válčíme a ne a ne se zloducha zbavit. Stále žere princezny.

²⁸ Draky lze najít na i na čínských mincích, známkách a bankovkách různých období – viz třeba Obr.2.16.

A.53

1 jen Ag 1896

Drak

Na řadě zpodobení ale nepoznáme, o jaký druh *draka* se jedná. Zajímavé a typické dračí uspořádání do čtverce nebo obdélníka je na známkách z let kolem 1872. (Obr. A.54)

Samozřejmě, že draka můžeme najít na pohlednicích – obr. A.55.

A.54

Známka 100 m z roku 1872

Demonstruje ono typické uspořádání draků do čtverce.

A.55

Pohlednice z Kjóta, kolem 1910

*Drakovi za hlavou sedí nějaký démon, že by drakem byl mořský vládce Rjúdžin?
Nad levým výhledem na Zlatý pavilon v Kjótu je bubínek s namalovaným fénixem.*

Obr.1.11

1 stříbrný monit, 1760. Vydavatel je Nagasawa Jóšo

Velice zachovalý kus. Na lici dominuje bohyně Benzaiten, s perlou všemoci v levé ruce a s votivním mečem v pravé. Dole to vypadá na dva stylizované draky. Na rubu je borovice a jeřáb jako symbol dlouhověkosti, dole vlny seigaiha.

Obr.1.12

1 momme, prefektura Nara, provincie Wašu, 1838 (9.rok éry Tenpo)

Na líci je *Daikoku* nad vlnami, dole je *tygr* v *bambusovém houští* a nad ním *perla všemoci*.

Na rubu je *jezdec* na obtížně identifikovatelném zvířeti, snad na koni. Je vyzbrojený lukem a šípy. Nad ním je *jeřáb* jako symbol dlouhověkosti a pod ním dva *draci*. Podobný obrázek jezdce se vyskytuje i na dalších *hansacu*. Může to být samuraj na koni nebo jak uvádí PhDr Kraemerová, „může to být některé z buddhistických bódhisattvů, některé sedí slonu, jiné na kanci, na buvolovi apod.“.

Obr.1.20

1 stříbrný momme 1863

Líc i rub pouze stylizovaná výzdoba, dokonce i ve znacích. Na rubu dole pár *draků* v typickém uspořádání do obdélníku.

Obr.1.35

1 stříbrný momme

Líc: dvě postavy na mostě mohou být *Nebeská přadlena a Pasáček* z legendy o dvou hvězdách, co se setkávají jedenkrát za rok 7. dne v 7. měsíci čínského lunárního kalendáře, ale není vyloučeno, že se může jednat i o jiný výklad. Ovšem neodvažuji se podsouvat, že by to mohli také být stvořitelé *Izanami a Izanagi*, kteří z nebeského mostu vytvářeli Zemi letícího draka. Pod postavami je *perla všemoci*, nominál, pak nápis *Hikikae eikaišo* (?), dole *perly všemoci a draci*.

Rub: nápis *Ečizen Saemon* (?)

Obr.1.46

Kózensacu (Currency museum, Tokio)

V horní části to vypadá na dva stylizované *draky* uspořádané do čtverce.
Nápis *Zeni go momme* (nominál) a *Izumija Tecujama šo* (?).

Obr.2.2 (JNDA 10-4)
Dadžokansacu. 1868, *Draci* na líci i rubu.

Obr.2.3 (JNDA 10-4)
Mimbušosacu – Civil Department Gold Note
1 šu z roku 1869 (2. rok Meidži)
 Líc: chryzantémy a draci,
 Rub: pavlónie, kirin a fénix.

Obr.2.4 JNDA 10-11

Kawase-gaiša Osaka 1 rjó 2. roku éry Meidži (laskavostí p.Bolinga)

Líc: horní rámeček *pavlónie*, spodní rámeček *draci* kolem nalepené fotografie Ósacké směnárny

Obr.3.1 (JNDA 11-1)

10ti yen Meidži cuho (Šinšihej) 1872

Líc: Symetrické uspořádání dvou *fénixů* (nahore) a dvou *draků* (dole), nahore *chryzantéma*.

Rub: *Pávi*, *škeble*, *bahňáci* a *vážky*.

Obr.2.9 JNDA 10-22
Jokohama kawase-gaiša 1869,
 bankovka v hodnotě „10 (mexických) dolarů“ v nikl-stříbrných mincích.
 (laskavostí p.Takašiho Uemury)
 Další nominály byly 5, 20, 50, 100, 500 a 1000.

Obr.2.10 JNDA 10-22D
Jokohama kawase-gaiša 1869 - detail, (laskavostí p.Takašiho Uemury)
 Kartuš obtočená dvěma japonskými draky ukazuje Jokohamskou zátoku s majestátní Fudži.

A.56

Mandžuské řády

(laskavostí p. Richarda Catalano)

V roce 1932 Japonci založili stát Mandžukuo a na trůn dosadili posledního čínského císaře. Tento loutkový stát byl zcela pod kontrolou japonské armády. Japonsku šlo o zdroje surovin a o obchodní zájmy. Záminkou byl pravděpodobně vyprovokovaný nebo dokonce naaranžovaný tzv. Mukdenský incident – výbuch na železnici, po němž japonská armáda, již smluvně usazená na Liaotungském poloostrově, obsadila zbytek Mandžuska. Mandžukuo vydalo několik řádů, zde jsou tři z nich – Řád piliřů státu, Řád příznivých oblaků a v roce 1934 Řád slavného draka. Drak je čínský císařský – má po pěti drápech na packách.

Drak na vyznamenáních je častější u jiných východoasijských států než u Japonska.^Y (Obr. A.56 a A.57), ale existuje japonský tzv. Dračí odznak srdce s hvězdou – viz obr. A.58. Je to zřejmě členský odznak japonské lékařské nadace Doudžin Kai. V letech 1902 až 1945, kdy tato císařská nadace existovala, japonští lékaři a zdravotnický personál působili v zemích východní a jihovýchodní Asie, hlavně kolem železničních tratí a na územích obsazených císařskou armádou. Jejich úkolem byla lékařská pomoc a zdravotnická osvěta v zanedbaných oblastech. Svým způsobem to byla velmi bohubilá činnost, byť v pozadí určitě byl japonský pocit nadřazenosti nad národy, které Japonci považovali za barbarské. A také to asi byl jistý nástroj japonské expanzivní politiky. Nedá se vyloučit ani, že to bylo krytí pro špionáž.

Zbývá se zmínit, že jedním z japonských motivů štěstí je drak v mracích nad horou Fudži.

Nejsem odborník na bájnou východoasijskou faunu, ale získal jsem pocit, že japonský drak je vždy jednohlavý – až na potvora Oroči, ale ta je považována za vícehlavého hada. O něm níže u „národních“ bankovek.

To byla v kostce nadpřirozená zvířata. A pak jsou tu obyčejná zvířata, jako třeba zajíc, která mají v japonských pohádkách nadpřirozené schopnosti a lidem mohou pomáhat. Některá ale dokáží lidem velice zkomplikovat nebo znepríjemnit život, či dokonce ho ukrátit. Mezi nejzavilejší patří jezevec a nejhorší je zřejmě liška.

(Vedle toho, jak mi řekla Dr. Kraemerová, liška je poslem Inariho - šintoistického božstva úrody a také podle pověsti božstva, které pomohlo kovat první meč. Což je role bohubilá)

A.57

Medaile draka, Mandžukuo. (laskavostí p. Richarda Catalano)
Tato mandžuská Medaile draka asi z roku 1936 je zcela neznámá – drak je čínský občanský, má čtyři drápy.

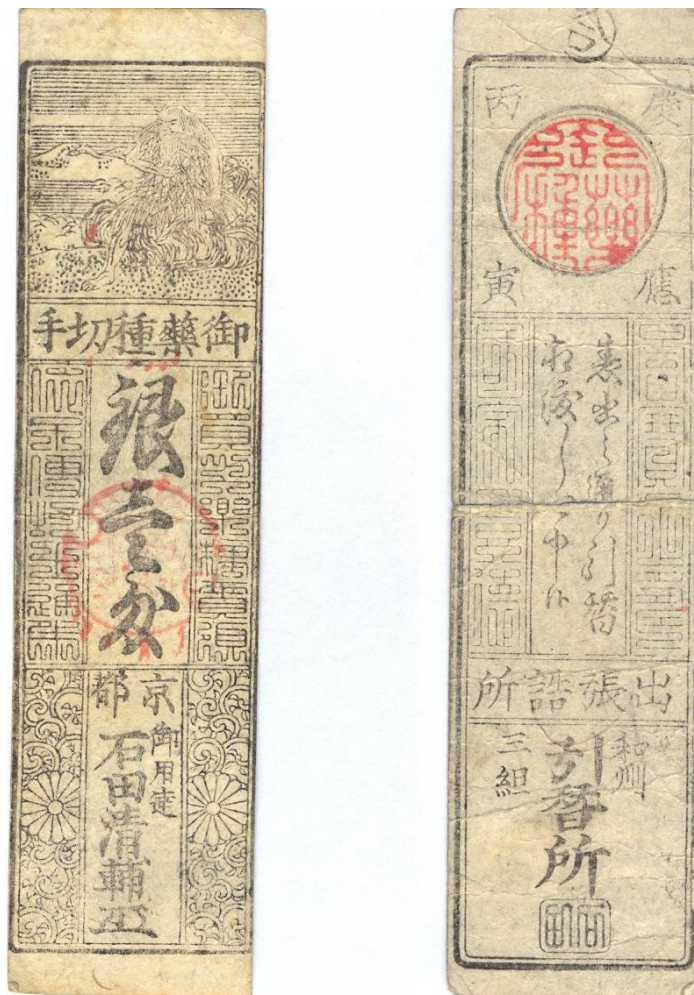

A.58

Pravděpodobně členský odznak lékařské nadace Doudžin Kai z let 1902 až 1945.
(Laskavostí p. Richarda Catalano).
Může být i s červenou a zelenou hvězdou. Japonská osvětová nadace, která se snažila rozšiřovat lékařskou péči v zemích východní a jihovýchodní Asie.

Urašimataró

Na *hansacu* Obr.1.18 je obrázek starého velmi zarostlého muže, sedí na břehu a drží něco v ruce. Zarostlý stařík u moře, to by mohl být *Urašima* z jedné japonské pohádky, pověsti či legendy.

Obr.1.18

1 stříbrný momme

Líc: Zarostlý muž na břehu moře, může to *Urašima*, postava z japonské pohádky. Nápis *Gočikušú kitte*, pak svislý nápis *gin iči momme* a po stranách stylizované znaky, mezi kterými jsou zřetelné stylizované *chryzantémy*, další text je *Kjóto, gojótač, Išida Kijoura*

Rub: kolem červené pečetě jsou čtyři znaky, které znamenají *Keijó* (éra 1865-1868), 3.měsíc roku tygra, níže je svisle travové písmo a po stranách opět stylizované znaky, pak je nápis *šuččókokušo* (?) a úplně dole *hikikaešo* (?).

Urašima byl mladý rybář z vesnice *Midzunoe* (provincie *Tango*), měl žít někdy v 5. století. Jednou viděl, jak si nějaké děti hrají s malou želvičkou a brání ji vrátit se do moře. *Urašima* želvu klukům sebral a pustil ji do vody. Druhý den, když se pokoušel zase chytat ryby, připlavala k němu velická želva s vlasy kolem ocasu, sdělila mu poselství a pozvání krále moří, draka *Rjúdžina*, co sídlí v Dračím paláci na dně moře.^Z

Ta malá želvička byla drakova dcera *Otohome* a *drak* mu chtěl osobně poděkovat. Když *Urašima* souhlasil, velká želvice mu přičarovala žábry a vzala ho na dno moře do vládcova paláce *Rjúdžidžo*.

Ukázalo se, že *Otohome* je krásná dívka. *Urašima* s ní zůstal po několik dní, (v některých verzích pohádky se nemluví o dnech, ale o rocích, a že se s *Otohome* oženil), ale stýskalo se mu po matce a lidech. Nakonec ho zamilovaná *Otohome* se smutkem propustila. Na cestu od ní dostal kouzelnou skříňku *tamatebako*²⁹, která ho měla chránit od problémů, ovšem nesměl ji nikdy otevřít. (Obr. A.59, A.60)

A.59

Urašima se vrací od Otohome, barevný dřvořez, Jošitoši Cukioka, 1866

²⁹ Údajně to znamená *Skříňka klenotů*.

A.60

Urašima a Otohime, knižní ilustrace od Edmunda Dulaca 1916
 Za 2. sv. války se Edmund Dulac, francouzský malíř a rytec,
 podílel v Londýně na přípravě našich poválečných papírových platidel.

Velká želva odnesla *Urašimu* na zem, ale tady on s hrůzou zjistil, že je v jiném světě. Maminka nikde, lidé kolem něj cizí a svět vypadal jinak. Řekli mu, že nějaký *Urašima* zmizel před 300 roky. Ty tři dny, co byl s krásnou *Otohime* na dně moře bylo 300 let na zemi.^{AA}

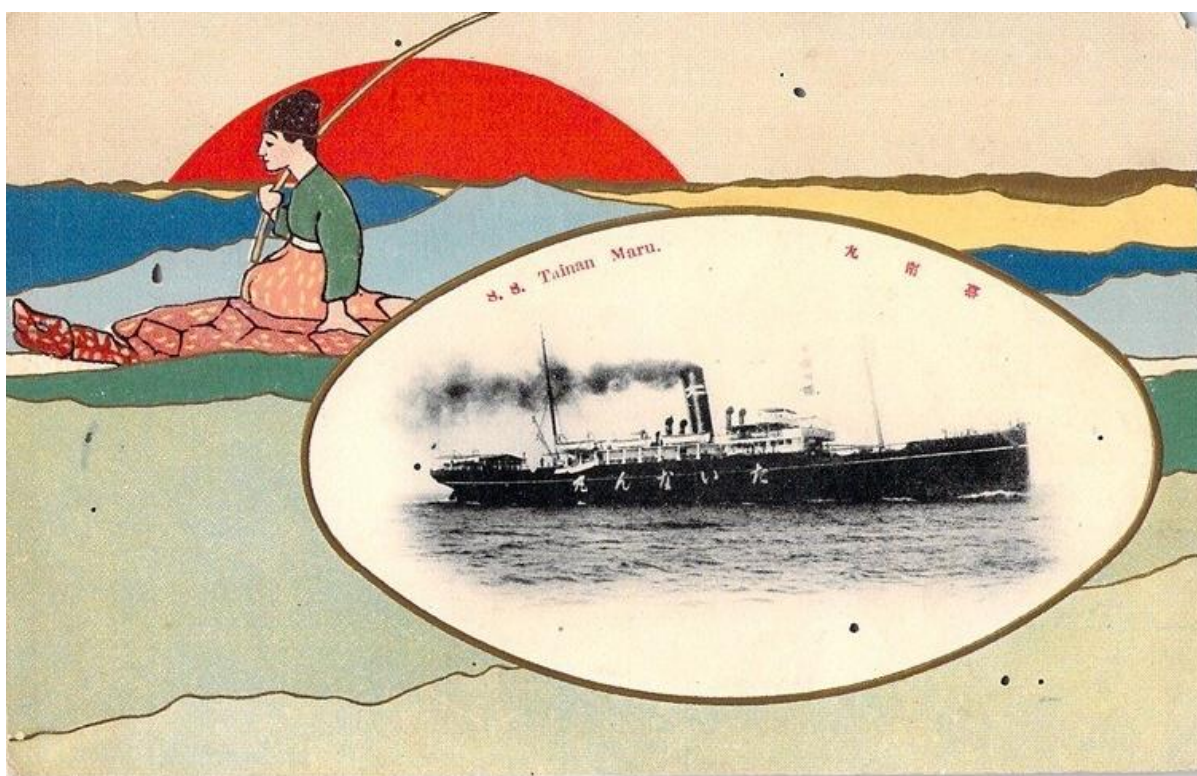
Urašima, zoufalý ze ztráty svého světa a svých lidí, otevřel *tamatebako*.³⁰ Ze skříňky se vyvalil bílý oblak a z *Urašimi* se najednou stal zarostlý šedivý vousatý starý muž, který z moře slyšel smutný vyčítavý hlas princezny, že ve skřínce bylo zakleté jeho stáří. Vzdáleně to připomíná Pandořinu skříňku.

³⁰ V jedné verzi se *Urašima*, rozhodl vrátit za *Otohime*, ale nikde žádná želva, co by ho odnesla zpět. Myslel se, že právě skříňka by mu měla pomoci, proto ji otevřel.

Pohádka má řadu variant v podrobnostech. *Urašima* nezachránil želvičku z rukou malých darebníků, nýbrž našel bezmocnou želvu uvízlou na souši mezi skalisky a vrátil ji do moře. Želva mu to později odměnila cestou do podmořského paláce, když *Urašima* při jiném lovu ztroskotat; sedm dní³¹ v podmořském paláci bylo pak sedm set let doma; jakmile *Urašima* otevřel skříňku, nejen že náhle zestárnul, ale i zemřel a rozpadl se na prach. Nemohl přeci mít více jak sedm set let. Jeho dlouhověkost, to byl přeci trik spočívající ve skřínce atd atd – alespň tak to popisuje Joe Hloucha ve své knize pro děti (Lit.23)

Je to příběh v podstatě smutný a jeho poučení trochu uniká. Pro mě snad jen, že nemáme podnikat nejistá dobrodružství a nemáme otvírat kdejakou skříňku. Ve skříňkách bývá tajemství a někdy je lepší ho nevědět. A pokud skutečně je na vzpomenutém *hansacu Urašima*, pak není jasné proč. Určitě ne z pouhých dekorativních důvodů. Nějaký význam to mít bude.

Popularita *Urašimy* je zřejmá – viz např. obr. A.61 nebo A.62.

A.61

Urašima na jedné pohlednici japonsko-tajwanské společnosti pro lodní dopravu. Cca 1920.

³¹ V jedné verzi tři dny, v jiné sedm dní a dokonce je prý verze tří let.

A.62

FDC se známkami s hrdinou Urašimataró, z roku 1975
Známky navrhl C.Ojama

Daruma

Jedna z postav na Obr.1.34 by mohl být jakýsi *Daruma*. Pokud ne, stejně neuškodí věnovat mu něco řádků, protože *Daruma* je významná součást i japonského buddhismu.

Byl to svatý muž, v Indii se původně jmenoval *Bódhidharma*, v Japonsku pak *Bodai Daruma* nebo jen *Daruma*. Žil prý v letech 470 až 543. Byl následníkem Buddhy, 28. patriarchou a stal se šířitelem buddhismu v Číně. Je považován za zakladatele zen učení a také za zakladatele fyzického cvičení šaolin. Žil velmi asketickým životem, jednou dokonce meditoval devět let. Tím dlouhým sezením mu zchromly nohy a otočily se dozadu. Během meditace měl vidiny démonů³². Jednou při meditování usnul, aby se zato potrestal a už se mu to nestalo, odřezal si oční víčka. Velice urputný charakter.

³² Jako náš sv. Antonín.

Obr.1.34

1 stříbrný momme

Líc: *Daikoku*, *Ebisu* a vypsáný nominál.

Rub: Horní postava je obtížně dekodovatelná, snad se jedná o nějakého hodnostáře. Spodní postava může být slavný mnich *Daruma*.

Po své smrti byl několikrát spatřen, jak prý putuje přes západní hory domů do Indie. Lidé si všimli, že velmi pospíchá a že má jen jednu botu³³. (obrázek A.63). Otevřeli tedy jeho hrob a ten byl prázdný – až na zapomenutou druhou botu.

A.63

Daruma s jednou botou, maloval Ejó Šinkai, (1784 – 1853), 18??

³³ Těžko by se ovšem pospíchalo, když má člověk zchomlé nohy od věčného sezení v lotosové pozici. Byť je po smrti.

Daruma na své cestě také překročil řeku Jang-ce ve stoje na stonku prosa a podpíral se přitom bambusovou tyčí. Stejným způsobem se dostal i do Japonska. Dokonce jedna japonská sekta věří, že se do Indie nikdy nevrátil. V Japonsku se setkal s princem *Šótoku Taišim* (574 – 622 AD)³⁴, který byl velkým šířitelem buddhismu. Ovšem všechno to muselo být až po *Darumově* smrti, tedy pokud *Daruma* zemřel v roce 543 a *Šótoku* se narodil roku 574.

Daruma je podle mýtů spojován s koňmi a opicemi a často je modelován v japonském umění podle své pověsti – bez víček, se zchromlýma nohama, ale také jako vousáč s modrýma očima, tedy jako „barbar“, protože byl Ind. Někdy je modelován jako falický symbol. Jeho tvář se maluje na dřevěné panenky (A.64), které mají splnit dětem přání, a na draky, podobné těm, co si evropské děti na podzim pouští do větru. Dřevěné panenky *Daruma* se po celý rok sbírají, ukládají do hranic a na konci roku se obřadně pálí.

A.64

Panenka Daruma,
oči se domalovávají, když Daruma „splní přání“.

³⁴ O Šótoku Taišim bude řeč později. Jako výrazný státník se dostal na několik papírových nominálů.

Nebeská dvojice

Na *hansacu* z Obr.1.35 a prvním *hansacu* z Obr.1.37 je dvojice stojící na jakémsi můstku. Není lehké určit, co tyto osoby představují. V japonských legendách je několik dvojic, které by přicházely v úvahu. Podle paní PhDr.Kraemerové se s největší pravděpodobností může jednat o nebeskou přadlenku a nebeského pasáčka. Japonci převzali jejich příběh z jedné čínské pohádky.

Obr.1.35

1 stříbrný momme

Líc: dvě postavy na mostě mohou být *Nebeská přadlena a Pasáček* z legendy o dvou hvězdách, co se setkávají jedenkrát za rok 7. dne v 7. měsíci čínského lunárního kalendáře, ale není vyloučeno, že se může jednat i o jiný výklad. Ovšem neodvažuji se podsouvat, že by to mohli také být stvořitelé *Izanami a Izanagi*, kteří z nebeského mostu vytvářeli Zemi letícího draka. Pod postavami je *perla všemoci*, nominál, pak nápis *Hikikae eikaišo*, dole *perly všemoci a draci*.

Rub: nápis *Ečizen Saemon*

Pohádka má řadu variant, ale v podstatě jde o následující: na nebi žil král nebes (či *Bůh nebeské klenby*), co měl sedm dcer přadlen, (v jiné verzi se jednalo o vnučky,) a ty vyráběly šaty pro nahé nebe. Nejmladší dcera *Orihime* uměla své látky nejen vyrábět, ale i barvit, a proto jí otec nazýval nebeskou přadlenkou³⁵. Dívka se při práci dívala na zem a tam pozorovala pasáčka, který se jí líbil.

Pasáček *Hikoboši* byl sirotek, ale měl chytrého bůvola³⁶ a ten pasáčkovi řekl, že každý sedmý den sedmého měsíce se princezny nebes chodí koupat na zem do posvátné tůňky – a kdo by neodolal je pozorovat. Poradil chlapci, aby té nejhezčí, což byla *Orihime* (někdy také *Tanabata*, tedy *Přadlenka*), schoval šaty a ta se stane jeho ženou. Stalo se, oba se do sebe zamilovali a začali spolu žít. Časem měli děti dvojčata a byli šťastnou rodinou.

Po sedmi letech si nebeský král všiml³⁷, že jedna princezna přadlena schází a nařídil strážím, aby ji přivedly zpět, což se stalo. Pasáček nevěděl, co má dělat. Ale chytrý bůvol si zase věděl rady. Dal pasáčkovi svůj roh, ze kterého se stala loď. Pasáček naložil děti a rozletěl se na nebe za svou princeznou. Nebeský král se ještě hněval a vyčaroval na nebi mléčnou řeku (naše mléčná dráha³⁸), aby oddělila přadlenu od pasáčka.

Pohádka musí mít lepší konec. Králi se přeci jen zželelo manželů a jejich dětí. Kde se vzaly, tu se vzaly, najednou tu byly nějaké straky a postavily ze svých těl most přes mléčnou řeku, aby se nebeská přadlenka a pasáček mohli sejít. Jenomže takový živý most se musel rychle rozpadnout. (A.65)

Z pasáčka a z nebeské přadleny se staly hvězdy *Hikoboši* (Altair) a *Orihime* (Vega). Tyto hvězdy bývají na nebi nejblíže k sobě jen jedenkrát v roce – sedmého dne sedmého měsíce lunárního kalendáře. Na jedné straně Altair a dvě malé hvězdičky – děti, na druhé straně Vega. Sedmý den sedmého měsíce lunárního kalendáře je v Japonsku (a hlavně v Číně) dnem věrných milenců. Prý se v Japonsku oslavuje 7. července jako Festival 77 či Festival hvězd, někdy také Festival strak.^{BB} Samozřejmě, že 7. červenec nekoresponduje se sedmým dnem sedmého měsíce lunárního kalendáře.

V jiné verzi pohádky láska milenců nezačala, když se *Orihime* koupala na zemi a *Hikoboši* ji schoval šaty, nýbrž když *Orihime* sledovala z nebeské pláně *Hikobošiho* při práci na zemi. Tehdy se do něj zamilovala a začala zanedbávat práci. Ovšem milenci se sblížili a stali se manželi, až když *Hikoboši* zabloudil se svým oslem³⁹ na nebeské pláň. Nebeský král si jednou všimnul, že věci jsou jinak než obvykle a rozhodl se lásku překazit onou nebeskou řekou. A pak přišly na řadu straky.

³⁵ Což je zvláštní, protože barvení a předení jsou dosti odlišné aktivity. Kdoví, třeba jde o překladové nedorozumění.

³⁶ Někdy se tvrdí, že to byl do osla začarovaný nebeský býk.

³⁷ Nemohu se nabažit toho vnímání času. Jen v japonských pohádkách si otec všimne scházející dcery po tolika letech. Jinde by ji začal hledat nejpozději třetí den.

³⁸ Každý uzná, že naše a japonská civilizace si byly historicky velmi odlišné. A přesto se naši předci i japonští pozorovatelé nebes shodli na „mléčném“ přirovnání pro úkaz, který je vlastně projekcí okraje naší galaxie.

³⁹ Ted' pro změnu místo bůvola osel.

A.65

Orihime a Hikoboši s dětmi, čínská malba z Dlouhé chodby Slunečního paláce v Pekingu.

Legenda pochází z Číny, kde se Orihime a Hikoboši jmenují Zhiny a Niulang a oslavují se jako věrní milenci Festivalem 77, tedy sedmého dne sedmého měsíce čínského kalendáře (han kalendáře), který je kombinací lunárního a solárního cyklu. Dnes se v Číně užívá gregoriánský kalendář, tak Festival 77 v Číně připadá každý rok na jiný den, podle Wikipedie v roce 2013 na 13. srpen, v roce 2014 na 2. srpen, 2015 na 20. srpen, 2016 na 9. srpen.

Izanami a Izanagi

Na japonském nebi může být dvojic víc. Také by to mohla být *Izanami no Mikoto* a *Izanagi no Mikoto*, nebesští sourozenci a též manželé. (obr. A.8)

Izanami no Mikoto a *Izanagi no Mikoto* jsou základními *kami* (božstvy) japonského šintóistického nebe. To oni stvořili náš svět. Byli vysláni jakýmsi špatně identifikovatelnými prabohy z jakéhosi mimosvěta do našeho chaosu, aby s tím něco udělali. Když pozorovali z plovoucího mostu, tedy z duhy, bezútěšný zemský povrch, rozhodli se dát mu řád a smysluplnou tvář. Pomocí kouzelného kopí *Izanagi* vytáhl z moře substanci, někde se tvrdí, že náhodou, ze které zformoval svůj a *Izanami* domov. Když oba rozpoznali, že se anatomicky liší, jednomu něco schází, co jinému přebývá, stali se manželé a začali plodit japonské ostrovy.

S ostrovy neskončili. Pak spolu zplodili 35 dalších bohů. Když *Izanami* rodila boha ohně (*Kagu Cuči no Kami*), velmi se popálila a zemřela. Rozlícený a smutný *Izanagi* zabil posvátným mečem svého syna boha ohně a z jeho krve se stvořila řada dalších božstev. I ze slzí tesknícího *Izanagiho* vznikala božstva. Pak *Izanagi* šel vyhledat *Izanami* do podsvětí atd atd – příběh pokračuje v neuvěřitelné košatosti. Je popsán v japonských kronikách, z nichž nejznámější je zmíněná *Kodžiki*⁴⁰, a tam je možné se dozvědět všechny podrobnosti, „jak to tehdy bylo se vznikem světa“. Povrchní čtenář se v těch podrobnostech a vazbách utopí.

Zde je příležitost zmínit návazné události, jejichž povědomost se bude hodit v dalších popisech.

⁴⁰ Uvádělo se, že *Kodžiki* je z roku 680 po Kr., kronika *Nihon šoki* z roku 720 po Kr. Dnes je to historiky zpochybněno, Někteří myslí, že *Kodžiki* je až z roku 712 a že *Nihon šoki* je starší.

Když *Izanagi* prováděl osobní hygienu, vznikla božstva *Amaterasu*, *Tukujomi* a *Susanoo*. *Amaterasu* byla ustanovena bohyní slunce, *Tukujomi* bohem měsíce⁴¹ a *Susanoo* se měl stát bohem moře a bouře. *Susanoo* byl ovšem nezvedenec, moc si nehleděl své role a spíše škodil. Otec *Izanagi* ho poslal do vyhnanství. Tady *Susanoo* zachránil dceru jednoho pozemského boha před záhubou osmihlavým hadem a oženil se s ní. (Viz obr. A.176.) Osmihlavý a osmiocasý had *Oroči* byl asi jiný druh bestie, než ti dobráctí draci, co jsou zmíněni výše a co se s nimi dá domluvit.^{CC} (Obr.4.10)

Susanoo hada zabil a v jeho těle našel meč, který později věnoval sestře *Amaterasu* při usmiřování. Ještě předtím soutěžil se sestrou v kouzlení a protože nechtěl přiznat svou prohru, uražená *Amaterasu* začala trucovat a schovala se v jeskyni *Iwadžado*. Když se bohyně slunce schová, na zemi nastane tma. Všichni božstva a duchové se ji snažili vylákat ven, až bohyni *Ame no Uzume* se to zdařilo. Pověsila proti jeskyni osmihranné bronzové zrcadlo, začala tancovat, výskat a i ostatní duchové spustili povyk. *Amaterasu* zvědavá, co se děje vykoukla z jeskyně a v zrcadle uviděla svůj odraz. Než se stačila pokochat svou krásou, ostatní bohové ji vytáhli ven a všichni se udobřili. (A.66)

Amaterasu pak žila s bratrem *Tukujomi* jako manželé až k momentu, kdy *Tukujomi* zabil bohyni jídla *Uke Moči*. Nelíbilo se mu odkud všude *Uke Moči* vyčarovává potravu. Roztrpčená *Amaterasu* ho opustila a tím oddělila den od noci.

Bohyně *Amaterasu* je praprababičkou japonských císařů, ale o tom až na odpovídajícím místě.

A.66

Amaterasu, bohyně slunce,

ústřední božstvo šintoismu a praprababička japonských císařů.

Přináší na svět sluneční svit, maloval Kunisada, 1857

⁴¹ V *Kodžiki* se mluví o *Tukujomi* jako o bohyni měsíce. Prý šlo o božstvo námořníků, protože překlad jména by měl znamenat *Božstvo počítající měsíce cesty*.

Další příklady hansacu

Obr.1.13

3 bu ve stříbře (Gin san bu).

Ve vinětě je *Daikoku* a za ním vykukují pravděpodobně *Ebisu* a *Hotei*, ale také to může trojjediný *Sanmen Daikoku*. Nad vinětou je nápis *nanhósei* (?) – je zrcadlově obrácený. Že by protipadělatelský prvek?

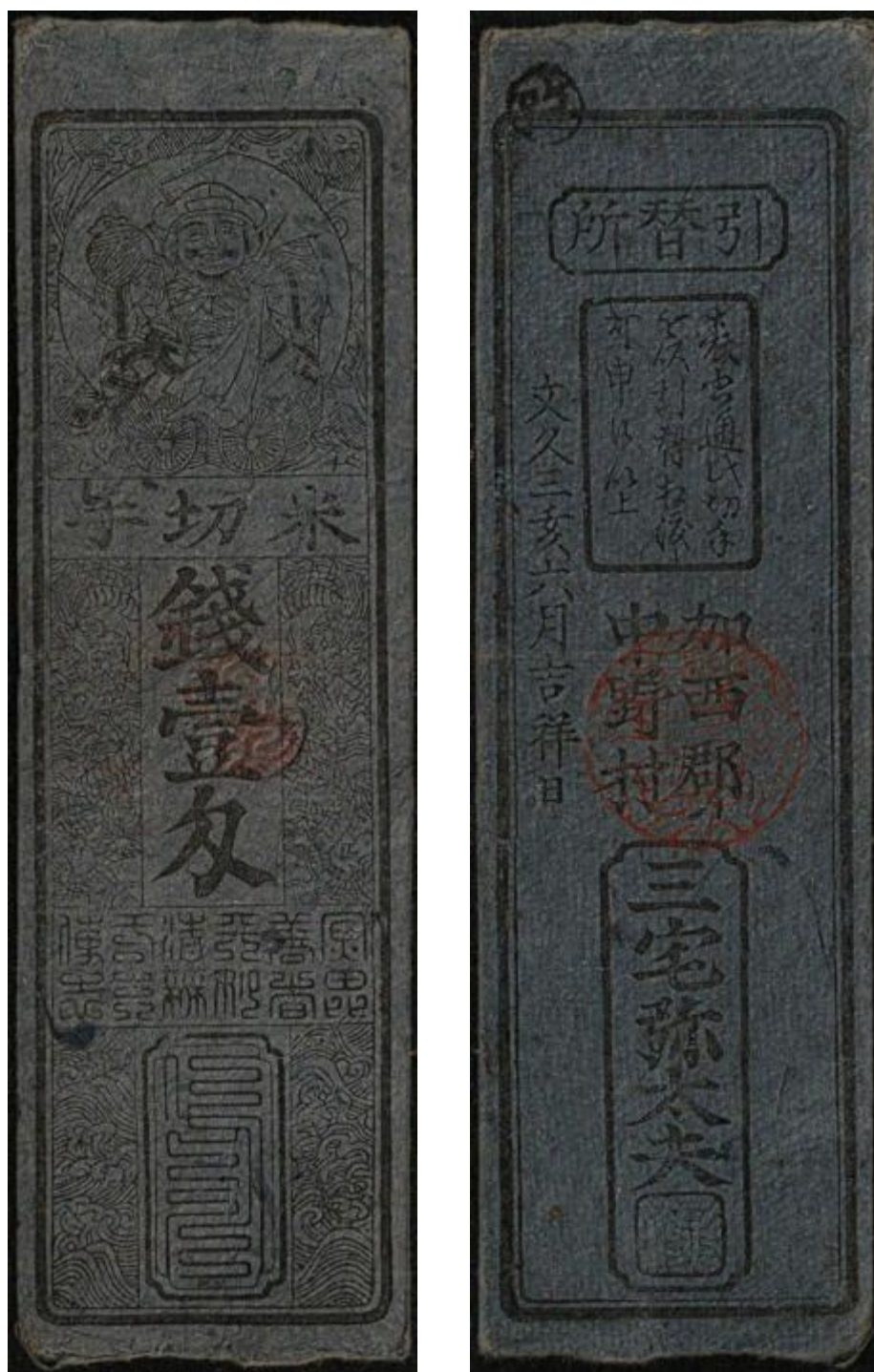

Obr.1.22

1 stříbrný momme 1730, vydáno snad v 15. roce éry *Kjoho* v *Kanoe-inu* (?).

Líc: *Sanmem Daikoku*, ale spíše *Daikoku* se symbolem *slunce* a za ním vykukují další dva, snad *Bišamon* a *Benzaiten*

Rub: *Perla všemoci* na podstavci, dole *draci*.

Obr.1.29

1 stříbrný momme 1863, vydáný ve 4. roce éry Bunkjů Hjógo (?) okres Kasai
 Na líci je *Daikoku* a znak zní pro *sen* (drobné za jen).

Obr.1.37

Hansacu vlevo: tady je *Fukurokudzu*, ta jeho protáhlá hlava ho vždy prozradí. Prostřední viněta vypadá na *nebeskou dvojici* při stvoření světa dole jsou zářící *perly všemoci*.

Hansacu uprostřed: *sedm bohů štěstí*, *perly všemoci*, dole *takarabune*, podle tvaru plachty hnána od vycházejícího slunce, *draci* na plachtě nejsou běžní.

Hansacu vpravo: Skupina několika postav výrazně buddhistického vzezření, zajímavé protáhlé razítko dole ve tvaru ryby (?).

Obr.1.38

Hansacu vlevo: nahoře *Bišamon*, *Daikoku* a *Džuródžin*, dole několik věcí z *takaramono*, dají se rozeznat *perly* na stolečku a peněženka *kanenbukuro*.

Hansacu uprostřed: nahoře *drak*.

Hansacu vpravo: nahoře *Daikoku*, dole *perla všemoci* a dovádějící *krysy*.

Obr.1.39

Hansacu vlevo: *Ebisu s rybou*, dole rolníci skládají žoky rýže a pod nimi to vypadá na obrázek vesnického života.

Hansacu uprostřed: nádherné uspořádání, zvláště *draci* uprostřed.

Hansacu vpravo: nahoře to vypadá na *Benzaiten s drakem*, dole může být *želva* nebo taky gigantický *kapr*.

Obr.1.40

Hansacu vlevo: *Fukurokudžu*.

Hansacu uprostřed: nahoře *Fudži* s vycházejícím sluncem.

Hansacu vpravo: mořská zátoka s horou *Fudži* proti vycházejícímu slunci.

Obr.1.41

Hansacu vlevo: loď *takarabune*.

Hansacu uprostřed: nahoře *Daikoku*, dole *Urašima* na želvě.

Hansacu vpravo: vousatý stařec, asi *Urašima*.

Obr.1.42

Hansacu vlevo: dole *draci*.

Hansacu vpravo: *Fukurokudžu*, *nebeská dvojice* a *zářící perly všemoci*, možná s *jeřábem*.

Obr.1.43

Hansacu vlevo: nahoře bohové štěstí, určitě *Daikoku*, *Bantai* a *Džuródžin*, dole několik věcí z *takaramono*, dají se rozeznat *perly* na stolečku a peněženka *kanenbukuro*.

Hansacu uprostřed: dole *jelen* jako symbol *dlouhověkosti*.

Hansacu vpravo: nahoře *Daikoku*, pod ním *perly*, dole želva *minogame*.

Založení císařské dynastie ^{DD}

Potomci *Susanoovi* byli vládcové Japonska – v té době to byl snad jen ostrov Kjúšu nebo jeho část – až do okamžiku, kdy si *Amaterasu* umínila, že celému Japonsku bude vládnout její rod. *Amaterasu* vnuk *Hikoho no Ninigi*, jinak bůh rýže a hojnosti a podle některých snad předobraz *Daikokua*, získal od odstoupivšího *Okuninušiho* (potomka *Susanoova*) vladařství a od babičky *Amaterasu* tři poklady: meč z těla draka *Oroči*, náhrdelník s kameny *magatama*, co pocházel od *Izonakiho* a magické zrcadlo, kterým byla *Amaterasu* vylákána z jeskyně. Tyto tři předměty jsou japonskými korunovačními klenoty a představují statečnost, laskavost a moudrost. Snad se dochovaly (?) a obecně se věří, že meč je ve svatyni v *Nagoji*, náhrdelník v císařském paláci⁴² v Tokiu a zrcadlo ve svatyni *Ise* v prefektuře *Mie*. Předměty (nebo jejich repliky) slouží dodnes ke korunovaci, ale mimo císařské výsosti a jisté kněží je nikdo nikdy neviděl (a tím nenakreslil či dokonce vyfotografoval).⁴³ (Viz obr. A.67)

Nelze si zase nevšimnout, že japonští bohové jsou nesmrtelní, pokud nedojde k události, která to u některého z nich změní. Ovšem tou nesmrtelností se míní nesmrtelnost pozemského života. *Kami* se narodí a může zemřít, zesnulý *kami* odchází z našeho světa bambusových plání do jiných světů, nejčastěji do podsvětí. *Ninigi* založil dynastii božských vládců, kteří jsou sice *kami*, ale od začátku smrtelní. *Ninigi* se oženil s dcerou pozemského boha, sídlícího na Kjúšu, ale odmítl si zároveň vzít její sestru, jak to bylo tehdy zvykem.

A.67

Umělecká představa nikdy neviděných Japonských císařských klenotů – meč, zrcadlo a klenot.

⁴² U náhrdelníku se někdy tvrdí, že se opravdu ztratil.

⁴³ Zrcátka jsou oblíbený předmět náboženství šintó, protože připomínají pramáti *Amaterasu*. Celá řada vojenských nebo pamětních odznaků má osmiboký tvar jako připomínku prvního posvátného zrcadla – viz A.76. Motiv zrcátka např. na *Řádu Svatého pokladu* – viz A.134 a A.135.

Zrcadlo není osmiboké, jak by mělo být, jen středová růžice má osm hrotů.

Ninigi musel být velmi moudrý muž, co moc dobře věděl, jaký by to byl nekonečný život se dvěma manželkami, ještě ke všemu sestrami. Nejhorší hádavé ženy jsou hádavé sestry, pokud jsou hádavé. Horší snad může být jen snacha a tchyně. To by risknul jen blázen, peklo na zemi za nesmrtelnost nestálo. Božský tchán ho za to ztrestal zbavením nesmrtelnosti, ale nejen jeho, nýbrž i všechny *Ninigiho* potomky. Tchán byl sice bůh, ale asi v úvahách limitován. Neuvědomil si totiž, že *Ninigiho* potomci jsou i jeho potomky. Ze zlosti k zeti potrestal své vnuky a pravnučky. Sám si žije dál. Není dobře, když rodiče přežijí své děti nebo vnoučata.

Protože *Ninigi* založil vladařskou dynastii oficiálně nikdy nepřerušenou, i předposlední císař Hirohito byl smrtelným žijícím bohem. Božství japonského panovníka „skončilo“ po 2. světové válce, kdy se císař *Hirohito* „zřekl“ božského původu a prohlásil se občanem. A tak ani dnešní císař *Akihito* už není žijícím bohem.

Další motivy *hansacu*

Nebeskou dvojicí nekončí motivy na *hansacu* platidech. Je na nich celá řada dalších prvků možná s menším či hlubším významem:

- Meč, který drží *Benten* – Obr.1.11,
- Kůň – na rubu Obr.1.27,
- Vlny *seigaiha*, vyjádření nekonečnosti v prostoru a čase, velice častý dekor jako například na Obr.1.10, Obr.1.11, Obr.1.16, Obr.1.24, Obr.1.25, Obr.1.30, Obr.1.31, Obr.1.44,
- Ležící býk – ochránce chrámu – Obr.1.28,
- Možná válečník, samuraj – Obr.1.12, Obr.1.32,
- Rolník na poli – Obr.1.15,
- a řada dalších, které nelze snadno uvést pro nedostatek a zachovalost peněžních poukázek typu *hansacu*.

Obr.1.11

1 stříbrný monit, 1760. Vydavatel je Nagasawa Jōšo

Velice zachovalý kus. Na lici dominuje bohyně Benzaiten, s perlou všemoci v levé ruce a s votivním mečem v pravé. Dole to vypadá na dva stylizované draky. Na rubu je borovice a jeřáb jako symbol dlouhověkosti, dole vlny seigaiha.

Obr.1.27

1 stříbrný momme 1847, vydaný ve 4.roce éry *Kóka Hinoto-Hitsuji* (?)

Na líci krásná viněta *sedmi bohů štěstí*, dolní viněta zobrazuje dvorský život – pán a tři sloužící.

Na rubu je pták *fénix* jak zobe lístky *pavlónie*, na spodní vinětě je bezesporu kůň, ale ostatní se nedaří rozpoznat.

Obr.1.10

1 stříbrný momme (*Gin ichi momme* = Stříbrný jeden momme)

Bůžek nahoře je *Daikoku*, motiv dole musí být velmi zajímavý, bohužel je nečitelný. Jasně jsou pouze *vlny*, *lod'* *bohatství* lze jen tušit.

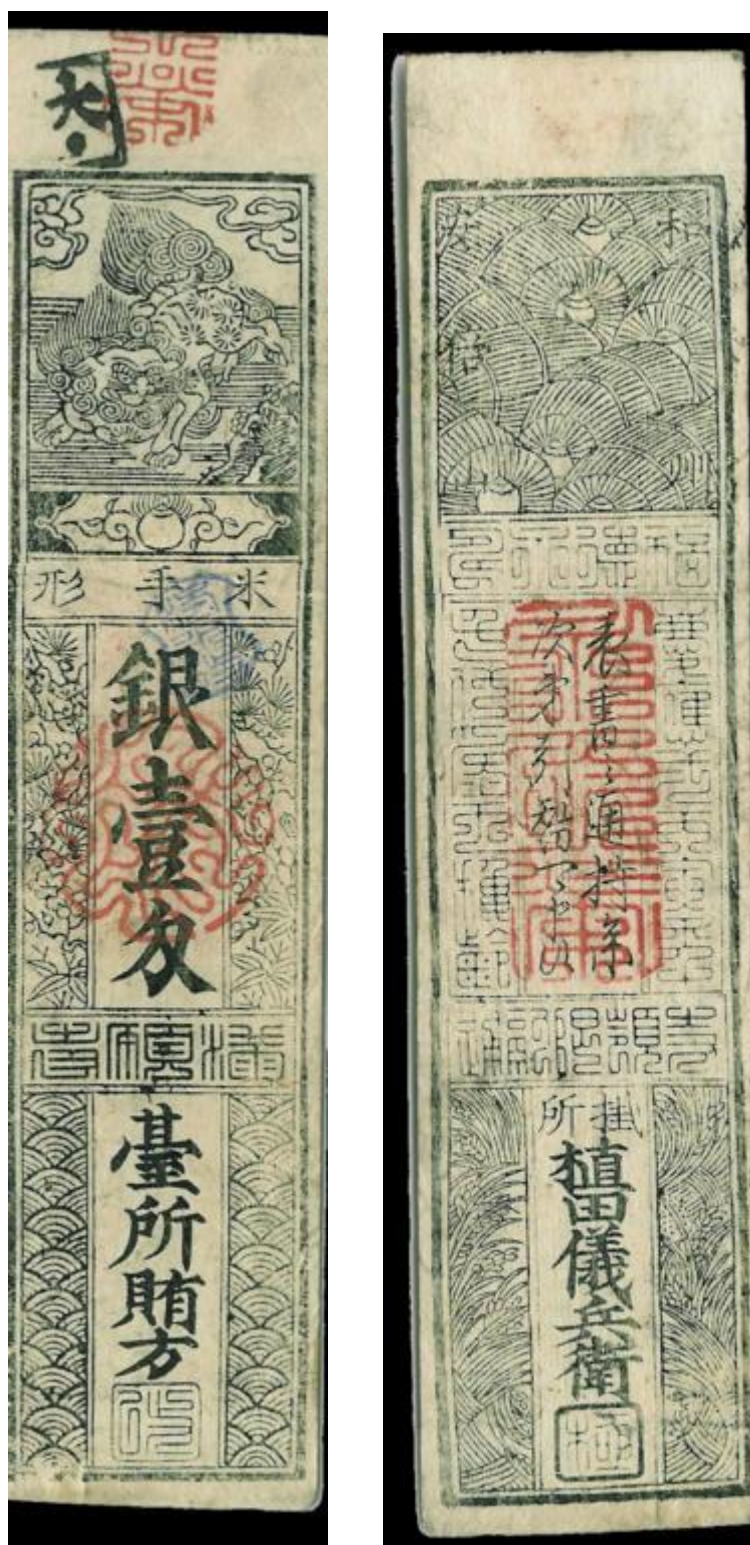

Obr.1.16

Gin iči momme

Daikoku na líci, kolem něj tzv. čínská tráva (*karakusa*), dole je *lod'ka bohatství* (*takarabune*) se sbírkou zázračných předmětů (*takaramono*). Na plachtě jsou tři *perly všemoci* na tradičním nízkém stolečku.

Na rubu je v kruhu symbol dlouhověkosti *je-ráb* a řada stylizací, ze kterých se dají rozpoznat jen *vlny seigaiha*.

Obr.1.24

1 stříbrný momme 1866, vydán v 2. roce éry Keijó, jméno Naoda Jošibej.

Líc: *pes Fú* (*karašiši*), prý japonská verze čínského lva jako krále zvířat, hlídacího psa císařství.

Pod ním *perla všemoci*, *borovice* a *vlny*.

Na rubu jsou *žoky rýže*, *perly všemoci* a dole *klasy rýže*.

Obr.1.25

1 momme 1865, vydáný v 1. roce éry Keijó,
 Líc: Bezedný váček (kanebukuro) z lodi pokladů a kolem nekonečné vlny.

Obr.1.30

3 stříbrné bu, vydáno v 15. roce éry Kjōhō 1730 Kanoe-inu (?)

Líc opět Daikoku, želvičky tisíciletí a nekonečné vlny.

Na rubu dva jeřábi mezi borovicemi a mezi nimi tři perly všemoci.

Obr.1.31

3 stříbrné momme, vydáno v 15.roce éry Kjōhō Kanoie-inu (?),
Nagasawa (asi firma), Kawachi (Osaka)

Podobné vybavení jako na Obr.1.30 – Daikoku, želvičky, vlny, jeřábi, borovice a tři perly všemoci.

Obr.1.44

Džišasacu 1 momme stříbra, 11. měsíc 1855 (Currency museum, Tokio)

Nápis *Ósakakaši fušo*, pod ním *Daikoku*, pak nominál, datum vydání 2. rok éry Ansei, dále nápis *ginko kašifu tegata*, *Takanojama jakušo*, dole vlny *seigaiha*.

Obr.1.28

1 stříbrný momme 1865, vydáný v 1. roce éry Keijó,

Otoši – je to poukázka – platidlo za dané množství rýže.

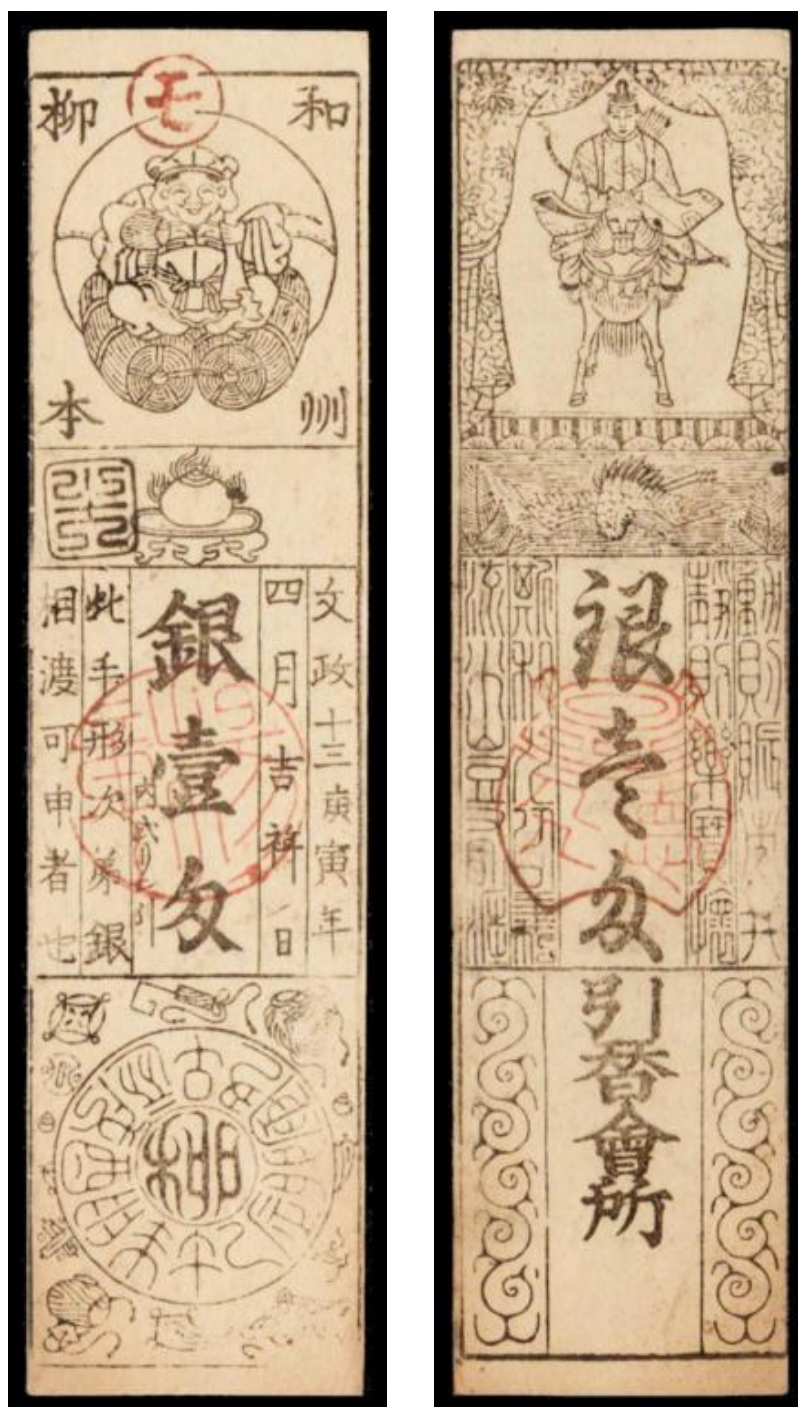
Na rubu je *ležící byk* – často bývá v chrámech jako ochránce.

Obr.1.11

1 stříbrný monet, 1760. Vydavatel je Nagasawa Jóšo

Velice zachovalý kus. Na lici dominuje bohyně Benzaiten, s perlou všemoci v levé ruce a s votivním mečem v pravé. Dole to vypadá na dva stylizované draky. Na rubu je borovice a jeřáb jako symbol dlouhověkosti, dole vlny seigaiha.

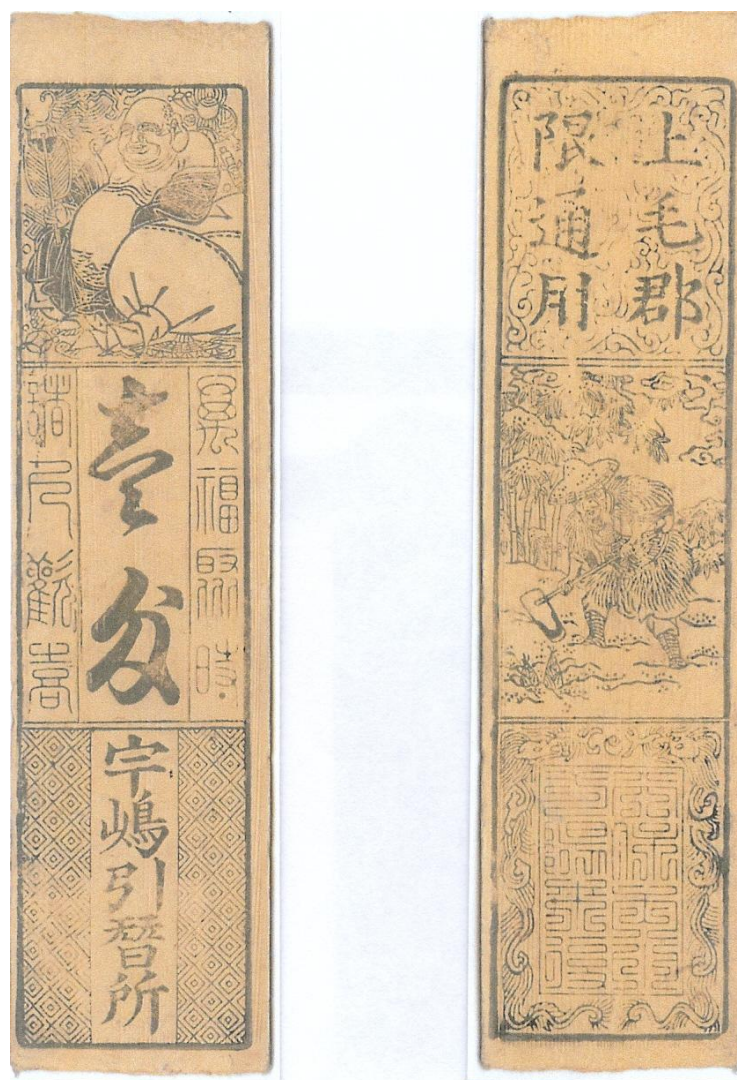

Obr.1.32

1 stříbrný momme (v dubnu 1830), vydáno v 13. roce éry Bunsei klanem Janagimoto z Jamato no Kuni, Prefektura Nara-Ken.

Líc: *Daikoku*, pod ním *perla všemoci* na stolečku, dole je v kruhu zvěrokruh ve znacích a kolem něj věci z lodi pokladů.

Rub: Samuraj na koni (provedení kresby válečníka je stejné jako na jiných hansacu), pod vinětou se samurajem je špatně identifikovatelný pták, dole arabesky zvané *karakusa*. Uprostřed rubu je červená pečeť tvaru, který připomíná nádobu.

Obr.1.15

1 momme Utori hikikaešo (?)

Líc: *Hotei* s pytlím, pod ním *iči momme* mezi stylizovanými znaky a zcela dole text *Utori hikikaešo*
 Rub: nápis *Kamicuke gun, gencújo*, pod nápisem rolník v plášti a s motykou, Dole dva *draci* a mezi nimi stylizované znaky.

Určitě existují specializované muzejní i soukromé sbírky platidel období *Edo* a jejich soupisy. Bude v nich řada variant *hansacu* s motivy, co nejsou zde zachyceny nebo rozpoznány. Sbírkby by staly za studium a jistě by umožnily tento soupis rozšířit.

Ze všech předchozích informací o výzdobě *hansacu* lze usuzovat, co jsou japonské lidské hodnoty. Především životní úspěch. Pak štěstí. Úspěšný člověk může být šťastný, může být i bohatý; a být šťastný by se mělo krýt s být veselý a vyrovnaný. Úspěchem je také žít zdravý, dlouhý a moudrý život.

Je nutné vzpomenout, že řada grafických prvků užitých na *hansacu* se na pozdějších papírových platidlech znovu objevila, byť ne tak frekventovaně. Ovšem mnohé motivy se už nikdy neopakovaly, třeba vlnky *seigaiha*, zato se objevily motivy nové. A čím blíže k moderní době tím méně pohádkové.

Na žádných platidlech tohoto i pozdějších období jsem nenašel (zatím?) démony a strašidla, přestože japonský život je plný pohádkového zápolení s takovými bytostmi.

A.68

*Císař Džimmu se slavným havranem,
dřevoryt od Cukioky Jošitošiho (1839-1892), ??*

Od Meidži po Hirošimu

Restaurace císařství v letech 1868 – 1888

Tokugawský šógunát skončil v roce 1868 s nástupem císaře **Meidži** na trůn a začala éra **Meidži**⁴⁴, tedy vlastně restaurace císařské moci. Tato éra znamenala začátek emancipace Japonska mezi světové mocnosti. Politickými, vojenskými a obchodními reformami skočilo císařství rovnou do průmyslového novověku jakoby evropského typu. Skončilo období *Edo*, skončila vláda *šógunů*, která trvala několik století, během nichž byl císař jenom reprezentativní figurou a na zemi pouhým zosobněním božského principu náboženství šintó, skončil tedy japonský feudalismus a definitivně skončila obranná izolace, byť se po ní někomu stýskalo.

Císařská moc byla obnovena a pod autoritou císaře se země počala modernizovat. V kladném i záporném slova smyslu.⁴⁵ Reformátorům nešlo o pouhé obnovení císařské moci a zrušení izolace. Za překážku vývoje Japonska považovali i udržování feudálních zvyklostí a pravidel jako je systém tříd či kast, kastovní privileje, poddanství, postavení žen apod. Proces reformace nebyl snadný a střety reformátorů se zastánci tradic vedly v roce 1877 k proticísařskému samurajskému povstání (více o tom u zmínky k vojenským papírovým platidlům). Zavádění nového ekonomického modelu zasáhlo i nejnižší vrstvy obyvatel. Byla celá řada rolnických povstání, protože rolníci měli pocit, že nový systém zhoršuje jejich ekonomické postavení.

I směrem ven se Japonsko chovalo stejně jako jiné mocnosti. Potřebovalo zdroje surovin a odbytiště výrobků ze svých nových výrobních závodů. Potřebovalo kaučuk a naftu. A přesvědčené o své výjimečnosti, začalo vést proti sousedům vojenské kampaně a války vyhlášené i nevyhlášené. Snažilo se tak dohnat imperialistické úspěchy ostatních mocností. Těm nevyhlášeným válkám licoměrně říkalo incidenty. Japonsko se také od ostatních mocností rychle naučilo spouště triků, jak vyvolávat situace, které by k incidentům vedly.

Pojmy cti a věrnosti nebyly v Japonsku nikdy prázdnými pojmy, ale myslím, že elitní japonská společnost právě v období *Edo*, tedy před restaurací, na nich postavila japonský morální hodnotový systém. *Tokugawský šógunát* sice skončil, byl nahrazen odlišným politickým uspořádáním, ale samurajský hodnotový systém přetrval až do dnešních dní. Na příklad ve firemních kulturách, v umění a dokonce v *jakuze* – japonské mafii.

V období *Meidži* dostaly japonské peníze výrazný nacionalistický charakter, nejdříve ve východoasijském výrazu, pak v provedení amerického výtvarného názoru a posléze přešly do evropského grafického bankovkového názoru v japonském vyjádření. Tento proces byl dlouhodobý a byl zrcadlením procesů v ostatních oblastech hospodářského a politického vývoje císařství.

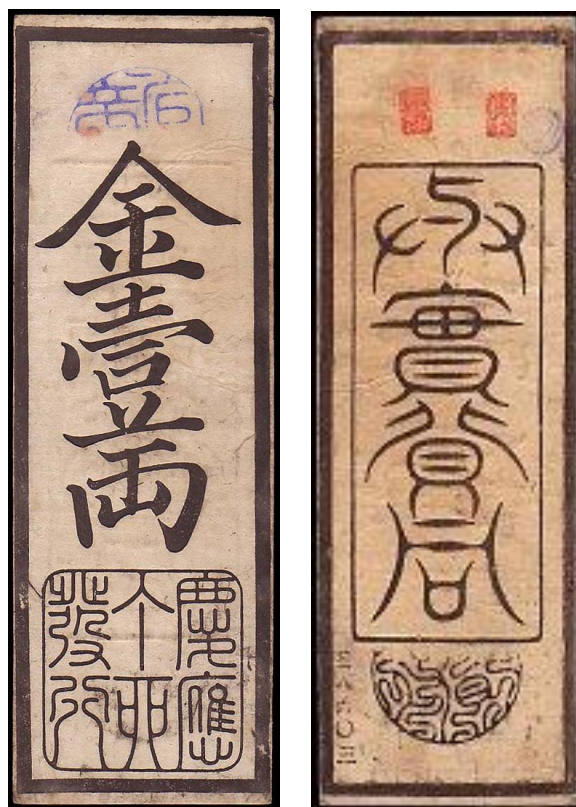
Ostatně, toto období bylo postaveno na japonském nacionalismu a tím také na historizujících legendách. Vypjatý nacionalismus vždycky bral legendy vážně (v každé zemi), což se promítlo do všech stránek japonského života, tedy i do papírových platidel. Legendy často nahrazují historická fakta. Nacionalismus skončil až porážkou v roce 1945. A tím pádem skončilo i vážné brání legend.

Tedy, konec šógunátu byl spojen s další etapou vývoje grafického výzoru papírových peněz. Na obrázku Obr.2.1 je *1 rjó* z roku 1867, reprezentant jakéhosi předskokana systémových změn ve finanční politice státu, ve finanční grafice a ve změně monetárních přístupů, které plně

⁴⁴ Osobní jméno císaře *Meidži* bylo *Macuhito* a osobní jméno císaře *Šowa* bylo *Hirohito*.

⁴⁵ V Japonsku byl dokonce zaveden evropský systém šlechtických titulatur, naproti tomu bylo zakázáno nosit meč (1876).

nastaly rokem 1868. Už ne tolerované papírové cedule vydávané kdekým a podložené v podstatě formálně drahým mincovním kovem státu. Vydávání platidel jako je *1 rjó* z obrázku bylo povoleno státem, tehdy ještě šógunátem, jen pro podporu investičních důvodů a jako takové bylo řízeno a kontrolováno úřady prefektur. Tato platidla byla obvykle velmi jednoduchými poukázkami na tuhém papíře, s texty ručně dopisovanými nebo razítkovanými, v lepším případě tištěnými jako je u zmíněného *1 rjóa*. Těm tištěným nelze upřít, že jsou kaligrafickými skvosty.

Obr.2.1 (JNDA 10-3)
1 rjó 1867 (3.rok období Kejó) Hyogo Port Development Kobe

Prvních několik let éry Meidži (cca 1868 až 1881)

Dadžokansacu – vládní zlaté poukázky (Obr.2.2),
Mimbušosacu – místní zlaté poukázky (Obr.2.3)

K modernizaci samozřejmě patřilo zavedení finančního řízení státu a naučit se ho ovládat. Císařská vláda potřebovala získat prostředky na zaplacení dluhů z války proti Šógunátu, a na další rozvoj a modernizaci země podle evropského stylu. Nový typ papírových peněz pro celé císařství byl uveden do oběhu. Nazývaly se **Dadžokansacu** nebo **Kinsacu** (zlaté peníze). Měly obíhat pouze 13 let – od Roku draka (1868) do konce příštího Roku draka, či-li oněch 13 let; a nebyly vydávány příliš kontrolovaně. Vedle nich obíhaly trochu trpěné zmíněné hansacu a další podobné poukázky.

Dadžokansacu (Obr.2.2) byly první japonské papírové peníze oficiálně vydané vládou a celonárodně akceptované. Byly vytištěny ve stylu hansacu v hodnotách násobků rjó – měnové

jednotky z předchozího období. Bylo to nedůvěryhodné období, bylo řečeno, že *dadžokansacu* obíhaly vedle celé řady *hansacu* a ekonomická nejistota vedla k jejich značné devalvaci⁴⁶, měnový systém se hroutil.

Obr.2.2 (JNDA 10-4)
Dadžokansacu. 1868, Draci na líci i rubu.

Grafické vybavení *dadžokansacu* bylo mělčí a jednodušší než u poukázek zmíněných v předchozích odstavcích. A u značně onošených vzorků je třeba mít jistou představivost, aby se na líci dole rozpoznal rámeček formovaný ze dvou draků. Horní rámeček je s prvky chryzantémy. Zrovna tak není nejjednodušší nalézt draka, lístky pavlónie a zřejmě fénixe na rubu.

Příklad *mimbušosacu* (Obr.2.3) je tak dobře zachovalý, že uvedené prvky jsou velmi čitelné. Na všech *dadžokansacu* a *mimbušosacu* lze vidět díрку v horní části papíru, podobné díry jsou někdy i na *hansacu* – viz Obr.1.8. Tyto díry vznikaly při manipulaci u vydávajících institucí, u obchodníků, ve směnárnách a i běžní císařští poddaní je využívali ke spínání peněz do balíčků.

⁴⁶ Až 250 rjó v *dadžokansacu* papírech bylo potřeba jako ekvivalent pro 100 rjó ve zlatých mincích.

Obr.2.3 (JNDA 10-4)
Mimbušosacu – Civil Department Gold Note
1 šu z roku 1869 (2. rok Meidži)

Líc: *chryzantémy a draci*,
 Rub: *pavlónie, kirin a fénix*.

Obr.1.8

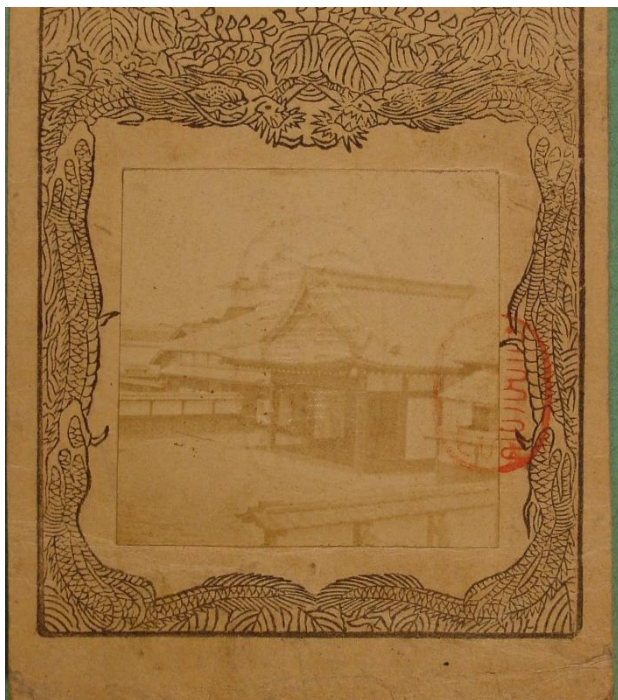
Hansacu kolem roku 1800

Horní nápis je *Seššú, Amazaki sacu*, na viněťě je *Daikoku*, je obklopen předměty z *lod'ky pokladů*. Svislý nápis pod vinětou je *Gin džú momme* = stříbrných deset momme. Motiv vln dole se nazývá *seigaiha*.

Kawase-gaiša I

Pak se objevila se celá řada papírových platidel rozšiřovaných pod dohledem nebo s povolením Císařského ministerstva financí. V osmi největších městech (Tokio, Jokohama, Niigata, Kjóto s městysem Sajkjó, Ocu, Curuga, Kóbe a Ósaka) je vydávaly finanční instituce jako třeba směnárny. I tady se vývoj odrazil v pozvolné změně grafiky papírových platidel.

V roce 1869 vydalo několik směnáren vzájemně si podobné tzv zlaté poukázky, které byly ještě tištěné dřevorytem. Na ochranu proti padělání byly stojaté poukázky doplněny nalepenou fotografií směnárny v Ósace (Obr.2.5). Fotografické techniky byly nové a vydavatelé se oprávněně domnívali, že použitím fotografického prvku omezí padělání.

Obr.2.5

Kawase-gaiša Osaka 1 rjó 2. roku éry Meidži – detail (laskavostí p.Bolinga)

Další výzdoba byla ještě ve stylu předchozího období – draci a pavlónie na líci, pár fénixů na rubu. Všechny tyto prvky jsou uspořádány, aby tvořily rámečky, viz Obr.2.4. Uspořádávání prvků a obzvláště draků do rámečků bylo velmi rozšířené i jinde – viz známku na A.54 – ovšem mimo mince a medaile, kde je obvykle jeden drak a stočený do kruhu.

Obr.2.4 JNDA 10-11

Kawase-gaiša Osaka 1 rjó 2. roku éry Meidži (laskavostí p.Bolinga)

Líc: horní rámeček *pavlónie*, spodní rámeček *draci* kolem nalepené fotografie Ósacké směnárny

Směnárny v Kjótu už měly poukázky z rytých měděných desek, ale s výzdobou jako u hansacu – *jeřábi* a *vlasaté želvy* na líci, a *nekonečné vlny* a předměty ze sestavy *takaramono* na rubu. (Obr.2.6) Zásluhou měditisku jsou tak dobře vytištěné, že bychom mohli udělat směle inventuru předmětů *takaramono*.

Obr.2.6 JNDA 10-13

Kawase-gaiša Kjóto 1 rjó 2. roku éry Meidži (laskavostí p.Bolinga)

Líc: *jeřábi a želvičky,*

Rub: *perly všemoci a předměty z pokladu takaramono.*

V témže roce (1869) byly vydány *kawase-gaiša* pro rozvoj průmyslu a mezinárodního obchodu. Zněly na zlaté rjó (Obr.2.7) nebo na stříbrné mexické dolary (Obr.2.9)^{EE}. Myslím, že naším ekvivalentem by byly darexové poukázky nebo tuzexové bony, ale tyto *kawase-gaiša* nebyly vydávány vládou nýbrž obchodními spolky či jejich směnárnami, které hrály roli nynějších bank a byly pod kontrolou Ministerstva obchodu; a poukázky nesloužily pro nákupy v privilegovaných prodejnách.

Pokud mi jde více o věci návrhu platidel než měnového pozadí, musí být tato platidla uvedena. Jsou specifickým přechodem mezi orientálním a více ornamentálním pojetím návrhu a epicky výmluvnějším moderním pojetím, kde se vyobrazují scény, zvířata, krajiny a podobně, ale ne už v náhodném uspořádání, nýbrž v kompozičně ucelenějším pojetí.

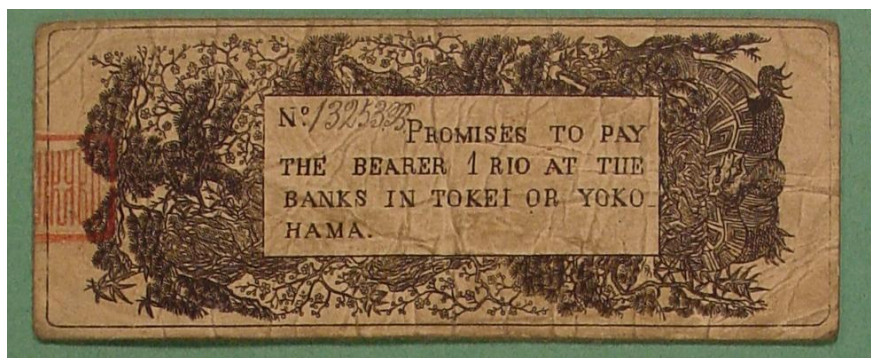
Obr.2.7 JNDA 10-16
Tókjó kawase-gaiša bankovka na 25 zlatých rjó
 (laskavostí p.Bolinga)

Nahoře *jeřáb*, uprostřed rámeček se symboly *chryzantémy* a *pavlónie*, dole na *vlnkách* plně naložená *takarabune* (lod'ka štěstí). Na plachtě lod'ky je v šesti znacích vydavatel.

Na reprodukovaném platidle na Obr.2.7, které bylo už vytištěno měditiskem, si lze povšimnout, že jsou zde výtvarné prvky již dříve použité a některé nové. Na nekonečných vlnách *seigaiha* pluje pod plachtou plně naložená lod'ka štěstí *takarabune*, (na plachtě má napsaného vydavatele platidla), uprostřed platidla je oblíbený textový rámeček ze stylizovaných *draků* a *fénixů* a v něm vedle textu jsou i císařské symboly *pavlónie* a *chryzantémy*.

Nahoře na tomto tokijském *kawase-gaiša* letí pták od vycházejícího slunce, podle Lit.3 a Lit.9 údajně *vodní jeřáb*. Znal jsem pouze obrázky platidla z katalogů a knih a silně jsem pochyboval, že se opravdu jedná o jeřába. Jistě, jeřáb je atribut japonského života, jako i další ptáci a ostatně celá příroda, protože Japonci mají k přírodě téměř rodinný vztah, ale v onom mizerném rozlišení jeřáb nebyl moc rozpoznatelný. Avšak podařilo se mi získat (zásluhou Joe Bolinga) fotografii platidla v tak dobrém rozlišení, že lze vidět, že s největší pravděpodobností to nějaký druh jeřába je.

Tokijské *kawase-gaiša* byly vydány v řadě nominálů, ale všechny měly stejný vzhled. Lišily se velikostí. Na Obr.2.7 je bankovka na 25 zlatých rjó, nejvyšší nominál byl 100 rjó. Zadní strany bankovek měly také unifikovaný vzhled a byly naležato – viz Obr.2.8.

Obr.2.8

Tókjó kawase-gaiša bankovka na 1 zlatý rjó (zadní strana)
(laskavostí p.Bolinga)

Pod příslibovou floskulí lze tušit větvičky *třešně* a *borovice*, možná i *želvu* (?)

Na tomto obrázku je zadní strana bankovky 1 rjó⁴⁷. Tato platidla byly zřejmě první japonská platidla, která nesla nápis v jiném jazyce než v japonštině v čínských znacích. Text je zde anglicky a je to floskule typická pro anglosaská platidla. Text je příslibem proplacení bankovky mincemi, které vlastně papír zastupuje⁴⁸. Slovo *Tokei* je prý tehdejší pokus o přepis jména Tokio do latinky.

Mimo nápisu v rámečku je zadní strana dekorována *drakem*, stonky *bambusu*, *borovicí* a větvičkami *slivoně*.

Posvátný pták

Tedy, na tokijských *kawase-gaiša* je *jeřáb*. Nemá cenu to zpochybňovat. Přesto mi to nedá, abych na tomto místě nevypsal všechny nápady na identifikaci ptačího druhu zpodobeného na platidle, nápady, které jsem měl od sebe, a také od lidí, se kterými jsem to probíral. Myslím, že někde níže se tento soupis dalších posvátných opeřenců bude hodit.

Můžeme vyloučit netopýra, je sice symbolem štěstí, protože jeho znak (*kandži*) se vyslovuje *fuku*, stejně jako štěstí. Ale netopýr není pták a bohužel vyobrazený létavec má peří. Nebo by to mohl být i posvátný kulík (*čidori*). Kulík je v Japonsku něco jako patronem opilců, protože při poskakování se jakoby potácí.

⁴⁷ Nenalezl jsem vysvětlení, proč někde se píše měnová jednotka rio s měkkým *i* a někdy tvrdým. Japonci sami píší v latině *rio*, Angličani píší *ryo* a my bychom podle výslovnosti měli psát *rjó*. *Rjó* bylo základní měnovou jednotkou krytou zlatem do roku 1870. Pak bylo nahrazeno jednotkou *jen*, ale dlouho se *zlatý jen* nazýval také *rjó*.

⁴⁸ Nezapomínejme, že první papírová platidla byla míněna jako potvrzenky na deponované zlato nebo stříbro.

A.69

Císař Džimmu s havranem v jiném vyobrazení (pohlednice)

Ale protože jsme v legendách a je tady spojení slunce a ptáka, domnívám se, že pokud by se nejednalo o *jeřába*, mohlo by se spíše jednat o mýtického tzv. osmisáhového *havrana*, ale také se mluví o *vráně*, asi z problematického výkladu čínských znaků a možné překladatelské nejednoznačnosti, japonsky *jata-no-karasu* či *jatagarasu*, Tento *havran* vedl císaře *Džimmua*⁴⁹ (obrázky A.68, A.69 a A.70) na příkaz bohyně slunce *Amaterasu*⁵⁰ (A.66) na jeho konečných výbojích skrz hory na severovýchod proti barbarům, prapůvodním obyvatelům, tedy asi proti Ainuům, kteří obývali severní ostrovy Japonska a dodnes sídlí na Hokkaidó. (Rok 601 před Kristem.). Někdy je tento pták zobrazován se třema nohama, což je asi pozůstatek legendy z čínských zdrojů. Je poslem bohů, sídlí na slunci, (prý ho vidíme jako sluneční skvrny) a většinou je zobrazován proti slunečnímu kotouči.⁵¹ Na tokijském *kawase-gaiša* je pták také zobrazen proti slunci.

Tato legenda má variantu, ve které se nejedná se o *havrana* či *vránu*, ale o *luňáka*, možná sokola, zase vyslaného bohyní *Amaterasu* za *Džimmuem*, aby mu radil, jak vést útok na nepřátele, kteří *Džimmuovi* upírali postavení být prvním a jediným vládcem na ostrovech. Po prvních *Džimmuových* porážkách posel poradil *Džimmuovi* začít útok od východu a za úsvitu. Při útoku seděl dravec na špičce *Džimmuova* luku. Nepřátelé oslnění slunečními paprsky jakoby vycházejícími od *luňáka*, byli na hlavu poraženi.

⁴⁹ Císařem 660 až 585 před Kristem.

⁵⁰ Pro japonskou mytologii je nejlepší číst již do češtiny přeloženou kroniku *Kodžiki* (Lit.6)

⁵¹ Stylizovaná třínohá vrána je v Koreji symbolem slunce.

A.70

Císař Džimmu s havranem

Z knihy Kokuši gačó Jamato zakura (National Historical Paintings of Yamato), 1936.

V Kodžiki se mluví o havranovi, ale ještě před tím se mluví o bytosti, která se sama nazývá „*bůh země*“. A jelikož se při provázení *Džimmua* usadila na tyči (ne na luku) a tyč vypadala jako ptačí bidlo, asi byla bytost považována za ptáka. Bytost dostala jméno *Jinouch sedící na bidle*. Proto někteří vykladači ztotožňují *havrana* a *bytost*. Ovšem Kodžiky jednoznačně rozlišuje *havrana* a *posvátnou bytost*, oba byli průvodcem *Džimmuovi*.

Ještě k tomu oslňování vycházejícím sluncem. Pokud by *Džimmu* postupoval od východu, postupoval by proti západním „barbarům“. Zdroje se ale shodují s postupem na východ, správněji od jihozápadu na severovýchod. Tedy buď „barbary“ oslňovalo zapadající slunce, to ovšem legendy neříkají, nebo je oslňoval *havran* či *bytost* nebo *Džimmu* „barbary“ mazaně obešel; anebo útočil z jihu, kdy měl slunce za zády. Žádné obcházení. Tak je to v Kodžiki.

Nejsem odborník, abych mohl uvážít, která verze legendy je ta pravější. Ani nejsem ornitolog se soustředěním na japonské ostrovy, abych mohl rozhodnout pro toho či onoho ptáka podle vyobrazení. Je sice zvláštní, že tak důležitý symbol počátků japonského císařství je někým řazen mezi krkavcovité a jinými mezi jestřábovitě, ale ono na tom moc nezáleží. Symbol krásně žije v obou variantách. A možná, že ani žádná varianta není, to jen my, lidé z Evropy, hnidopišsky trváme na přesném zařazení posvátného ptáka. Prostě – významný pták. (A to toho zmatku nepletu verze korejské nebo čínské.)

Verze vrány s třema nohama byla použita na odznacích organizace *Imperial Soldier's Relief League* (Podpůrná liga císařského vojáka), která vznikla v roce 1937. (Obr.A.71) Gigantická vrána s třema nohama je dnes také ve znaku tokijského fotbalového klubu, tady v jednom pařátu drží míčodu – viz A.72. Třínohou vránu lze najít i na pamětních medailích ze šintóistických chrámů –

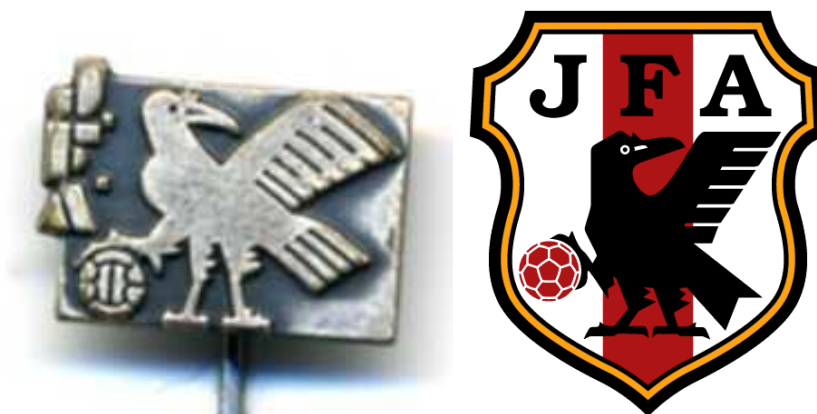
příklad A.73. A myslím, že i některé tokijské noviny (snad *Asahi Šimbun*) měly ve znaku třínohého ptáka.

Vrána, tentokrát dvounohá, je vyobrazená na pamětní medaili k tzv. Čínskému incidentu⁵² 1937 – 1945 (viz A.41). Když byla medaile navrhována, byly zarputilé dohady kolik jí dát nohou. Zvítězila střízlivá verze. Svým způsobem škoda.

A.71

Odznak člena Podpůrné ligy císařského vojáka

A.72

Odznaky Japonské fotbalové asociace

⁵² Jak už bylo řečeno Japonci neříkali „válka“ těm vojenským akcím, které podnikali bez vyhlášení.

A.73

Bronzová medaile ze svatyně Kašihara, datováno Šowa 61 (1986)

Verze luňáka také není opomenuta. Motiv *Džimmua* s luňákem sedícím na standartě či na luku byl použit mnohokrát, například na tzv. census odznaku z roku 1920 – viz A.74 – nebo na pamětních odznacích – příklad na obr. A.76. Od roku 1920 císařská administrativa organizovala pravidelná sčítání lidu a sčítací komisaři bývali takovými odznaky označováni. Samotný luňák je na „sčítacím“ odznaku z roku 1935 (obr. A.75) a také na pamětní medaili k tzv. Mandžuskému incidentu (A.40).⁵³

A pak je tady *Řád Zlatého luňáka* – viz A.77. Toto překrásné vyznamenání bylo založeno císařským ediktem v roce 1890, tedy při 2550. výročí chimérického založení státu a bylo udělováno vojenským osobám za statečnost a zásluhy.

A.74

Census odznak z roku 1920

A.75

Census odznak z roku 1935

⁵³ Motiv luňáka, havrana, vrány a ostatních japonských symbolů je velice široký. Uvést všechny případy použití není prakticky možné a bylo by nad rámec tohoto přehledu. Uvedené příklady jsou pouze reprezentativní.

A.76

Pamětní odznak k založení Japonského císařství, líc a rub
(laskavostí p. Richarda Catalano)

Na líci Džimmú s luňákem, na rubu fénix. Tvar svatého zrcadla.

A.77

Řád Zlatého luňáka 5. a 7.stupeň

7.stupeň má klenot skutečně větší než 5.stupeň, (laskavostí p. Richarda Catalano)

Několikrát byl vzpomenut císař *Džimmu*. *Ninigi* sice založil vladařskou dynastii, ale prvním *tenno* – božským vládcem Japonska byl až jeho pravnuček *Džimmu*, který s pomocí pra pra prababičky *Amaterasu* a jejího posla a rádce porazil ostatní kmeny a jejich vládcy na japonských ostrovech a Japonsko tak sjednotil. Čili byl od roku 660 BC prvním vládcem říše, jejíž sjednocení dokončil roku 601 BC. Protože Japonsko to je císař a císař to je Japonsko, v roce 1940 oslavovala říše 2600 trvání státu a trvání přímé (!) dynastické linie. K této příležitosti byly vydány pamětní medaile – viz A.78 a A.79. Na medaili je samozřejmě symbol *chryzantémy*, pak *Svatý most* do císařského paláce a na pozadí jsou *Starobylá svatyně*, *Císařská kaple* a *Císařský palác*. Na rubu stojí „*Pamětní medaile k 2600. národnímu výročí, 15. rok éry Šowa*“. Světle modrá stuha s osmi červenými proužky má symbolizovat osm částí vesmíru, kterému podle militaristických snů vojenských kruhů dominuje Japonsko. (S oslavami 2600 let Japonska souvisí i věž *Hakkó Ičiu*, ale o tom později).

A.78

Pamětní medaile k 2600 letům národního výročí, 1940
(laskavostí p. Richarda Catalano)

A.79

Pamětní medaile k 2600. národnímu výročí, 1940,
(laskavostí p. Richarda Catalano)

Verze udělována čínským „kolaborantům“ v době tzv. Čínského incidentu

Kawase-gaiša II

Graficky zcela cizí, protože nejaponská, ale svým způsobem velmi zajímavá, jsou *kawase-gaiša* z Jokohamy (Obr.2.9).

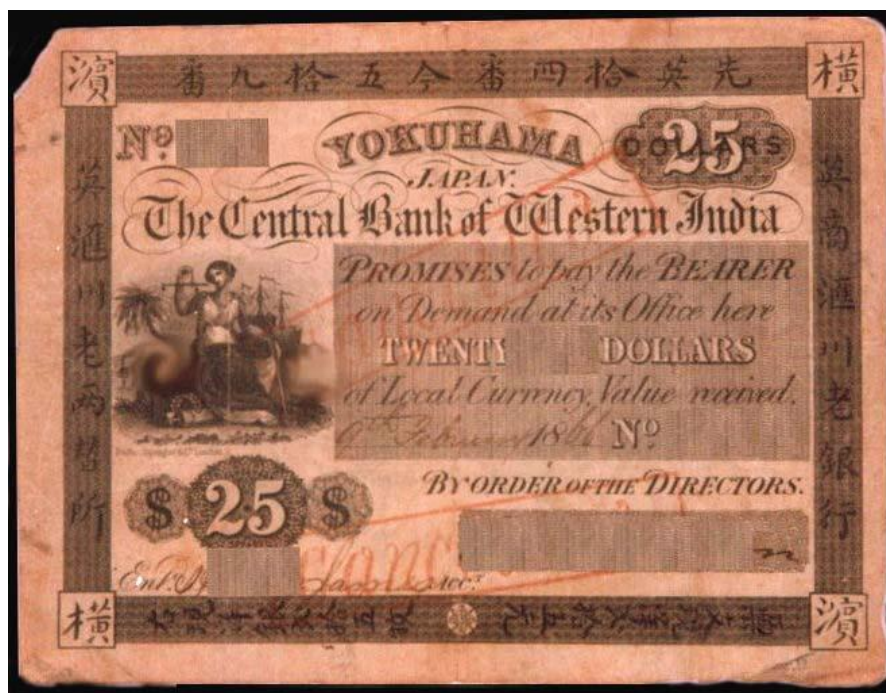

Obr.2.9 JNDA 10-22

Jokohama kawase-gaiša 1869,

bankovka v hodnotě „10 (mexických) dolarů“ v nikl-stříbrných mincích.
(laskavostí p.Takašiho Uemury)

Návrhem silně připomínají platidla provinciálních bank Anglie, Skotska či Irska nebo obchodních bank v britských asijských koloniích. (Viz příklady na Obr.2.11, Obr.2.12 a Obr.2.13). Inspirace asi přišla z Číny, kde tyto banky působily.

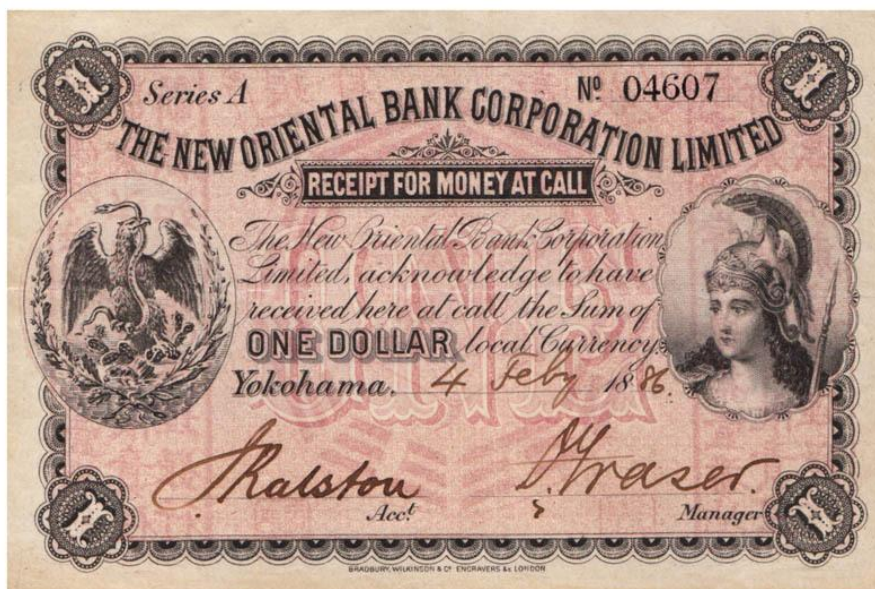
Obr.2.11

25 dolarů banky The Central Bank of Western India v Jokohamě, 25 \$, 1866
vytiskl Batho Sprague and Co. Londýn.

Obr.2.12

Bank of New Zealand 1£ kolem roku 1860 specimen formulář
Tiskárna Perkins, Bacon & Co., Londýn

Obr.2.13

1 dollar 1886, The New Oriental Bank Corporation Limited, pobočka v Jokohamě.

Tato britsko asijská obchodní banka se sídlem v Indii měla pobočky v mnoha asijských i afrických přístavech. Na vinetě vpravo je „Británia“, vlevo je mexický státní, původně aztécký znak – orel s hadem v zobáku stojí na kaktusu. Já si to vykládám tak, že smluvní měnovou jednotkou v Tichomoří byl mexický dolar (peso), původně španělský osmireál. (Podle legendy Aztékové čekali na prorokované znamení, kde mají založit město Tenochtitan jako hlavní město své říše. Znamení bylo orel s hadem přistávající na kaktusu.)

Tiskl Bradbury, Wilkinson & Co.

Na první pohled je samozřejmě vidět, že návrh není japonský. Především text je anglický a pak teprve japonský. To reflektuje situaci, že platidla byla určena pro obchodní směnu mezi japonskými a cizími partnery.

Velice podobný návrh produkovaly anglické tiskárny nebo ateliéry *Waterlow & Sons*, *Myers, Sparrow & Co.*, *Perkins, Bacon & Co.*, *Batho Sprague & Co* nebo rytecká firma *Batho & Binkley Lombard Street Engraving*.

V tomto případě je původcem platidla, tedy návrhu a výroby, firma *Perkins, Bacon & Co, London*, jak si lze ověřit na mikro textu nad spodním okrajem rámečku.

Do poloviny 19. století byla Jokohama malou rybářskou vesnicí, ale pak zásluhou své polohy začala sloužit jako obchodní základna a jako brána do Japonska, také jako hlavní přístav a překladiště pro blízké Tokio. Zahraniční obchodníci tady zakládali své faktorie, usazovali agenty, sjednávali obchodní smlouvy s japonskými zástupci a skladovali zboží k dovozu i k vývozu. Není se čemu divit, že Jokohamská banka si pořídila platidla v angličtině a znějící na mezinárodní měnu (ony tzv. mexické dolary) a pro nedostatek místních zkušeností je nechala vyrobit cizí firmou.

V té době neexistoval ve světě vyhraněný názor na bankovní grafiku. Chtělo se, aby bankovka nesla patřičné nápisy, krycí prvky proti padělání a jinak to mohla být vitrinová koláž.

Tím, že směnárna a banka zvolila firmu *Perkins, Bacon & Co.*, dostala se vysoko nad rámec předchozích specifik, protože Perkins, Bacon & Co. byla průkopníkem ve vývoji a zavádění ochranných prvků a ani co se týče výtvarného pojetí nebyla pozadu. Stojí za to se o ní rozepsat. Viz vysvětlivky^{FF}.

Na obrázku A.171 je jeden z pozdějších (1849) firemních návrhů tzv nepadělatelné bankovky, na kterém lze demonstrovat tehdejší krycí prvky, viz poznámku ^{GG}.

Firma byla celkem úspěšná a vytiskla pro mnoho zákazníků v Británii, v koloniích i po světě řadu na svou dobu velice pěkných, profesionálních a na svou dobu obtížně imitovatelných bankovek. Na obrázku Obr.2.12 je jeden za všechny takový příklad. Tato novozélandská bankovka vypadá jako sestřenice té jokohamské a zásluhou Jokohamské banky má i Japonsko takový poklad.

Ókurašó dakan šóken

Kaitakuši dakan šóken

V letech 1871 a 1872 vydala společnost *Micui*, (byla to rodinná obchodní a finanční společnost s tradicí do 17. století, její aktivity byly v řadě rozvíjejících se průmyslových oblastech Japonska a společnost byla i sponzorem modernizace země), jménem vlády (tedy Ministerstva financí a dále Úřadu pro rozvoj) několik nominálů zvláštních platidel:

- 1, 5 a 10 *jenů* Ókurašó dakan šóken – převoditelné zlaté poukázky Ministerstva financí,
- a 10 a 50 *senů* Kaitakuši dakan šóken – převoditelné poukázky Úřadu pro rozvoj.

Tato platidla už byla v nové měnové soustavě *jen – sen – rin* a jimi byl vlastně *jen* jako měnová jednotka zaveden. Zákonem byl stanoven měnový převod, že jeden zlatý *ryó* rovná se jednomu zlatému *jenu*. Jejich výzdoba byla zase nic moc – stylizování *draci*, pečete, ornamenty a symboly *chryzantémy*, proti *hansacu* krok zpět co se týká výtvarné pestrosti, ale krok vpřed, co se týká techniky tisku z měděných desek a co do výtvarného sjednocování. Platidla měla příslib směnitelnosti za zlaté mince nebo za státopky *šin-šihei* (viz další odstavec) v úředovnách Mitsui v Tokiu nebo v Ósace, ovšem pokud by bylo zlato či státopky k dispozici. (obr. Obr.2.17).

Obr.2.17 (JNDA 10-6
1 jen Ókurašó Dakan Šóken 1871

Na líci jsou rozpoznatelní japonští *draci*.

Meidži cúhó (Šin-šihei)

Tedy, Meidži vláda se rozhodla pro úplnou reorganizaci měnového systému. Jak už bylo řečeno, v květnu roku 1871 byla zavedena desetinná soustava a byly vydány nové zlaté, stříbrné a měděné mince v jednotkách *jen*, *sen* a *rin*. V dubnu 1872 měly být vydány státopvky, které měly z oběhu vytlačit všechna ostatní papírová platidla a tím dostat pod kontrolu peněžní oběh císařství. To však vyžadovalo nové technické prostředky. A jelikož v Japonsku nebyla zkušenost s moderním tiskem papírových peněz, byla výroba zadána do Německa.

Podle tradice byly státopvky nastojato, v nominálech 100 a 50 *jenů* (159mm x 107mm), 10 a 5 *jenů* (137mm x 89mm), 2 a 1 *jen* (112mm x 72mm), ½ *jen* (89mm x 53mm), a 20 a 10 *senů* (87mm x 53mm).⁵⁴ (Obr.3.1)

Obr.3.1 (JNDA 11-1)

10ti yen Meidži cuho (Šinšihej) 1872

Líc: Symetrické uspořádání dvou *fénixů* (nahore) a dvou *draků* (dole), nahore *chryzantéma*.

Rub: *Pávi, škeble, bahňáci a vážky*.

Devět nominálů mělo stejný výtvarný návrh, lišily se pouze barvou a částečně rozměrem. Byly „vícebarevné“, tištěné litograficky a nešly žádné údaje v latině nebo aspoň v arabských

⁵⁴ Existuje číslování japonských platidel, které ustanovila JNDA (= Japan Numismatic Dealer's Association). V tomto číslování jsou oficiální platidla zařazena do skupin, tedy mimo *hansacu* a jejich deriváty, protože ty nejsou „oficiální“. Papírová platidla až dosud zde uváděná jsou ve skupině s předčíslem 10. Počínaje platidly *Meidži cúhó* jsou oficiální bankovky a státopvky ve skupině 11, japonská vojenská papírová platidla ve skupinách 12 a 13, americká okupační ve skupině 14, okupační bankovky pro Mandžukuo ve skupině 15, pro Taiwan 16 a pro Koreu 17. V obrazových přílohách bankovek jsou u každé bankovky tato čísla uvedena pro možnost konfrontace s oficiálními přehledy japonských platidel.

číslicích. Dokonce ani číslování není v arabských číslicích. Na rubu platidel, jejichž obrázky jsem viděl, jsou nahoře a dole řádky číselných znaků – viz Obr.3.1. Pokud to jsou čísla číslavače, pak německá tiskárna si asi vyrobila raznice s japonskými řezy číslic a pak je i s tiskovými deskami převedla do japonské tiskárny nebo Japonci si od začátku státovky sami dodatečně číslovali. První varianta je pravděpodobnější, ale nezachovaly se podklady, které by to potvrzovaly. Na rubu je také červená pečeť s textem „*Ministerstvo financí vlády císařského Japonska*“.

Na líci je nahoře dvojice čínských *fénixů* a dole dvojice *draků*, tedy císařské atributy.^{HH} Rub platidel je méně dekorativní, ale i tak lze tady najít dva pávy, škeble, řadu asi bahňáků a taky vážek. Velmi neobvyklé výtvarné vybavení státních peněz, ovšem ne pro Japonsko, kde takové dekorace byly reprezentativní. Na ilustraci je vidět výtvarná pestrost platidel, trochu neprávem se myslelo, že tato proti dřívějšímu nevidaná barevnost zabrání padělání.

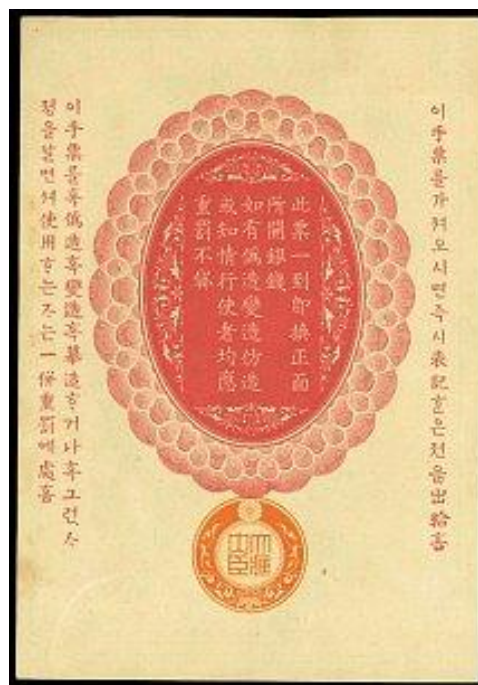
Pan Takaši Uemura uvádí (Lit.5), že *fénixe* a *draky* nakreslil rytec *Edoardo Chiossone*⁵⁵, když působil ve Frankfurtu nad Mohanem. Peníze totiž tiskla *Dondorf und Nauman Druckerei* z Frankfurtu nad Mohanem^{II} a Ital *Chiossone* zde byl „na stáži“. Tyto „*nové peníze*“ byly v Japonsku dokončeny dotiskem pečeti (a možná i číslováním).

V roce 1877 byla výroba přenesena do Japonska do *Úřadu papírových platidel při Ministerstvu financí*^{JJ}, kde pokračoval tisk z německých desek, ovšem na podstatně lepším japonském papíru. Německý papír byl sisalový, značně se špinil a trhal. Těmto platidlům se říkalo *německé peníze* a nelze jim upřít jisté kouzlo. Přesto byly značně padělány či pozměňovány (= z nižšího nominálu se dělal vyšší), dílem proto, že jejich složitý ornamentální návrh nedával možnost dostat obraz do oka a tak se nenechat obalamutit napodobeninou, dílem proto, že jim scházely záměrné, tedy technické ochranné prvky a také proto, že veřejnost byla stále nepoučená a padělatelé už byli lépe vybavení a mazanější. A v neposlední řadě proto, že všechny nominály měly stejný návrh bez ohledu na nominál.

Ale před tím, než se zmíním o jejich sofistikovanější náhradě (platidla s císařovnou *Džingú*), je třeba vzpomenout, že lícní obraz platidel *Meidži cúhó* byl použit i *jinde*, především na vojenské a okupační poukázky. *Úřad papírových platidel* použil návrh líce *Meidži cúhó* pro následující peníze:

- Vojenské poukázky pro *Čínsko-japonskou válku v letech 1894 až 1895*. Byly vyrobeny a dovezeny k vojskům, ale nebyly dány do oběhu. Protože byly připraveny pro oběh v Koreji a v severní Číně, byly tedy v čínských měnových jednotkách *mace* a *tael*. Až na rozdíly v písmu, detaily rámečků na líci i na rubu byly stejné jako následující vojenské poukázky pro *Rusko-japonskou válku v roce 1904*. Dnes jsou v podstatě známé jen ze sbírky *Japonské banky*.
- Vojenské poukázky pro *Rusko-japonskou válku v roce 1904*, (viz Obr.3.4).

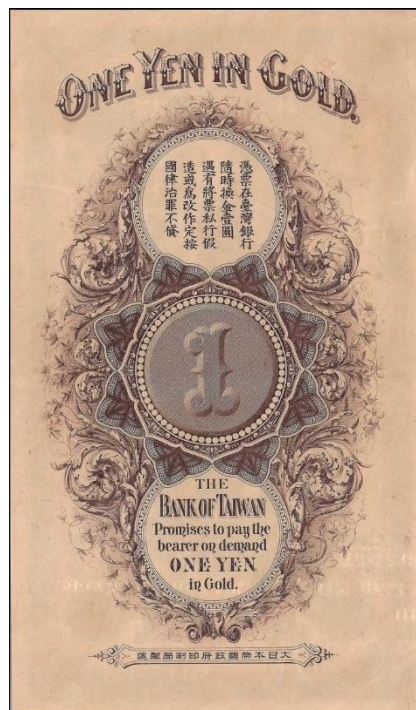
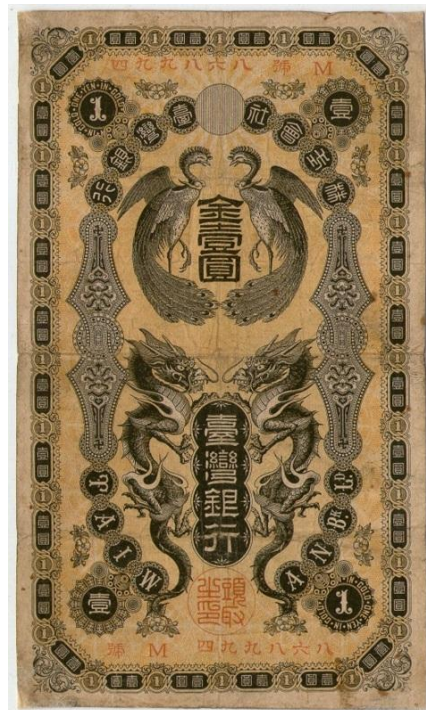
⁵⁵ *Edoardo Chiossone* je významnou osobností z okruhu tvorby japonské papírové měny. Další informace o jeho práci a vlivu bude u dalších japonských papírových peněz.

- Obr.3.4 (JNDA 13-2)

- **10 jen Meidži 38 (1904) Rusko japonská válka 1904**

- Bankovky *Bank of Taiwan* 1904, (viz Obr.3.5). Od 1. čínsko japonské války 1895 Tajvan patřil Japonsku až do roku 1945 ^{KK}. Rub platidla je dvoujazyčný.

Obr.3.5 (JNDA 16-1)

1 jen ve zlatě Taiwan 1904

Rubní strana má texty i v angličtině.

- Vojské poukázky *okupace Koreje*, která začala japonskými vojenskými operacemi už v roce 1894, roku 1904 Japonci vyhlásili v Koreji protektorát, posléze byla Korea anektována (v roce 1910) a stala se součástí Japonska až do roku 1945. (viz Obr.3.6).

Obr.3.6 (JNDA 17-5)
20 sen, okupace Koree 1904

- Vojské poukázky z okupace *Tsingtao* v roce 1914, (viz Obr.3.7). *Tsingtao* je město ve východní Číně a středisko tzv *Kijatsou koncese*, území, které získalo Německo na císařské Číně a ovládalo od roku 1898 do 1914, kdy území obsadilo Japonsko jako spojenec států Dohody za 1. sv. války.

Obr.3.7 (JNDA 13-13)

- 10 sen ve stříbře, okupace Tsingtao 1914

- Hodnota nominálu je na líci i rubu dotištěna v angličtině.

- Vojenské poukázky na tzv *okupaci Sibíře* v letech 1918 až 1922, (viz Obr.3.8). V rámci protibolševické kampaně a na pomoc při repatriaci Československých legií Japonsko obsadilo několik ruských tichomořských přístavů, jejich přílehlé oblasti a železniční koridory. Na líci je i ruský text v azbuce.

- Obr.3.8 (JNDA 13-19)

- **10 sen, okupace Sibíře 1918 (= Taišo rok 7)**

- Líc platidla je doplněn textem v ruštině.

- Vojenské poukázky pro operace v Číně – vydání 1937. (Viz Obr.3.9). ^{LL}

Obr.3.9 (JNDA 13-24)

10 sen 1937, vojenská poukázka pro Čínu – 1.série

Edoardo Chiossone.

Edoardo Chiossone byl Ital, lépe řečeno Janovan. (Viz A.80 a A.81 a A.82).

Narodil se v roce 1833 ve vesnici Arenzano. V letech 1847 až 1855 studoval na Accademia Ligustica (Ligurská akademie krásných umění) malířství a taky rytectví. Stal se velmi brzy proslulým pro své rytecké práce, takže není divu, že ho Italská národní banka najala a v roce 1868 ho poslala studovat přípravu a výrobu papírových peněz do Německa k firmě *Dondorf und Nauman Druckerei*. To byla ona příležitost, co ho dovedla k japonským papírovým penězům. Byl přímo u okamžiku, kdy německý tiskař s japonskými zástupci dohodl výrobu platidel a *Chiossone* jako rytec a designér se účastnil přípravy.

A.80

Edoardo Chiossone,
oficiální japonská fotografie

Rytina *draka a fénixe* pro *Meidži cúhó* byla jeho práce. A nutno přiznat skvostná vizitka. Není divu, že si ho japonský zákazník vyžádal do týmu německých odborníků, kteří měli rozjet výrobu platidel v Japonsku. Ještě předtím byl *Chiossone* krátký čas v Londýně, kde měl studovat nové tiskové techniky. V roce 1875 odjel do Japonska s dvěma dalšími techniky, jeden se vrátil domů v roce 1877, druhý v roce 1880 v Japonsku zemřel. *Chiossone* neměl žádné vazby na rodinu v Itálii, které by ho nutily se vrátit, v Japonsku se usadil.

Stal se poradcem a posléze zaměstnancem vládního *Úřadu papírových platidel* (byl to onen úřad, co byl v roce 1877 či 1878 přejmenován na *Tiskový úřad* (*Insacukjoku*)) a pracoval zde do své penze, tedy do roku 1891. Úřadu papírových peněz řediteloval *Tokuno Rjósuke*, osvědčený muž, který se zasloužil o zavedení moderních tiskových strojů a technik. V rámci modernizačního programu byla *Chiossonova* úloha velmi důležitá. Měl za úkol japonské tiskaře zaučit na nových strojích, naučit je užívat nové techniky, zavést systém návrhu a přípravy známek, papírových platidel a cenných papírů, navrhnout oficiální dokumenty a známky, zavést výrobu ceninového

papíru s vodotiskem a zavést výrobu barev na tisk cenin. A s tím souvisela příprava a opravy tiskových desek a prosazování ochranných prvků do tisku, aby se ztížilo padělání.

Japonská snaha po modernizaci měla jeden problém: Japonci neměli rádi cizince, rádi je sice využili, ale taky se jich rádi zbavili^{MM}. To mohl být i případ *Chiossoneho*, kdyby se nestal svým přístupem, znalostmi a zaujetím pro věc velmi populárním. Stalo se tedy a je to nutno říci, že *Chiossone* je otcem moderní japonské ceninové grafiky. Navíc, *Chiossone* žil mezi Japonci, jeho dům, který dostal od vlády, nebyl v cizinecké čtvrti, a také žil podle japonských zvyklostí.

Jedna z jeho prvních úředních prací byly známky vydané v roce 1876. Měly to být první oficiální císařské známky čili měly mít státní císařskou symboliku. Předtím nesly japonské známky dva *draky* do známého čtverce – viz A.54. Nejpřirozenější by byl portrét panovníka, ale to nebylo dovoleno. Božstvo nemůže být na takové nevýznamné věci jako je pitomá poštovní známka, kterou bude kdekdo olizovat. *Chiossone* tedy vybral stylizovanou *chryzantému* a vlastně tím oficiální použití *chryzantémy* zavedl. Známám se říkalo *koban*, buď proto, že ovál na známkách připomínal malou oválnou zlatou minci ze 17. století, které se říkalo *koban* nebo proto, že byly malé – *koban* znamená také malý formát.⁵⁶ (Známka je v reprodukci na obrázku A.82.)

Následovaly rytiny a litografie krajin a měst, a řada portrétních rytin členů císařské rodiny a vojenských či politických potentátů. V roce 1879 začal *Chiossone* pracovat na japonských bankovkách i cenných papírech a prakticky až do odchodu do penze se na každé z nich svým „rukopisem“ či vlivem podepsal. Mezi tím podnikl se svým ředitelem a přítelem *Tokuno Rjósuke* studijní cestu po Japonsku, především za památkami. Výsledkem byla sbírka zaznamenaných odborných dialogů mezi *Chiossonem* a přítelem a přes 500 fotografií a 200 kreseb, které byly posléze vydány v několika albech. Dalším jeho počinem bylo album kreseb starých japonských mincí. Tyto *Chiossonovy* práce se na dlouhou dobu staly základním materiálem pro studium japonských starobylostí.

A.81

Edoardo Chiossone na italské známce z 9.12 1988.

Ke Dni filatelie známku navrhl Nobuco Suezawa, podle jména může to být Japonec. Vedle ne příliš zdařilého obrázku Chiossoneho je zde též reprodukována japonská známka, kterou Chiossone navrhl.

⁵⁶ Taky to znamená místní policejní stanici. (PhDr. Kraemerová: Kóban skutečně znamená policejní budku, ale každý význam se píše jinými znaky. V japonštině je mnoho homonymních slov.)

V roce 1886 se stal čestným členem *Rjúčikai*, japonské společnosti pro západní umění. Nejvyššího ocenění se mu ale dostalo v roce 1888. Tehdy byl požádán vytvořit oficiální státní portrét císaře. Cituji z Lit.10 (přednáška Lii Berettové):

„V té době byla jediným existujícím portrétem fotografie deset let stará⁵⁷ a císař nové fotografování odmítl. Tokudaidži Anamori, vrchní komorník, zařídil, aby Chiossone mohl císaře naskicovat potajmu zpoza skříně. Z pořízených kreseb Chiossone vytvořil dva věrné obrazy císaře Meidži, jeden ve vojenské uniformě a jeden v civilu; ty pak byly ofotografovány, staly se oficiálními fotografiemi císaře a pak sloužily pro všechny běžné prezentace panovníka. V uznání této záležitosti byl Chiossone pozván do Paláce na oběd.“

Všechny Chiossonovy práce z Itálie, Německa a Japonska byly dávno sepsány, pochváleny, ale nějak se stále zapomíná, že vychoval v Japonsku několik špičkových rytců, litografů, návrhářů a tiskařů. Stanovil a uvedl do života systém vedoucí k velmi atraktivním a zcela národním výsledkům. Japonská bankovní grafika by se jistě vyvinula i bez něj, ale to že je dnes na špičkové úrovni a že existuje něco jako japonská kultura papírových peněz, je bezesporu i jeho zásluha.

Do důchodu Chiossone odešel se značným odchodným a vysokou penzí. Jenže ani tehdy nečekal na smrt a vytvořil ještě řadu nádherných portrétních rytin.

Zemřel 11. dubna 1898 na infarkt a je pochován na hřbitově *Aojama* v Tokiu.

Chiossonova reputace byla velmi vysoká a velice hodnotná – je třeba mít stále na mysli, že žil ve velmi rezervované společnosti, až trochu moc opatrné, ze vzpomenutých důvodů možná až nepřátelské vůči cizím, a že vlastně dosáhl nejvyššího možného stupně přijetí mezi Japonce. Byl obdivován nejvyššími japonskými představiteli, politiky ale i vojáky, stýkal se s řadou umělců, spisovatelů, vědců a sběratelů. I při své na cizince opatrné povaze ho Japonci berou za svého a za jednoho ze spolutvůrců moderního Japonska.

Na obrázku A.83 je vlevo oficiální fotka náhrobku *Edoarda Chiossoneho* ze hřbitova *Aojama*, na pravém obrázku je fotografie údajně také Chiossonova náhrobku, kterou jsem kdysi získal od přítele, co v Japonsku žil. Pravý obrázek může být omyl nebo to může být původní, sice nepravděpodobně, Chiossonův náhrobek, nový náhrobek je totiž relativně mladý.

⁵⁷ Kterou v roce 1873 udělal Učida Kuiči (1844 až 1875), průkopník fotografie v Japonsku.

A.82

FDC se známkami s Edoardem Chiossone z roku 1994

Známky byly vydány ke dni Japonské známky 18. listopadu a patří do série Historie známek. Portrét Chiossoneho na známkách je věrohodný a je doplněn jeho návrhy. Přitiskem je známka s draky z roku 1871 – 1872, ovšem tato známka jeho prací být nemůže.

A.83

Hrob Edoarda Chiossoneho

Levý obrázek je ze hřbitova Aojama v Tokiu. Pravý obrázek náhrobku jsem kdysi získal jako údajný hrob Chiossoneho, buď to byl omyl nebo náhrobek byl před nějakou rekonstrukcí.

Národní bankovky^{NN} (*Kokuricu ginkó*) 1.série

Na rozdíl od papírových platidel většiny ostatních východoasijských států jsou japonská platidla ve všech etapách a až na okrajové výjimečné případy osobitá a vliv západního pojetí je opodstatněně nejvýraznější jen v nynějším, tedy v posledním období, kdy se *National Printing Bureau* spolupodílela s ostatními institucemi výroby platidel jiných států na vývoji a zavedení bezpečnostního charakteru platidel, tedy na vývoji a zavedení univerzálních protipadělatelských prvků nejen technických, ale i výtvarných. K tomu jinde.

Je ovšem jedna výrazná výjimka, a to u japonských národních bankovek 1. série. Doposud byly zmiňovány poukázky, státovky a pokud bankovky, tak bankovky nestátních bank. Vláda *Meidži* sice kopírovala pruské systémy, ovšem nebránila se jiným vlivům, pokud je shledala inspirativními. Tudíž se nechala v řadě záležitostí ovlivnit Spojenými státy, především co se týká monetárního systému. Na podporu rozvoje hospodářství vydala v roce 1872 zákon o *Národní bance*, který téměř kopíroval americký vzor. Výsledkem zákonného opatření nebylo založení *Národní banky* v našem slova smyslu, ale zavedení kontroly nad oběživem, plánovaným, že bude vydáváno bankami k tomu účelu nově založenými. Bankami založenými a vlastněnými státem, ovšem s použitím soukromého kapitálu. V roce 1879 už bylo těch „národních“ bank v Japonsku 153, (přičemž americký vzor měl tzv národních bank, či vlastně federálních bank daleko méně).

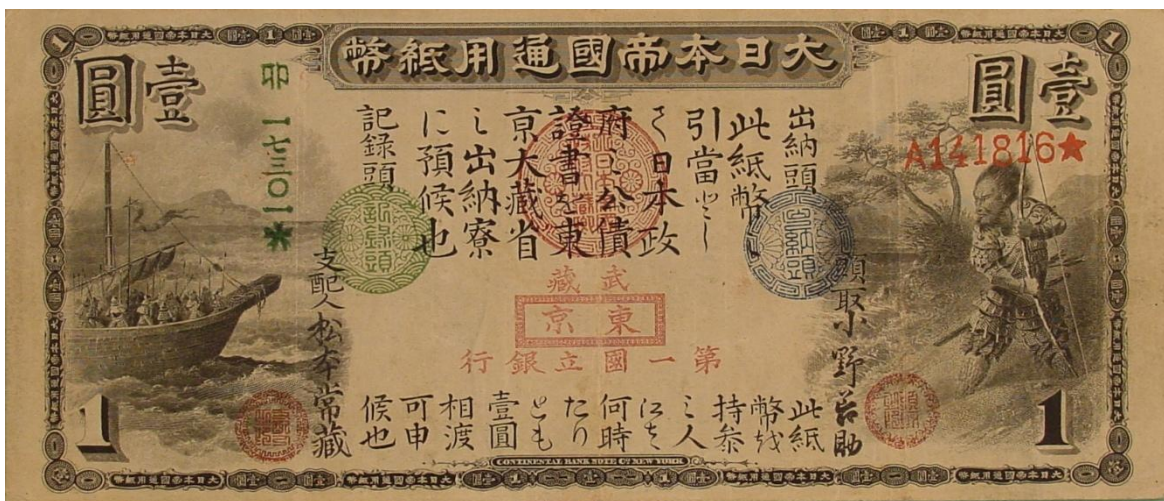
Bankovky, které tyto banky vydají, dodá stát čili budou od všech ústavů stejné. Mají se lišit jen dotištěným jménem banky a jejich funkcionářů. (Srovnej Obr.4.1 a Obr.4.2). Jako u Federal Reserve Banknotes v USA. Také bylo rozhodnuto, že všechny nominály, což měly být 1 jen, 2 jeny, 5 jenů, 10 jenů a 20 jenů, budou mít stejné rozměry, lící strany černým tiskem, rubní zelené. Zase jako u Federal Reserve Banknotes v USA.

Obr.4.1 (JNDA 11-14)

1 jen 1873 líc (laskavostí p.Hejzlara)

Nahoře nápis: Dai Nihon teikoku cújō šihei

Obr.4.2 (JNDA 11-14)

1 jen 1873 líc – jiná „národní“ banka, tentokrát *Dai Iči Kokurišu Ginko* (= První národní banka, dnes *Dai Iči Kandžo* = První hypotéční), založená rodinami Ono a Micui (laskavostí p.Bolinga)

Pozn.: Obrázky Obr.4.1 a Obr.4.2 jsou ze zdrojů, které byly pořízeny z originálů různými reprodukčními technikami. Proto tak zvyrazněná odlišnost barvy papírů. Ve skutečnosti taková odlišnost mezi bankovkami není.

Projekt se v roce 1873 realizoval. Na první pohled tyto bankovky připomenou americké dolary, a právem. Svým pojetím, barvou, rozměry.

Znovu opakuji, že západní vliv na japonská papírová platidla byl silný především v počátečním období formování moderního Japonska, silný především v technologiích, ne už tolik ve výtvarném provedení. Toto období se kryje s restaurací císařství a s počátkem éry Meidži. Je to pochopitelné. Když se Japonsko rozhodlo hrát světovou roli a opustit svou obrannou izolaci, pak tedy nezbylo než přejít na již zaběhnutá pravidla hry ostatních hráčů a provést něco jako modernizaci, která by Japonsku umožnila kompatibilitu se světem soutěže a nucené spolupráce.

Jenomže ani v tomto období se Japonsko nepodlehlo vtíravému, levnému a bezduchému napodobování a dokázalo si vytvořit svou představu. S výjimkou těchto bankovek. Ty totiž tiskla *Continental Banknote Company* v New Yorku.⁰⁰ Její výběr a účast na výrobě japonských platidel vyplynuly z hospodářských smluv mezi oběma zeměmi a byl asi dán přijatelnou nabídkou od Američanů, když vlastní tiskárna se v podstatě teprve zakládala a učila. (A také proto, že americká kultura je a byla vždycky velmi vtíravá, viz drogy, McDonalds, hloupé filmy etc. z těch horších vlivů nebo texasky, jazz či dobré filmy z těch lepších vlivů. Mnoho Japonců mířilo na zkušenou právě do USA a není divu, že podlehli americkému vkusu, zvláště když neznali nic jiného, přičemž „americký“ výběr nebyl zase tak úplně špatný.)

Na bankovkách je vidět, že japonský zákazník dodal náměty, prvky, možná obrázky a fotografie a americký výrobce je poskládal do obrazu, patřičné prvky vyryl, přidal giloše, rámečky, texty atd., prostě dal bankovkám svou představu o tom, jak mají vypadat. Moc detailů o této transakci nezjistíme. Veškerá dokumentace, co Američané předali Japoncům, shořela dílem během ničivého zemětřesení 1923, dílem během bombardování Tokia v roce 1945. A americké archivy se předávaly nástupnickým firmám, z nichž konečná v tomto případě byla *American Bank Note Company*, jejíž archiv byl při zániku firmy rozprodán sběratelům, čili vlastně zmizel. Z těch

samých důvodů se už asi se 100 % jistotou nedozvíme, kteří američtí designéři a rytci tyto bankovky vytvořili.

Výrobce bankovek hrál v tomto obchodu dominantní roli a zákazník se musel spokojit s výsledkem, protože americký výrobce ani jinou představu neuměl. To ovšem neznamená nějaký odsudek. Bankovky, byť jsou v japonštině, nemají japonský, ba ani východoasijský výraz, ale přes tuto výhradu jsou zajímavé a pěkné. Především precizním provedením a podmanivými rytinami. Právě těmi typicky americkými rytinami až hýřivě používanými. Na rozdíl od USA nebylo takové pojetí ceninové rytiny v Evropě zrovna běžné.⁵⁸

Vysvětlení není obtížné. V Evropě bylo mnoho proškolených ale živořících nebo nezaměstnaných nejen rytců, ale i ostatních profesí točících se kolem tisku. Rytina zde nebyla ve výrobě platidel rozšířená, ne každá banka mohla nebo chtěla vydávat své bankovky, hlubotisk byla drahá technika a dalších příležitostí zase tak moc nebylo. Emigrace za moře byla mezi tiskaři velice běžná a prakticky všichni tam našli uplatnění daleko snadněji než v Evropě. Evropa byla dodavatel mistrovského řemesla, Amerika ho dokázala využít. Zvláště je to vidět na produkci cenin, bylo mnoho bankovních ústavů a jejich poboček, skoro všechny vydávali bankovky či jiné ceniny a i ta nepodvodnější americká banka vydávala krásné ryté byť bezcenné (nekryté) poukázky s úchvatnými motivy. Zdá se být zarážející, že hlubotisk se v Evropě nevyplatil a v Americe ano⁵⁹. Vedle toho ovšem americké bankovky měly sice rytiny, ale proti evropským působily jako koláže, jako skládanky. Do Ameriky emigrovalo úžasné řemeslo či řemesla, ale výtvarná kultura se vyvíjela jako americká, evropský styl a vkus zůstal jaksi v Evropě.

Ještě se znovu podívejme na podobnost těchto japonských „národních“ bankovek první série a jejich amerických předobrazů. V různých studiích a souhrnech se k tomuto srovnání používá *10 \$ 1864 United States National Currency* a *10 jen 1873 Japan National Banknote* – viz Obr.4.11 (výrazně zmenšeno) – protože zde je podobnost nejvýraznější, především ve výběru obrazů.

Obr.4.11

Porovnání bankovek

10 \$ 1864 United States National Currency a 10 jen 1873 Japan National Banknote

⁵⁸ Mnohokulturní Evropa snáze chápala jiné kultury, to Američané nesvedou dokonce ani dnes. Byť si myslí něco jiného. Jinak by si nemohli myslet, že jejich kultura je nejlepší.

⁵⁹ Kdyby byla ekonomie exaktní nebo aspoň empirická věda, dávno by pro to našla vysvětlení – ovšem mimo bludy o úžasné americké produktivitě práce.

Na americké bankovce se levá rytina jmenuje *Franklin a elektřina*, jejím autorem je Alfred Jones (*1819 v Anglii - +1900 v USA) a James Smillie⁶⁰ (*1807 ve Skotsku - +1885 v USA), pravá rytina je podle obrazu *Amerika svítí* od Theodora Augusta Lieblera (*1830 v Německu - +1890 v USA), vyryl ji Charles Kennedy Burt (*1823 ve Skotsku - +1892 v USA).

Rub státovky amerického předobrazu ryl Frederick Girsch (*1821 v Německu - +1895 v USA), jedná se o obraz Williama Henry Powella (*1823 v USA - +1879 v USA) *De Soto dosáhl Mississippi v roce 1541*. (Originál obrazu je umístěn v rotundě budovy Kapitolu Spojených států.)

Jako protiobraz jsou na lici japonského 10ti jenu dvě rytinky. Jsou na nich japonští hudebníci v tradičních oděvech, na bubínky, flétny a píšťaly hrají údajně tradiční dvorskou muziku. Na rubu je císařovna *Džingú* spolu s ministrem *Takenouči no Sukunem* v čele vojska připraveného dobýt Koreu. Rytiny sice ukazují japonské příběhy, ale ve zcela nejaponském pojetí. Tady je *Džingú* jako amazonka bojovnice úplně v západní pojetí a navíc v typu a kompozici rytiny, která, jak už jsem vzpomenu, nebyla zrovna běžná v Evropě, nýbrž jen v USA.

V době tisku japonských bankovek byli zaměstnání u Cont. Banknote Co. vedle Jonese, Burta a Girsche ještě další rytci a litografové (viz Lit.11) a je možné – a z toho důvodu jsou uvedeni ve vysvětlivkách^{PP}, že všichni mohli mít podíl na těchto bankovkách.

Zpět k návrhu japonských národních bankovek *I. série (1873)*. Na bankovkách jsou všechny texty v japonštině, anglicky je na lici dole uprostřed jediné mininápis *Continental Bank Note Co. New York*. Nominál je na lici i rubu uveden arabskými číslicemi a arabskými číslicemi je i číslování bankovek. Asi z technických důvodů, protože je těžko představitelné, že by si tehdy v té době upravdu nevelká tiskárna *Cont. Bank Note Co.* nechala vyrobit raznice s japonským řezem číslic pro jednoho mimořádného zákazníka. Každé platidlo má na rubu vlevo a vpravo zobrazený líc a rub mince té hodnoty, kterou bankovka představuje.

1 jen 1873 (Obr.4.1)

Na lici jsou dva obrázky, levá rytina je loď plná válečníků – viz Obr.4.3. Pravý obrázek (Obr.4.4) ukazuje samuraje⁶¹ *Minamoto no Tametomo* (obrázek A.84), pěkného divouse, který žil v letech 1139 až 1170, Japonci si ho připomínají jako hrdinu a jednoho z klíčových obránců paláce *Širakawa-den* proti klanu *Taira* v době tzv. povstání *Hógen*. *Tametomo* byl pověstný lučištník neuvěřitelné síly, který šípem dokázal potopit loď nepřítele, takovou, jaká je na levé rytině. Legendy tvrdí, že *Tametomo* byl vysoký sedm stop a levou paži měl o šest palců delší – další výhoda pro lučištníka. Údajně spáchal seppuku, protože po amputačním zranění levé ruky si myslel, že jako válečník skončil. Prý první doložená rituální sebevražda v japonské historii.

⁶⁰ James Smillie byl z proslulé rytecké rodiny Smillie.

⁶¹ O samurajích viz literaturu Lit.13 a Lit.14.

Obr.4.1 (JNDA 11-14)

1 jen 1873 líc (laskavostí p.Hejzlara)

Nahoře nápis: Dai Nihon teikoku cújō šihei

Obr.4.3

1 jen 1873 líc – levá rytina (laskavostí p.Bolinga)

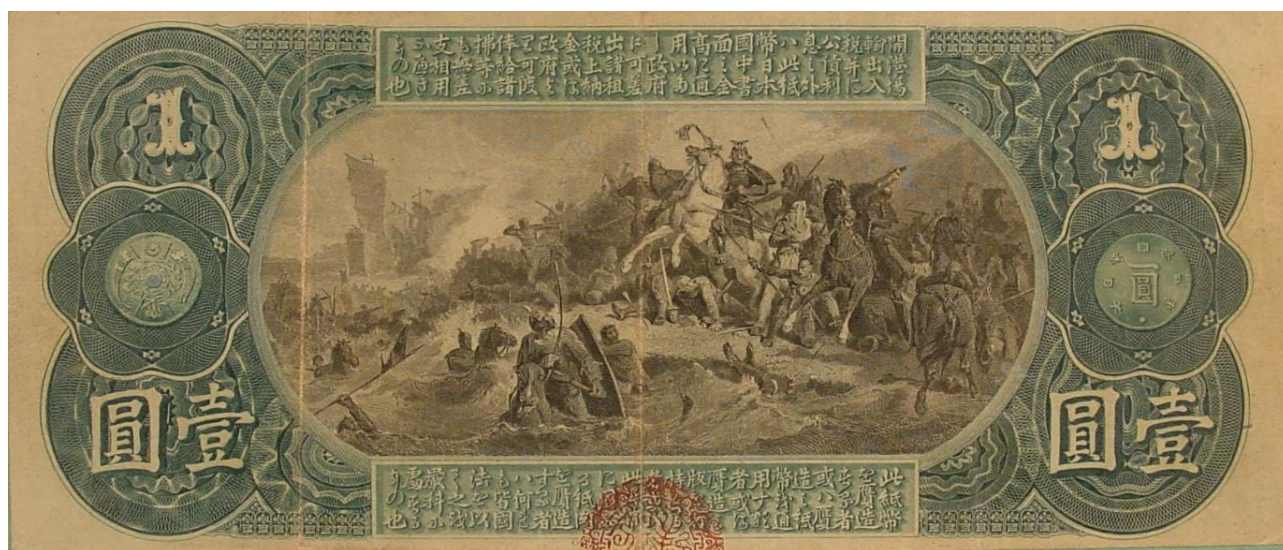
Lod' obsazená válečníky

Obr.4.4

1 jen 1873 líc – pravá rytina (laskavostí p.Bolinga)

Rytina ukazuje samuraje *Minamoto no Tametomo*, který byl legendární lučišník.

Obr.4.5

1 jen 1873 rub (laskavostí p.Bolinga)

Po stranách obrazu je rub a líc mince 1 jen.

Obr.4.6

1 jen 1873 rub detail (laskavostí p.Bolinga)

Obraz ukazuje porážku Mongolů při pokusu vylodit se v Japonsku.

Rub bankovky (Obr.4.5 a 4.6.) ukazuje bitevní scénu. Čínské a korejské síly pod vedením Mongolů, kteří v Číně vládli, se pokusily vylodit v Japonsku, aby ho pokořily. Celkem se o to pokusily dvakrát – v roce 1274 a 1281. Jejich mocná loďstva byla v obou případech poničena tajfuny – božskými větry, zmíněnými *kamikaze* – a se zbytkem si Japonci poradili a sino-mongolskou invazi zahnali zpět do moře. Na obrázku bankovky je taková scéna ze zátoky *Hakata* na ostrově *Kjúšú*. Rytec, který scénu převedl do linek, mohl pracovat podle nějaké předlohy, podle obrazu, který visí v nějaké galerii v Japonsku nebo i v USA. Přes veškeré úsilí se mi nepodařilo zjistit, o jaký obraz by se mohlo jednat. Rytec mohl také pracovat podle své fantazie nebo fantazie svých ateliérových kolegů. Mohu-li usuzovat, myslím, zobrazení bitvy nenese prvky japonského dřevorezu, kresby nebo malby. Podle mého názoru je obraz vysloveně „západní“ – kompozice obrazu je „americká“, na japonské poměry příliš mnoho jezdců na příliš velkých a nejaponských koních, (japonští koně prý byli menší), je zde japonsky netypická nepřehlednost, nejsou vidět žádné obvyklé japonské standarty, není vidět eventuálně zeď, kterou Japonci postavili v délce několika kilometrů podél zátoky a kterou samurajové bránili při druhé invazi atd atd – výhrad by bylo víc. Ale nechce se mi věřit, že by Američané dělali bankovku bez nějakých podkladů od zákazníka a bez respektování jeho přání. Je to jen úsudek, ovšem.

Jestliže byly všechny materiály kolem těchto bankovek předány do Japonska a pak zničeny požáry při zemětřesení a bombardování, pak se nelze upínat k bankovním archivům v Tokiu. Jednou z mála možností je, že něco se mohlo zachovat v *Continental Bank Note Co.*, odtud mohlo přejít do archivu *American Bank Note Co* a když *American Bank Note Co* skončila, tak asi do publika. Časem může někdo tyto informace nebo podklady najít. Nebo také někdo v nějaké galerii či muzeu obraz objeví.

Není známo, jaká je vazba mezi válečníkem *Minamoto no Tametomo* a mongolskými nájezdy o století později.

A.84

Minamoto no Tametomo, dřevorez Utagawy Kunijošiho, 1845

2 jen 1873 (Obr.4.7)

Opět všechny výtvarné prvky jsou v západním americkém stylu. Na lícním obrázku vlevo je samuraj *Kodžimo Takanori* (???? – 1358), který je pro Japonce vzorem věrnosti. (Obrázek A.85). Od 12. století ovládali Japonsko šógunové. Císař *Go Daigo* (1318 až 1339) z tzv *Jižního dvora*⁶² se pokusil o restauraci moci⁶³ a při prvním pokusu skončil v exilu s několika věrnými. Mezi ně se dodatečně vloudil *Kodžima Takanori*. Aby o sobě dal císaři vědět, ujistil ho o věrnosti a v jeho snaze ho podpořil, tak sloupil kůru třeshňového stromu v císařově zahradě a do kmene vyryl oslavnou báseň. Báseň byla v čínštině, rozumět ji mohl jen císař, mohl tedy rozpoznat, že pomoc je blízko. Někteří historici existenci *Kodžimy Takanoriho* zpochybňují, přesto je v japonském umění oblíbenou osobností (Srovnej bankovku Obr.4.7 a dřevorez A.85.).

⁶² V té době existovaly dvě císařské následnické větve.

⁶³ Tento napůl úspěšný pokus o restauraci císařské suverenity byl důležitou inspirací pro pozdější restauraci *Meidži*, přinejmenším v poučení se z chyb.

Obr.4.7 (JNDA 11-13)

2 jen 1873 líc a rub (laskavostí p.Bolinga)

Líc levá viněta: samuraj *Kodzima Takanori*, pro Japonce představitel věrnosti.

Líc pravá rytiny: samuraj *Nitta Jošisada*, slovutný vojevůdce.

Rub: císařský palác v Tokiu, po stranách obrazu je rub a líc mince 2 jeny.

A.85

Kodzimo Takanori, dřevořez od Ogaty Gekkóa, 1895

Na pravé rytině je samuraj a hlava klanu *Nitta Jošisada* (1301 – 1338), jednu dobu *Kodžimův* velitel. To je další osobnost z období císaře *Go Daigo*, z období stálých bojů a šarvátek mezi šógunátem, císařskými dvory a řadou mocných klanů usilujících o moc. V roce 1333 na svém tažení proti *Kamakura* šógunátu a pro císaře *Go Daigo* se *Nitta* rozhodl překročit úžinu *Inamuragasaki*, cesta po souši do *Kamakury* byla totiž pro vojsko téměř nemožná. Když se dostali na břeh moře, *Nitta* obětoval svůj meč bohyni slunce *Amaterasu*, aby uklidnil divoké vlny a snáze se přepravili. (Obrázek A.86) V jiné verzi meč hodil do vody pro vládce draka *Rjúdžina* s prosbou o pomoc, ten rozestoupil vody a vojsko prošlo přímo k městu *Kamakura*. Ve své poslední bitvě pro jižního císaře – dobývání pevnosti *Fudžišima* v roce 1338 – byl *Nitta* v dešti šípů vážně raněn a zůstal ležet pod koněm. Spáchal, jako pravý samuraj, sebevraždu, ale pro nedostatek času a

nevhodné prostředí si sám uřízl hlavu. Myslím, že s japonským mečem by to bylo možné, jejich ostrost je pověstná.⁶⁴

Na rubu je obrázek *Císařského paláce* v Tokiu, palác za *Tokugawů* byl sídlem *Tokugawských šógunů* a říkalo se mu *Edo hrad*. Ostatně éra *Tokugawů* se nazývala éra *Edo* a celé Tokio se jmenovalo *Edo*.

A.86

Nitta Jošisada nabízí meč Bohyni slunce, dřvořez od Cukioky Jošitošiho, 1886

⁶⁴ Viděl jsem na videu, jak hedvábný šátek padající na ostří katany se vlastní vahou rozpůlí. Ale kdoví, zda to nebyl trik. Na internetu se to triky jen hemží. Ovšem jsou věrohodní svědkové, kteří takovou věc na vlastní oči viděli.

5 jen 1873 (Obr.4.8)

Na prvních dvou bankovkách (*1 jen 1873* a *2 jen 1873*) jsou samurajové, válečníci, představitelé třídy, na které stavěl japonský nacionalismus nastupujícího období, přestože restaurace Meidži byla vlastně revolucí, která mimo jiné měla skončit s jistým druhem anarchie spojeným s existencí volných a vždy připravených bojovníků. Měla je nahradit pravidelná armáda.

Samurajové ale byli také kultovní představitelé ctností jako statečnost a odvaha, věrnost, poctivost a čest a ovšem špičková profesionalita v každé činnosti válečnickem prováděné a to nejen v užívání zbraní. (Trochu širší záběr od evropského a vlastně zaniklého rytířstva.) To jsou vlastnosti, které měly být zachovány v dědicích samurajů, tedy v armádě a námořnictvu, později v letectvu císařského Japonska. Samurajové se řídili pravidly *bušidó*, což znamená „cesta bojovníka“. Dlouhá staletí byla pravidla nepsaná, ale ve 13.století se objevil kodex *Džúmija no narai* (= Cesta luku a šípu) a *Kjúba no miči* (= Cesta koně a luku). *Bušidó* jako morální kodex přežívá dodnes, dokonce v podnikání, v politice a člověk by neřekl i ve zločineckých vrstvách jako je japonská mafie zvaná *jakuza*.

42 旧国立銀行券 5円

42 旧国立銀行券 5円

Obr.4.8 (JNDA 11-12)

5 jen 1873 líc a rub (laskavostí p.Takašiho Uemury)

Líc levá rytina: ženy sázejí rýži,

Líc pravá rytina: muži sklízejí rýži,

Rub: pověstný dřevěný most *Nihonbaši* v Tokiu, v pozadí *Fudži*, po stranách obrazu je rub a líc mince 5 jenů.

Bankovka 5 jen 1873 je proti bankovkám nižších hodnot najednou civilnější. Na levém i pravém obrázku jsou farmářské scény, vpravo ženy sázejí sazeničky rýže do rýžoviště, vlevo muži sklízejí rýži pomocí srpů. Snad to má být připomenutí, že císařství stojí nejen na cti a statečnosti poddaných, ale i na pracovitosti vrstev, které národ krmí.

A.87

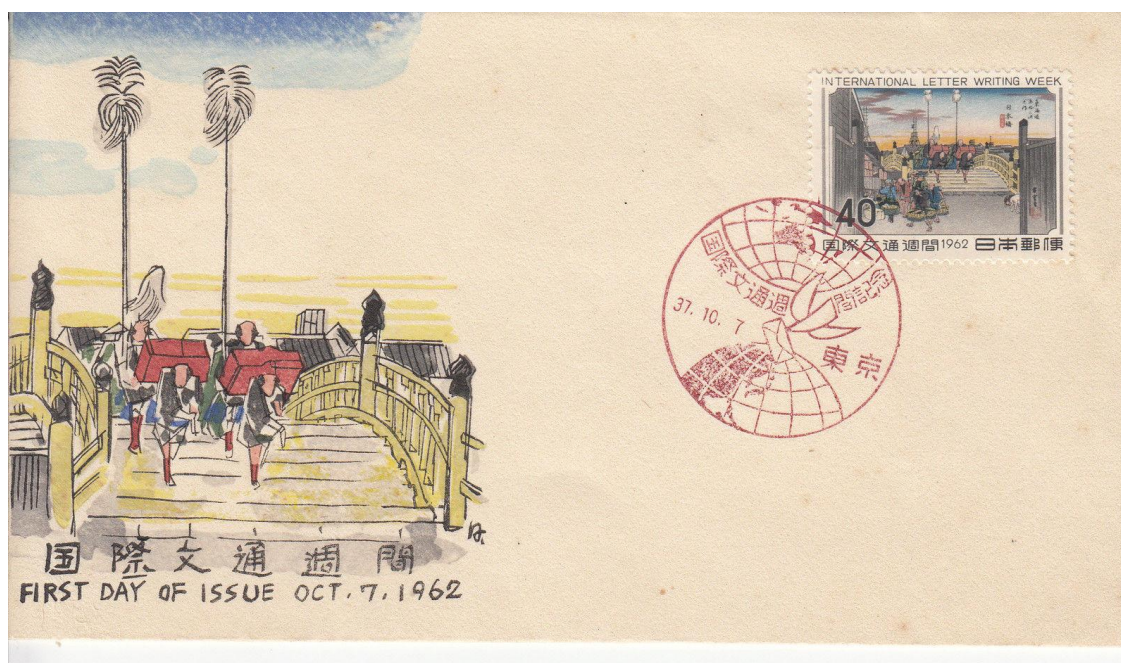
Šlechtický průvod na mostě Nihonbaši,

dřevořezový triptych (1863) od Utagawy Hirošigeho II (= Suzuki Hirošige, 1829 - 1869)

Suzuki Hirošige byl žákem Andó Hirošigeho, a jak bylo zvykem přebíral jeho jméno.

Na rubu platidla je příměstská krajina u Tokia. V popředí je most *Nihonbaši* s lidmi, co jdou za svými záležitostmi, v pozadí jsou vidět věže císařského paláce a ještě dál hora *Fudži*. *Nihonbaši* znamená most *Nihon*. Dřevěný most byl postavený v roce 1603 a kamenným mostem byl nahrazen v roce 1911. Oblast kolem mostu byla a je živá a je důležitou obchodní oblastí města *Edo*, tedy nynějšího Tokia, a vlastně celého Japonska a most byl oblíbeným objektem japonských umělců. (Srovnej bankovku na Obr.4.8 a obrázek A.87.) A přes Hirošigeho se dostal i na japonské známky (obr. A.88)

Uprostřed mostu je nyní tzv nultý kilometr, od kterého se počítají vzdálenosti národní železniční a silniční sítě.

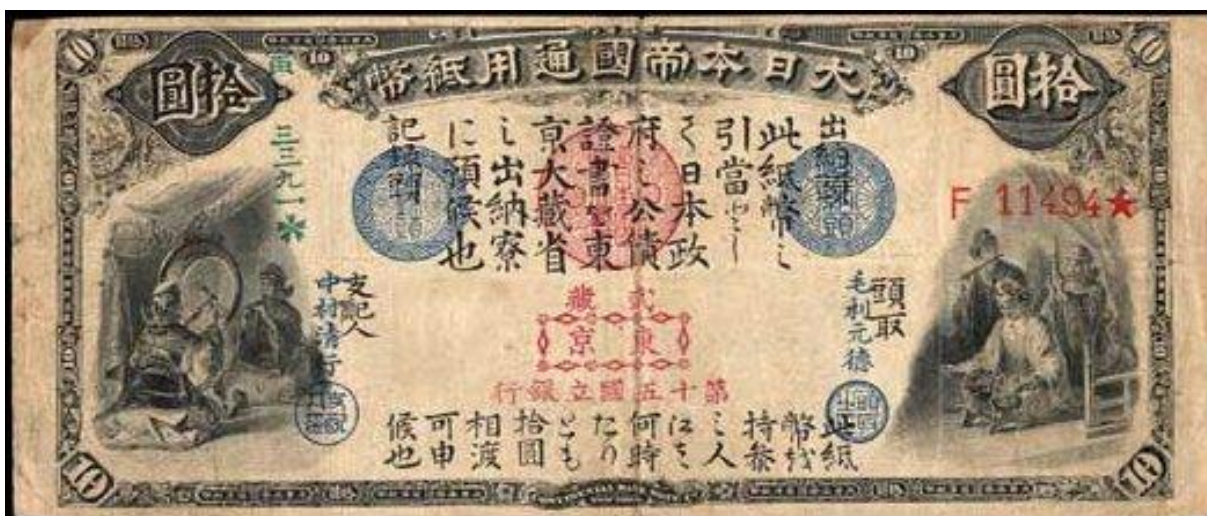
A.88

FDC ze 7.října 1962 (Týden mezinárodního dopisování)

Na známce je reprodukován Hirošigeho dřevorez *Nihonbaši* ze souboru 53 poštovních stanic na silnici Tókaidó. Soubor byl vytvořen v letech 1833-1834. Známkou navrhl M.Hisano, vyryl pro recesní tisk S.Mizutani.

10 jen 1873 (Obr.4.9)

Oba obrázky na lici bankovky ukazují dvorskou hudební scénu. Vlevo jsou hudebníci s bicími nástroji, vpravo mají píšťaly a flétny. Jsou to typické nástroje pro tzv dvorskou muziku *gagaku*, a tomu odpovídá i tradiční oděv hudebníků. Hudba v životě Japonců hrála a hraje významnou roli. *Gagaku* jako určitý typ muziky přišla asi v 6. století z Číny, současně s první vlnou buddhismu, kdy styky s Čínou byly velmi živé, a hrála se na císařském dvoře. Je to vlastně jeden z nejstarších a stále provozovaných druhů klasické hudby na světě.

Obr.4.9 (JNDA 11-11)

10 jen 1873 líc a rub (laskavostí p.Bolinga)

Líc: obě rytiny představují dvorské hudebníky.

Rub: představuje vojenskou výpravu císařovny *Džingu* na břehu moře, po stranách obrazu je rub a líc mince 10 jenů.

Na rubu bankovky je vojsko na břehu moře. V čele na koni je císařovna *Džingú*, na bílém koni vedle je její generál, ministr a rádce *Takenouči no Sukune*. Jak *Džingú*, tak *Takenouči no Sukune* budou později i na dalších japonských bankovkách. Vojsko na břehu se připravuje na invazi do Koreje, ke které mělo dojít v roce 200 našeho letopočtu. Dnes jsou o tento letopočet spory. Celý příběh obou osobností stojí zato vypsát podrobněji, viz níže. Zde je nutné znovu vzpomenout, že obrázek je zase vysloveně nejaponský svým uspořádáním. Ovšem výběr motivu zapadá do doby éry Meidži. Japonsko se začalo hlásit ke staré slávě, svým dřívějším expanzím a oznamovalo, že toto bude model jeho budoucího chování. A že začne s Koreou. Ani tady se mi nepodařilo zjistit, podle jaké předlohy pracovali lidé od Continental Bank Note Co.

A jaká je asi ideová vazba mezi muzikou a dobýváním Koreje.

20 jen 1873 (Obr.4.10)

Všechny bankovky této řady jsou vzácné, ale tento nominál je vysloveně nedostupný.

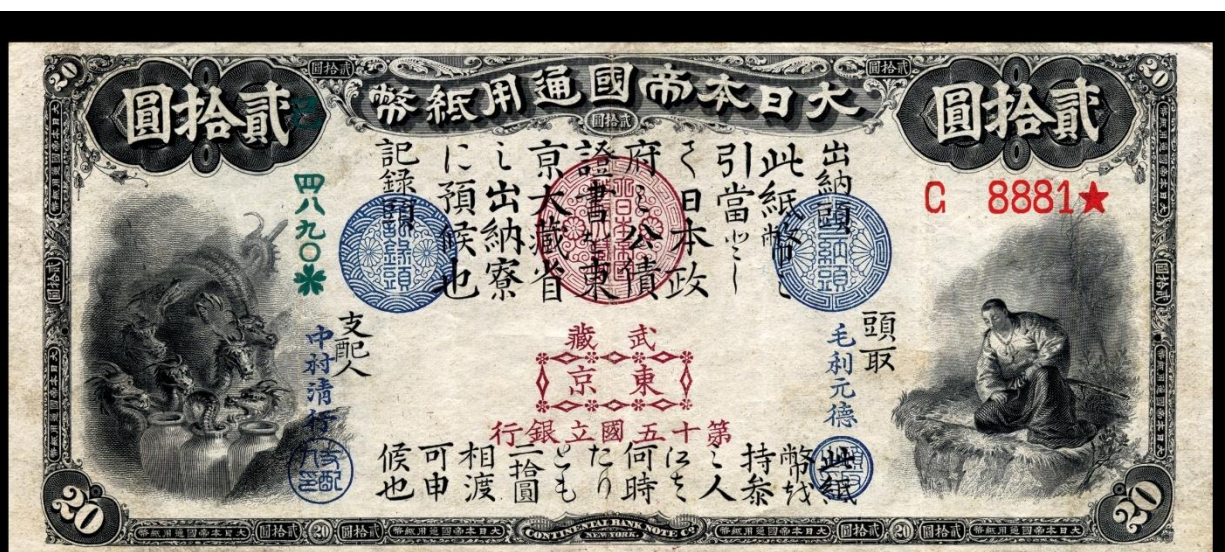
Pravý obrázek je *Susano no Mikoto*. V odstavci *Izanami a Izanagi* jsem se už tímto bohem, bratrem bohyně slunce *Amaterasu*, zabýval a odtud cituji: *Susano se měl stát bohem moře. Byl to ovšem nezvedenec, moc si nehleděl své role a spíše škodil. Otec Izanagi se s ním nepáral a poslal ho do vyhnanství. Tady Susano zachránil dceru jednoho pozemského boha před záhubou osmihlavým hadem a oženil se s ní. Tento osmihlavý a osmiocasý had Oroči byl asi jiný druh bestie, než ti dobráctí draci, co jsou zmíněni výše a co se s nimi dá domluvit. Susano našel v těle draka meč, který později věnoval sestře Amaterasu při usmiřování.*

Susano no Mikoto, to jméno asi znamená *chrabrý*. Jeho zápas s osmihlavou a osmiocasou saní, (v originále s osmihlavým hadem, ale v řadě zdrojů se stírá rozdíl mezi tím, jak chápeme hada a draka), byl velmi mazaný. Nechal rodiče své budoucí nevěsty, jinak pozemská božstva jmen *Síla nohou* a *Síla rukou*⁶⁵ uvařit osmkrát převařený rýžový kvas. Asi se miní saké. Pak měli ještě postavit kolovou hradbu s osmi branami, u každé brány udělat stupeň z osmi prken a na každý dát sud až po okraj plný kvasu. Saň přišla, vypila každou hlavou po jednom sudu, opila se a usnula. *Susano* opilou saň usmrtil a v jejím břiše našel zmíněný meč. Scénka chlemtající saně je na levém obrázku líce bankovky *20 jenů 1873*.^{QQ}

Na rubu bankovky je scéna, jak *Okuninuši no Mikoto*, potomek *Susunooa*, bůh a král Kjúšú, předává z vůle bohyně *Amaterasu* svou zem *Ninigimu*, potomku bohyně *Amaterasu* a zakladateli císařské dynastie *Jamato*. Možná, že *Okuninuši* na tom vydělal – stal se vládcem neviditelného světa duchů a zázraků.

Obrázky této bankovky jako by posvěcovaly japonskou výjimečnou roli, tak charakteristickou pro všechny nacionalismy, jako že japonská práva jsou od bohů a tvrdě vybojovaná.

⁶⁵ Viz legendu *Kodžiki*.

40 旧国立銀行券 20円

40 旧国立銀行券 20円

Obr.4.10 (JNDA 11-10)

20 jen 1873 líc a rub (laskavostí p.Takašiho Uemury)

Líc levá rytina: osmihlavá saň chlemtá saké.

Líc pravá rytina: *Susano no Mikoto*, vítěz nad osmihlavým hadem.

Rub: naplňování božské vůle – právo nad zemí *Jamato* je předáváno právoplatným dědicům, po stranách obrazu je rub a líc mince 20 jenů.

Nutno zopakovat, že kompozice všech výjevů a obrazů na těchto národních bankovkách jsou provedením nejaponské. Obsahem obrázky připomínají japonské legendy, historii a kulturu, ale motivy jednotlivých platidel spolu na první pohled téměř nekorespondují. Bezsporu ale nějaký

ideový význam bankovky musí mít, protože někdo určil jejich náplň a něco ho k tomu vedlo. Můžeme zkusit hledat ideový smysl v jednotlivých motivech a v jejich spojení. Když se člověk zamyslí nad těmito pěti bankovkami, zjistí, že jejich vybavení má jistý řád:

- *1 jen* – síla, čest a věrnost vedou k porážce nepřítele. Japonsko má slavnou minulost a na ní staví. (Je to trochu krkolomné, ale jinak se nedá spojit vyobrazení bitvy na rubu s vyobrazením hrdiny na lici.)
- *2 jen* – síla, čest a věrnost jsou zdrojem stability země. Na hrdinech je postaven stát. (Zase, jak jinak spojit válečníky na lici s císařským palácem na rubu.)
- *5 jen* – pevnost země je postavena také na práci lidí, kteří obvykle nejsou zařazováni mezi hrdiny – na rolnících a lidech z města, tedy obchodnících a řemeslnících.^{RR}
- *10 jen* – Japonsko je země svébytné kultury, o kterou se rádo podělí. Nebo to také může znamenat, že Japonsko má právo na výboje.
- *20 jen* – japonská práva jsou z boží podstaty, protože nepřišla jen jako dar od bohů, ale jako úkol, úděl, zkrátka povinnost.

Motivy bankovek zapadají do atmosféry oné doby nejen v Japonsku, ale i v ostatním výbojném světě. Nevýhodou velkých (a samolibých) národů je odpovědnost být stále velkým, neustále znovu a znovu po každé stejně a po každé stejně jinak o to bojovat, udržet se, někdy pro vlastní ješitnost, někdy odolat ještě větší drzosti. A pořád si to připomínat a zdůrazňovat. I na platidlech. Na rozdíl od toho malý národ nemusí trpět velikášstvím, protože jeho snaha je prostší – prostě přežít. Pokud tu snahu má, pak asi přežije, pokud ji nemá, pak přežít nepotřebuje, nechce a asi nepřežije. Rozplyne se v jakémsi kotli s jinými. Z takových malých národů vznikají národy velké – případ i Japonců.^{SS}

Národní bankovky (*Kokuricu ginkó*) 2.série

V rámci projektu Národních bank Ministerstvo financí vydalo v roce 1877 a 1878 dva nominály *1 jen* a *5 jen*, které měly doplnit stav oběživa v národních bankovkách, protože bankovek na *1* a *5 jen* 1. série byl v oběhu nedostatek. (Viz Obr.4.12 a Obr.4.14)

Obr.4.12 (JNDA 11-16)

1 jen 1877 – 15. tokijská banka (nyní Micui banka), (laskavostí p.Bolinga)

Líc: námořníci u kormidla

Rub: Ebisu se svými atributy rybářským prutem, rybou, počítadlem a účetní knihou.

Obr.4.14 (JNDA 11-15)

5 jen 1878 – 44.tokijská banka (nyní součástí banky Fudži), (laskavostí p.Bolinga)

Líc: kovář s pomocníky

Rub: *Ebisu*

Tato platidla byla již vytištěna v Japonsku v rozjízďející se statní tiskárně, není tedy divu, že přípravy jejich tisku se v klíčové rovině zúčastnil *Edoardo Chiossone*. *Chiossone* je také autor rytin líce a rubu. Jsou to bankovky na svou dobu velmi dokonalé, esteticky na výši a v podstatě jsou přechodem mezi americkým pojetím bankovek 1. série a národních bankovek následujících.

Zdálo by se, že mimo čínské a japonské textové znaky jsou vlastně bankovky zcela západní. Ovšem jediné, co je na nich západního je „americký“ rozměr a uspořádání, trochu *Chiossonův* rukopis ještě ne zcela orientální v provedení rytin a dále nominální hodnota v evropských znacích. U *5ti jenu* ještě nápis *NATIONAL BANK* na rubu. Jinak jsou to téměř ryzí japonské bankovky, téměř proto, že lícní postavy mají trochu slabší japonské vzezření. Právě zásluhou *Chiossoneho*. Tvrdí se, že pokud není Evropan školený, vždycky dává do portrétů Asiatů slabé západní rysy. Nakreslit Japonce neznamena jen mu udělat „šikmé“ oči či mongolská víčka.

Zásluhou informací od Joe Bolinga s jistotou vím toto: Oba nominály mají hlavní nápis „Národní banka vlády Japonského císařství“. Rozlišení, o kterou konkrétní pobočku banky se jedná je v zeleném kruhu uprostřed líce a na rubu ve svislých nápisech vlevo i vpravo. Na rubu je dole uprostřed pod rytinou město vydání. Na líci je velká červená pečeť Ministerstva financí, kolem které jsou ostatní obvyklé bankovkové informace: trestní pohrůžka, směnitelnost a odkaz na pravidla národních bankovek. Výrobce, tedy tiskárna, je uveden na líci dole (*5 jen*) nebo nahoře (*1 jen*) uprostřed.

1 jen 1877 (Obr.4.12 viz výše)

Symbolem císařství je *chryzantéma* uprostřed líce nahoře. Námořníci na palubě mají představovat silné námořnictvo, které má zajišťovat jednu z politik vlády *Meidži*, to jest „Pro bohatství a sílu“. Údajně.

Na rubu je rytina boha *Ebisu*, boha majetku či štěstí a tady také řemesel a obchodního úspěchu, s jeho atributy rybářským prutem, s ulovenou mořskou rybou, tady prý s cejnem, japonským kamínkovým počítadlem *soroban* a účetní knihou.

5 jen 1878 (Obr.4.14 viz výše)

Tentokrát rytina kováře s pomocníky představuje další politiku *Meidži*: „Podpora vznikajícího průmyslu“.

Na rubu je stejná rytina boha *Ebisu* jako na *1 jenu 1877*, ale v ofsetu je doplněna dalšími atributy bohů štěstí, z nichž mohu rozeznat mince vlevo nahoře, Daikokovu paličku vpravo nahoře, co je ovšem vlevo a vpravo dole se dá jen hádat.

„Národní bankovky“ 1. i 2.série obíhaly až do roku 1899, kdy byly oficiálně zrušeny.

Období 1881 až 1898/9 – Kaizó šihei

V patnáctém roce panování císaře *Meidži*, což byl rok 1882, byla založena Japonská banka (*Nippon ginkó*) a začala příprava skutečných bankovek pod kontrolou této banky.

Ale stále byly v oběhu *Meidži cuhó* – Obr.3.1 – (*Šinšihei*) a vedle nich „národní bankovky“ obou sérií. Jak bylo už vzpomenuto státočky *Meidži cuhó* nebyly zrovna šťastné. Lidé si je pletli, protože platidla měla stejný návrh bez ohledu na nominál a povědomost o rozdílech v rozměrech a barvách byly nízká. Státočky byly nadmíru a snadno padělány, protože jejich vzezření neumožňovalo řádně rozlišovat detaily, zvláště při opotřebení oběhem.

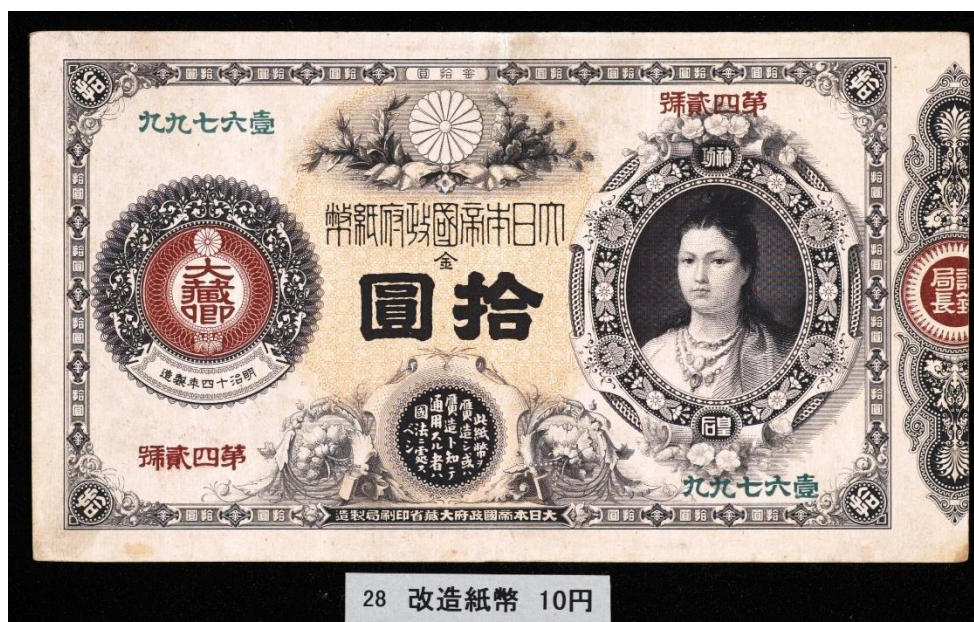
Ministerstvo financí rozhodlo o nových státočkách. Říkalo se jim *kaizó šihei*, což někdo překládá „vylepšené papírové peníze“ nebo „revidované“ nebo dokonce „remodelované“.

Státočky připravil a tiskl *Tiskový úřad Ministerstva financí*⁶⁶, kde, jak známo, byl zaměstnán *Edoardo Chiossone*. Jedná se celkem o pět nominálů: **20 sen (1882)** (Obr.5.7), **50 sen (1882)** – tyto dvě státočky nebyly portrétní, pak **1 jen (1881)** (Obr.5.4), **5 jen (1882)** (Obr.5.1) a **10 jen (1883)** (Obr.5.2). Poslední tři státočky nesly portrét císařovny *Džingú* a mají tzv. kuponový okraj.

⁶⁶ Opět jiný název téže technologické instituce.

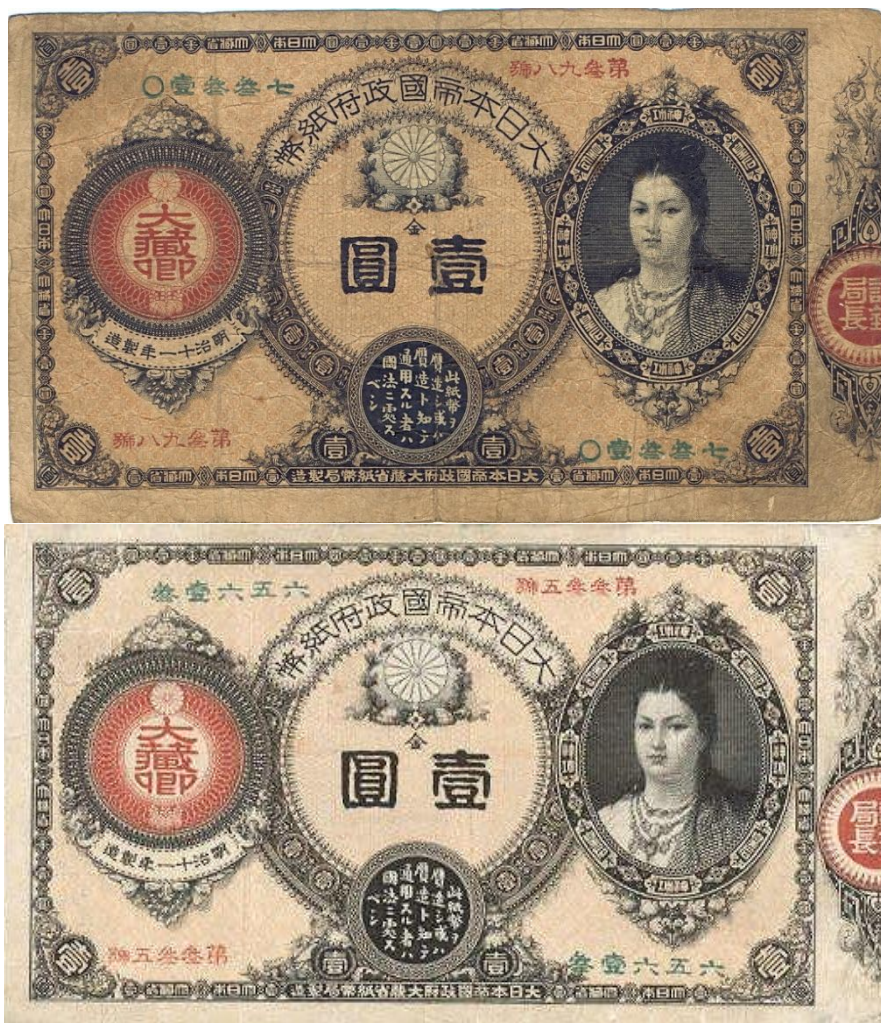
Obr.5.1 (JNDA 11-18) 5 jen 1882

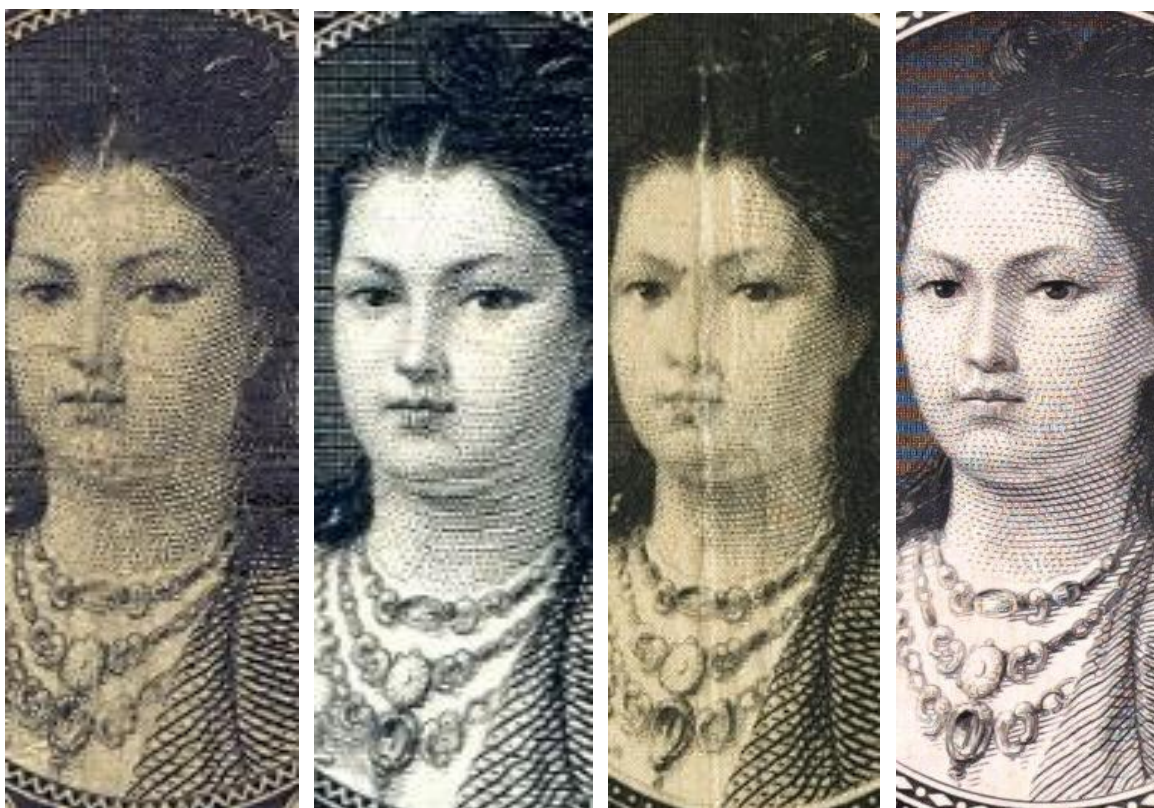
Obr.5.2 (JNDA 11-17)
10 jen 1883 (laskavostí p.Takašiho Uemury)

Obr.5.3
10 jen 1883 – portrét císařovny Džingu

Obr.5.4 (JNDA 11-19)
1 jen 1881 – reprodukce z různých zdrojů.

Obr.5.5

Zvětšené portréty císařovny **Džingu**, levé dva jsou ze dvou státovek na 1 jen, prostřední je z 5ti jenu, pravý portrét je z 10ti jenu.

Obr.5.6

500 jenů obligace z roku 1878, litografický tisk, navrhl a nakreslil Edoardo Chiossone

Obr.5.7 (JNDA 11-21)
Kaizó šihei 20 sen 1882

Podle mého soudu jsou to velmi pěkná platidla, přestože u portrétních nominálů se vyskytli kritici se steskem na příliš evropské vzezření císařovny. A byly i další výhrady.

Chiossone byl autorem rytiny. Aby bylo jasno, císařovna *Džingú* žila ve 3. století AD a *Chiossone* mohl pro předkresbu rytiny použít starší, ovšem také imaginární portréty císařovny. Údajně si vypomohl modelem, kterým mu byla jedna mladá zaměstnankyně tiskárny. Podle jiného pramene (Lit.8) prý *Chiossone* také použil fotografii panující císařovny *Šóken*⁶⁷ (1849-1919), manželky císaře *Meidžiho*. Císařovna se pro oficiální příležitosti nechala vyfotografovat v evropských šatech. (Obrázek A.89).

Podle Lit.8 císařovnu fotografovali *Maruki Rijó* (1850-1923), *Suzuki Šinči II* (1855/1859 - 1912) a i samotný *Chiossone*.

Po vydání státovky 1 jen 1881 *Chiossone* tvář císařovny *Džingú* mírně upravil pro 5ti jen roku 1882 a ještě více ji „pojaponštil“ pro 10ti jen roku 1883.^{TT}

Ostatně, přátelské i nepřátelské výtky na příliš evropské vzezření svých figur *Chiossone* slyšel často. Na obrázku Obr.5.5 jsou vedle sebe čtyři zvětšené portréty císařovny *Džingú*, levé dva

⁶⁷ Civilním jménem *Ičidžó Haruko*, celým císařským titulem *Šóken kótaigó* 1850-1914.

jsou ze dvou státovek na *1 jen* různé zachovalosti, třetí zleva je z *5ti jenu* a poslední je z *10ti jenu*. Můžeme posuzovat, který z nich je japonštější a zda kritiky nevedla jen nechut' k Evropanovi nebo obecně k cizímu. V tehdejší době vypjatého nacionalismu jistě měl *Chiossone* řadu nesympatizantů. Ale také měl spoustu přátel a ochránců.^{UU}

V době přípravy státovek se na Císařském ministerstvu financí a také u dvora vedly řeči, jak mají platidla vypadat.^{VV}

Na nových mincích zavedených v roce 1871 podle návrhu *Kano Nacuo* (1828-1898) se „usadila“ císařská symbolika – *chryzantéma, pavlónie, květ třešně* a *drak* a tato symbolika se zdála obecně vhodná pro všechna platidla. Návrh použít portrét císaře byl korunním úřadem zavržen zcela bez diskuse. Pro staromilce a tradicionalisty bylo nepředstavitelné, aby na tak mrzkých věcech jako jsou špinavé peníze, byl vyobrazen žijící bůh. Stejně jako u známek. Ani ti, kteří se považovali za modernisty, neměli pocit, že by portrét císaře měl patřit na kus papíru, který se ušpiní, případně jeho hodnota zdevaluje – a kde pak bude císařská autorita.

A.89

Oficiální fotografie císařovny Šóken, pořízeno v sedmdesátých letech 19.století.

Bylo dohodnuto, že císařská autorita bude vyjádřena nějakým jeho předkem, nejlépe takovým, co bude na přechodu mezi pohádkou, legendou a historií. A bude mít nějakou neoddiskutovatelnou zásluhu o zemi. Jedním z návrhů byl císař *Džimmu*, legendární postava,

sjednotitel, první vládce a zakladatel dynastie, ale opět možné klesání hodnoty peněz by prý bylo znevážení prvního předka a tím celého císařského majestátu.

A.90

5 jen známka s císařovnou Džingu, 1908,
Známku navrhl T.Isobe, ale císařovnu nakreslil a vyryl Sukeiči Ójama (1858-1922), použil představu Chiossoneho, svého předchůdce i učitele, jen upravil účes.

A.91

10 jen známka s císařovnou Džingu, 1924,
Podle návrhu J.Jošidy vyryl Šigeo Morimoto. Zcela jiná představa císařovny, než ta co „zavedl“ Chiossone. Staré tiskové desky byly zničeny zemětřesením v roce 1924. Vytvoření nového portrétu bylo prý inspirováno novými archeologickými (?) výzkumy.

Ale už tehdy se vědělo o nezastupitelnosti portrétu jako prvku zabezpečení proti padělání. Okuma Šikenobu, tehdejší ministr financí císařství, usoudil, že Džingú by byla ta pravá na bankovky⁶⁸ a odvolal se při tom na memorandum od Tokuno Rjósukeho, ředitele tiskárny^{WW}, ve kterém se pravilo⁶⁹: *Neznáme přesně původ oběživa v naší zemi, ale Nihon Šoki⁷⁰ říká, že už během vlády císařovny Džingú tři korejská království platila zlatem a stříbrem své daně a poplatky. Tudíž bych rád a v souladu se starými texty použil její imaginární portrét, coby zpodobení starobylého božstva, jako ochranu proti padělání.*^{XX}

Džingú byla tedy vybrána. Ženy požívaly značnou vážnost, myslím, že v Japonsku významnější než na Západě, ale jejich postavení také nebylo mužům zcela rovnocenné⁷¹, jakoby schopnosti ženského pokolení byly v jiné rovině; pak možné znehodnocení nebo poškození či ušpinění peněz s portrétem ženy by autoritu nedotknutelného nijak moc nesnižovaly. Byly tu i další důvody. Přestože období bylo silně nacionalistické, Japonci stále pokukovali kolem a viděli, že na některých bankovkách zemí Commonwealthu je žena panovnice, konkrétně královna Viktorie na kanadských nebo australských platidlech a že to je pro britské impérium stmelující prvek.

⁶⁸ Snažím se užívat termín státovka pro peníze ministerstva financí a bankovka pro peníze z banky, jak je v češtině správné, ale asi jsem hnidopich, když ani ministr financí si s tím nedělal starosti.

⁶⁹ Citováno z práce Melanie Trede (Lit.8)

⁷⁰ *Nihon Šoki* či *Nihongi*, jedna ze zmíněných japonských kronik, dokončena prý roku 720 AD.

⁷¹ V některém dynastickém počítání je Džingú patnáctá v pořadí od prvního císaře, jindy se vůbec nezařazuje jako císařovna, jen jako regentka.

Další důvod byl ten nacionalistický čili politický. Císařovna *Džingú* je především známá jako dobyvatel Koreje.^{YY} V době *Meidži*, kdy Japonci snili o expanzi, o zajišťování zdrojů a obsazování cizích území, o kolonizování, o šíření japonské „civilizace“, nemohl být vybrán lepší příklad než právě *Džingú*, jiný vlastně nebyl. Zvláště když snílci této politiky měli na Koreu záslusk. *Džingú* skutečně představovala ducha období *Meidži*.

Na tisk peněz došlo, dva nízké nominály byly tedy nefigurativní, vyšší tří se stejným portrétem císařovny *Džingú*. Jako první byl vytištěn *1 jen 1881* a nová vlna kritiky zasáhla výsledek práce.

Kritici tvrdili, že portrét *Džingú* v oválu je pustá napodobenina evropských bankovek, kde bylo zvyklostí zobrazovat panovníky, hrdiny a alegorie. A že vůbec celý vjem bankovek je evropský čili cizí. Vadil jim náhrdelník, ani evropský ani japonský, spíše něco mezi tím. Vadil jim portrét, vadil jim ovál kolem portrétu, vadil jim dokonce i nápis v oválu kolem portrétu. Je tam prý napsáno *Džingú Kógó*, což znamená *božský zdar*. Nejistil jsem, proč jim vadilo právě toto, ale prý patolízalské napodobování cizí kultury.

Obhájci platidla argumentovali tím, že státovka je japonská symbolikou, nápisy a provedením a že pokud někomu připomíná Evropu či Západ, je to jen dobře, protože papírové peníze budou používat i cizinci. *Drak* byl opuštěn, asi kvůli těm cizincům. Tvrzení či vysvětlování obou stran se dnes zdají být přinejmenším pomocná ne-li nouzová a především alibistická.

Buď jak buď státovky této série, ať s *Džingú* nebo bez, byly krásné, profesionální a podstatně hůř padělatelné než jejich předchůdci. Je neuvěřitelné, co všechno se dá na nich vidět, bez lupy i s lupou.

Všechny nominály mají velmi jednoduché ornamentální zadní strany vytištěné ofsetem s textem v japonštině, u nominálů *20* a *50 sen* je zde i číslování platidel v japonštině.

Na líci všech nominálů je uprostřed nahoře císařská *chryzantéma* s vavříny a s dubovými větvíčkami a pod ní je na stuze zavěšen klenot *Nejvyššího Řádu Chryzantémy*⁷². Pak je zde červená pečeť Ministerstva financí, vlevo u portrétních platidel, vpravo u neportrétních.

Na platidlech *20* a *50 sen* je výrazný a nádherný ofsetový podtisk s téměř mikropísmem v japonštině. Na vyšších nominálech tak výrazný podtisk není. Portrétní nominály se ve své výzdobě liší jen v detailech, všude jsou *třešňové* květy, květy *slivoně* a lístky přírodní i stylizované, akantové ornamenty a u desítky (*10 jen*) jsou kolem portrétu již vzpomenuté symboly *pavlónie*.

5 jen a *10 jen* jsou první japonská platidla s vodotiskem – *5 jen* má *vážku* a kvítka *sakury*, *10 jen* má arabesky a nominál japonsky.

Není třeba být ani tiskařem ani botanikem ani japonským heraldikem, aby byl člověk těmito platidly potěšen. Ovšem je velmi obtížné se k nim dostat, což je velká škoda.

„*Džingú*“ státovky obíhaly také jen do roku 1899.

Džingú Kógó

Myslím, že právě zde je místo rozepsat se o císařovně *Džingú*.

Zakladatelem dynastie japonských císařů a prvním vládcem byl již zmíněný *Džimmu* (vládl 660 – 585 BC) a *Džingú* má být patnáctou vládkyní v pořadí. Ale až do časů *Džingú* byli všichni vládcové jen jakoby evidováni, nic moc se o nich neví, nic zvláštního se jim nepřipisuje, alespoň pokud vím. *Džingú* a její syn *Ódžin* jsou první povšimnutelné a významné osobnosti na japonském stolci.

Jsou spory o historickou existenci *Džingú*, zda se nejedná jen o legendu typu naší kněžny Libuše nebo zda se nejedná o více osob, které poskytly příběhy později přisouzené *Džingú*. Pokud

⁷² Vlastní vyznamenání ve verzi s řetězem viz obrázek A.42

měla žít v letech 169 až 269 AD, z toho vládnout v letech 201 až 269, tak z tohoto období údajně nejsou k dispozici žádná potvrzená historická data. První informace o *Džingú*, respektive o její invazi do Koreje, se objevily poprvé v kronice Kodžiki, čili o pět set let později⁷³. Invaze do Koreje je prý potvrzená.^{ZZ}

Osobnost *Džingú* má řadu tváří – věrná manželka, moudrá vládkyně ať císařovna či regentka, válečnice schopná sebeobětování a úspěšná dobyvatelka, mazaná politička, milující maminka, matka boha války a nakonec ještě jako bohyně patronka porodních bab.

A.92

Císařovna Džingu vstupuje do zaslíbené země, maloval Jošitoši, 1880

Jsou tady nejméně dva příběhy *Džingú*, jeden je pohádka a druhý je legenda. Ovšem na úkor historie.

Nejdříve pohádka. (Viz Lit. 15.)

Džingú, což tedy znamená *božský zdar* nebo *čin*, byla ženou čtrnáctého císaře *Čúai*. Na jeho výpravách proti odpůrcům ho často provázela a pochytila bojová umění. Jednou v noci ji ve snu oslovila *Amaterasu* skrze paprsek slunce (paprsek slunce v noci?), že na západě leží bohatá země, plná zlata, stříbra, drahého kamení a jiných pokladů a že *Čúai*, kterému je předurčena, by se do ní měl přepравit.

Čúai byl opatrný, možná líný, ale hlavně nemoudrý, protože pochybovat o rozumu bohyně slunce *Amaterasu* se nevyplácí. On totiž tvrdil, že na západ žádná země není, protože ji z vršku hor neviděl, ani teď ani dříve. Krátce na to byl v boji zasažen šípem a zemřel, což *Amaterasu* zařídila jako pomstu a aby nestál v cestě boží vůli.

(I pohádka má variantu, podle které se *Čúai* nebránil podniknout výpravu do Koreje, jen se chtěl důkladně připravit. Aby nedocházelo k nějakým odkladům, *Amaterasu* ho nechala zemřít přirozenou smrtí. *Čúai* byl císař čili po smrti se stal *kami*. Ať zemřel, jak zemřel, co asi *Amaterasu* řekl, když ji potkal na nebeských planinách?)

⁷³ A už jsem připomněl, že Korejci mají odlišnou interpretaci *Džingú* a jejích záležitostí.

Čúaiovo váhání ovšem nebyla zbabělost, vždyť v bojích byl vždy statečný, nebál se přesily, dokonce zabil cizího strašného osmihlavého démona. Japonští démoni to je kapitola sama pro sebe a takového démona udolat nebylo jen tak.

Džingú ovšem výzvu bohyně slunce brala vážně a nezbylo jí než Koreu dobýt. Dvořané ji uznali jako panovnici a všechna božstva hor, lesů, řek a polí ji pomáhala v přípravě. Stavěly se lodě, vyráběly luky a šípy, kovaly meče, lovila zvěř a chytaly ryby na zátoky, jakož i rýže se pěstovala. Bůh větrů slíbil hnát lodě ke Koreji, prostě všichni přispívali ke zdaru výpravy, dokonce i *Isora*, líný a zanedbaný bůh pobřeží, se nechal od *Džingú* uprosit, aby jí od krále moře, draka *Rjúdžina*, přinesl dva zázračné kameny přílivu a odlivu (*sendžu* a *mandžu*). A *Rjúdžin* tyto dva kameny císařovně po *Isorovi* poslal. (Nebyl už vzpomenut hrdina z pohádek, který se jmenoval *Momotaró*? Jak získal dva křišťály k ovládnutí přílivu a odlivu? Zdá se, že opravdu všechno souvisí se vším. A nakonec snad ty dvě pomůcky skutečně existují.)

Ohromné loďstvo, až tři tisíce lodí, se vypravilo na Koreu, na jedné z nich *Džingú* jako admirál a vůdce. *Rjúdžin*, drak a vládce, byl výpravě nakloněn a jeho monstra pomáhala flotile překonávat bouře a protivětry. Jenomže Korejci se na nájezdníky připravili, na březích čekala výpravu dobyvatelů celá armáda a lodě obsazené válečníky vyjely Japoncům vstříc. Když se korejské lodě dostaly na vzdálenost „několik stovek dělek mečů“, *Džingú* hodila do moře kámen odlivu a moře ustoupilo, takže korejské lodě zůstaly na suchu. Korejci v domnění, že i japonské lodě nemohou manévrovat, vystoupili z lodí a začali útočit pěšky. Jakmile se dostali na dostřel japonských lučištníků, Japonci je počali kosit, ale to nestačilo, tehdy *Džingú* vyhodila do moře přílivový kámen. V zápětí moře zaplavilo Korejce a ti se v těžké zbroji utopili.

Džingú se vítězoslavně vylodila, přijala hold korejského krále a velmožů, přijala i velkolepé dary a především přijala slib placení daní. (Viz obrázky A.92 a A.93). Kořisti bylo tolik, že osmdesát lodí ji stěží pobralo. A všichni se šťastně vrátili.

Pohádka nekončí. Mezitím *Isora* sebral přílivové kameny a vrátil je králi *Rjúdžinovi*.

Brzy po návratu se císařovně *Džingú* narodil syn, který dostal jméno *Ódžin*. Bylo to dítě hodné své matky a svého budoucího poslání bojovníka a moudrého vládce.

Džingú pomáhal vládnout moudrý muž starý tři sta šedesát let, v pohádce je uveden jako první ministr, ale není jmenován, byl to ovšem legendární *Takenouči no Sukune*, o kterém už byla a ještě bude řeč. Panovníci sloužil v boji jako generál, v míru jako úředník a vždy dobře. Byl vysoký, ve svém stáří rovný (jako šíp), ne jak jsou jiní starci zhroucení a ohnutí (jako luk). Vždy nosil zbroj a krásné šaty. Dlouhý plnovous mu splýval na prsa „jak zpěněný vodopád a bílý jak sníh na větvích borovic při hoře *Ibuki*“. (Lit. 15) Takový muž byl pravým vychovatelem malého *Ódžina*.

Džingú si přála, aby se *Ódžin* stal silným a nezranitelným válečníkem a aby také ovládal oceán jako jeho matka tehdy u Koreje. Nezbylo generálu než vzít *Ódžina*, vypravit se s ním na moře a jeho jménem požádat ještě jednou vládce moří o zázračné kameny. Tentokrát se dostavil sám hrozný král drak. Ne chaluhami a vilejší obrostlý ubahněný a líný *Isora*. Jaká pocta pro *Ódžina*! Král kameny chlapci věnoval a s nimi i moc nad mořem a nad zemí a dlouhý život a nezranitelnost v boji. (Obrázek A.94)

Legenda císařovny *Džingú* je střízlivější, ale v celé řadě podrobností také zní jako pohádka. Císařský dvůr tradičně sídlil na *Kjúšú* a *Čúai* věděl, jak blízko je nebezpečná válečnická Korea. Připravil válečný plán, ale než stačil cokoliv podniknout, onemocněl a zemřel. Ještě před tím počal s *Džingú* dítě.

Džingú převzala manželův zámysl. Začala nosit zbroj, počínala si jako voják a rozhodla se vládnout, dokud se její syn a následník nenarodí. A aby oddálila porod, dokud nenaplní úkol s Koreou, kamenem si stlačila břicho. Neuvěřitelně zajímavá metoda.

A.93

Císařovna Džingu v Koreji

Z knihy *Kokuši gačó Jamato zakura* (*National Historical Paintings of Yamato*), 1936.

Bělovousý muž v popředí vpravo je Takenouči no Sukune.

Džingú pokořila tři korejská království *Silla*, *Pekče* a *Kogurjo*, a donutila je k vazalství. Podle jedné verze ji království *Pekče* požádalo o pomoc proti *Sille* a *Kogurjo* se s tím svezlo.

Syn se narodil až po návratu, což bylo možná až za tři roky. Dostal jméno *Homudawake*, jméno *Ódžin* bylo až posmrtné jméno, ale je daleko známější, proto se většinou užívá. Také se mu říkalo *císař z dělohy* nebo *císař v děloze*, protože ještě se nenarodil a už vládl prostřednictvím své matky regentky, která tak zajistila, že se císařem nestal někdo ze synů Čúaie s konkubínami. (Až do reforem *Mejdži* Japonci netrpěli jednoženstvím.)

Císařovna zemřela v roce 269 AD po šedesáti devíti letech vlády a *Ódžin* sám pak vládl 40 let⁷⁴ až do své smrti v roce 310 AD.

Na jedné straně pohádka, uprostřed legenda, a co jsou historická fakta? O období před *Džingú* i po se moc neví, jen snad je archeologicky doloženo, že v tomto období došlo k posílení a rozšíření Japonského císařství po japonských ostrovech.

Džingú byla první císařovnou Japonska a po ní bylo ještě několik dalších žen na trůně. Japonci s tím nikdy neměli problém, tedy problém, zda dynastie může mít pokrevní linii jak po meči, tak po přeslici. Je to až problém moderní doby a vlivu Západu. Častým argumentem zastánců linie po meči jako jediné oficiální je, že císařovny byly pouze regentky a dočasně vládly za své syny čili že linie po meči tu stále byla. To by byl případ *Džingú*. Jenomže aspoň v jednom případě

⁷⁴ Někdy se tvrdí, že sám vládl 50 let, ale pak mi nejdou dohromady letopočty.

tu linie po meči nebyla – císařovna *Genšó* (683 – 748 AD) nastoupila po své matce císařovně *Gemmei* (660 – 721 AD).

A.94

Rjúdzin, vládce moře, dává kameny přílivu a odlivu

Takenouchimu no Sukune pro Ódzina,

dřevořez od Utagawy Kunijošiho, 1855

Případu šintó božstev *Džingú* a *Ódzina* se ujal i buddhismus. Podle buddhistických výkladů je *Ódzin* Velkým bódhisattvou *Hačimanem* a převtělení *Amida* *Buddhy*. *Džingú* je pak *Svatá matka bodhisattva*.^{AAA} Kvůli dlouhému a „řízenému“ těhotenství je patronkou rodiček a porodních bab. *Ódzin* je nejen ochránce rýže a úrody, ale jako *Hačiman* je bohem války, lukostřelby a ochráncem země proti nájezdníkům. Jeho kult se mocně rozvinul po porážkách Mongolů v letech 1274 a 1281, které se mu přičítají a zasvěcena je mu svatyně *Usa*.

Zbývá zmínit jeden moment – státopisy a propaganda kolem nich velmi zpopularizovaly císařovnu *Džingú* jako osobnost a něco jako matku národa, pokud bychom uvažovali v pojmech našeho myšlení. Objevila se na i známkách (obrázky A.90, A.91) a na dalších obligacích. Například k financování Rusko-japonské války v roce 1905 vydalo císařství státní dluhopisy, na kterých prý byla opět *Džingú* podle Chiossoného. Za pěstováním mýtu císařovny *Džingú* byla jistě touha po korejských nerostných surovinách, které v Japonsku scházely a které Japonsko nutně potřebovalo pro svůj rozvoj.

Popularita císařovny byla spojená s japonským nacionalismem, s obdobím výbojů a skončila rokem 1945. Její příklad sebeobětování usnadňoval japonským matkám posílat kluky na bojiště. Teprve krutá porážka země vedla k silné národní sebereflexi, k poznání, že politika expanze a násilí je již v rozděleném světě a ve světové konkurenci bezvýchodná a že přivedla zemi až na pokraj národní tragedie. Japonci začali opouštět mýty a symboly poraženého období a *Džingú* padla za oběť těchto změn, zvláště proto, že její syn *Ódžin* byl jako bůh války pod jménem *Hačiman* klíčovým bohem minulého militaristického období.

***Nippon ginkó dakan ginken* (Bankovky Japonské banky směnitelné za stříbro)**

Císařská vláda stále nemohla dosáhnout stability měny. Jejím cílem a představou byla nízká inflace, stabilita poměru ku zlatu a stříbru čili krytí zlatem a stříbrem a tím převoditelnost na některou světovou měnu pevně ukotvenou ke zlatu. Ovšem dopouštěla se stejných chyb jako jiné vlády. Předně nelze postavit stabilitu na zlatu a stříbru současně, protože poměr ceny zlata a stříbra není stabilní sám o sobě a podléhá vlivům nezávislým na přání lidí. Buď jedno nebo druhé. Když už drahý kov, tak raději zlato.^{BBB}

V případě cílení na kov⁷⁵, jakmile se docílí stabilita k některé komoditě, tedy nejlépe ke zlatu, je dán základ záruky pevné vazby na ostatní světové měny a není třeba se zvlášť zabývat vztahem k dolaru, zvlášť k libře atd. Dále, vláda musí také ukrotit své vlastenecké a megalomanské utrácení choutky, na které je třeba si půjčovat a současně nemůže dávat záruky za ztráty kdejakého finančního institutu čili kdejaké soukromé banky a pokud ty záruky chce dávat, musí finanční instituty řídit nebo kontrolovat a penalizovat.^{CCC}

K tomu všemu je nejlepší účetní. Na úrovni podniku účetní podniku, na úrovni státu účetní státu. A účetním státu nemůže být ministr financí, aby vlastně kontroloval sám sebe. Nejlepším účetním státu je nezávislá bankovní instituce, dostatečně silná, aby mohla státu půjčovat a dostatečně nezávislá, aby věděla, kdy může půjčku odmítnout a kdy ji může poskytnout na jaká procenta.^{DDD}

Z toho důvodu a už to bylo řečeno, v roce 1882 byla založena *Nippon ginkó* = *Japonská banka*, a začala příprava skutečných bankovek pod kontrolou této banky.

Daikoku sacu

Bankovky pro státní banku připravil Tiskový úřad Ministerstva financí, to znamená, že je připravoval se svým týmem *Edoardo Chiossone*. Bankovky byly vydány v roce 1885.

Z nějakého mi ne příliš jasného důvodu na bankovkách není portrét. Na všech čtyřech nominálech je bůžek *Daikoku* v identickém provedení. Pravděpodobně v diskusích o osvětovém významu portrétu člověka na bankovkách, nejlépe skutečného člověka a v provedení podoby

⁷⁵ Krytí kovem a tzv zlatý standard bylo ve světě opuštěno plus minus kolem 1. světové války.

všeobecně známé, zvítězily názory, že vedení banky nepřísluší rozhodnout, která osobnost se dostatečně zasloužila o stát a může být na platidlech propagována. Pro východoasijské kultury je typický respekt k autoritám vycházející z konfuciánské filozofie. Nejvyšší autoritou byl císař, který mohl jistá rozhodování delegovat, ale zřejmě k nějakému rozhodnutí nedošlo včas. Domnívám se, že vedení banky rozhodovalo pod tlakem, a tedy vybralo něco již z dřívějšího zaběhlého, neutrálního a obecně přijatelného. Všichni byli na *Daikoku* zvyklí jako na nejčastější figuru z období velmi rozšířených *hansacu*. A jaký jiný symbol strádání, bohatství a štěstí by se v takovém případě na japonské bankovky hodil nejvíc?

Velice pěknou, jak jinak, rytinu bůžka *Daikoku* vytvořil *Chiossone* a modelem mu měl být někdo z tiskárny. Ovšem inspirací byla také různá historická zobrazení *Daikoku*. Nominály *100 jen*, *10 jen* a *1 jen* mají rytinu *Daikoku* na líci vpravo, na nominálu *5 jen* je rytina *Daikoku* na zadní straně v ornamentálním kruhu. Proto se této sérii říkalo *Daikoku Sacu*. *Daikoku* na rytině je takový, jak má být, s čepičkou, veselý rozšafný stařík se šibalským úsměvem pod fousky, sedí si na dvou žocích rýže, přes rameno pytel zázraků a v pravé ruce kouzelnou paličku. A kolem rejdí tři krysy. Jen pro připomenutí – tam kde jsou krysy, musí být rýže a tam kde je rýže, tam je dobře.

Jedná se o bankovky, není na nich tedy červená pečeť Ministerstva financí nýbrž banky, a není na nich symbol císařské chryzantémy⁷⁶. Všechny bankovky mají kuponový okraj, jejich líce jsou laděné do modra, ornamentální rubní strany jsou jinobarevné – *100 jen* má hnědý rubový tisk, *10 jen* zelený, *1 jen* oranžový, *Daikoku* na rubu *5ti jenu* je tmavohnědý.

Textová část bankovek *100 jen*, *10 jen* a *1 jen* (Obr.5.8) zabírá levé dvě třetiny lícové plochy, u *5ti jenu* je přes celou plochu. Textové části ve světle modrém podtisku dominuje „vycházející“ slunce, v jehož paprscích je napsán nominál v japonštině i latinkou, přičemž písmena či znaky se od mikropísma ve středu zvětšují po čitelnou velikost na okraji. Všechny texty na bankovkách jsou jak japonsky, tak anglicky, mimo číslač, který je jen japonsky. Takže si můžeme přečíst, že bankovky jsou směnitelné za stříbrné mince. Na rubu všech bankovek je červená pečeť, kterou nedokážu přečíst, avšak je úžasná dvěma stylizovanými draky.

⁷⁶ Na pozdější bankovky Japonské banky se chryzantéma vrátila, asi jim došlo, že je to symbol státu, do kterého banka taky patří.

Obr.5.8 (JNDA 11-25)
1 jen 1885 líc a rub

Papír jednojenovek je s jednoduchým textovým vodotiskem smyslu *Bankovka Japonské banky*. Vodotisk vyšších nominálů je k tomu doplněn obrázky *Daikokuových* atributů – *palička*, *závaží* apod.

Tiskárna věnovala velkou péči přípravě bankovek, chtěla vytvořit esteticky pěkná platidla, pokud možno obtížně padělatelná a s dlouhou životností. Co se týká estetičnosti, tak se jí to povedlo, dokud se bankovky nedostaly do horkého vlhka. Padělatelnost měla být ztížena mimo jiné světle modrou barvou, aby se znemožnilo věrné ofotografování. Ale barva byla tak jemná, že až nestálá a ve vlhkém horkém ovzduší pouštěla a rozmazávala se. Trvanlivost bankovek měla být také zajištěna papírem, proto při jeho výrobě se do směsi jinak poctivé papíroviny z bavlny míchal prášek z rostliny, které se říká d'áblův jazyk. Je to *amorphophallus konjac*, česky *zmijovec*. Roste v jihovýchodní Asii, značně při tom smrdí a vyrábí se z něj mimo jiné i lepidlo a želatina na žvýkačku nebo bonbony.

V práci Joe Bolinga (Lit.9) jsem se dočetl, že z toho důvodu byl papír těchto bankovek velice přitažlivý pro hlodavce a hmyz, což naopak životnost snižovalo a výrazně urychlilo přípravu nového oběživa. Nějaké velké množství bankovek s *Daikokuem* se tedy nezachovalo, přesto jsou tyto bankovky stále směnitelné za stříbrné mince. Kdo by to ovšem chtěl udělat, byl by velmi pošetilý, jejich sběratelská cena je mnohonásobně větší než nominální, bez ohledu na zachovalost.

Z uvedených důvodů byly bankovky v oběhu jen několik let. Ale *Daikoku* se ještě jednou vrátil. V roce 1905 Japonsko dovršilo dosavadní zasahování do korejských záležitostí tím, že připojilo Koreu k císařství formou protektorátu a oficiálně Koreu anektovalo v roce 1910. Toto podruží trvalo až do roku 1945. Hospodářský život Koreje se stal součástí japonského. Na území protektorátu existoval emisní ústav *Dai-iči ginkó* (První japonská národní banka) a platidla co vydával byla kryta „japonským oběživem“. Pak vznikla Bank of Korea a posléze Bank of Chosen a všechny tyto a další banky vydávaly platidla nějakým způsobem spojená s japonskou měnou. Bank of Chosen byla nejspíš a do nějaké míry pobočka *Nippon ginkó*. S datem 1912 vydala 100 jen bankovku, na jejímž rubu je přímo potvrzena směnitelnost za „zlaté a stříbrné“ bankovky *Nippon ginkó* (Viz Obr.5.9 a Obr.5.10).

Obr.5.9 (JNDA 17-13)

100 jen Bank of Chosen 1912 - korejský číslovač,
Tiskárna Korean Governor General's Office Printing Works, série (1) nebo (2) nebo (3), tisk
v letech 1914 až 1923 – informace laskavostí pana Takašiho Uemury.

Obr.5.10 (JNDA 17-13)

100 jen Bank of Chosen, 1912, líc a rub - japonský číslovač,
Na rubu uprostřed stylizovaný květ švestky či slivoně – symbol Koreje, tiskárna Cabinet Printing
Bureau of Japan, série (4), tisk od roku 1924 – informace laskavostí pana Takašiho Uemury

Bankovka má v pravé kartuši *Daikokua* v provedení jako na *Daikoku sacu*, jen mu schází krysy, tady je navíc nad *Daikokuem* *pavlónie!*, ale podle obrázku nelze na 100 % poctivě usoudit, zda se jedná o *Chiossoneho* rytinu nebo o rytinu podle *Chiossoneho*, byť podobnost obou prací v linkách a ve výrazu je výrazná. Já bych řekl, že rytina je *Chiossoneho*, protože výraz očí je stejný, a to se jiným rytcem špatně napodobuje.

Bankovku na obrázku Obr.5.9 vytiskla tiskárna *Korean Governor General's Office Printing Works*, tiskla ji v letech 1914 až 1923 a v sériích (1) nebo (2) nebo (3). Závorky u čísel sérií mají ornamentálnější tvar a řez číslic číslovače je neobvyklý proti japonským bankovkám. Tomuto řezu Pick (Lit.3) říká „korejský upravený styl“. ⁷⁷

Na Obr.5.10 je tatáž bankovka, ale podle Picka (Lit.3) s „japonským regulérním (pravým) stylem“ řezu číslic číslovače. Dále Pick uvádí odlišnosti v barvách hlavního tisku i podtisku u těchto různě číslovaných bankovek. Nemohu to potvrdit, protože obrázky bankovek, co mám k dispozici, nejsou dostatečně barevně věrné. Tento typ bankovky tiskla po roce 1924 jako sérii (4) tiskárna *Cabinet Printing Bureau of Japan*. ⁷⁸

Budování a málem zničení císařství (Období od roku 1888 až do konce 2.světové války v roce 1945)

V letech 1881 až 1899 stavělo Japonsko svou verzi státních financí. Prvních několik let bylo učňovských, střídavě šťastných a nešťastných. Ministrem financí byl *Macukata Masajoši* (1835 – 1924). On byl otcem tehdejší finanční politiky. Byl to významný státník. V roce 1882 založil *Japonskou banku* (*Nippon ginkó*) a dal jí omezené pravomoci řídit vydávání peněz. Měna byla postavena především na stříbře – viz *Daikoku sacu*. Později se ukázala nevýhoda tohoto opatření. Navíc – řízená deflace sice stabilizovala státní finance, ale nevedla k žádoucímu rozvoji průmyslu a obchodu.

Japonská banka byla založena jako akciová společnost s určitým počátečním kapitálem a vláda císařství měla 50% akcií. Model *Japonské banky* a finanční politika země byly postaveny na vzoru a působení Belgické banky. Ale od římských dob se ví, že stříbro je proti zlatu slabší, vytlačuje zlato z trhu a soustavně zlevňuje. Ten, kdo Japoncům poradil stavět na stříbře s vazbou na zlato, sice nebyl přímo zločinec, ale hlupák. ^{EEE}

Orientace na stříbro a zlato dohromady nebyla vskutku vhodná, stříbro na světových trzích soustavně klesalo, zato zlato bylo stále pevné a žádané, ale Japonsku víc a víc scházelo, protože jím muselo krýt „stříbrné“ ztráty. Namísto nakupování zlata za stříbro mělo stříbro ztrácející hodnotu. Ovšem v podstatě nezbylo než v tomto stříbrném režimu pokračovat, ke změně došlo až v letech 1897 až 1899, kdy byl zaveden zlatý standard. Vzhledem k problémům, které tomu předcházely, to byl malý zázrak, kterému ovšem napomohly čínské reparace po prohrané válce s Japonskem v roce 1895. ^{FFF}

Celá záležitost se stříbrem byli jen špatní rádci a nezkušenost Japonska. Japonsko totiž spoustu věcí kopírovalo, někdy až nekriticky, protože bezmezně důvěřovalo západnímu světu, jehož výsledky byly zřejmé na první pohled – tzv. západní země ovládaly přímo či nepřímo téměř celý zbytek světa, třeba v Číně si dělaly, co chtěly. Jakým způsobem a za jak dlouho toho dosáhly, už nebylo vidět.

⁷⁷ Co se týče textů na japonsko-korejských bankovkách, zřejmě jsou psány v korejském národním hláskovém písmu *hangul*, neinformovaný člověk si může toto písmo poplést s čínskými znaky.

⁷⁸ Informace o typech a tiskárnách bankovek *100 jen Bank of Chosen* pocházejí od p. Takaši Uemury.

Zlatý standard byl po první světové válce korigován. Oběživo zůstalo sice kryté rezervami ve zlatě (a stříbře), ale též jinými aktivy banky. Banka musela fungovat podstatně nesvobodněji, než si přála, protože financování armády, námořnictva a výbojů státu bylo náročné a rizikové. Také z toho důvodu se stát stále častěji uchýloval k vypisování půjček a tím přenášel zatížení a riziko na všechny vrstvy národa.

Zahraniční výboje Japonska, především založení loutkového Mandžukua, výrazně zvyšovaly prestiž úspěšné císařské armády, ale nejen prestiž, nýbrž i vliv. Hospodářství se militarizovalo. Stále rostoucí potřeby armády vysávaly stát a snižovaly význam *Japonské banky*.

Dokud byly úspěchy, nikdo neviděl rizika v tom, že výdaje operací v Číně se kryly tiskem dalších peněz, protože státem vydávané úročitelné půjčky nebyly až tak úspěšné. Banka pod vojenským diktátem zaštitěným autoritou císaře se zpronevěřovala své funkci nepůjčovat státu bez záruk. V roce 1942 stát vzal emisní bance zbytky nezávislosti. Zůstala jí jen povinnost tisknout prachy. Pochopitelně téměř nekryté čili téměř bezcenné. To je dokonce na platidlech konce období před porážkou vidět. Jednotlivé nominály začaly být variabilní v rozměrech a nestálé v barvě. Zmizely texty příslibu a konvertibility, zlevňovala se technická příprava a vlastní tisk, začaly se používat levnější méně vhodné barvy a papír, hlubotisk byl nahrazován ofsetem nebo dokonce knihtiskem, bankovky se přestaly číslovat.

Od první bankovky tohoto období v roce 1888 až do roku 1945 se na bankovkách Nippon Ginkó objevilo šest japonských osobností:

Sugawara no Mičizane (845 – 903)

Takenouči no Sukune (84 – 367) - ?

Wake no Kijomaro (733 – 799)

Fudžiwara no Kamatari (614 – 669)

Šótoku Taiši (574 – 622)

Jamatotakeru no Mikoto (72 – 133) - ?

Byly to osoby milé pro tehdejší vojensko průmyslový režim a o každé z nich stojí zato se zmínit. Rok 1945 z nich na bankovkách přežil pouze *Šótoku Taiši*, jinak též známý jako *princ Šótoku*, byl i na několika nominálech až do roku 1958. Představy o tom, jak tyto osobnosti vypadaly, způsobil do značné míry *Chiossone*. Více méně je sám všechny nakreslil, (až na *Jamatotakeru*, kterého stvořil rytec *Kató*), jako předlohu pro rytí, většinou podle starých grafik, ale na předlohách se nedá vyloučit ateliérová nebo vnější spolupráce. A tak jak podoby osobností vytvořil *Chiossone*, tak byl použity i ostatními rytci.^{GGG}

Nedávám dohromady katalog bankovek Japonska, tedy mohu informace o těchto platidlech, o jejich vybavení a o jejich osobnostech uvést tak, jak si myslím, že budou přehledné a jak vyhoví mým úmyslům.

Sugawara no Mičizane

Sugawara no Mičizane byl učitel, básník a politik, uměl číst čínsky, v čínštině psal i básně. (Obr. A.95) Žil v letech 845 až 903 AD. Patřil do rodiny vzdělců a učitelů, jeden jeho dědeček byl slavný básník Sugawara no Kjótomo (770 – 842). Sugawara no Mičizane proslul jako profesor a měl pracovat i jako vyslanec u čínského dvora, ale tvrdí se, že z této služby sešlo, protože prý znal jen literární čínštinu. Pravděpodobnější je, že jeho plánovaná cesta spadla do období útlumu vazeb mezi Japonskem a Čínou. Japonsko získalo pocit, že od Číny získalo vše, co se dalo a další vazby by byly jen posilování vlivu Číny s její tendencí ovládat a podržovat si. Císař styky přerušil, byly obnoveny až po 400 letech.

A.95

Sugawara no Mičizane, kresba od Kikučiho Jósaie (1781-1878), ??

Ve službách císaři Mičizane stoupal, ale v roce 901 AD upadl v nemilost pro nějakou nešikovnost související s rivalitou mezi císařem a mocným šlechticem Fudžiwarou no Tokihiro. Teprve po smrti se dočkal „omilostnění“, především za své služby japonské vzdělanosti. Jeho posmrtné jméno je Tendžin a je patronem pedagogů a literátů.

Sugawara no Mičizane se objevil na následujících platidlech Nippon ginkó a všechny jeho portréty jsou ze stejné předlohy, ať je ryl, kdo je ryl:

5 jen 1888, 5 jen 1910, 20 jen 1917, 5 jen 1930, 5 jen 1942, 5 jen 1943, 5 jen 1944,

Pak jsou ještě dvě varianty 5ti jenu 1930 s vojenskými přetisky pro válčení v Číně.

5 jen 1888

Tedy první bankovkou s touto osobností byl **5 jen 1888**. (Viz Obr.6.1) Říkalo se mu *fundo*, protože má na lici uprostřed obrazec tvaru středověkého závaží, kterému se tak říkalo. *Fundo* byl původně zlatý ingot o váze kolem 375 gramů. (Obr. A.164). Bankovka byla o rozměrech 95 x 159 mm. S ní začala tradice, že na platidle je opět chryzantéma. Její lícní strana nese portrét, uvádí veškeré informace japonsky včetně číslování a zadní strana má anglický nápis *Nippon ginkó*, příslibovou floskuli o směnitelnosti za stříbro a obrazec s číslicí nominálu. Portrét je práce *Chiossoneho* a pan Takaši Uemura (Lit.5) k tomu napsal: *Sugawara no Mičizane jako myslitel vypadá mírně nejistě ale poctivě*. Myslím, že se také dá napsat: *Na akademika vypadá Sugawara no Mičizane trochu roztržitě*. Ve vodotisku by měla být *5ti jenová stříbrná mince*.

Obr.6.1 (JNDA 11-28)
5 jen 1888 líc a rub (laskavostí p.P.Hejzlara)

5 jen 1910

Další bankovkou se *Sugawarou no Mičizane*, vydanou Japonskou bankou je **5 jen 1910**. (viz Obr.6.2). Tentokrát je ryteckým autorem portrétu *Sukeiči Ójama*.

Pro svou barvu byla bankovka nazývána *strašidelná bankovka*. *Sugawara no Mičizane* prý na ní vypadá smutně. (Lit.5). Platidlo bylo vyrobeno se silným vybavením proti padělání, včetně vodotisku, kterým byla hlava *Daikokua* podle *Chiossoneho*. Vodotisk je v levém vodotiskovém poli. Líc je spíše do zelena, rub do fialova. Opět jako u předchozí bankovky je líc japonský (mimo číslač), rub spíše anglický, jen tentokrát je bankovka „krytá“ zlatem. Dům vyobrazený na zadní straně je modlitebna svatyně⁷⁹ *Kitano Tenmangú* v Kjótu, která je zasvěcená *Sugawarovi no Mičizane*. Bankovka byla o rozměrech 78 x 136 mm. Od této bankovky mají téměř všechna platidla Japonské banky (výjimkou je několik bankovek: *1 jen 1916* a po 2.sv. válce *10 jen 1946*) znak této banky. Je většinou, ale ne vždy umístěný na zadní straně uprostřed nahoře.

Obr.6.2 (JNDA 11-33)
5 jen 1910 líc a rub

⁷⁹ Svatyně je známá, že pořádá festivaly slivoňových květů. Slivoň byl oblíbený strom Sugawary no Mičizaneho

Sukeiči Ójama se narodil v roce 1858. Jeho rytecká kariéra je velmi zajímavá. Původně studoval ve Spojených státech mineralogii. Po návratu nastoupil do Úřadu papírových platidel a tady se začal učit rytectví pod vedením Chiossoneho. Pak ho poslali zase do Států na praxi do BEP (Bureau of Engraving and Printing – americká státní tiskárna cenin). Tady získal americké rytecké návyky, poněkud odlišné od Chiossoneho „evropského“ stylu, což vedlo k jistým nedorozuměním po návratu do Japonska. Sukeiči Ójama se vrátil do USA. Tentokrát nastoupil do ABNC (již zmíněná proslulá obchodní cedulová tiskárna American Banknote Company). Během obou svých amerických pobytů udělal řadu velice krásných rytin. (Příklady viz obrázky A.96 až A.101.) V roce 1900 mu Úřad papírových platidel v Tokiu nabídl uprázdněné místo hlavního či vedoucího rytce. Stal se autorem portrétů na bankovkách tohoto období. Zemřel v roce 1908.

A.96

„Reverie“

Brazílie 10 Milreis 1926

A.97

„Zella“

Brazílie 2 mil reis, 1918 a 1905

A.98
„Columbia“
Mexico 10 pesos, 1902

A.99
„Haidee“
5 \$ Havaj 1899, tzv zlatý certifikát

A.100

J.J.Dessalines (1756 – 1806)

Haiti 1 gourde, 1892 a 1903

20 jen 1917

Vypadalo to, že *Sugawara no Mičizane* bude vyhrazen pro 5ti jenové bankovky a náhle je tu *20ti jen* (viz Obr.6.3). *Sukeiči Ójama* portrét upravil, dal mu ostřejší, přesvědčivější pohled. (Lit.5). Jak je vidět z obrázku předchozí styl byl zachován – líc „japonský“, portrét vlevo, uprostřed nahoře symbol chryzantémy, rub zase opět doplňkový a „anglický“. Platidlo proti předchozím získalo na barevnosti zásluhou vylepšeného ofsetového podtisku. Je vidět, že tiskárna stále vylepšovala své umění a hledala další tiskové nástroje proti padělání. Bankovka byla o rozměrech 86 x 149 mm.

Na zadní straně je opět modlitebna svatyně *Kitano Tenmangú* v Kjótu ve stejném provedení jako na 5 jen 1910. Bankovka je opět „zlatá“. Vodotisk by měl být dlaždicový ve schematu želvých krunýřů.

Obr.6.3 (JNDA 11-34)
20 jen 1917 Specimen líc a rub (laskavostí České národní banky)

5 jen 1930

Šigeo Morimoto byl velice talentovaný rytec, se kterým se uvažovalo jako o nástupci Sukeičiho Ójamy. Bohužel stihl vytvořit jen několik rytin pro bankovky a známky, jedna z nich je upravený portrét *Sugawary no Mičizaneho* pro tuto bankovku. Zemřel mladý. Víc p. Takaši Uemura (Lit. 5) neuvádí. Bankovka je daleko dekorativnější i barevnější, než její předchůdci. Působí velmi kompaktním dojmem, což je poplatnost výtvarnému vkusu doby a vývoji tiskových praktik. Svatyně *Kitano Tenmangú* je na líci vlevo, proti zobrazení na dřívějších bankovkách je vzata z jiného úhlu. Líc je zase „japonský“, ale na rubu už schází příslibová formule. Rozměry platidla jsou 76 x 132 mm.

Na obrázku Obr.6.4 je reprodukce z archivu České národní banky, místo číslování nějaké japonské znaky.^{HHH} Oběhové bankovky měly číslování anglicky – viz Obr.6.5. Ve vodotisku by měl být nápis *5 jen* japonsky a *slivoňové květy*. Možná, že to tak je, ale na exempláři, co jsem mohl studovat, byl vodotisk nevysledovatelný.

Obr.6.4 (JNDA 11-47)
5 jen 1930 Specimen líc a rub (laskavostí České národní banky)

Obr.6.5 (JNDA 11-47)
5 jen 1930 líc – bankovka z oběhu

シンプリシティ
SIMPLICITY

A.101 "Simplicity"

5 jen 1942

Toto platidlo bylo vydáno v době plně spořivého válečného hospodaření. (Viz Obr.6.6). Rytcem portrétu Sugawary no Mičizaneho byl Kurakiči Kató.

Kurakiči Kató se narodil v roce 1894. Od dětství byl veden otcem, rytcem, ke kreslení a rytí, není tedy divu, že rytecká profese se stala jeho osudem. V 16ti letech už nastoupil do Tiskového úřadu a učil se od Sukeičiho Ójamy. Vyryl řadu známek a první portrét pro bankovku byl Wake no Kijomaro pro 10 jen 1930, pak už byly jeho všechny bankovkové portréty tohoto období. Tvrdí se, že jeho styl byl „americký“ styl rytí – silné a hluboké linky, vyplnění volných či prázdných ploch linkami atd. V roce 1943 se stal řídícím rytcem a svým talentem se podepsal na všech válečných ceninách. Do důchodu odešel v roce 1949 a pracoval na volné noze. Zemřel v roce 1992.

Proti předchozí bankovce je tato bankovka „jednodušší“, podtisk není tak propracovaný, platidlo ztratilo barevnost. Rytina je sice dokonalá, ale Sugawara no Mičizane získal Katóovým rydlem ostřejší a rezolutnější výraz. Pohled na svatyni, která je vlevo na bankovce, se vrátil do původního úhlu jako na bankovkách z let 1910 a 1917. A zadní strana působí trochu provizorně.

Vodotisk v papíru je jednoduchý, snad se jedná o nějaké nadpřirozené tvory, zřejmě o dva *fénixe*. Rozměry platidla jsou 76 x 132 mm.

Obr.6.6 (JNDA 11-50)
5 jen 1942 líc a rub

5 jen 1943

Válečné poměry si vynutily opuštění, byť jen formální konvertibility a vynutily si i vydávání doplňkového oběživa. Tím byl také *5 jen 1943*. (Viz Obr.6.7) Od *5ti jenu 1942* se liší jen upravenými nápisy a řekněme menší pečlivostí ve výrobě, pravděpodobně způsobenou horší kvalitou barev a papírů v důsledku ztráty surovinových zdrojů. Co se týká kvality tisku, vypadá to, že Japonci museli začít šetřit. Vodotisk jako u předchozí bankovky.

Rozměry platidla jsou 76 x 132 mm.

Obr.6.7 (JNDA 11-53)
5 jen 1943 líc a rub

5 jen 1944

Pokračující propad hospodářství uvedl předchozí bankovky v nové provizorní verzi, dokonce bez číslování, jen se sériovým číslem v červené barvě. (Viz Obr.6.8). Kvalita je skutečně válečná.

Rozměry platidla jsou 76 x 132 mm.

Obr.6.8 (JNDA 11-56)
5 jen 1944 líc a rub

Pro úplnost je třeba dodat, že bankovka tvaru 5 jen 1930 byla použita s přetiskem a v upravené verzi jako vojenská platidla při operacích v Číně. Viz Obr.6.9 a Obr.6.10. Přetisk značí *Vojenské platidlo císařské vlády Japonska*. Vojenská platidla jsou 2. a 3. série.⁸⁰

⁸⁰ Poukázkami první série jsou platidla podobná *meidžicúhó* – viz Obr.3.9.

Obr.6.9 (JNDA 13-26)
 5 jen 1930 líc a rub s vojenským přetiskem 1 (2.série),
 vydání 1938

Obr.6.10 (JNDA 13-29)
 5 jen 1930 líc a rub s vojenským přetiskem 2 (3.série),
 vydání 1938

Takenouči no Sukune

Na řadě nominálů období 1888 až 1945 se opakuje portrét velice hezkého starého muže, který jako by potvrzoval jednu část jistého tvrzení, že starý muž může být umělecké dílo. (Konečně jsem u svého oblíbence, lépe řečeno u své oblíbené rytiny.)

Je to legendární japonský hrdina a státník Takenouči no Sukune, přezdívaný Udatný starý medvěd. Podle legend pocházel z císařských potomků a proslavil se dlouhověkostí a také jako voják i úředník ve službách několika císařů.

*Byli to císařové Keikō (71-130 AD), Seimu (131-190 AD), Čúai (192-200 AD), Ódžin (270-310 AD) a Nintoku (313-399 AD). Jak už byla několikrát o něm řeč, nejčastěji je spojován s císařovnou a později regentkou Džingú (*170, u moci 209-269 AD), která vládla za svého syna Ódžina. Za jejího panování sloužil jako první ministr a při invazi proti třem korejským královstvím jako velící generál.*

Z uvedených údajů plyne, že musel žít neuvěřitelnou řádku let. Někde se uvádí 280 roků, jinde dokonce 306. Nejběžnější uváděné datum narození je 84 AD a datum úmrtí je 367 AD. Jsme stále v období japonských dějin, které už nejsou pohádkami, ale údaje z kronik Kodžiki a Nihon Šoki jsou nejisté, jak legendy bývají; a co jsou vlastně legendy – pohádky pro dospělé.

A.102

Takenouči no Sukune, kresba od Kikučiho Jósaie (1781-1878)??

Bájná dlouhověkost Takenoučiho se vysvětluje správnou životosprávou a znalostí přírodních zdrojů prodlužujících život. S tou jeho dlouhověkostí to ale není jako s dlouhověkostí patriarchů v bibli, která je asi způsobená buď chybou nebo lunárními cykly zaměněnými za sluneční roky nebo dokonce pohádkovým přáním strýců bible. Střízlivým vysvětlením může být, že se pravděpodobně jedná o několik generací rodu Takenouči, které v legendách splynuly v jednoho hrdinu.

Když se Džingú rozhodla pro invazi do Koreje, Takenouči připravil plány a zajistil výpravu. Byl blízkým poradcem a přítelem císařovny a znal její tajemství i její ctižádosti. On zařídil, aby její syn byl uvažován za následníka a když se Ódžin narodil, vychovával ho a učil, chránil proti úkladům při dospívání a veškerým pokusům od Ódžinových nevlastních bratrů mu vzít následnictví a vládu.

A.103

Džingú Kógo a Takenouči no Sukune na zahradě císařského paláce,
dřevořez od Tojoharu Čikanobua, 1886

Na konci regentství císařovny Džingú byl Takenouči obviněn ze zrady a musel se podrobit zkoušce vařící vodou na prokázání neviny - viz A.104. Ve zkoušce obstál. ^{III}

Za panování Ódžina Takenouči no Sukune vedl kampaně proti lidu Ainu.

Pro svůj správný a statečný pozemský život se po své smrti stal kami, tedy jedním z bohů šintó. Je mu zasvěcena každá Hačimanova svatyně (Ódžin a Hačiman je totéž) a zvláště svatyně Ube džindža v okrese Iwani (prefektura Tottori).

Celá řada proslulých japonských rodin ho považuje za svého předka.

Takenouči no Sukune se objevil na následujících platidlech Nippon ginkó a všechny jeho portréty jsou ze stejné předlohy, ať je kreslil, kdo je kreslil:

1 jen 1888, 5 jen 1899, 5 jen 1916, 1 jen 1916, 200 jen 1927, 1 jen 1943, 1 jen 1944,

Pak jsou ještě dvě varianty bankovky 1 jen 1916 s vojenskými přetisky pro válčení v Číně a řada cenných papírů.

A.104

***Takenouči no Sukune se podřizuje zkoušce vařící vodou k prokázání neviny,
dřevořez od Jošitošiho Cukioky, 1883***

1 jen 1889

Nádherná bankovka s velice jemnou kresbou dekoru, která bohužel nevyniká u bankovek pošpiněných oběhem. (viz Obr.7.1 a Obr.7.2). Na rozdíl od bankovek „*Džingú*“ nebo „*Daikoku*“ vypadá tato bankovka stroze svým méně „barokizujícím“ provedením, myslím, a také snad zásluhou portrétu majestátního muže. Portrét ryl *Edoardo Chiossone*, jak jinak v tomto období, a přestože byla jeho práce kritizována pro příliš „evropský“ zjev, je portrét špičkový. *Chiossone* prostudoval hodně zdrojů a nakonec podobiznu nakreslil podle tváře modelu. Na dobových ilustracích byl *Takenouči* vždycky vousatý a často s dlouhým mohutným plnovousem. Vyčítat ale rytci, že *Takenouči* vypadá nejaponsky je mírně řečeno zpozdilé. Kdo vůbec na světě ví, jak *Takenouči* vypadal. Možná, že ani nebyl čistokrevný Japonec. Často se tvrdí, že Japoncům moc vousy nerostou, navíc hustě už vůbec ne. Je to druhotný rasový znak. Ale pokud ho *Chiossoneho* předchůdci vypodobňovali s mohutným plnovousem, dělali to ještě podle starších zobrazení a podle legend. Třeba měl *Takenouči* krev Ainů, původních obyvatel japonských ostrovů a ti jsou známí svou „chlupatostí“.

Bankovky tohoto období mají „japonský“ líc a „anglický“ rub se známou informací o směnitelnosti za stříbro. U této bankovky je na rubu ještě obrázek mince stříbrného jenu. Na levé straně líce je z tiskového hlediska kus prázdného prostoru. Bankovka vypadá trochu nevyváženě, ale toto prázdné místo má svůj význam. Je to něco jako vodotiskové okno a škoda, že z toho neudělali Japonci pravidlo. Nepotištěné místo umožňuje snadno pozorovat a obdivovat pěkný vodotisk, který sice není figurální, jsou to lístky a květy *pavlónie* a text *1 stříbrný jen*, myslím, ale už je tak zvaně trojrozměrný.^{III} (Obr.7.14). Je to sice fotografie vodotisku pro *1 jen 1916*, ovšem ten je stejný jako u *1 jenu 1889*, a je lépe zachovalý pro demonstraci. (V literatuře (Lit.17) se tvrdí, že vodotiskem je stříbrná mince 1 jen. Nenašel jsem ale tento vodotisk na příkladech, co jsem měl v ruce. Že by byly různé vodotisky?)

Rozměry platidla jsou 85 x 145 mm.

Obr.7.1 (JNDA 11-29)
1 jen 1889 líc (laskavostí p. Takašiho Uemury)

Obr.7.2 (JNDA 11-29)
1 jen 1889 Specimen líc a rub (laskavostí České národní banky)

5 jen 1899

Tady je portrét Takenoučiho uprostřed (viz Obr.7.4 a Obr.7.7), opět opakují, že z dnešního vnímání je to chyba, protože uprostřed se bankovky přehýbají a poškozují a sebelepší rytecká práce se stává nečitelnou. Autorem rytiny je *Tamedžiró Hosogai*. Přestože se s ním uvažovalo jako s nástupcem *Chiossoneho*, byl jeho oblíbencem, pracoval stejným stylem jako *Chiossone*, tedy tzv

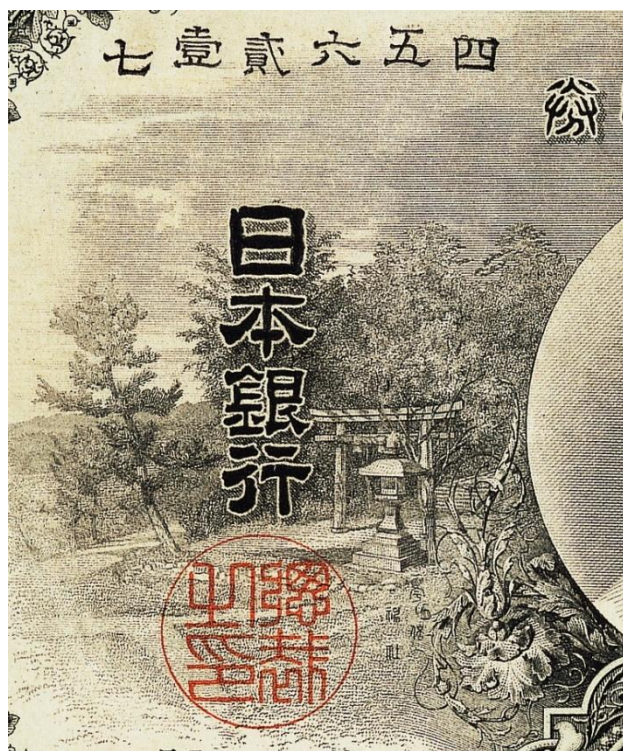
„evropským“, stihl udělat jen dvě bankovky, tuto a *10 jen 1899*. Onemocněl a přenechal místo hlavního rytce *Sukeičimu Ójamovi*.

Portrét je velice dobrý, ale stále prý příliš „nejaponský“ (kdo to může zase tvrdit?), i bankovka je malebná, byť trochu tmavá, protože má nevýrazný podtisk a hlavní kresba zabírá příliš mnoho místa. Na líci i na rubu. Pokud se ale na bankovku díváme jako na grafický list – je perfektní, je úžasná. Krajinné kresby vlevo a vpravo od portrétu jsou velice propracované do nejmenší větvičky, lístku a kamene. Vlevo je brána svatyně *Ube džindža*, hádám, s borovicemi kolem a s venkovní lucernou (obr. Obr.7.5), vpravo je samotná svatyně zasazená do romantické lesní houštiny (Obr.7.6). Svatyně je *Takenoučimu* zasvěcená. Je to potěšení mít v ruce obrázek bankovky ve správném rozlišení a lupou pozorovat podrobnosti.

Líc je „japonský“, rub „anglický“ a tentokrát ve zlatě. Číslování na líci je japonsky a rozměry jsou 85 x 146 mm. Vodotisk ornamentální a znakový.

Obr.7.4(JNDA 11-32)
5 jen 1899 líc (laskavostí p. Takašiho Uemury)

Obr.7.5
5 jen 1899 levý detail 7.6.
5 jen 1899 pravý detail

Obr.7.7 (JNDA 11-32)
5 jen 1899 líc a rub

5 jen 1916

5 jen 1916 vrátil portrét *Takenoučiho no Sukune* na pravou stranu bankovky. Autorem rytiny byl *Sukeiči Ójama*, který už byl vzpomenut u *5ti jen 1910* a *20ti jenu 1917*. *Ójama* byl pochválen, že jeho *Takenouči* konečně vypadá japonsky. Rytec skutečně změnil výraz očí tím, jak upravil partie linek kolem nich, zjemnil rysy tváře a zkrátil nos. Je možné připustit, že teď je *Takenouči* pro kritiky přijatelnější, ale neodvážím se hodnotit, který z portrétů je rytecky lepší. V každém případě i tato rytina je více než zdařilá, je velice pěkná a patří k *Ójamovým* špičkovým pracem.

Na levé straně líce je rytina svatyně, opět je to *Ube džindža*. Pohled je zřejmě překreslen z fotografie včetně postavy, zřejmě mnicha v tradičním hávu.

Na dekoru bankovky je vidět hledání výrazu, nepochybněji její kvality, ale jakoby designér nebo celý ateliér hledal, který stupeň barevnosti by byl vhodnější. Samozřejmě, že bledé podtiskové barvy se hůře imitují. ^{KKK}

Na obrázcích Obr.7.8 a Obr.7.9 je zarážející rozdíl v barevnosti, přičemž oba příklady pocházejí ze solidních a odpovědných zdrojů a jsou profesionálně vytvořené s co nejvyšší rozlišovací kvalitou. Obr.7.8 je od p. Takaši Uemura, který pracuje v Currency Research Inc. v Tokiu a Obr.7.9 je z Kabinetu platidel České národní banky.

Líc je „japonský“, rub „anglický“ a zase ve zlatě. Číslování na lici je anglicky, ale u specimenů z banky není klasické číslování. Bankovky uložené v Kabinetu platidel ČNB jsou perforované a červeně přetištěné japonskými znaky pro *specimen*, a navíc místo číslování označeny japonsky jako anulát.

Rozměry jsou 83 x 130 mm. Vodotisk znakový (znaky znamenají 5 jen).

Obr.7.8 (JNDA 11-36)
5 jen 1916 líc (laskavostí p. Takašiho Uemury)

Obr.7.9 (JNDA 11-36)
5 jen 1916 Specimen líc a rub (laskavostí České národní banky)

1 jen 1916

Opticky se tato bankovka neliší od *1 jenu 1889*. (Obr.7.11 a Obr.7.12) Odlišnosti jsou především v číslování – je v arabských číslicích. Bankovka se vrací ke směnitelnosti za stříbro. Největší změnou je, a to si málokdo všimne, přerývý portrét *Takenoučiho no Sukuneho*. Rytec je jako u *5ti jenu 1916 Sukeiči Ójama* a portréty na *5 jen 1916* a *1 jen 1916* by měly být identické. Osobně si myslím, že srovnáme-li portréty, nalezené rozdíly nemohou být dány jen úpravou tiskových desek. Podle mého názoru rytec portrét pro *1 jen 1916* ještě zjemnil, na příklad na spodních víčcích a jinde. Viz srovnání na Obr.7.24. Daleko patrnější je to na originálech pod lupou.

Vodotisk je ornamentální a květinový jako na *1 jen 1989* a rozměry opět 85 x 145 mm.

Obr.7.11 (JNDA 11-37)

1 jen 1916 líc (laskavostí p. Takašiho Uemury)

Obr.7.12 (JNDA 11-37)

1 jen 1916 Specimen líc a rub (laskavostí České národní banky)

200 jen 1927

Tato bankovka byla vydána během finanční paniky^{LLL} a je celá ofsetová. (Obrázky Obr.7.15 a Obr.7.16) Pro liniový portrét *Takenoučiho no Sukuneho* byla vybrána kresba nebo samotná rytina z *5 jen 1916*, tedy podle *Sukeičiho Ójamy* – pro srovnání viz Obr.7.24.^{MMM}

Na bankovce je vidět, že je sice profesionálně vyrobená, ale přeci jen pomocná. Je to vlastně jednobarevná bankovka – líc černý, zadní strana karmínová. Papír má jednoduchý vodotisk ve světlých linkách, dokonce si myslím, že papír není striktně bankovkový. Bankovkový papír nemá být celulózový nýbrž bavlněný, aby měl správnou pevnost a pružnost pro dlouhý oběh. Snadno se to pozná, bavlněný papír totiž pod UV světlem nesvítí. Přinejmenším od bankovek *Džingú* Japonci používali správný bankovkový papír. Ale u *200 jen 1927* taková jistota není.

Líc je „japonský“, na rubu je anglicky pouze *200 YEN*. Bankovka je údajně směnitelná za zlato, ale zda je to na ní napsáno, nedokážu přeciíst. Rozměry 97 x 188 mm.

Obr.7.15 (JNDA 11-43)

200 jen 1927 líc (laskavostí p. Takašiho Uemury)

Obr.7.16 (JNDA 11-43)
200 jen 1927 líc a rub

1 jen 1943

Bankovka na Obr.7.17 a Obr.7.18 patří k oběživu, kde byla směnitelnost na zlato nebo stříbro zrušená. Ve válečném hospodářství nemělo císařství jinou možnost. Bankovku připravil *Kurakiči Kató*. Vytvořil nový portrét Takenoučiho, něco menší, než byly portréty na předchozích bankovkách. Portrét je také „hrubší“, protože byl připraven pro tzv relief print.⁸¹

Na zadní straně je opět svatyně *Ube džindža*.

Papír je kupodivu dosti dobrý, dokonce s pěkným vícerozměrným vodotiskem – myslím s motivem třesňové větvičky.

Bankovka musela v oběhu dosti trpět. Už jsem se zmínil, že je nešikovné dávat klíčové identifikační obrazce (jako je portrét nebo viněta) do středu platidla, kde se papír a barva nejvíc poškozují přehybem.

Rozměry platidla 70 x 122 mm

⁸¹ Relief print je tisk z výšky, něco jako knihtisk, je levnější než ofset (tisk z plochy) a značně levnější než intaglio (hlubotisk).

Obr.7.17 (JNDA 11-54)
1 jen 1943 líc (laskavostí p. Takašiho Uemury)

Obr.7.18 (JNDA 11-54)
1 jen 1943 rub

Obr.7.19 (JNDA 11-57)
1 jen 1944 líc

Obr.7.20
1 jen 1944 padělek

1 jen 1944

Válečné potřeby si vyžádaly dotisk *1 jenu 1943*. Na Obr.7.19 je tato nová bankovka. Na první pohled se od *1 jenu 1943* liší jen tím, že nemá číslování, jen číslo série. Ovšem při bližším studiu je vidět horší (méně pečlivý) tisk a papír je podstatně hrubší, byť má jednoduchý linkový vodotisk. V rámečku pod portrétem je uvedena stejná tiskárna jako u *1 jenu 1943* (Imperial Japanese Printing Bureau), ale to nemusí znamenat jistotu o tiskárně. Jen snad, že náhradní (a nezkušenější) tiskárna použila stejné tiskové podklady.

Na Obr.7.20 je padělek této bankovky. Bylo jich velké množství, bídné poměry a bída nutily dareby i zoufalce padělat a úroveň tohoto platidla to usnadňovala.

50 jen 1937 3½ % veřejná půjčka

Od roku 1932 začalo Ministerstvo financí vydávat veřejné půjčky, měly sloužit k pomocnému financování vojenských aktivit země. Byly plány na nich zopakovat portréty z bankovek, ale na všechny osobnosti nedošlo. Ovšem *Takenouči no Sukune* patřil k těm šťastnějším a na několik typů půjček se dostal. Na Obr.7.23 a Obr.7.23A jsou dva takové případy.

Obr.7.23

50 jen 1937 na 3½ % (bond) veřejná půjčka ministerstva financí.
Demonstrováný dokument je v litografické verzi.

Obr. 7.23A

100 jen 1944 na 3½ % (bond) veřejná půjčka ministerstva financí.
Rámeček je hlubotiskový, viněty ofsetové.

Půjčky byly na líci dvoubarvové, když se nepočítá číslování a pečeť v červené barvě – tedy černě je vytištěn portrét vpravo, pak chryzantéma s třeshnovými větvičkami kolem sebe uprostřed nahoře, dále vlastní text a případně obrázek příslušné svatyně (viz Obr.7.26, kde je kresba svatyně *Ube džindža* z hlubotiskové verze *100 jen 1940 3½ veřejné půjčky*); zbytek potisku je jakoby podtisk a je v jiné barvě podle nominálu. Demonstrovány půjčky jsou zelené a modré.

Většina půjček byla vytištěna ofsetem (rozměry 275 x 145 mm), existují také hlubotiskové výtisky (hlubotiskový je pouze rámeček – viz Obr.7.23A), s pozměněným dekorem, s jinou barevností a především s jiným rozměrem (297 x 168 mm). Půjčky litografické mají zadní strany v širším anglickém textu, půjčky hlubotiskové mají prý rub ofsetový gilošový.

Obr.7.26
100 jen 1940 3½ % veřejná půjčka – detail svatyně *Ube džindža*

Pro úplnost je třeba dodat, že tvář bankovky na *1 jen 1916* byla použita s přetiskem a v upravené verzi jako vojenská platidla při operacích v Číně. Viz Obr.7.21 a Obr.7.22. Přetisky značí *Vojenské platidlo císařské vlády Japonska*. V literatuře se uvádí (Lit. 18), že oba typy mají stejný vodotisk jako *1 jen 1916*. Nemohu ověřit pravdivost, zkoumané bankovky vodotisk nemají. Papír je levný a drsný a bankovky jsou vytištěné pravděpodobně relief printem, čili tiskem z výšky. Pokud má literatura pravdu, demonstrovány ukázky jsou padělky nebo nějaké dodatečné dotisky.

Obr.7.21 (JNDA 13-27)
1 jen srpen 1938, vojenský přetisk 1, tzv ocugo (=druhá) série

Obr.7.22 (JNDA 13-30)
1 jen prosinec 1938, vojenský přetisk 2, tzv heigó (=třetí) série

A.105

Džingu Kógo a Takenouči no Sukune, autor?, pohlednice???

Wake no Kijomaro

Wake no Kijomaro (733 až 799) (obrázek A.106) není dnes moc známý, ale v období nacionalismu sloužil japonskému systému výchovy jako příklad věrnosti císaři.^{NNN} Pocházel z buddhistické rodiny a přičítají se mu zásluhy o oddělení buddhismu od politiky⁸². Byl zapleten v dynastických sporech jako expert na vnímání božských sdělení o tom, který z pretendentů na trůn má či nemá právo nastoupit na trůn po smrti císařovny Kóken a to na základě původu či nepůvodu od bohyně slunce Amaterasu.

⁸² Víme, že buddhismus přišel z Číny a mohl být nástrojem čínského prosazování se v Japonsku, stejně jako později sloužilo křesťanství pro evropské zájmy.

A.106
Wake no Kijomaro, ??,

Podobná božská sdělení a jiné věštby poskytovala císařství svatyně Usa ve městě Usa v prefektuře Óita.⁸³ Wake no Kijomaro, byv pověřen, zjistil, že svatyně podává účelová a podvodná dobrozdání na objednávku. (Obrázek A.107) V roce 769 svatyně svědčila, že bohové si přejí, aby mnich Dókjó byl příštím císařem, Wake no Kijomaro to ovšem odůvodněně zpochybnil. Dókjó ohrožený jeho zkoumáním a jako velmi vlivný muž u dvora zařídil, aby byl Wake no Kijomaro poslán do exilu a při tom plánoval jeho vraždu.

Po cestě do vyhnanství v provincii Ósumi byl Wake no Kijomaro přepaden Dókjóovými muži a velice vážně zraněn na noze. Od smrti ho zachránil zázrak. Kde se vzalo, tu se vzalo, ale najednou tu bylo množství divokých prasat, která ho uchránila a doprovodila ho do svatyně Usa, kde se Wake no Kijomaro zázračně uzdravil.

Podle historičtější verze vraždě zabránila protekce rodiny Fudžiwarů a nový císař Kónin. Nakonec Dókjó skončil ve vyhnanství sám a Wake no Kijomaro se mohl vrátit.

Za věrnost tradici a odkazům získal po návratu několik politických a náboženských funkcí. Stal se poradcem císaře Kammu a v této pozici je odpovědný za to, že se přestalo stavět hlavní město v Nagaoce, ale v Heiankjó, dnes Kjóto.⁸⁴

Wake no Kijomaro se vyskytl na následujících platidlech: 10 jen 1890, 10 jen 1899, 10 jen 1915, 10 jen 1930, 10 jen 1943, 10 jen 1944, 10 jen 1945.

Pak jsou opět ještě dvě varianty 10ti jenu 1930 s vojenskými přetisky pro válčení v Číně.

⁸³ Svatyně Usa, zasvěcená Hačimanovi, sloužila podobně jako starořecká věštírna v Delfách. Svým významem byla druhá, za svatyni Ise v Mie prefektuře. Ta je zasvěcená Amaterasu.

⁸⁴ Kjóto bylo hlavním městem do roku 1868, pak se jím stalo Tokio, což prý znamená „východní rezidence“..

A.107

Wake no Kijomaro dostává věštbu od božstva svatyně Usa, dřevorez, Taisó Jošitoši, 1881
Dvě barevné verze téhož.

10 jen 1890

Bankovka je na obrázku Obr.8.1 a Obr.8.2. Stylizovaný rámec tvořený šlahouny nějaké popínavé rostliny, asi divokého vína, ohraničuje obrazec bankovky. Vlevo je portrét *Wakeho no Kijomaro*a a jeho autorem je *Chiossone*. Pan Takaši Uemura (Lit. 5) uvádí, že modelem byl *Chiossonemu* buď *Seidži Sada*, vedoucí ryteckého oddělení a/nebo státník *Takajoši Kidó*⁸⁵. V rámečku nahoře a dole pobíhá několik divokých prasátek jako připomenutí, že *Wake no Kijomaro* k nim má vazbu. Bankovce se mezi lidmi říkalo „prasátková“.

Jako u všech bankovek tohoto období líc je figurální, „japonský“ a identifikační, rub je ornamentální a „anglický“, číslování japonské.

Bankovka je „stříbrná“ o rozměrech 100 x 169 mm a s vodotiskem *chryzantémy* a textu *stříbrná mince 10 jenů*.

⁸⁵ *Takajoši Kidó* je autorem či spoluautorem japonské ústavy (*Dai Nippon Seiki*) z roku 1873. Obrázek A.108.

Obr.8.1 (JNDA 11-27)
10 jen 1890 líc (laskavostí p. Takašiho Uemury)

A.108
Takajoši Kidó, ??
Jedna ze tří osobností revoluce Meidži.

Obr.8.2 (JNDA 11-27)
10 jen 1890 líc a rub

10 jen 1899

Viz Obr.8.3 a Obr.8.4. Bankovky zlatého standartu byly všechny vydány relativně brzo od předchozích stříbrných, tato po devíti letech. Bankovku připravil již zmíněný *Tamedžiró Hosogai*, v portrétu vyšel z *Chiossoneho* rytiny, přidal vlevo rytinu svatyně *Góó* v Kjótu, která byla *Wake no Kijomaroovi* zasvěcena; a zadní stranu vybavil běžícím kančíkem.

Až do roku 1945 bylo vydáno několik dalších desetijenovek a na všech je *Wake no Kijomaro*, ale motiv divokých kanců už bohužel ne.

Bankovka je stylisticky vyvážená a působí měkce laděním do podzimních barev. Rozměry 95 x 159 mm, ve vodotisku je *pavlónie* a znaky pro 10 jen.

Obr.8.3 (JNDA 11-31)
10 jen 1899 rub (laskavostí p. Takašiho Uemury)

Obr.8.4 (JNDA 11-31)
10 jen 1899 Specimen líc a rub (laskavostí České národní banky)

10 jen 1915

Zvláštní bankovka, jako by tiskový ateliér začal znovu hledat typ výrazu národního oběživa. Viz Obr.8.5 a Obr.8.6. Je to jediná japonská bankovka s portrétem vlevo. Portrét vyryl Ójama podle prací svých předchůdců, pouze ho zrcadlově převrátil. Bankovka se zdá být nesymetrická – portrét vlevo je spíše nahoře, rytina hlavního domu svatyně Góó je vpravo dole a žluté podtiskové ornamenty s číslicí deset jako by se to snažily napravit. Působí to velice pěkným dojmem. Bankovka měla jednu nevýhodu, že se více špinila, někdy je snaha po estetičnosti v rozporu s účelem.

Rozměry 79 x 139 mm, ve vodotisku je *pavlónie*.

Obr.8.5 (JNDA 11-35)

10 jen 1915 líc (laskavostí p. Takašiho Uemury)

Obr.8.6 (JNDA 11-35)

10 jen 1915 Specimen líc a rub (laskavostí České národní banky)

10 jen 1930

Portrét *Wakeho no Kijomaro* se vrátil na pravou stranu a bankovka se stala barevnější, plnější, zásluhou bohatšího ornamentálního podtisku. Portrét vyryl *Kurakiči Kató* a na to, že to byla jeho první rytina pro bankovku, je portrét velmi zdařilý. Obrázek svatyně *Góó* se přestěhoval na zadní stranu, na lici se protíváhou portrétu stal gilošový pozitivně negativní obrazec (linky vnitřní růžice jsou světlé proti tmavému pozadí, linky vnější růžice jsou tmavé) s číslicí 10. Ofsetová zadní strana má také zajímavý tiskový a na tu dobu moderní ochranný prvek: po stranách obrázku svatyně jsou giloše s nějakým japonským textem, levá giloš je až na text negativem pravé giloše. (Obr.8.7 a Obr.8.8)

Rozměry 81 x 142 mm, ve vodotisku je japonsky *10 jenŭ* a něco jako světlé nevýrazné akantové ornamenty.

Obr.8.7 (JNDA 11-46)
10 jen 1930 líc (laskavostí p. Takašiho Uemury)

Obr.8.8 (JNDA 11-46)
10 jen 1930 Specimen líc a rub (laskavostí České národní banky)

10 jen 1943

Bankovka vypadá jako barevná modifikace bankovky *10 jen 1930*. Alespoň se to týká přední strany. Rub je ovšem výrazně odlišný. A jednodušší. Svatyně *Góó* zůstává. Bankovky tohoto nominálu, co jsou ve sbírkách po okolí, jsou stále hlubotiskové, ale se značně proměnlivou hloubkou linek, válečná výroba je očividná. (Obr.8.9 a Obr.8.10)

Rozměry 81 x 142 mm, vodotisk stejný jako u *10 jenu 1943*.

Obr.8.9 (JNDA 11-52)
10 jen 1943 líc (laskavostí p. Takašiho Uemury)

Obr.8.10 (JNDA 11-52)
10 jen 1943 líc a rub

10 jen 1944

Co bylo řečeno o předchozí bankovce *10 jen 1943*, platí i zde a se znaky dalšího výrobního úpadku. Navíc zmizelo číslování, zůstalo jen číslo série v červené barvě. (Obr.8.11)
Rozměry 81 x 142 mm.

Obr.8.11 (JNDA 11-55)
10 jen 1944 líc a rub

10 jen 1945

Další z řady nešťastných bankovek. (Obr.8.12 a Obr.8.13). Ubylo jí na barevnosti a stala se z ní nevýrazná šedivá bankovka, nebýt červených pečeti a červeného sériového čísla mohla by být považována za poukázku na zboží v obchodě. A ještě ke všemu se portrét *Wakeho no Kijomaro* posunul do přehybu bankovky. U bankovek střed není zlatý střed, není to privilegované místo. ^{ooo}

Tisk vypadá na knihtisk. Rozměry 81 x 142 mm, vodotisk žádný, ale u některých tiskových desek logo banky *Nippon ginkó*.

Obr.8.12 (JNDA 11-59)
10 jen 1945 líc (laskavostí p. Takašiho Uemury)

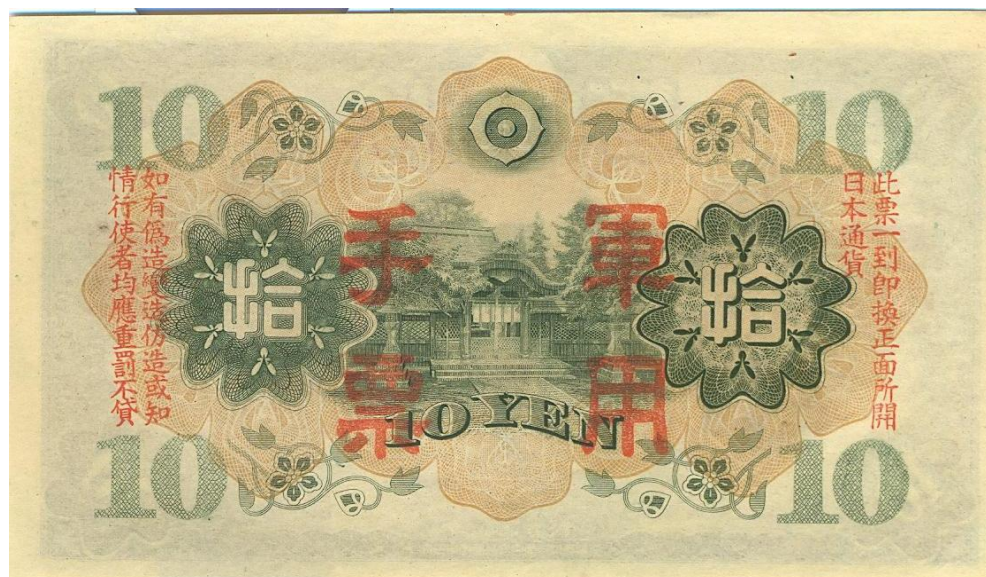

Obr.8.13 (JNDA 11-59)
10 jen 1945 líc a rub

Podobně jako nominál 1 jen 1916 byl použit s přetiskem a v upravené verzi jako vojenská platidla při operacích v Číně, tak i 10ti jen 1930 byl takto použit – viz Obr.8.14 a Obr.8.15. Přetisky značí *Vojenské platidlo císařské vlády Japonska*.

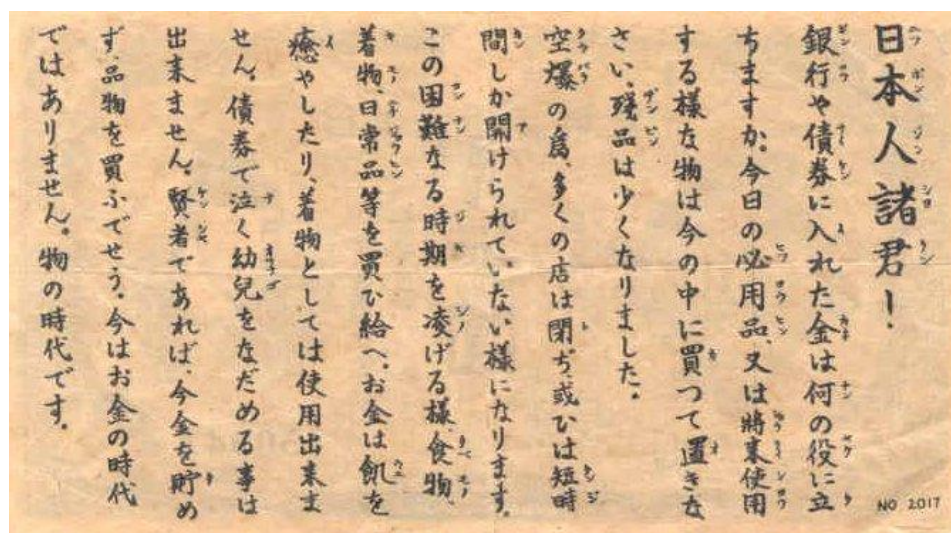
Obr.8.14 (JNDA 13-25)
10 jen srpen 1938, vojenské platidlo tzv ocugo (=druhá) série

Obr.8.15 (JNDA 13-28)
10 jen prosinec 1938, vojenské platidlo tzv heigó (=třetí) série

Propaganda

Armáda Spojených států vytiskla propagační letáky ve formě bankovek. Použila vzor *10ti jenu 1930* a na zadní stranu tiskla svá poselství. Na obrázku Obr.8.18 je jeden takový příklad ze čtyř možných. Letáky se shazovaly nad obydlenými oblastmi a v nich byli císařští poddaní informováni o mizérii, o které beztak věděli své. U demonstrovaného letáku je japonským dělníkům připomínáno, že jsou vojáky průmyslu, ale výhody frontových vojáků na frontě nemají, naopak zkomírají v bídě. Co tím asi chtěli američtí propagandisté říci, třeba že by japonským dělníkům bylo lépe na frontě? ^{PPP}

Obr.8.18
Americký propagandistický leták ve formě bankovky 10 jen 1930.

Fudžiwara no Kamatari

Na další sadě bankovek, tentokrát vyšších nominálů, je počínaje bankovkou 100 jen 1891 nádherný portrét státníka Fudžiwariho no Kamatari, který žil v sedmém století. Původně se jmenoval Nakatomi no Kamatari. (Obr. A.109)

A.109

Fudžiwara no Kamatari, kreslil Kikuči Jósai (1781-1878)

Když člověk čte japonské dějiny, je to jak v Evropě, samá spiknutí, komploty, vyhnanství a vraždy. Kamatari byl něco jako hlavní kněz nebo liturgik šintó, proto špatně nesl vzestup buddhismu, který se stával náboženstvím císařského dvora. Buddhismus prosazovala rodina Soga, přes náboženství šlo dvůr a hlavně císařovnu skvěle ovládat. (Úloha Rasputinů v dějinách absolutismu je stejná bez ohledu na rasu.)

Kamatari s princem Naka no Ōe provedli převrat a rodinu Soga krvavě zbavili vlivu. Svou účastí si Kamatari získal vliv na dvůr, dokonce i na další dynastické záležitosti. (Ovšem nakonec rodina Soga a buddhismus vyhrály.)

Ve vysoké pozici ministra Kamatari započal řadu reforem k vytvoření zákoníku a k posílení císařské moci. Když se princ Naka no Ōe stal císařem Tendži, odměnil Kamatariho dalším

povyšováním, jmenoval ho daišokuanem⁸⁶ a dal mu nové rodové jméno Fudžiwara. Celý klan pak opustil jméno Nakatomi.

Kamatari založil silnou a slavnou posloupnost Fudžiwarů, kteří mnohokrát hráli v japonských dějinách klíčovou roli. Rodina se rozvětvila do pěti větví, které „dodávaly“ dvoru regenty a také manželky císařům.

Je tu ještě pohádka, kterou nelze opomenout:

Čínský císař Tang měl za ženu dceru Kamatariho. Když Kamatari zemřel, poslal Tang do Japonska dar k uctění zesnulého tchána. Tím darem byly tři drahocenné poklady, ovšem v bouři se stalo, že král moří drak Rjúdžin jeden poklad sebral. Asi někomu nešikovně spadl do vody. Byla to vzácná perla. Fuhito (659 – 720), syn Kamatariho se vypravil perlu hledat. Našel přitom lovkyni perel, krásnou potápěčku jménem Ama⁸⁷, zamiloval se do ní a měli syna. Ama z lásky k muži a pro zaopatření syna pomáhala perlu hledat. Mnohokrát se potopila ke královskému paláci draka Rjúdžina, až jednou draka a ostatní mořské tvory zastihla spící. Sebrala tedy perlu a plavala pryč. Jenže potvory se probudily a pustily se za ní. Ama byla ve značné nouzi a vypadalo to, že neunikne. Mazaně si tedy otevřela nožem hrud', perlu zamáčkla do rány a v oblaku ucházející krve unikla až ke břehu. Samozřejmě vykrvácela, ale ještě předtím odevzdala Fuhitovi perlu. Jaký příklad zničujícího sebeobětování. (Viz obrázky A.110 a A.111.)

A.110

Princezna Tamatori vzala perlu Rjúdžinovi, dřevořez od Utagawy Kunijošiho, 1842

⁸⁶ Zřejmě vysoká dvorská hodnost.

⁸⁷ Jiné jméno je princezna Tamatori.

A.111

Princezna Tamatori vzala perlu Rjúdžinovi, dřevořez (triptych) od Utagawy Kunijoši, jiné provedení z roku 1848

Pohádka má několik dalších variant. V jedné z nich sám Fudžiwara no Kamatari poslal Amu pro perlu, ale nevyčetl jsem, zda třeba až po své smrti. Pokud nezemřel, nemohly být dary z Číny k jeho posmrtnému uctění. S touto variantou ale souzní příběh popsany v Lit.27. Tedy, především prý se nejednalo o perlu, nýbrž o krystal, možná drahokam, a i celý sled událostí a aktérů byl odlišný: Kamatariho dcera se jmenovala Kohaku Džo a byla proslulá takovou krásou, že bylo jasné jejímu otci, že nikdo, než král se nemůže stát jejím mužem.

A skutečně, zájem projevil čínský císař Koso⁸⁸. Slíbil Kohaku, že když se stane jeho nevěstou, pak si může v císařských pokladech vybrat několik vzácností a poslat je domů. Kohaku se moc nechtělo opustit domov a odebrat se do daleké země, ale aby otci vyhověla, svolila nakonec s tím, že v čínských pokladech vybere tři kousky a pošle je do svatyně Kofukudži⁸⁹, kde dostala kdysi své dětské požehnání.

Kohaku dorazila do Číny a jako dary pro Kofukudži vybrala:

- Hudební nástroj, který jakmile se na něj brnkne, hraje pak sám.
- Věčný inkoustový kalamář.
- Nádherný krystal, ve kterém je vidět Buddha na bílém slonu, krystal, který člověka uklidňuje a povznáší.

Předměty byly odeslány do Japonska a jak už je známo z první verze, jeden předmět se v bouři ztratil. Král moří drak Rjúdžin rozpoutal bouři a sebral vzácný krystal. Kamatari vypsál vysokou odměnu tomu, kdo krystal přinese zpět. Bylo mnoho dobrovolníků, ale nikomu se to nezdařilo. Jednoho dne se přihlásila chudá žena s malým chlapečkem v náručí. Slíbila, že se o to pokusí a pokud krystal přinese, chtěla, aby její synek byl vychován jako samuraj.

⁸⁸ Nemohu vysvětlit, proč v první verzi se císař jmenoval Tang a v této verzi Koso.

⁸⁹ Kofukudži je chrámový komplex v Naře, zasvěcený Fudžiwarům. Podle turistického prospektu je to buddhistický komplex. Zřejmě to symbolizuje smíření šintó a buddhismu.

Ženě se skutečně zdařilo krystal v dračím paláci sebrat. Při pronásledování od dračí družiny schovala krystal do rány v prsou a v oblaku krve unikla. Na břehu stihla krystal odevzdat a zemřela na vykrvácení. Kamatari, jak slíbil, jejího synka vychoval. Stal se z něj proslulý muž a po Kamatariho smrti byl i ministrem. Na památku maminčiny oběti nechal zbudovat svatyni Šidodži, kde je poutníkům připomínán příběh obětování a odvahy.

Také se píše, že příběh princezny Tamatori a Fuhita je variantou podobného mileneckého příběhu, kde aktéry jsou Hori, syn Rjúdžina, a princezny Tojatami.

Portrét Kamatariho se objevil na bankovkách 100 jen 1891, 100 jen 1900, 20 jen 1931 a 200 jen 1942.

100 jen 1891

Zvláštní bankovka (Obr.9.1), působí dosti fádne a na to, že to byl nejvyšší nominál, až nevýrazně. Japonci jí říkaly *megane*, což je japonské slovo pro brýle; a skutečně vnitřní tvar rámečku trochu brýle trochu připomíná. (Více připomíná oči nějakého vykuleného nočního tvora z džungle.) O vybavení a uspořádání bankovky platí totéž, co o ostatních bankovkách tohoto období.

Portrét na bankovce je opět dílem *Chiossoneho*. P. Takaši Uemura uvádí, že modelem *Chiossonemu* byl *Masajoši Macukata*, tehdejší ministr financí a již zmíněný zakladatel *Nippon ginkó* (Japonské banky). Na rytině je vidět, co byl model zač: přísný rozhodný a nedůvěřivý muž se silnou vůlí.

V údajně velice pěkném vodotisku je pavlónie, chryzantéma a japonský nápis *Nippon ginkó*. Byla a je to dosud formátem největší japonská bankovka – rozměry jsou 130 x 210 mm.

Obr.9.1 (JNDA 11-26)
100 jen 1891 (Currency museum, Tokio)

100 jen 1900

Tato bankovka je proti své předchůdkyni daleko výraznější, daleko pěknější, ostatně jako všechny „zlaté“ bankovky tohoto období – viz Obr.9.2. Portrét přerýl *Sukeiči Ójama* a domnívám se, že přidal *Kamatarimu* rozhodnosti. Nejen linkami kolem očí, ale i tím, že portrét napřímil. (Obr.9.4)

Lícni strana působí opět jako grafický list. Na levé straně je protiváhou k portrétu obrázek třinácti patrové pagody svatyně *Danzan* poblíž *Nary*, kde byl *Kamatari* uveden do společenství *kami*. Je to velice nádherná rytina romantické krajiny, v popředí s královskou borovicí a s budovami svatyně s pagodou a v perspektivním pozadí. (Obr.9.3)

Na zadní straně je v klasickém ornamentálním a gilošovém dekoru obrázek tehdy nové budovy Japonské banky. Banka se od té doby moc nezměnila, ale za to její okolí značně. Jak to vypadalo po 1.sv. válce je vidět na obr. A.112; a jak to vypadá teď viz A.113.

Ve vodotisku je *vistárie*, čili modrý déšť⁹⁰, a japonsky napsáno *100 jen*.

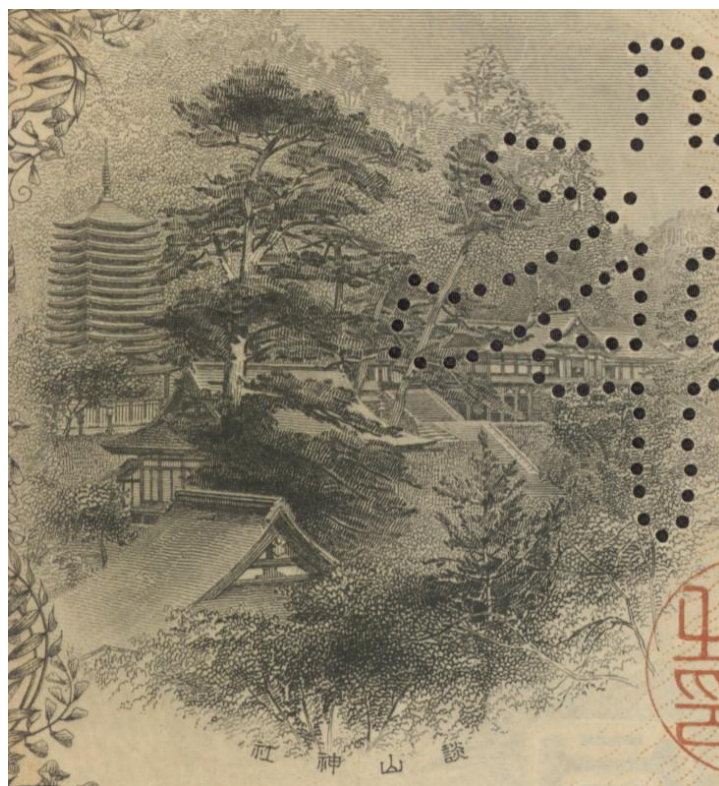
Bankovka je menší než předchozí, ale stále ještě rozměrná – 104 x 180 mm.

⁹⁰ V Číně a v Japonsku populární a okrasná popínavá dřevina, používá se i ve východním lékařství.

Obr.9.2 (JNDA 11-30)
100 jen 1900 Specimen líc a rub (laskavostí České národní banky)

Obr.9.3
100 jen 1900 detail svatyně *Danzan*.

Perforace japonského znaku pro Specimen sice rytinu ruší, ale i tak je to neoddiskutovatelná špičková práce.

A.112

Meziválečná pohlednice s Nippon Ginko

Kdoví, zda tramvaj nepochází ze Smíchova od Křižíka, tehdy se do Japonska prý vyvážely.

A.113

Nippon Ginko (Bank of Japan) dnes

Zjevný nešvar moderní doby – stará architektura utopená mezi moderními výškovými budovami. Jak v New Yorku, v Moskvě, začíná to už v Londýně, ale kupodivu ne v Paříži. Alespoň že zmizely dráty. Podivné je, že to nikomu moc nevadí. Přitom porušení proporcionality a linií se v architektuře považuje za víc než nešikovnost.

20 jen 1931

Vtírá se pocit, že po bankovkách jako grafických listech přichází zásluhou zavedení podtisků období barevnosti, které buď sklouzne do přebujelé pestrosti nebo kvůli technickým problémům a přetechnizovaným potřebám protipadělatelnosti zdegraduje v plochost. Neříkám, že je to problém této bankovky, tato bankovka je krásná (viz Obr.9.5), ale jisté náznaky vyprázdnění lze u ní pozorovat. Myslím, že je to tím, že Japonci zatím buď neobjevili krásu iris barev, vícebarevného ofsetu a ať Lambertova či Orlovova pestrotisku^{QQQ} nebo neměli technické možnosti tyto technologie použít. Možná šedivost nebo jednotvárnost přichází v kritických obdobích, za války a tak, a na bankovkách tohoto období se to začíná projevovat.^{RRR}

Bankovka je stále převoditelná za zlato, ale už se to na ní moc neinzeruje.

Portrét *Kamatariho* je z rydlá rytce *Kurakiči Katóa*. Je z velmi silných linek a byl použit i na válečné půjčky tištěné i jinými technikami než intagliem. Viz Obr.9.8 a Obr.9.9.

Kompozičně je bankovka pěkná a vyvážená. Na levé straně je pagoda svatyně *Danzan* ve velmi působivé kresbě a zadní strana ukazuje kresbu hlavní budovy svatyně v linkovém ofsetu. V této třinácti patrové pagodě by měl být *Kamatari* pohřbený. Velice pěkný je 3D vodotisk, je uprostřed bankovky (lístky a květy *pavlónie* a 20 v číslicích). Je sice na místě téměř nepotlačeném, ale to, že je uprostřed, je tatáž nevýhoda jako u portrétu. (Obr.9.6).

Rozměry bankovky – 87 x 152 mm.

Obr.9.5 (JNDA 11-45)
20 jen 1931 líc a rub

Obr.9.6
20 jen 1931 vodotisk

200 jen 1942

Platidlo bylo vyrobeno 1942, ale do oběhu se dostalo až v roce 1945. Portrét je stejný, stejná práce, jako u předchozí bankovky. (Obr.9.7) I v ostatních věcech bankovka vychází z předchozího *20ti jenu* – stejné rozvržení motivů, stejná barevnost a uspořádání přední strany, stejný charakter zadní strany. Zásadní odlišností je, že pagoda svatyně *Danzan* se proti *20ti jenu* přestěhovala na rub a obráceně – hlavní budova svatyně se z rubu přestěhovala na líc.

Bankovka byla připravována už v době válečných hospodářských těžkostí a omezení, ale v porovnání s ostatními bankovkami tohoto období vychází dobře.

Ve vodotisku jsou listy a květy *pavlónie* a 200 v arabských číslicích. Rozměry 97 x 165 mm. Platidlo bylo po válce kolkované.

Obr.9.7 (JNDA 11-49)
200 jen 1942 líc a rub

Na obr. Obr.9.8, Obr.9.9 a Obr.9.10 je příklad užití symbolů z 200 jenu 1942 na válečných obligacích. Tyto a další varianty cenných papírů existují v ofsetové verzi, v hlubotiskové verzi s litografickým rámem či obráceně s hlubotiskovým rámem a litografickými obrázky, vyskytují se s revalidačními kolky pro poválečné období, mají různé informační a pamětní červené pečete, např k tzv Čínskému incidentu, k 2600letému výročí císařství (viz Obr.7.25), k obsazení Singapuru nebo pečeť GEAW (= Greater East Asia War) slavící válku za „osvobození“ východní Asie.

Obr.9.8

100 jen 1937/1938 na 3½ % válečná obligace ministerstva financí vydaná k tzv. Čínskému incidentu, což je vyjádřeno červenou pečeti nad portrétem, která současně značí prodej na poště. Obligace je hlubotisková a má revalidační kolek pro poválečné období

Obr.9.9

10 jen 1943 GEAW diskontní pokladní poukázka k Čínskému incidentu, červená pečeť nad portrétem značí „prodána na poště“. Rámec je hlubotiskový, černé viněty ofsetové.

Obr.9.10

200 jen 1940 Pokladní obligace k čínskému incidentu.

Patří k typům cenných papírů, co sloužily jako odměna bojovníkům při udělení vyznamenání, tento 200 jen dostal dodatečně vojín Masao Nakagawa k Čínsko-japonské válečné medaili, kterou obdržel 29.4.1930. Obligace je hlubotisková.

Pozn.: Obrázky 9.8. – 9.10 jsou výrazně zmenšeny.

Šótoku Taiši

Podle některých japonských historiků je Šótoku Taiši (Obrázek A.114) neexistující osoba. Určitě ale žila osobnost jeho zásluh, skutků a pověsti. Pokud žil, tak žil na konci 6. a na začátku 7. století. Je také známý pod jménem Umajado no Odži, což znamená Princ od stájových dveří, jelikož ho matka císařovna porodila u vrat stáje.

Pocházel tedy z císařského rodu a sprízněn byl i s nechvalně zmíněnou rodinou Soga, byl politikem a určité období vládl jako regent za císařovnu Suiko. Jako osobnost určitých zásluh, zdánlivě relativně politicky neutrálních a nezneužitelných, byl populární nejen v nacionalistické době válečných dobrodružství, ale jeho respekt přežil i porážku Japonska v roce 1945, následnou japonskou sebereflexi i pruderii americké okupační administrativy. Proto se objevil na několika bankovkách i po válce.^{SSS}

A.114

Princ Šótoku, kreslil Kikuči Jósai (1781-1878)

Princ Šótoku byl vzdělaný muž, spoustu času věnoval nejen dvorskému intrikaření, ale i státní správě, náboženským problémům a vzdělanosti. K mnoha otázkám našel odpověď ve studiu čínského systému. Tvrdí se, že přinesl čínskou kulturu do Japonska, ovšem bez čínského politického vlivu. Konfuciovo učení, jehož základem je idea hierarchie respektu v rodině i ve společnosti, ho vedlo k centralizování a posilování státní správy, k definici služebních dvorských stupňů a odpovědností a k vyhlášení dokumentu se sedmnácti články, dokument byl něco jako ústava, neboť i absolutistický režim potřeboval pravidla.

A.115

Jeden z aršíků vydaných k roku 2000.

Na aršíku je i známka s Princem Šótokuem. Podobné produkce známek a aršíků k různým příležitostem známe i od nás. Po celém světě je sice pošty vydávají, ale jsou určeny spíše k tahání peněz od sběratelů, a ne pro poštovní styk.

Princ Šótoku je považován za zakladatele a propagátora buddhismu v Japonsku, ale to byla poněkud kontraproduktivní role, zvláště s jeho příbuznými rodu Soga, ostatně můžeme se vrátit k Fudžiwarovi no Kamatari výše, abychom si připomenuli, co po tom následovalo mezi staromilci pro šintó a „modernisty“ pro buddhismus. Zřejmě v jeho vztahu k buddhismu určitou roli hrála záležitost, že jeho otec, císař Jómei, se uzdravil z vážné choroby, když ho Šótoku seznámil s novou a prozatím s ne příliš vítanou vírou.

S princem Šótoku je spojený buddhistický templ Hórijúdži ve městě Ikaruga v prefektuře Nara, zasvěcený Buddhovi přes léčení a uzdravování. Šótoku údajně chrám postavil a léta byl něco jako jeho správcem. Chrám byl zároveň klášter a byl postaven v roce 607 AD, po požáru od blesku byl v roce 670 přestavěn a do dnešní doby přes několik úprav je zachován jako nejstarší dřevěná stavba na světě. Dnes je to památka UNESCO.

S princem Šótoku je též spojená pověst o Darumovi – odstavec o Darumovi je u popisu prvků hansacu.

Princ Šótoku je na následujících bankovkách ve stále jednom typu portrétu a je to v Japonsku nejvíc nominálů s jednou osobností: 100 jen 1930, 100 jen 1944, 100 jen 1945, 100 jen 1946, 1000 jen 1950, 5000 jen 1957 a 10 000 jen 1958.

A je i přinejmenším na jedné známce – příklad viz A.115.

100 jen 1930

Tuto bankovku (viz Obr.10.1) včetně rytiny portrétu vytvořil talentovaný Šigeo Morimoto, již zmíněný žák šéf rytce Ójamy. Pro rytinu prince Šótoku použil obrázek vytvořený podle dobových zdrojů šéf-designérem tiskárny, který se jmenoval Čuči Isobe.^{TTT}

Jak tato rytina, tak rytina Sugawary no Mičizaneho vytvořená pro 5 jen 1930, mají svůj osobitý vemlouvavý styl, ale je na nich vidět, že Morimoto ještě zrál, ještě se nevypořádal s tím, jak v linkách zdůraznit detaily obličeje, jak vytvořit plastičnost krajiny lidské tváře, jak zpracovat stíny, jak upravit vlasy nebo jak striktně oddělit pozadí od portrétu.

Princ Šótoku drží na portrétu ploché dřevěné žezlo, což je znak jeho světské role a postavení. S tímto atributem je na všech ostatních nominálech a na většině dalších vyobrazení.

Graficky bankovka zapadá mezi ostatní bankovky té doby. Na levé straně platidla je rytina Jumedono (Síně snů) templu Hórijúdži, na zadní straně je pohled na celý komplex Hórijúdži.

Ve vodotisku je údajně starobylý přehoz a fénix, těžko se to dá ale rozpoznat, když platidlo je celé potištěné. Rozměry bankovky jsou 93 x 162 mm, číslování je i se sérií.

Obr.10.1 (JNDA 11-44)
100 jen 1930 Specimen líc a rub (laskavostí České národní banky)

100 jen 1944

Tato bankovka je po technické stránce horší variantou bankovky předchozí. (Obr.10.2) Včetně vyobrazených motivů. Jen už to není podle nápisu *Převoditelná poukázka Japonské banky*, ale jen *Poukázka Japonské banky*, pochopitelně japonsky. Číslování je i se sérií. Vodotisk má být stejný jako u bankovky 100 jen 1930.

Rozměry platidla jsou 93 x 163 mm.

Obr.10.2 (JNDA 11-51)

100 jen 1944 líc a rub

Na Aljašce ve dvacátých letech minulého století vznikl zvyk mezi lidmi cestujícími letadlem pořídit si suvenýr z cesty, tedy nechat si podepsat platidlo od spolucestujících a posádky. Podepsaným penězům se začalo říkat *short snorter*, což znamená malý panák či dokonce ošizený panák. *Snort* je slangový výraz pro doušek ostré kořalky a slovo *prý* napodobuje „frknutí při srknutí“, také se spojuje se šňupáním drog.

„Vynálezce“ této ptákoviny a také názvu *short snorter* byl *prý* těžký alkoholik, který jednou napsal na dolarovku šéfovo jméno s přídomkem *short snorter*.

Sběratelé podepsaných suvenýrů se považovali za bratrstvo, říkali si navzájem *short snorter* nebo nějak jako *hooters* (frňáci) a z počátku své podepsané bankovky museli nosit u sebe, jinak když se nemohli kolegům prokázat, museli se vykoupit jedním dolarem každému členu.

Za 2.sv. války američtí vojáci rozšířili zvyk podepisování a začali sbírat podepsané peníze z míst, kde byli. Místní nebo okupační platidla nechávali podepisovat od spolubojovníků, civilistů, posádek letadel a lodí i člunů, *prý* dokonce i od zajatců. Toto platidlo je příkladem. „Vyspělí“ sběratelé si slepovali podepsané suvenýry do rolí.

V době největší slávy měl „klub“ kolem 10ti milionů členů

100 jen 1945

Na líci už není svatyně *Jumedono*, portrét se přestěhoval do středu bankovky, ale na rubu komplex *Hórjúdži* zůstal. Znovu se projevil vliv války s jejími těžkostmi, nedostatkem, mobilizačními zdroji a nacionalistickým třeštěním. Na bankovkách a ceninách je to vidět na dekoru a v horších nouzových a levnějších tiskových technikách. (Obr.10.3)

Ve vodotisku jsou stylizované arabesky a listy pavlónie, jinak je dosti špatný. Bankovka vypadá jako sestra bankovky *10 jen 1945* s jiným portrétem. Z číslování zbyla pouze série. Rozměry platidla jsou 93 x 162 mm.

Obr.10.3 (JNDA 11-58)
100 jen 1945 líc a rub

100 jen 1946

A tato bankovka je s malými úpravami variantou 100 jen 1944. (Obr.10.4) V číslování je nový prvek, místo série je zvláštní kód, kde první číslice je 1 a znamená, že se jedná o bankovku, (čísllice 2 byla vyhrazena pro státovky), další čtyři číslice jsou číslo tiskové desky a poslední dvě číslice jsou kód tiskárny, která pracovala pro *Tiskový úřad*. Poválečná situace v dostupných lidských kapacitách donutila císařské Ministerstvo financí hledat výrobní zdroje v kooperacích.

Přibyla červená informační a rozlišovací pečeť na lici dole uprostřed a barva rubního tisku je nyní modrá. Ve vodotisku má být opět pavlónie nebo pavlónie s fénixem.

Rozměry platidla jsou 93 x 162 mm.

Obr.10.4 (JNDA 11-64)

100 jen 1946 líc a rub

Kód bankovky je 1434015, kde 1 znamená *bankovka*, 4340 je číslo desky a 15 je kód jedné z několika tiskárna (*Takinogawa*), pracujících pro *Tiskový úřad* pod dohledem *Vrchního velení spojeneckých sil*, tedy okupačního vojska.

Bankovky 100 jen typů 1930, 1944 a 1945 byly kolkovány pro krátký poválečný oběh. Příklad je na Obr.10.5.

Obr.10.5
100 jen 1944 varianta s kolkem 1946

Zbývá zmínit vojenská platidla pro Čínu viz Obr.10.6, Obr.10.7 a Obr.10.8. Je na nich doplněný nebo pozměněný text *Dai Nippon teikoku seifu* (Vláda Japonského císařství) a *Gundžo Šuhjó* (vojenská poukázka). Tato platidla patří do 6. série vojenských poukázek.

Portrét prince Šótoku ve stejném provedení, byť od jiných rytců byl použit na bankovkách *1000 jen 1950*, *5000 jen 1957* a *10 000 jen 1958*. Jenomže tyto bankovky tématicky patří do jiného, nového období a nehodí se jimi zabývat zde.

Obr.10.6 (JNDA 13-52)
100 jen 1944 typ 1 z vojenských přetisků

Obr.10.7 (JNDA 13-53)
100 jen 1944 typ 2 z vojenských přetisků

Obr.10.8 (JNDA 13-54)
100 jen 1945 typ 3 z vojenských přetisků

Tisk v Hong Kongu, spojenci totiž oddělili japonské sbory v Číně od mateřské země; a tak jsou nejméně dvě tiskové varianty dané dostupnými tiskovými technikami, ale všechny ve válečné kvalitě.

Jamatotakeru no Mikoto

Princ Jamatotakeru, původním jménem Osu, byl synem 12. vládce Japonska císaře Keikó a žil v letech 72 až 133 AD. Od dob zakladatele říše, císaře Džimmu, bylo nutné zemi bránit proti okolním kmenům (a naopak podržovat si je), tedy barbarům na západě a chlupatým barbarům, jak jim říkali, na východě. ^{UUU} (Podobně jako Římané, tak i Japonci nazývali všechny nejaponce barbary. Římané s výjimkou Řeků, Japonci s výjimkou Číňanů.)

A.116

Jamatotakeru oblečený jako služebná se připravuje pobít náčelníky Kumaso, dřevorez, Cukioka Jošitoši 1886

V japonských kronikách jsou tyto události zachyceny jako jednotlivé příběhy konkrétních i když dnes zpochybňovaných hrdinů. Princ Osu byl jedním z nich. Měl velice prudkou povahu. Když zabil svého bratra, otec ho poslal na východ, aby se vyřádl v šarvátkách s nepřáteli Japonců⁹¹. Osu byl úspěšný, dosáhl několika vítězství, ale jeho nejslavnější kousek byl, když se v převleku za krásnou dívku vloudil na oslavu rebela Kawakami no Takeru, vládce západní země Kumaso. Když se Takeru opil, Osu ho propašovaným mečem zabil. Než Takeru zemřel, stihl obdivně nazvat Osua „Císařský princ Jamatotakeru“, což má prý znamenat „Japonský vítěz“. Proto je známý jako Jamatotakeru no Mikoto. Viz obrázek A.116. ^{VVV}

V dalších jeho příbězích hraje roli jistý meč. Je to onen meč, co získal Susanoo z těla osmihlavého hada Oroči, který pak věnoval sestře Amaterasu a který se posléze stal japonskou císařskou státní relikvií. Tehdy se ještě meč jmenoval „Meč na svolávání nebeských mraků“ a Jamatotakeru ho dostal od kněžky Jamato Hime no Mikoto ve svatyni Ise, kam se šel pomodlit před dalšími výpravami. Svatyně patřila bohyni Amaterasu a meč zde byl uložen. Vedle meče dostal Takeru další pomůcky pro větší efekt svých výprav. V legendách se zmiňuje, že snad mezi dary byl nějaký podpalovač, který Osu použil v jiném příběhu.

V provincii Suruga žili další podezřelí sousedé. Takeru se k nim vypravil zjednat pořádek, ale tady se dostal do léčky. Nechal se vylákat na velkou travnatou louku, kde nepřítel pořádal se svými spříseženci hon na jeleny. Zrádci zapálili hořícími šípy trávu kolem Takeru a zabili mu koně, aby neunikl z plamenů. Ale Takeru darovaným mečem trávu kolem sebe požal. Věděl, že meč ovládá i větry, s jeho pomocí tedy obrátil vítr tak, aby se oheň hnal na zrádce a zničil je. Na paměť této příhody přejmenoval svatý meč na „Meč kosící trávu“.

Takeru prožil další podivuhodné příhody bojů. Přišel v nich i o ženu, princeznu Oto Tačibana Hime, která se při plavbě Takerovy flotily přes rozbouřené moře proti východním povstalcům vrhla do vln a obětovala se mořskému božstvu na uklidnění vln.

Jedno z jeho posledních dobrodružství bylo podrobení zlého boha hory Ibuki. Zlé božstvo hory bylo pravděpodobně zosobněním extra špatného a nebezpečného počasí, co může lidi v horách potkat. Je vidět, že Jamato Takeru to svedl i s přírodou.

Takeru zemřel na nějakou hroznou nemoc nebo v boji, jak uvádějí různé zdroje a byl pohřben v majestátním hrobě. Tehdy se změnil v bílého ptáka a odlétl jinam. Lidé mu tam tedy udělali na novém místě další hrob. Ale stalo se opět a bílý pták přelétl na třetí místo. I tady byl zbudován hrob. Dnes jsou v Japonsku tři hroby, které se jmenují „Císařský hrob bílého ptáka“. Je to Nobono v Kamajamě v prefektuře Mie, Kotohiki v prefektuře Nara a Furuiči nedaleko Kawači v provincii Ósaka.

1000 jen 1942

Myslím, že je jasné, proč v těžké válečné době byl vybrán na bankovku *Jamatotakeru no Mikoto*. Byl to jeden z legendárních hrdinů budování Japonska. A to se teprve porážky blížily.

Účel vzniku bankovky jako vysokého nominálu je jasný, stejně tak je zřejmé, proč autority vybraly hrdinu *Jamatotakeru*. Ovšem samotné okolnosti vzniku bankovky jsou trochu zamlžené. Bankovka se uvádí jako *1000 jen 1942* (Obr.11.1), avšak byla v utajení připravována v letech 1941 až 1943, ale do oběhu byla vypuštěná až v roce 1945. Tím lze vysvětlit pro rok 1945 neobvyklou technickou a grafickou kvalitu platidla, bankovka je totiž hlubotisková. Stačí srovnání s ostatními bankovkami tohoto období. Portrét ryl *Kurakiči Kató*, p. Takači Uemura zjistil, že pracoval podle fotografie jednoho člena císařské rodiny.

⁹¹ Termín Japonec byl v té době ještě bezpředmětný.

Protiváhou portrétu je na levé straně obrázek modlitebního domu svatyně *Takebe* v *Ócu* provincie *Šiga*. Svatyni zbudoval císař *Keikó* a jeho syn *Jamatotakeru* byl tady přijat mezi *kami*.

Bankovka o rozměrech 100 x 172 mm je krytá zlatem, alespoň se to na ní píše. Ve vodotisku má *fénixe* a v arabských číslicích *1000*.

Je důležité připomenout barvu. Toto vydání je na líci černé se světle hnědým podtiskem a zeleným dotiskem. Zadní strana je hnědá a uprostřed s přechodem do žluto-oranžové. Pokud někdo narazí na tuto bankovku se spíše hnědým než černým hlavním tiskem líce, asi se jedná o vydání, které dala do oběhu Bank of Taiwan. Hlavně musí mít tato „taiwanská“ bankovka na zadní straně přetisk o této informaci – samozřejmě čínsky.

Bankovka byla také po válce kolkována.

Obr.11.1 (JNDA 11-48)
1000 jen 1942 líc a rub.

Zbývající platidla období 1888 až 1945/6

Ve zpracovávaném období (od roku 1888 až do překryvného času na konci 2. světové války v roce 1945 a v prvních poválečných letech) zde byla uvedena řada bankovek a státovek, ale nejsou to všechna japonská papírová platidla této éry. Ještě je třeba vzpomenout platidla nepotrétní, ať státovky nebo bankovky, pak tzv dračí a ptačí řadu vojenských poukázek k Čínskému incidentu, aspoň rámcově zmínit tzv JIM (Japanese Invasion Money)⁹² – vlastně peníze pro okupovaná území jako Filipíny, Indonésii (tehdy Holandskou Východní Indii), Malajsko, Barmu a Britské oceánské ostrovy v jižním Pacifiku. A je tu ještě Mandžukuo, Korea a Taiwan⁹³ pod japonským dohledem, jejichž další ještě ne zmíněné bankovky mohou dokreslit charakter vývoje japonské kultury papírových peněz.

50 sen 1917, 20 sen 1917, 10 sen 1917

V roce 1917 vydala japonská vláda státovky nízkých nominálů. Byly to *10 sen*, *20 sen* a *50 sen*. Viz Obr.11.2. Měly pomoci jako náhražka nedostatkových drobných mincí. Jsou jednoduché, technicky profesionální a typicky japonské. Barvy giloší zadních stran jednotlivých nominálů odpovídají barvám podtisku čelních stran. Texty mají v japonštině, arabskými číslicemi jsou jen hodnotová čísla a čísla serií. Číslování jinak schází. Přestože se jedná o peníze malých hodnot, gilošové obrazce obou stran všech hodnot jsou vynikající a perfektně vytištěné. Na každé státoвке je císařská *chryzantéma* s vavřínovými a dubovými ratolestmi kolem a pod ní se zavěšeným

⁹² Japonci jim spíše říkají *Vojenské peníze války v Tichomoří*.

⁹³ Říká se jim loutkové, ale také by se hodilo pingpongové, po jistou dobu byly jak míček mezi pálkami velmocí.

klenotem *Nejvyššího Řádu Chryzantémy* – jako u státovek s císařovnou *Džingú*. Zřejmě toto uspořádání mělo tehdy symbolizovat „státní“ peníze.

Obr.11.2 (JNDA 11-40, 11-39, 11-38)
Líc a rub státovek 10 sen 1917, 20 sen 1917, 50 sen 1917

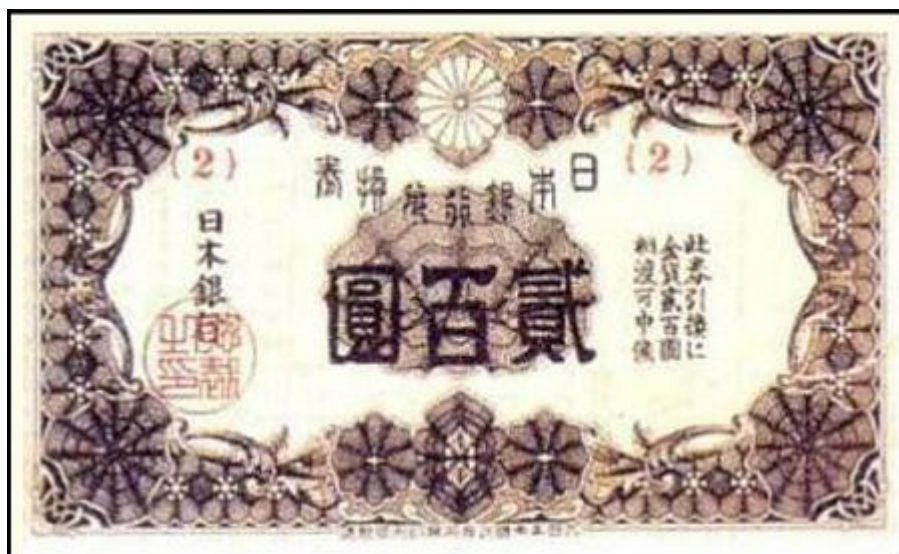
50 jen 1927, 200 jen 1927

Problémy, které se objevily těsně před rokem 1927, vedly k urychlené přípravě nových vyšších nominálů. Banka vydala *50 jen 1927* a *200 jen 1927*. (*200 jen 1927* je na obrázku Obr.11.3). Obě bankovky si byly vzdáleně podobné, byly pouze ornamentální a jinak nic moc. Nějak na nich nebylo vidět, že mají být věrohodné a směnitelné za zlato.^{www}

Obě měly ve vodotisku logo banky^{xxx} a znaky pro stříbro.⁹⁴

Rozměry pro *50 jen* jsou 63 x 113 mm, pro *200 jen* jsou 73 x 123 mm.

⁹⁴ Nějak nejde dohromady, že na bankovkách je napravo od středu klauzule o směnitelnosti či o krytí zlatem a ve vodotisku je znak pro stříbro.

Obr.11.3 (JNDA 11-41)
200 jen 1927 líc a rub

50 sen 1938

Toto platidlo je státovka a bylo vydáno císařskou vládou čili Ministerstvem financí ze stejných důvodů jako státovky 1917 (*50 sen, 20 sen, 10 sen*) – náhrada nedostatkového drobného oběživa. Je to vpravdě národní platidélko. Japonci mu říkali *Fudži se sakurou*. Majestátní hora ozařovaná vycházejícím sluncem vystupuje nad krajinou zakrytou mlhou. A v popředí kvete japonská *třešeň*. Zásluhou červené pečete a červené série a velice slabého žluto modrého podtisku platidlo působí decentně a jemně. Celá kompozice je nádherná. (Viz Obr.11.4). Státovka je rytá, jejím autorem je rytec *Kurakiči Kató*.

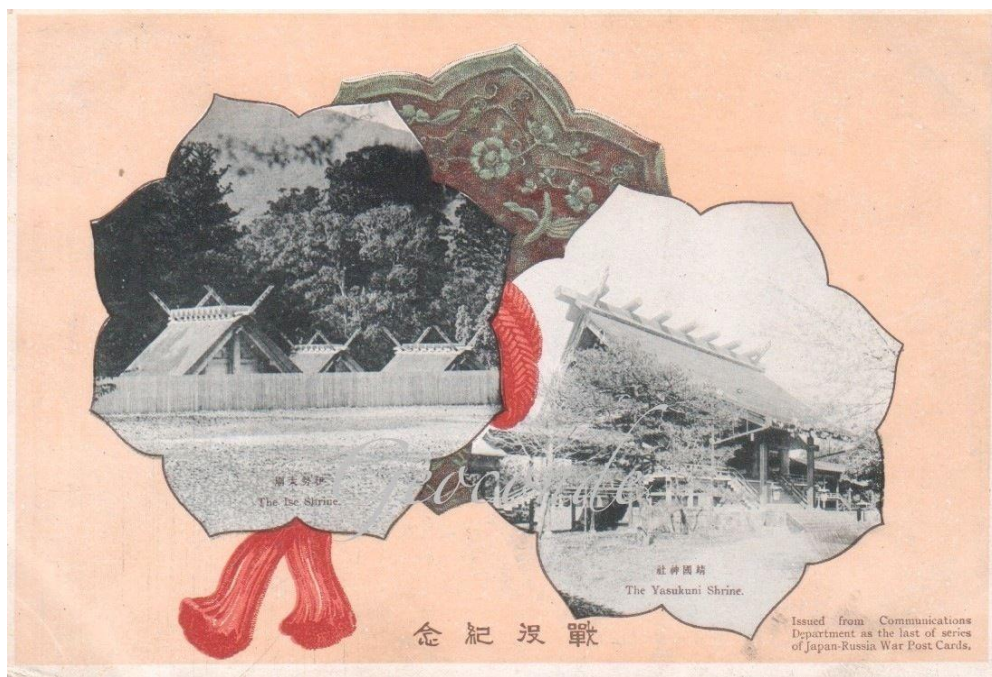
Obr.11.4 (JNDA 11-60)
50 sen 1938 líc a rub

Obr.11.5 (JNDA 11-60)
50 sen 1938 líc, barevná modifikace

Až na číslice série (vlastní číslování chybí) a označení nominálu na rubu i líci je celé platidlo v japonštině. Podle Picka (Lit.3) jsou na státovce dva datové údaje: vlevo je 13 (let) éry Šowa, což je 1938, a vpravo je 2598, což je od založení dynastie čili od založení Japonska.

Rozměry platidla jsou 65 x 105 mm, vodorovné je primitivní, jsou to světlejší vodorovné vlnovky.

A.117

Pohlednice Svatyně Jasukuni

Japonský památník padlých vojáků, pohlednice je ze 30tých let minulého století. Fotografické záběry jsou vyseknuté do tvaru osmibokého posvátného zrcadla, tvar velice oblíbený u japonských dekorací.

50 sen 1942

Tento *50 sen* je sice sesterský k předchozí státovce *50 sen 1938*, i kompozičně, ale už to není takový grafický poklad. Přes všechnu snahu. (Viz Obr.11.6). Dominantou platidla je dřevěná brána v popředí před svatyní. Takový druh brány, říká se jim *torii*⁹⁵, je typický pro šintó svatyně. Zde to je svatyně *Jasukuni*⁹⁵. V pravém horním rohu je letící pták, je to *zlatý luňák*, který symbolizuje vojenské vůdcovství, zřejmě je to připomenutí, že zemi vede generální štáb armády. *Zlatý luňák* je atributem prvního vládce *Džimmu* a je vzpomenut v oddílu **Posvátný pták**. Pohoří na zadní straně je svatá hora *Takačiho no Mine* (1574 m) v prefektuře *Mijazaki* (viz obrázek A.118).

⁹⁵ Svatyně Jasukuni už byla vzpomenuta: je v Tokiu a uchovává od roku 1874 jména všech padlých z japonských válek. (Viz A.117)

Obr.11.6 (JNDA 11-61)
50 sen 1942 líc a rub

Obr.11.7
50 sen 1945-6 líc

Podle legendy na vrchol hory sestoupil z nebeských plání *Ninigi no Mikoto*, vnuk bohyně slunce *Amaterasu*, jinak také bůh rýže a dostatku, splnit její přání, aby její potomci vládli zemi. Je zde řada svatyní a i jeskyně, kde se uražená *Amaterasu* skrývala. Někde poblíž městečka *Takačiho* bylo první sídlo císařského dvora. Každého 11. listopadu se zde tato událost oslavuje festivalem *Oheň bohů*.^{ZZZ}

A.118

Posvátná hora Takačiho no Mine (1574 m), „kolébka“ Japonska

Rozměry platidla jsou 65 x 105 mm, vodotisk jsou jednoduché negativní vlnovky a údajně číslice 50.

Pozn.: Pod *císařskou chryzantémou* je 9 znaků, které jsou něco jako *Poukázka vlády císařského Japonska* (= státočka). Platidlo bylo vydáno ještě jednou v roce 1945/6 už po okupaci a uvedený nápis má jen osm prvních znaků zleva. Viz Obr.11.7. Prý to znamená totéž.⁹⁶ Nové vydání je v podtisku barevně odlišné, má jiné datum vydání – údaj na pravé straně a má i jiný vodotisk. Tentokrát to mají být lístky *pavlónie*.

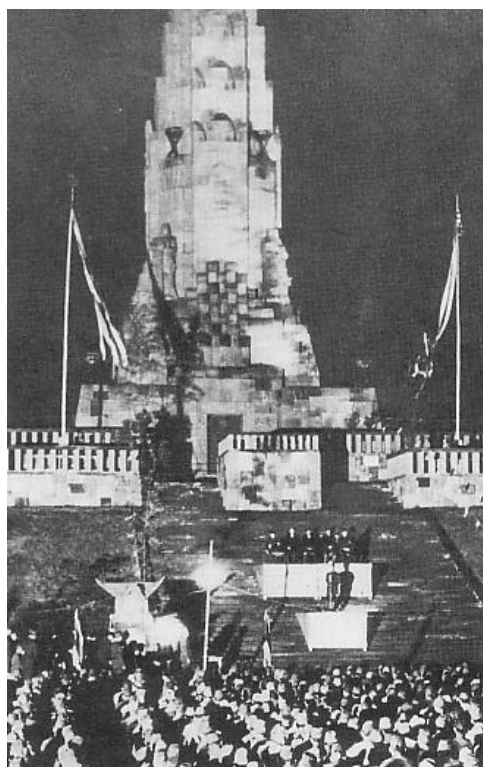
10 sen 1944

Toto platidlo vydala *Nippon Ginkó*, čili je to bankovka. Viz Obr.11.8.

⁹⁶ 9 znaků je: *Dai-nip-pon-Tei-koku-Sei-fu-Ši-hei*, 8 znaků je: *Nip-pon-Tei-koku-Sei-fu-Ši-hei*
Podle Wikipedia *dai* znamená *první* a asi v přeneseném významu *nejlepší, špičkový, úžasný, prostě jednička*.

Obr.11.8 (JNDA 11-62)
10 sen 1944

A.119

Slavnost otevření památníku *Hakkō Ichiu* 25.11.1940, autor neznámý,
z knihy *Asahi Historical Photographs Library: War and People 1940-1949*, Vol.1. Vydalo Asahi
Šimbun Company

Musel být značný nedostatek drobného oběživa, když bylo v době války nutno, aby se i centrální banka angažovala ve vydávání bankovek tak nízkých hodnot jako je tento *10 sen* a následující *5 sen*!

Bankovka má výraznou barevnost danou fialovým podtiskem. Na bankovce je pohled na krajinu, která je tak prozářena sluncem, že je vidět pouze jakási dominantní věž na levé straně.

Tou věží je *Hakkó Ičiu* (obr.A.119), je postavená v parku *Heiwadai* v prefektuře *Mijazaki* a sloužila jako symbol militantního nacionalismu, který byl v době expanzí a válek pilířem a zdůvodněním japonských aktivit na Dálném Východě a v Pacifiku. Věž byla postavena v roce 1940 pro oslavy 2600 let císařství a byla nazvána *Věž míru*. Jak orwellovské. Věž je více známá pod jménem *Hakkó Ičiu*. Slova *hakkó ichiu* znamenají něco jako „osm směrů svázáno korunní šňůrou“, ale vykládá se to jako „spojení pod jednou střechou“. Podle kronik tato slova pronesl *Džimmu*, zakladatel dynastie a císařství, což mělo být heslo pro jeho výboje. Svět se mu jevil malý, protože jeho svět byla jen oblast *Jamato* a cítil se na to, aby ho ovládl. Slova *hakko ichiu* začali nacionalisté používat jako další z pokusů mobilizovat národ pro válečné úsilí, udržet morálku a vnutit lidem oběti pro naplnění japonské povinnosti „civilizovat“ svět podle japonských pravidel a k japonskému obrazu. *Kandži* pro *hakkó ichiu* jsou vyryta či vytesána na přední stranu věže.

Rozměry státovky jsou 51 x 106 mm, vodotisk jednoduché linky jako listy pavlónie.

5 sen 1944

Opět bankovka a další z nacionalistických platidel. Viz Obr.11.9.

Obr.11.9 (JNDA 11-63)

5 sen 1944

Zásadou barev pro hlavní tisk a podtisk je ladění černo okrové. Jezdecká socha na levé straně bankovky je socha hrdiny, který se jmenoval *Kusunoki Masašige*, socha stojí před Císařským palácem v Tokiu. (Obr. A.120)

Roku 1868 byla v *Kóbe* postavena svatyně *Minatogawa* (nebo *Nanko-san*?) a byla zasvěcená *Kusunoki Masašigemu*. Také někde tam by měl být jeho hrob či cenotaf. Svatyně má titul *Bekkaku kampeiša*, což je titul stánků zasvěcených slavným válečníkům. (Viz Lit.24). Před konečnou porážkou v roce 1945 udělali nacionalisté *Kusunokiho Masašige* patronem pilotů kamikaze.

Na zadní straně bankovky je pěkný příklad motivu pavlónie.

Rozměry 48 x 100 mm, vodotiskem je obrys listu pavlónie.

Motiv jezdecké sochy je ještě na několika cenných papírech – válečných pokladničních obligacích. Viz Obr.11.10. Byly litografické. Pravá viněta je obrázek svatyně *Nanko-san* v *Kóbe*.

Existuje několik pamětních medailí, na kterých je jezdecká socha využita. Jeden příklad je na obrázku A.121.

A samotná hlava hrdiny je na vojenském odznaku udělovaném za zranění – viz obrázek A.122.

A.120

Masašige Kusunoki, jezdecká socha před Císařským palácem v Tokiu

A.121

Pamětní bronzová medaile na 600. leté výročí Kusunoki Masašigeho Dai-nanko, Šowa 10 (1935).

Kusunoki Masašige

Kusunoki Masašige je lidový hrdina japonských dějin, co byl využit pro nacionalistickou propagandu. Žil v letech 1294 až 1336, ale až od 17. století byl symbolem věrnosti a loajality. Kusunoki Masašige bojoval pro císaře Godaigo, který se téměř celý svůj život pokoušel získat zpátky moc od šógunátu Kamakura. Statečný Kusunoki Masašige svedl celou řadu bitev pro svého císaře a proti zrádcům a nakonec doplatil na svou bezmeznou oddanost. Navzdory zdravému rozumu poslechl císařův pošetilý rozkaz začít předem ztracenou bitvu proti nepříteli. Tato bitva je známá jako Bitva u řeky Minatogawy. Armáda byla samozřejmě zmasakrována a Masašige Kusunoki s několika věrnými spáchal sebevraždu. Před smrtí prý řekl, že je škoda, že nemá sedm životů, aby je mohl pro vlast obětovat. (Zajímavé je, jak se může někomu zdeformovat obsah pojmu vlast. A co se týká zmíněných posledních slov, podle některých zdrojů slova řekl jeho bratr, Kusunoki Masašige pouze přítakal.)

A.122

Odznak za zranění (1938)

Typy kóšo (nebojové zranění či zneschopnění např. nemocí) a senšo (zranění v boji).

V rámci tehdejších politických okolností, kdy fakticky vládl Kamakura šógunát pro tzv. Severní dvůr, byl Kusunoki Masašige považován za zrádce. K jeho rehabilitaci došlo až za Tokugawa šógunátu. Tokugawa Iejasu válčil s protivníky i skrzevá náboženství. Když vyhrál slavnou bitvu u Sekigahary (1600), začal zavádět nová pravidla, jedním z nich bylo zavedení sinonizované verze buddhismu jako oficiální víry a sjednocujícího prvku. A protože císař Godaigo byl kdysi spojován s čínským vlivem, byl náhle akceptovatelný a tím pádem i Kusunoki Masašige. S čínským buddhismem přišly i konfuciánské myšlenky, a to byl prostor i pro jeho rehabilitaci.

Kusunoki Masašige jistě nebyl hlupák, ale pojmy cti měly tehdy plnější význam. Není tedy divu, že za tokugawského šógunátu, kdy se vyzdvihovaly samurajské přednosti, začal sloužit jako vzor odvahy a bezmezné věrnosti. To se také hodilo i po restauraci Meidži.

Válečné cenné papíry

Jestliže jsou ve vazbě na bankovky zmiňovány i cenné papíry, jako třeba zmíněný typ, co je na Obr.11.10, je také vhodné vzpomenout další válečné obligace. Jsou tištěné různými technikami, někdy jsou viněty ryté nebo leptané či ofsetové.

Na obrázku Obr.11.11 je příklad *Válečné vlastenecké obligace* vydané *Hypotéční bankou*, celá řada takových a podobných cenných papírů byla vydávána k získání prostředků na vedení války. Autorem obrázků lodě a tanku je opět rytec *Katō*.

Obligace z obrázků Obr.11.11 a Obr.11.12 jsou ve srovnání s ostatními japonskými cennými papíry, ať portrétními nebo výtvarně neutrálními, celkem mimořádné, nic nenaznačují, nic nepředstírají, rovnou ukazují svůj účel – jsou na tanky, letadla, lodě a hurá do jižních džunglí.

Na konci 2. světové války v Japonsku hrály jistou roli platidel nejen zmíněné cenné papíry, které často sloužily jako jistý druh odměny postiženým vojákům nebo jako náhrady pozůstalým. Byly to také různé druhy dalších obligací, které se měly časem zhodnocovat (třeba *Fuku-ken – Certifikát naděje*, viz Obr.11.13) nebo dokonce certifikáty, které měly charakter loterijních losů. Typickým příkladem může být *Kačifuda – Vítězná poukázka* na 10 jenů, viz Obr.11.14. Vydala je v roce 1945 *Hypotéční banka*.

Obr.11.10

100 jen 3½ % *Válečná pokladní obligace srpen 1943 s poválečným kolkem*,
vodotisk linkový pozitivně negativní

Obr.11.11

10 jen Válečná diskontovaná pokladní obligace 1942

V jednoduchém vodotisku jsou japonské znaky. První tisky obligace byly hlubotiskové, rytiny lodě a tanku provedl *Kurakiči Kató*. Pozdější tisky byly ofsetové.

Obr.11.12

5 jen Válečná vlastenecká obligace z února 1943,

vydávala je Hypoteční banka (uprostřed nahoře jej její znak, tento znak je i ve vodotisku).

Obr.11.13

Fuku-ken 1944 – Certifikáty naděje,

Jsou z pozůstalosti vojáka *Aojamy Minetaru*, který se účastnil Čínské kampaně, později byl v Tichomořských operacích a nakonec zahynul na Guadalcanalu. *Aojama Minetaru* pocházel z vojenské rodiny, jeho otec sloužil jako dělostřelec během Rusko-japonské války a v operacích v Koreji.

Obr.11.14

Kaifuda – Vítězná poukázka na 10 jenů – 1945

Pozn.: Obrázky 11.10. – 11.14 jsou výrazně zmenšeny.

Dračí a ptačí poukázky

Tyto poukázky jsou čtvrtou (*teigo*) sérií (1938/39), pátou (*bogo*) sérií (1939/40) a tzv *ro*⁹⁷ (*rogo*) sérií (1940) japonských vojenských peněz, používaných na čínské pevnině během tzv Čínského incidentu.⁹⁸

Platidla tohoto typu v různých sériích, a také v rámci série se liší kvalitou tisku, kvalitou papíru, variantou jednoduchého linkového vodotisku, s číslováním nebo bez a délkou nápisu s názvem⁹⁹.

Ale podstatný je jejich grafický návrh. Jsou na nich čínští draci, mají totiž pět drápů na packách, není se čemu divit, když platidla jsou určena pro Čínu (příklad obrázky Obr.11.17 a Obr.11.18); nebo tzv *onagadori*, což je zvláštní rasa japonských kohoutů s obzvlášť dlouhým ocasním peřím (příklad obrázky Obr.11.15 a Obr.11.16). Japonci tuto rasu drůbeže považují za svůj národní poklad. Nejedná se o ptáky fénixe, jak se mnozí domnívají.

Kohouty pravděpodobně a draky určitě nakreslil a vyryl rytec Kató,.

Obr.11.15 (JNDA 13-41)

1 jen s *onagadori*, 1940

Vojenské platidlo v Číně, sedmiznakový nápis, pod jedničkou vpravo jsou listy a kvítka pavlónie. *Onagadori* – je to zvláštní druh vypěstěné japonské drůbeže, proslulé u kohoutů dlouhým ocasním peřím, které může být až několik metrů.

⁹⁷ *Ro* je zvláštní znak umístěný před číslo série.

⁹⁸ První (*kogo*) série byly poukázky z roku 1937 a už byly vzpomenuty u *Meidžicúhó* (viz Obr.3.9). Druhou (*ocugo*) a třetí (*heigo*) sériemi z roku 1938 byly bankovky s přetisky, např. Obr.7.21 nebo Obr.7.22.

⁹⁹ Ve 4.sérii je nápis jedenáctiznakový: *Dai-nip-pon-Tei-koku- Sei-fu-Gun-jo-Šu-hjó*, což značí *Vojenské platidlo vlády Japonského císařství*.

V 5.sérii a *ro* sérii je nápis sedmiznakový: *Dai-nip-pon-Tei-koku- Sei-fu*, což značí *Vláda Japonského císařství*.

Obr.11.16 (JNDA 13-40)
5 jen s onagadori 1940
 Vojenské platidlo v Číně, sedmiznakový nápis.

Obr.11.17 (JNDA 13-39)

10 jen s drakem 1940

Vojenské platidlo v Číně, sedmiznakový nápis. Autorem rytiny draka je *Kurakiči Kató*.

Obr.11.18 (JNDA 13-34)

50 sen s drakem 1939

Vojenské platidlo v Číně, jedenáctiznakový nápis. Autorem rytiny draka je *Kurakiči Kató*.

JIM (Japanese Invasion Money)

Během 2.světové války v Tichomoří japonské síly vstoupily násilně do řady dalších zemí. Čína, Mandžusko, Korea a Taiwan byly totiž ambicím říše málo. Nafta, kaučuk, barevné, lehké a vzácné kovy a ostatní suroviny byly jinde: buď více k jihu nebo na Sibiři. Ze strategických i taktických důvodů japonská vláda dávala přednost jižní variantě, zvláště když protisovětský pokus císařské armády selhal. (Ostatně na Sibiři nebyl potřebný kaučuk.) Císařská armáda byla totiž v roce 1941 potupně poražena u Chalchyn Golu, Japonci to nazývají Nomonhanský incident. Proto císařství začalo svou velkou válku v jihovýchodní Asii a v Pacifiku.

8. prosince 1941 napadlo císařské letectvo Pearl Harbor a současně císařské pozemní a námořní síly začaly operovat proti dalším územím, koloniím jiných mocností.^{AAAA}

Samozřejmě i proti Filipínám. Toto soustroví sice mělo určitou cenu ve strategických surovinách, ale skutečné surovinové poklady byly ještě jižněji, navíc Filipíny byla jedna velká vojenská základna Spojených států – jakýsi trvalý pozůstatek dřívějších okupačních vazeb a stávajícího vazalství na USA.¹⁰⁰ Nebylo dobré si nechat v zádech nepřítele. Surovinově zajímavějšími zeměmi bylo tehdy britské Malajsko s ostrovem Singapur a Holandská Východní Indie, dnes Indonésie, kam Japonci vstoupili prakticky ihned s Pearl Harborem, byť k vyhnání Britů a Holanďanů potřebovali několik měsíců. S odstupem několika týdnů začaly útoky na Barmu, tehdy také britskou.

Co se týká Oceánie, Japonsko již drželo řadu původně německých ostrovů. Jako mocnost Dohody je Japonsko získalo do mandátní správy po 1. světové válce. Stačilo obsadit několik dalších britských ostrovů (Gilbertovy ostrovy, Šalamounovy ostrovy, Papuu na Nové Guinei a Novou Británii) jako klíčové body pro plánovanou invazi do Austrálie, kam se také Japonci chystali.

Myslím, že co se týká oběživa, Japonci se na pochod k jihu dobře připravili. Předpokládali, že na dobytých územích zruší místní koloniální peníze a zavedou peníze sice znějící na měnové jednotky místa, ale japonské. Také si slibovali určitý finanční prospěch z nucené výměny. Tato platidla administrovala z počátku císařská vláda, od roku 1942 tzv *Jižní rozvojová banka*.

Platidla byla připravena s předstihem a patrně byla vytištěna *Tiskovým úřadem Ministerstva financí*. Na jejich návrhu se podílel rytec *Kató*, kreslil viněty, ale v konci pouze některá platidla byla hlubotisková. Japonci pojali svoji kampaň, dají-li se tak nazývat krvavé střety, alespoň oficiálně pro obyvatelstvo dobývaných a obsazovaných území jako osvobozeneckou válku. Jedním z hesel bylo *Asie Asiatům*. Okupační správa očekávala, že domorodé obyvatelstvo se přidá na stranu Japonců při vyhánění kolonizátorů, což se v některých případech stalo, ale vesměs místní obyvatelstvo cítilo v Japoncích nové a krutější pány a dosti ochotně pomáhalo spojencům přímo i nepřímo.^{BBBB}

K propagandě měla napomáhat i platidla. Japonští designéři pečlivě vybrali motivy typické pro jednotlivé oblasti, např pro Barmu to byl třeba motiv barmských buddhistických pagod, pro Indočínu folklorní nebo krajinné obrázky apod.¹⁰¹ Napojení Filipín na americké vlivy vedlo Japonce k tomu, že okupační filipínská peseta¹⁰² měla rozměr a vzezření předválečných platidel tištěných v Americe, které americké dolary připomínaly.

Příklad platidla pro Barmu viz Obr.11.19, pro Nizozemskou Východní Indii (Indonésii) Obr.11.20, pro Malajsko Obr.11.21, pro Oceánii Obr.11.22 a pro Filipíny Obr.11.23.

¹⁰⁰ Bylo to vidět i na předválečném filipínském oběživu, nejenže ho tiskl americký BEP (Bureau of Engraving and Printing), ale i svou vizáží filipínská peseta vypadaly jako klony US dolarů – viz Obr.15.6.

¹⁰¹ JIM v porovnání s poválečnými americkými okupačními penězi vycházejí místnímu obyvatelstvu vstřícněji svým návrhem, ale nevím, zda i kupní silou.

¹⁰² Na Filipách se uchovalo peso jako název měnové jednotky od dob španělské koloniální nadvlády.

Obr.11.19 (JNDA 13-94)

JIM 100 rupií pro Barmu

Na líci vlevo kokosové palmy, vpravo chrám Ananda v Paganu, který pro ofset nakreslil *Kurakiči Kató*. Písmeno B z červené série BA znamená Barma.

Obr.11.20 (JNDA 13-67)

JIM 1 rupie pro Nizozemskou Východní Indii

Na lici typické rolnické scény z pěstování rýže, na rubu banyanový strom.
Písmeno S z červené série SN znamená pravděpodobně Sumatru, která sice byla součástí bývalé Nizozemské Východní Indie, ale Japonci byla do roku 1943 administrována z Malajska.

Obr.11.21 (JNDA 13-57)

JIM 10 dolarů pro Malajsko

Líc je hlubotiskový s kokosovníky, chlebovníky a banánovníky, rub pohled na moře z pláže s kokosovými palmami. Písmeno M ze série MP znamená Malajsko.

Obr.11.22 (JNDA 13-102)

JIM 10 šiling pro Oceánii

Písmeno O z červené série OA znamená Oceánie.

Obr.11.23 (JNDA 13-87)

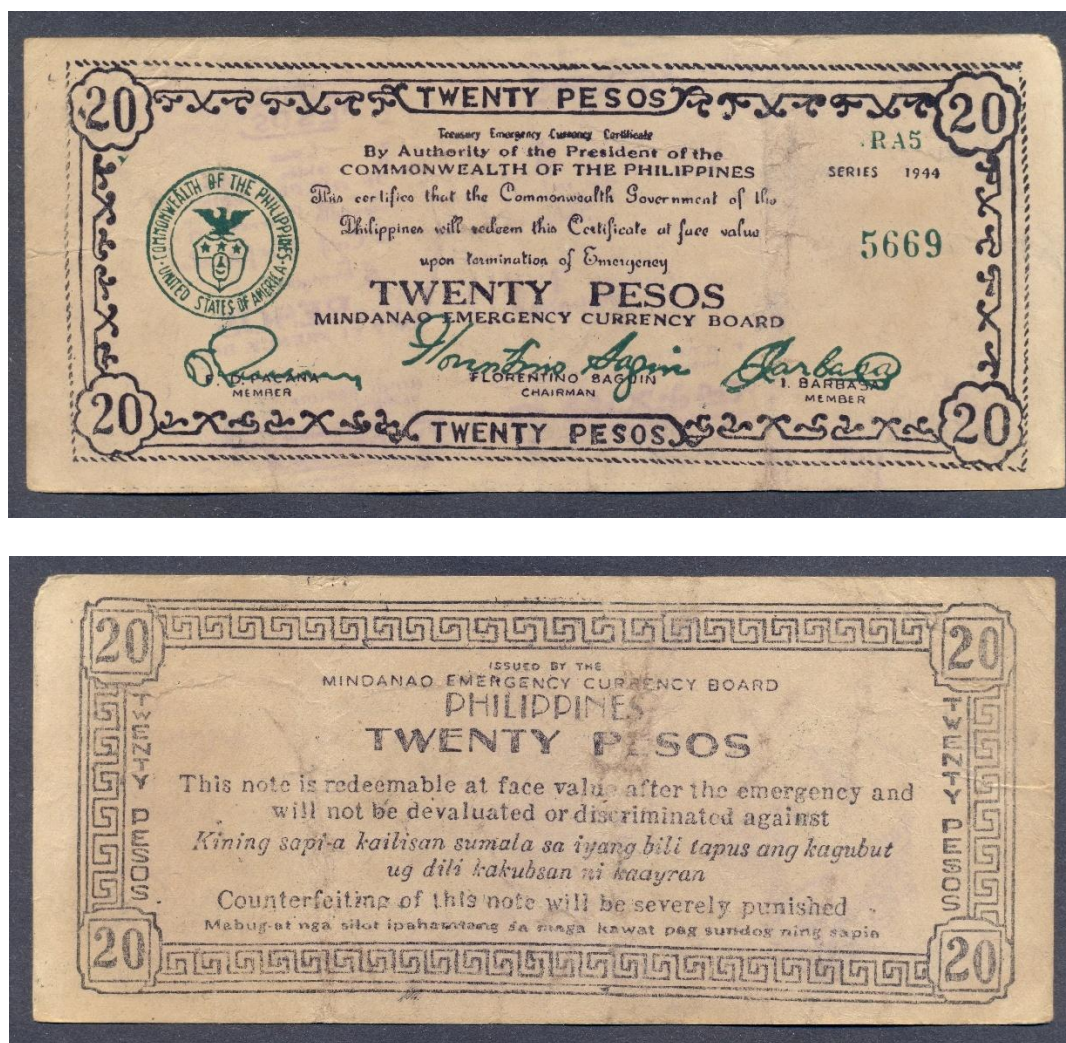
JIM 100 pesos pro Filipíny,

Líc je hlubotisk, pomník Dr. José Rizala v Manile, který pro ofset nakreslil *Kurakiči Kató*. Toto platidlo patřilo do série JIM pro Filipíny, které měly klasické číslování. Na nižších nominálech bez pomníku a na vyšších nominálech s pomníkem, ale z posledního roku války, kdy byla velká inflace, bylo uvedeno jen označení série, kde první písmeno P znamenalo Filipíny (Philippines).

Japonci také ponechali v kraji běžné měnové jednotky, takže pro Barmu a Indonesii byly rupie, pro Filipíny peseta, šilinky pro Oceánii a dolary pro Malajsko. Na všech platidlech bylo pyšně napsáno anglicky *Japonská vláda* a také ostatní texty byly v angličtině¹⁰³, v případě Indočíny v holandštině nebo dokonce v anglickém přepisu japonštiny – viz Obr.11.20. Na Filipínách se hovoří několika místními jazyky, ale úředním a dorozumívacím jazykem je posunutá španělština, která před válkou soupeřila kvůli všude přítomným Američanům s angličtinou. Před válkou byla tedy filipínská měna v angličtině.

Zajímavé je, že Japonci u Filipín toho nevyužili a nezaváděli na platidlech španělštinu. Filipíncům se podbízel jinak – na řadě platidel pro Filipíny je pomník *Dr. José Rizala* v Manile.^{CCCC}

Japonská platidla pro Filipíny platila jen na okupovaných územích vedle původní a úřední filipínské měny. Na neobsazených či od Japonců osvobozených územích byla japonská měna zakázána, ale pro nedostatek oficiálních pesetových bankovek a drobných mincí byla vydávána nouzová „státovková“ měna ustanovenými měnovými autoritami – příklad takového džunglového platidla je na Obr.15.7.

Obr.15.7

20 Peset Filipíny 1944, líc a rub provizorní státovky

¹⁰³ Až na označení tiskárny na lici uprostřed dole.

Bylo to vidět i na předválečném filipínském oběživu, nejenže ho tiskl americký BEP (Bureau of Engraving and Printing), ale i svou vizáží filipínská peseta vypadaly jako klony US dolarů – viz Obr.15.6.

Obr.15.6

10 Peset Filipínská národní banka 1937, líc a rub

Bankovku vytisklo Bureau of Engraving and Printing, USA. Vzezření platidla ukazuje, jak Američané Filipíny brali – jako protektorát.

Japonci také předpokládali, že po skončení okupační správy vzniknou „svobodné“ státy a pro ně už připravovali jakoby vlastní bankovky v národních jazycích. Ví se to o přinejmenším o Barmě.

Na některých územích zůstaly v činnosti místní obchodní banky, které vydávaly oběživo a Japonci tolerovali nebo přehlíželi jeho oběh.

Zvláštní situace byla ve Francouzské Indočině, kterou Japonci obsadili, ale ponechali administrativu okupační vichystické Francie ve funkci, včetně Banque de l'Indochine jako emisní banky. Na Obr.12.1 je bankovka této banky na 5 piastrů z let 1942 – 1945, kterou si jako suvenýr přivezl po válce vojín Thomas Stewart (č.3526873) z 1.praporu Manchesterského pluku. Stewart byl zajat 15. února 1942 v Singapuru, kdy nechvalně proslulý general Percival podepsal kapitulaci. Pak prošel několika zajateckými tábory a byl osvobozen 23. srpna 1945 v Saigonu. Tyto údaje si na bankovku napsal. Bankovka představuje typický francouzský návrh pro koloniální platidla s charakteristickým pestrotiskem lící strany, ovšem ne příliš vysoké kvality, protože válečná platidla Indočíny byla tvořena v nouzových podmínkách náhradních tiskáren. Tisková úroveň rubu nestojí za komentář. Ostatní válečné bankovky Indočíny jsou ještě horší. Hospodářské spojení s Francií bylo velmi omezené či nemožné.

Moc se neví, ale Japonci si připravili peníze i pro okupaci východu Sovětského svazu. Zněly na kopějky (10 a 50), ruble (1 a 5) a červoňce (1). Kopějky a ruble byly v návrhu odvozené od JIM pro Malajsko, jednočervoněc byl podobný JIM jednolibrovce pro Oceánii.

Obr.12.1

5 piastrů z let 1942 – 1945 Banque de l'Indochine.

Válečný zajatec Thomas Stewart z Manchesterského pluku si na rub bankovky zapsal data svého zajetí a bankovku si přivezl jako suvenýr.

Mandžukuo, Korea, Vnitřní Mongolsko, Taiwan, Čína

Tyto státy, ať si říkaly císařství (*Mandžukuo*) nebo království (*Korea*) nebo kdoví jak, byly ve skutečnosti protektoráty nebo obsazená území Japonska, tedy i měna byla Japonci řízená a tomu odpovídají vydané bankovky či státopvky, mnoho z nich bylo vytvořeno v ateliéru *Tiskového úřadu Ministerstva financí* Japonska a tam také vytištěno. Mohu-li to tak nazvat, řada těchto platidel má japonský styl, profesionalitu, určitý dekor, ale jinak se tváří jako národní platidla.

Oblast **Mandžuska** byla považována za čínskou, ale měli tu své zájmy Němci, Francouzi, Rusové a především Japonci. Japonci vojensky a diplomaticky uplatnili své nároky, v roce 1931 *Mandžusko* obsadili, v roce 1932 založili císařství *Mandžukuo* a na trůn dosadili posledního a sesazeného čínského císaře *Henryho Pu Ji*. (Henry Pu Ji (1906 – 1967) byl jako malé dítě posledním čínským císařem. V roce 1912 se Čína stala republikou. Henry Pu Ji měl „západní“ jméno Henry, které mu vybral jeho učitel angličtiny a Pu Ji jméno přijal.)

Ve zmatku typickém pro tehdejší poměry se v *Mandžukuu* používaly mnohé bankovky čínských bank, některé s přetiskem, ale v roce 1932 založená *Centrální mandžuská banka* začala vydávat mandžuské bankovky.

První série bankovek této banky byly tedy přetisky na bankovkách *Provinciální banky tří východních provincií*. Pak byla série bankovek s pětibarevnou mandžuskou vlajkou a s císařskou rezidencí v *Hsingkingu* (viz Obr.12.2).

Obr.12.2 JNDA 15-6

Mandžukuo, Mandžuská banka 1 juan, 1932

Vlevo vlajka státu, vpravo císařská rezidence v Hsingkingu. Autorem rytiny rezidence je *Kurakiči Kató*.

Obr.12.3 JNDA 15-19

Madžukuo, Centrální mandžuská banka 10 juan (jen) 1944

Bankovku připravil rytec Kurakiči Kató

Líc: uprostřed nahoře je *mon Císařství Mandžukuo*, po stranách dva čínští draci, portrét má být císař *Ch'ien Lung* (1711 – 1799), ale v Lit .5 se píše, že to je *Zai Šen* – bůh bohatství. Kdo ví?! Svislý nápis uprostřed je *10 juan*. Nápis se opakuje v rozích i na zadní straně.

Rub: uprostřed nahoře znak banky, budova je ústředí *Centrální mandžuské banky* v Hsinkingu. Po stranách je nápis *10 juan*, domnívám se, že nalevo je to mongolsky v tibetštině, kterou používali lamaističtí Mongolové v Mandžusku.

Obr.12.4 JNDA 15-8

Madžukuo, Centrální mandžuská banka 100 juan (jen) 1938

Bankovku připravil rytec *Kurakiči Kató*

Líc: uprostřed nahoře je *mon* Císařství Mandžukuo, po stranách dva čínští draci, portrét je *Konfucius*, budova vlevo má být podle Lit.16 *Ta Ch'eng Tien* nebo *Dašeng* (Sín dovršení), jedná se o dvorec z Konfuciova chrámu v *Qufu* v provincii Šandong v Číně.

Rub: stádo ovčí.

O nápisech platí totéž jako u Obr.12.3.

Třetí série je „nejjaponštější“ – viz příklady bankovek na Obr.12.3 a Obr.12.4. Opakuje se na nich několik osobností (*Konfucius* (551 – 479 před Kristem), císař *Ch'ien Lung* (1711 – 1799), první čínský císař *T'ien Ming* (kolem 1000 před Kristem) a konfuciánský filosof *Mencius* (371 – 289 před Kristem).

V moderní době byla **Korea** součástí Japonska od roku 1904, potažmo 1910. Některá její platidla už byla zmíněna.

Nejtypičtějšími příklady bankovek jsou na obrázcích Obr.12.7, Obr.12.8 a Obr.12.9. Až na drobné *sen* bankovky je na nich vyobrazen bělovlasý vousáč, zosobnění dlouhověkosti. Někteří ho zřejmě neprávem považují za *Konfucia*.^{DDDD} Na rubu jedné z bankovek této řady je obrázek ústředí banky *Bank of Chosen* v Seoulu.

Obr.12.7 (JNDA 17-20)
Korea, Bank of Chosen 50 sen 1937

Obr.12.8 (JNDA 17-16)

Korea, Bank of Chosen 1 jen 1915 ve zlatě.

Vodotisk vypadá velice pěkně, škoda, že je tak překryt tiskem, že ve fotografii nevynikne, je to *Daikokuova palička*, závaží *fundo* a něco co vypadá jako *kagi* – klíč od spižírny bohů.

Líc: pro celou řadu korejských bankovek je typická pavlónie (nahore uprostřed), tady navíc s květy slivoně. Vpravo vousatý muž, všichni ho uvádějí jako *starý muž*.

Rub: anglický nápis Banka Čosonu a příslibová formulka směnitelnosti.

Obr.12.9 (JNDA 17-26)

Korea, Bank of Chosen 1 jen 1932

Ale před těmito typy byly rozšířené bankovky *První japonské národní banky* (*Daiichi ginko*), na kterých je portrét *Šibusawy Eiičiho* (1840 – 1931), otce japonského kapitalismu (viz Obr.12.5) a bankovky *Korejské banky* bez portrétu a s obrázkem neidentifikovaného chrámu (viz Obr.12.6).

EEEE

Obr.12.5 JNDA 17-2

Banka Dai Iči Ginko Korea 5 jen 1902

Bankovka je svým vzezřením velmi “americká”, navrhl ji a vyryl slavný *Sukeiči Ójama*, je vidět jeho americká praxe.

Líc: *Šibusawa Eiiči*, národohospodář, uprostřed nahoře v podtisku znak banky, číslování japonsky. Rub: Uspořádání písma vypadá, jako by tiskárna chtěla využít všechny typy písma latinky, co má k dispozici – velmi častý jev na amerických bankovkách z období dobývání Západu.

Obr.12.6 JNDA 17-12

Dai Iči Ginko Korea 1 jen 1902

Líc: vlevo obrázek svatyně na mostě, uprostřed nahoře znak *Korejské banky*.

Japonci se samozřejmě nezastavili na hranicích tzv Mandžukua a pronikali na západ a na jih do dalších oblastí Číny. V každé oblasti zaváděli svůj systém, ustanovovali místní vlády a zakládali emisní ústavy – *Či Tung Bank* pro *Východní Hopei*, *Čanan Bank* a *Meng Čang Bank* pro *Vnitřní Mongolsko* atd atd. Bankovky *Čanan Bank* převzaly vzezření z bankovek obchodních bank, tak jak je pro ně tiskly American Bank Note Company, Thomas DeLa Rue, Bradbury Wilkinson, Watelow and Sons, eventuálně další tiskárny.

Bankovky *Meng Čang Bank* byly od počátku více místní. Jejich motivy byly lokální památky, stáda ovcí, velbloudi a krajina s Velkou zdí.

Příklad bankovky japonského *Vnitřního Mongolska* je na obrázku Obr.12.10.

Obr.12.10

Vnitřní Mongolsko (Mongolské pohraničí), MengČang banka 100 juan 1945

Líc. Lamaistický klášter

Rub: nominál 100 juan čínsky i mongolsky.

Taiwan byl okupován Japonskem od roku 1895. Byla to kořist z tzv Čínsko japonské války. Bankovky *Taiwanu* za Japonců, ať už jsou ze *The Bank of Taiwan Limited* nebo *Taiwan Bank*, mají nefigurální design. Vlastně jsou na nich tři druhy motivů: (1) nejčastější jsou nejrůznější pohledy na komplex nebo detaily svatyně *Taiwan Gokoku džindža*, šintoistické duchovní centrum¹⁰⁴, postavené v roce 1901 a mnohokrát dostavované i přestavované, (2) častý je pohled na pobřeží s majákem, který je na nejjižnějším mysu ostrova, (3) a nejméně jedenkrát je bankovka vyzdobena pohledem na nejvyšší hory Taiwanu. Jedna z hor je Niitaka. Toto jméno ve spojení *Vylez na horu Niitaka* bylo signálem či heslem pro start útoku na Pearl Harbor – viz Lit.16.

Už před 2. sv. válkou se na bankovkách objevila *císařská chryzatéma* a během války na rubu přibyl *zlatý luňák*. Příklady bankovek *Taiwanu* jsou na Obr.12.11, Obr.12.12 a Obr.12.13.

¹⁰⁴ Japonci často vnucovali šintoismus a nejdále došli v Koreji, ovšem platilo to jen do jejich odchodu.

Obr.12.11 (JNDA 16-8)

The Bank of Taiwan, 1 yen 1915

Líc: schody ke svatyni *Taiwan Gokoku Džindža* v *Taipeji*

Rub: maják na mysu *O-Luan*

Obr.12.12 (JNDA 16-12)

The Bank of Taiwan, 1 yen 1933

Líc: schody ke svatyni *Taiwan Gokoku Džindža* v *Taipeji*

Rub: maják na mysu O-Luan, uprostřed nahoře logo banky

Obr.12.13 (JNDA 16-9)

The Bank of Taiwan, 100 yen 1937

Líc: schody ke svatyni *Taiwan Gokoku Džindža* v *Taipeji*, přibyla chryzantéma.

Čína a její bankovky za japonských operací, to je složitá záležitost. Japonci na svém pochodu na západ a jih obsadili značnou část Číny, v roce 1937 založili dokonce v Pekingu *Prozatimní vládu*, která pod japonskou patronací vydávala bankovky přes „své“ banky *Hopei Metropolitan Bank* a *Federal Reserve Bank*. Ve střední a jižní Číně byla ustanovena *Jihočínská republika* s bankami *Hua Hsing Commercial Bank*, *Kwantung Provincial Bank* a *Central Reserve Bank*. Všechny vydávaly bankovky nebo aspoň dotiskovaly nebo přetiskovaly původní.

Podobně jako do Japonska tak i do *Číny* přišel v polovině 19. století novověk. A *Čínu* dost zaskočil. Země byla slabá a zoufale nepřipravená na konfrontaci s dravým Západem. Každý si tam dělal, co chtěl.^{FFFF}

Opiová válka, potlačení boxerského povstání a další akce „osvíceného“ západu ukazují filozofickou mizérii tzv. bílé civilizace. Ovšem, vypadá to, že *Čínu* nelze zdolat. V její slabosti jí výrazně pomohlo několik věcí, geografická vzdálenost, rozsáhlost, přebytek lidských zdrojů a pak

jistá věc, kterou neumím nazvat – vypadá to, že kdokoliv, kdy Čínu dobyl, tady vím jen o Mongolech, stal se Číňanem.^{GGGG}

Ovšem celá ta mnohotvárnost se výrazně podepsala na čínské bankovkové grafice. Mnoho obchodních zájmů znamenalo vznik řady obchodních bank, tím pádem potřeba bankovek, následně zajištění jejich výroby. Mnoho bankovek, mnoho výrobců, mnoho motivů, impulzů a pozadí. A mnoho vlivů žádoucích i nežádoucích. Velice rozsáhlé pole pro bádání, ale s daleko hůře dostupnými informacemi než u Japonska.

Příklady některých čínských bankovek japonského okupačního období jsou na obrázcích Obr.12.14, Obr.12.15 (a Obr.12.16), Obr.12.17, Obr.12.18 a Obr.12.19.

Obr.12.14

Federal Reserve Bank of China, 10 juan 1938

Líc: Velká čínská zeď, letící drak a *Kuan-yü*, myslím, že to byl generál žijící v 2.století po Kristu, pro taoisty je Bohem války, pro buddhisty Ochráncem.

Rub: *T'ien-ning* pagoda, buddhistický chrám, jedna z nestarších dochovaných staveb v Pekingu, byla postavena v 13.století. Fotografii pagody viz C.5. Tato pagoda je častým motivem na čínských bankovkách.

Obr.12.15

Federal Reserve Bank of China, 1 juan 1941,

Líc: *Konfucius* a chrám *Ta Ch'eng Tien* nebo *Dašeng* (Síň dovršení), jedná se o dvorec z Konfuciova chrámu v Qufu v provincii Šandong v Číně.

Obr.12.16

Konfucius v této podobě se objevil i na dalších bankovkách, vlevo je výsek z *Federal Reserve Bank of China, 1 juan 1941*, vpravo z *Federal Reserve Bank of China, 1 dolar 1938*. Dolar z roku 1938 vytiskla tiskárna *Bureau of Engraving and Printing Peking* a její rytec uspořádal *Konfuciovi* ruce do oplzlého gesta, prý jako protijaponský posměšek.

Obr.12.17

Federal Reserve Bank of China, 1 juan 1938,

Líc: generál *Kuan-yü*, vpravo pravděpodobně výsek krajiny od jezera *K'un-ming* (?).

Obr.12.18

The Central Reserve Bank of China, 500 yuan 1943

Líc: *SunJatSen* (1866 – 1925), hrdina moderních čínských dějin

Rub: jeho mauzoleum v Nankingu

Obr.12.19

The Farmers Bank of China 100 yuan 1941

Tisk ABNC – a ukázka typické bankovky té doby v americkém pojetí.

Větší příbuzenství k bankovkám Japonska je vidět jediné na korejských bankovkách, u jiných zemí moc ne. Je to dáno pevnějším politickým spojením Japonska a Koreje, velkou blízkostí kultur, silným japonským paternalismem vůči Korejcům přímou technickou spoluprací.

Ještě jednou Jokohama

V kapitole *Kawase-gajša II* jsem záměrně nezmínil *Jokohamskou hotovostní banku* (*Yokohama Specie Bank*), protože její činnost začala až v roce 1880 a prolíná se celým obdobím japonského moderního finančnictví. (Obrázek A.123)

Kde jinde mohla tehdy nějaká pomocná hotovostní banka vzniknout než v „obchodní“ bráně do Japonska a tou byla tehdy Jokohama. Vznikla jako podílnická instituce charakteru směnné banky za účelem financování dovozu a vývozu zboží a pro finanční příjmové operace. Postupem času se stala pilířem japonské ekonomiky a jako taková byla i vládou řízená. V průběhu času banka otevřela řadu poboček ve větších obchodních centrech Dálného východu jako třeba v Šanghaji, v Pekingu, v Charbinu, dokonce v Honolulu apod.

S povolením *Japonské banky* mohla vydávat bankovky a ty by stály za řadu analýz. Ovšem pokud by se člověk k nějakému reprezentativnímu vzorku dostal.

Na Obr.2.14 je *1 zlatý jen 1913*, pobočka *Dairen*. Na lici je viněta s obrázkem ústředí banky v Jokohamě – viz také obr A.123. Tato viněta se nevyskytuje na všech bankovkách ostatních poboček banky. Bankovku tiskl *Tiskový úřad Ministerstva financí*.

Obr.2.14

Jokohamská hotovostní banka 1 zlatý jen 1913, líc a rub

Na lící pravé viněť je centrální budova banky, uprostřed nahoře je znak této banky.

Jiný příklad je z pobočky *Hankow*, zní na hodnotu 1 dolaru v místní měně, tisk opět *Tiskový úřad Ministerstva financí*. (Obr.2.15)

Obr.2.15

Jokohamská hotovostní banka 1 dollar 1917, pobočka v Hankow, líc a rub

Pod nápisem HANKOW je znak banky

Obr.2.16

Příklad čínské bankovky s draky – 1000 „drobných“
(soukromá banka dynastie Qing)

A.123

Původně budova **Jokohamské hotovostní banky**, nyní
Museum kulturní historie prefektury Kanagawa.

Pak jsou tady ještě vojenské administrativní oblasti.

Kure je jedna ze čtyř administrativních oblastí japonského císařského námořnictva. Byla to a snad je základna hladinových lodí i ponorek, také arsenál, loděnice a pomocné továrny, velení, kadetní školy, prostě všechno, co k vojenskému námořnictvu patří. Pochopitelně s vlastními zaměstnaneckými platebními poukázkami. Jeden příklad je na obrázku Obr.12.20. Výtvarně je to decentní vyvážený kus – v rozích kotvičky spojené kotevním řetězem a jako výzdoba větvičky a květy sakury. Na zadní straně obrys dělostřeleckého granátu – aby bylo jasné, kde se platidlo používá. Tyto poukázky se užívaly v letech 1905 až 1910.

V 1. světové válce bylo Japonsko na straně Dohody. Tehdy měly Japonci jeden internační tábor pro zajaté Němce z kampaně *Tsingtao*. V tomto táboře se prý vedle vojenských poukázek kampaně (Obr.3.7) také používaly nějaké táborové poukázky. Byly vyzdobeny po německu – s orlicemi, tlapatými železnými kříži apod. (Tehdy se ještě Japonci chovali k zajatcům příkladně. Němci si je nemohli vynachválit.)

Obr.3.7 (JNDA 13-13)

10 sen ve stříbře, okupace Tsingtao 1914

Hodnota nominálu je na líci i rubu dotištěna v angličtině.

Japonské kampaně na čínské pevnině a za samotné 2. sv. války byly velice intenzivní. Ve svém válečném úsilí japonské síly obsadily ohromná území a zajaly značné množství spojeneckých úředníků, jejich rodin a vojáků. Ti museli být umístěni do zajateckých a internačních táborů, odhaduje se, že táborů bylo kolem sedmi set. Byly rozesety po ostrovech a pevninských džunglích celé jihovýchodní Asie a také na půdě Číny, Koreje a vlastního Japonska. Obecně se traduje, že poměry v zajateckých táborech byly už velice kruté a podle dokladů a svědectví není důvod tomu nevěřit.^{HHHH}

A.124

*Různé verze odznaků spolků **Přátelé armády**.*

Pěticípá hvězda byla symbolem pozemních jednotek, kotva námořních.

Oficiálně každý zajatec dostával nebo měl dostávat výplatu ve výši japonského žoldu pro císařské vojáky stejné hodnosti. To znamená, že například zajatý poručík nebo třeba desátník, ať Brit, Holanďan či Číňan měl být placen stejně jako císařský poručík či desátník. Část výplaty měla být ukládána na individuální účty, část byla určena na přímou útratu v kantýnách. Možná, že systém v některých táborech fungoval. Vyplácené peníze byly v místním oběživu, třeba v JIM nebo v penězích místních bank nebo v okupačních penězích nebo v penězích Japonské banky. V kantýnách se též používaly různé kantýnské poukázky, v našem chápání nouzovky, na vracení drobných. Tyto potvrzenky jsou sběratelsky vzácné a graficky prý zcela nezajímavé.

Existovali také spojenecké zajatecké a internační tábory pro japonské poddané, také zde se používaly oficiální poukázky. Byly ve méně země, kde se tábor nacházel, např. v Indii byly v annas. A graficky zanedbatelné.

A.125

*Pamětní odznak **Velkých armádních manévrů bezpečnostních sil***

v roce 1934 (Šowa 9) v listopadu, asi se manévry odehrávaly v Mandžusku, když nad vycházejícím sluncem a dvěma fénixy je mandžuský císařský znak. (Laskavostí p. Richarda Catalano)

Pro úplnost

V období výbojů se umění též prosmyklo a vnutilo i jinam. Armáda či námořnictvo zavedlo řadu čestných a třídních odznaků, vznikaly různé podpůrné polovojenské spolky a svazy třeba vlasteneckých žen, každý z nich s řadou čestných nebo klasifikačních odznaků, vznikaly pamětní odznaky k přehlídkám, k manévřům, k návštěvě císaře, k výročí bitev atd a všechny používali symboly připomínající slávu země a její hrdinné dějiny. Matky vojáků byly dekorovány a odměňovány, vytvořila se záplava čestných předmětů a pokud si člověk odmyslí jejich soldátské pozadí a z dnešního formálního pacifismu nepřilíhý účel, musí obdivovat jejich romantickou výjimečnost.

Několik příkladů pro ilustraci je na obrázcích A.47, A.71, A.76, A.124, A.125, A.126, A.127, A.128, A.129, A.130 a A.131.

Vojenské velení zavedlo v roce 1938 nový a dekorativnější *Odznak za zranění* (*Šógundžinšo*), který stojí za demonstraci – mezi rameny kříže jsou hroty starobylých kopí a uprostřed v medailonu je hlava japonského lidového hrdiny *Kusunoki Masašige*, o kterém už byla řeč v souvislosti s bankovkou *5 sen 1944*. Odznak byl ve dvou typech na první pohled rozlišitelných zbarvením kovu a samozřejmě textem na zadní straně. „Zlatý“ *senšo* typ byl za zranění v bitvě a „stříbrný“ *kóšó* typ za zranění nebo onemocnění související s vojenskou službou, ale ne přímo v boji. (Viz obr. A.122)

A.126

Čestný odznak veřejných prací (?)

z císařského roku 2600 (1940) (laskavostí p. Richarda Catalano)

Určitým druhem ocenění vojáka nebo povzbuzením před akcí byl oficiální připítek lihovinou *saké*. Jsou známé záběry pilotů kamikaze, kteří s bílými šálami a kuklami na hlavách si obřadně připíjejí s velitelem. Saké se servírovalo z porcelánových čtorek do kalíšků. Tyto předměty byly stylově dekorovány, jsou na nich *vlačky*, *jeřábi*, *luňáci*, zbraně, květy *sakury* nebo *slivoně*, *pavlónie*, prostě všechny atributy tehdejší výzdoby. Kalíšky a čtorky se vyráběly i individuálně pro dané události a oceněným vojákům sloužily jako suvenýry. Příklad je na obrázku A.132.^{III}

A.127

Odznak Brigády mladých vlastenců.

V textu je psáno: „Vlastenecký mladý dělník, zvláštní pamětní odznak k čínskému incidentu, Spojená mládežnická brigáda prefektury Fukuoka, 2598 (1938)“, (laskavostí p. Richarda Catalano)

A.128

Záslužný buddhistický odznak (??)

(Svastika má v buddhismu jiný význam než pro nacisty, je to symbol slunce a vznikl dříve než se nějakí Germáni či Slované objevili na scéně. (laskavostí p. Richarda Catalano)

A.129

Řád Červeného kříže za zásluhy (Jukošo)

Japonský Červený kříž vznikl podle evropského vzoru v roce 1877. Medaile a kříže jsou udělovány od roku 1888. Jejich výzdobu vymyslela císařovna Meidži podle svých vlasových sponek – bambus, pavlónie a fénix; a k tomu ženevský červený křížek.

A.130

“Banzai císařství” – pamětní odznak ke 30. výročí Rusko japonské války (laskavostí p. Richarda Catalano)

A.131

„Úsvit vítězství v Asii“

*„Armádní přísaha za dozoru generálů, Šowa 14 (1939) 8. ledna, Sasaki cvičiště“
(laskavostí p. Richarda Catalano)*

A.132

Porcelánové lahvičky a kalíšky pro ceremoniální pití saké. 1938 až 1945

Prezentační dekorativní porcelánové butylky a kalíšky na saké, sloužily ke slavnostnímu přípitku před bojem, před odletem a podobně. Po vypití si je vojáci ponechávali za odměnu a na památku.

Myslím, že na konci oddílu **Od Meidži po Hirošimu** je užitečné si něčeho všimnout. Celé toto období od restaurace Meidži do porážky v roce 1945 bylo plné všeho možného a mimo jiné i vývoje papírových peněz. Byl to osobitý, ale ne izolovaný vývoj. Sluší se ocenit, že Japonci začali svůj start, když už ostatní byli bůhví kde, přesto se chytli a vytvořili ucelenou sestavu, samozřejmě míním, co se týče návrhu papírových platidel. Japonské bankovky tohoto období byly moderní, ale přitom národní a s promyšlenou jednotou výrazu. To se jim podařilo i přesto, že se rozptylovali válčením všude možně. My máme velmi pěkné bankovky, ale až na období protektorátu, období poslední komunistické série a nynější české nebo poslední slovenské bankovky je v nich nějaká jednota výrazu? Spíše by člověk řekl, že každý pes jiná ves. A to jsme se zdaleka tak nerozptylovali kdečím a kdevšude jako Japonci.

A.133

Neidentifikovaný vojenský odznak, asi památeční, ve tvaru posvátného zrcadla a se symbolem pavlónie. (laskavostí p. Richarda Catalano)

A.134

Řád Svátého pokladu

(laskavostí p. Pavla Hejzlara)

Pravděpodobně 1. třída řádu – dekorace na stuze a náprsní hvězda. Řád je uložen v dřevěné černě lakované etui s motivem stylizované pavlónie a s modrými vázacími šňůrami.

A.135

Řád Svatého pokladu 8.třída (líc a rub) a 5.třída,
(laskavostí p. Richarda Catalano).

V srdci medaile je symbol svatého zrcadla.

Mírové Japonsko

Japonsko muselo válku prohrát. Ne snad proto, že by neumělo válčit. Nebo že by vedlo nespravedlivou válku a že ty se mají prohrávat. Jako by ostatní válčící státy měly nějaké vyšší a bohuľibějši pohnutky. Nebo jako by pohnutky Japonského císařství byly více sobectějši. Japonsko muselo válku prohrát z technologických důvodů. Rozkročilo své fronty příliš zeširoka a bez ohledu na vlastní nedostatečné zdroje, které navíc vyčerpávalo až na dno desítkami let válčení. A ani si nedokázalo získat na svou stranu obsazené země – osvobozenecká rétorika neodpovídala chování japonských vojáků a okupační administrativy. Jedním z příkladů může být zmíněný Azad Hind. Dokonce ani tady nebyla spolupráce rovná a otevřená.

Pod hrozbou dalších atomových úderů Japonsko nedopustilo pokračování ve válce na svých hlavních ostrovech a raději kapitulovalo. Bylo velmi rozumné si uvědomit nesmyslnost války a jejího dalšího pokračování. Sice velice pozdě ale přeci jen.

Čistě z vojenského hlediska a spekulativně šlo Američany porazit v gerilové válce, jak léta později svedli Vietnamci, ale z politického hlediska to možné nebylo. Japonsko nemělo nikde podporu ani spojence a na rozdíl od Vietnamců japonský národ byl desítkami let strádání vyčerpaný a už válčit nechtěl.

Po kapitulaci Japonska byla země okupována vítěznými spojenci, především Američany, kteří začali život Japonska řídit a vést k západnímu typu demokracie. Především šlo o to zabránit, aby z Japonska nevznikla Američanům konkurence, kdo bude dominantní v pacifickém prostoru. Americký generál Douglas MacArthur (1880-1964), jinak dobrý voják, výborný stratég a taktik a jeden z velitelů, kteří Japonsko porazili, se stal něco jako vojenským diktátorem. Nutno připustit, že téměř osvíceným diktátorem.

A.136

Líc a rub spojeneckých tokenů 1945

Vlevo BCOF one unit (British Commonwealth Occupation Forces)

Vpravo K.B.C.A.O.M. Complex Good for 50¢ in trade (US Army)

Císařské ozbrojené síly byly rozpuštěny, někteří členové vlády, generality a admirality byli postaveni před mezinárodní vojenský soud a exemplárně tvrdě potrestáni¹¹¹, ale vláda císařství byla ponechána a také institut císaře byl z určitých ohledů zachován, jen se musel císař *Hirohito*

zřící nejen rozhodovacích pravomocí, ale i božství. Američané se rozhodli císaře nestíhat a netrestat, přestože jeho odpovědnost za porušování mezinárodních smluv a nesmyslné válčení byla neoddiskutovatelná. Neměl sice přímý vliv na válečná zvěrstva, která císařská armáda prováděla jeho jménem, ale i tak v několika případech nebyla jeho kriminální odpovědnost pouze morální. Ale Američanům došlo, že národ byl už řádně ztrestán peklem kobercových náletů na Tokio a ostatní města, atomovými apokalypsami a pro Japonce téměř nestravitelnou ostudou národní porážky. Vzít mu i císaře znamenalo tehdy vzít mu i existenční smysl. Alespoň tak se vítězové domnívali. A vítězové, jen vítězové určují, co je správné a co ne. ^{KKKK}

Američané se v Japonsku usadili.¹⁰⁵ Císařské *Ministerstvo financí* mohlo pokračovat ve své funkci. Ale Američané pochopitelně si také přivlastnili dohled nad japonským finančnictvím. Vznikl úřad *SCAP* (*Supreme Commander Allied Powers = Vrchní velení [či velitel] spojeneckých sil*), myslím, že i jeho zásluhou neupadlo japonské hospodářství do totálního chaosu a pomocí rázných opatření celkem rychle přežilo krizi a stabilizovalo se.

„Provizorní“ peníze

Všechny okupační síly měly svoje poukázky či vouchery v papírové nebo kovové formě. Viz A.136 nebo návrh na Obr.13.1. Okupačními silami Britského společenství národů v Japonsku se míní hlavně Australani, Novozélandci a Indové. Tokeny a vouchery se používaly v kantýnách nebo posádkových obchodech a nepodařilo se mi v literatuře najít zmínku, zda se v nějaké větší míře dostaly mezi obyvatele.

Obr.13.1

100 jen (1945) Okupační síly Britského společenství národů v Japonsku - návrh

Vedle toho Američané od roku 1946 používali mezi sebou svá vojenská platidla, tzv *MPC* (*Military Payment Certificates*), ale ty nebyly určené pro použití v Japonsku specificky, nýbrž obecně v amerických ozbrojených silách po celém světě a podle restrikcí by se neměly dostat do rukou neautorizovaným osobám. Totéž se týká britských tzv *BAFSV* (*British Armed Forces Special Vouchers*).

Američané pustili do občanského oběhu na osvobozených nebo okupovaných územích po světě předem připravené okupační peníze v místních měnách. Je to tzv *AMC* (*Allied Military Currency = Spojenecké vojenské oběživo*). *AMC jeny* měli připravené i pro Japonsko. Tyto

¹⁰⁵ Až do roku 1952, kdy oficiálně odešli, ale ponechali si řadu základen. Na ostrovech *Rjúkjú* zůstali až do roku 1972.

„japonské“ *AMC jeny* existují ve dvou řadách lišících se pouze písmeny *A* a *B* v podtisku, jinak jsou obě řady zcela identické. Ve zdrojích se uvádí, že řada *A* měla být pouze variantou MPC, či-li nebyla určena pro oběh mezi obyvatelstvem.

AMC jeny řady *B* se staly oběživem souběžným s japonskými bankovkami, obíhaly na základě okupačních předpisů a byly tedy určeny jak pro vojenské osoby okupační správy, tak pro civilní obyvatelstvo. Jenomže tyto peníze se k civilistům nedostávaly snadno, přesto obíhaly až do roku 1948 a na některých místech jako na ostrovech Rjúkjú dokonce do roku 1955. Pak byly vyměňovány podle lokality buď za japonské jeny (ve velmi nevýhodném kurzu, nikoliv *jen* za *jen*) nebo za *MPC* či US dolary.

AMC byly technicky velmi profesionální, vyšší nominály tisklo dokonce washingtonské U.S.Bureau of Engraving and Printing. Texty byly japonsky a anglicky, ale jinak jsou tato platidla výtvarně nejaponská, nutno ovšem říci, že nejsou ani moc americká. Tedy výtvarně. Ukázka je na Obr.13.2 a Obr.13.3.

Obr.13.2 (JNDA 14-5)
AMC 1 jen líc a rub řady A

Obr.13.3 (JNDA 14-9)
AMC 100 jen líc a rub řady B

Nemá cenu se rozepisovat o amerických okupačních platidlech. Po technické stránce jsou prvotřídní, po estetické stránce jsou prázdná. A japonsky jsou na nich jen některé údaje. Nechápu, proč v podstatě většina okupačních správ nedokáže využít kabátu okupačních platidel jako propagační plochy k inzerování „nových“ hodnot a jako určité vizitky svých bohubilých či „bohubilých“ úmyslů. V každém případě v tom jsou japonská okupační platidla pro obsazená území (Filipíny, Barmu atd.) možná technicky méně dokonalá, zato nápaditější.

Přechodné japonské peníze

Japonská banka po kapitulaci pokračovala ve své činnosti. Už padla zmínka o kolkovaných bankovkách. Poválečné poměry byly dosti kruté, byl nedostatek všeho, včetně peněz. Staré peníze byly zrušené a nové se nedařilo včas připravit v řádném množství, došlo tedy, mimo dalších opatření, k tomu, co dobře známe: ke kolkování starých zásob. Příklad viz Obr.8.16 nebo Obr.8.17. Kolky byly pro bankovky 10, 100, 200 a 1000 jenů.

Obr.8.16
10 jen 1944 s kolkem 1946 líc a rub

Obr.8.17

10 jen 1945 s kolkem 1946 líc a rub

Banka také vydala několik reprintů bankovek z předchozího období.

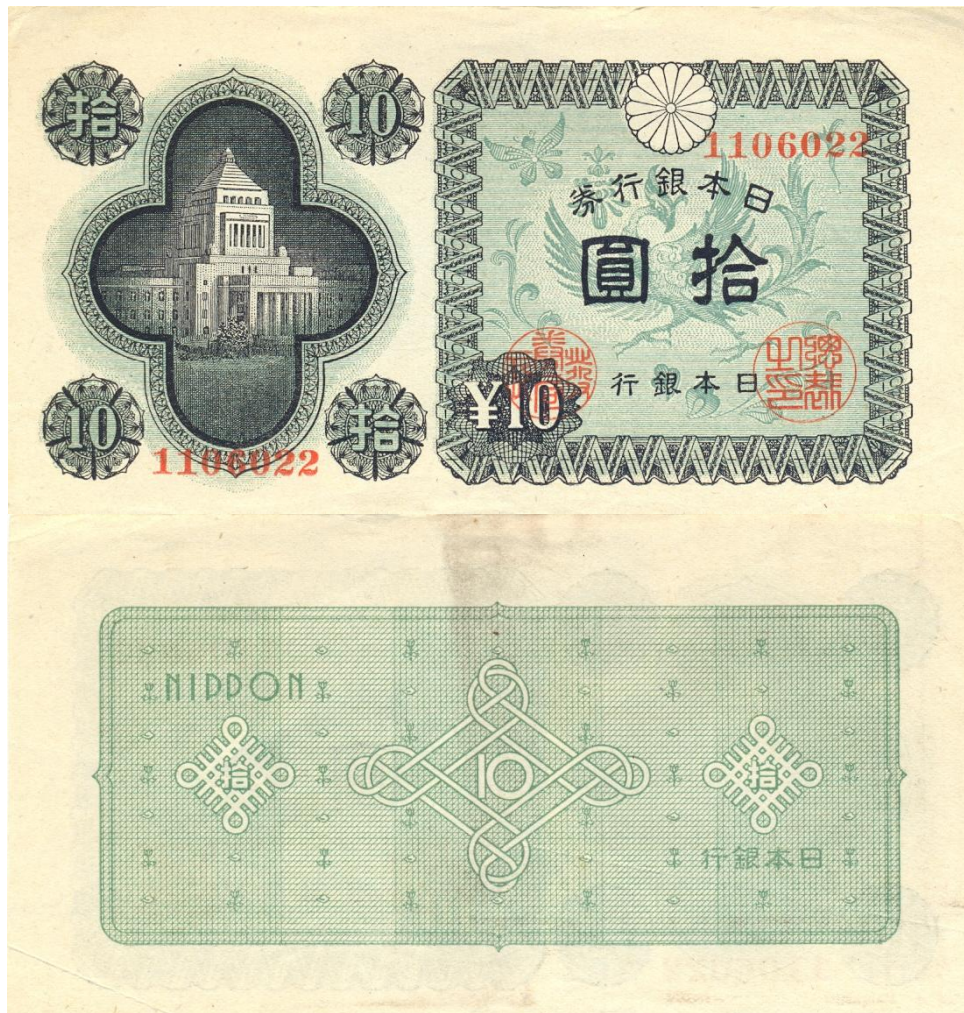
Další přehled by měl být přehledem bankovek zcela nové tváře. Na nich je na první pohled vidět zásadní změna v rozměrech, tedy že tyto bankovky nové tváře jsou protáhlejší – asi vliv všude přítomných dolarů z kapes amerických vojáků. Ale i když se nové bankovky nedostávaly k nové tváři a k jednotnému výrazu ihned, proces byl dlouholetý, v žádném případě je nelze považovat za klony amerických dolarů, jako třeba u filipínského oběživa.

10 jen 1946 (řada A)

Je to nefigurální bankovka (Obr.13.4).

Během kratičkého období (únor a březen roku 1946) vydala *Japonská banka* vedle reprintů 3 nové nominály. Vydání samozřejmě autorizovalo *Vrchní velení spojeneckých sil SCAP*. Tento *10 jen* byl první a mám dojem, že poprvé a naposled se na něm objevila značka pro *jen* jako japonskou

měnovou jednotku – ¥. A také se asi po dvaceti letech znovu objevil nápis *NIPPON* latinkou, psaný na rubu.

Obr.13.4 (JNDA 11-65)

10 jen 1946

Líc: vlevo je „průhled“ na budovu *Národního shromáždění*, vpravo v podtisku je čínský *fénix* s *vážkou*.

Bankovka má jednoduchý, ovšem sugestivní návrh. Je vytištěná skromným ofsetem, čímž trochu trpí. Budova *Národního shromáždění* na levé vině tvaru gotického průhledu působí ponuře. Snad to není projev smutku nad výsledkem války? V každém případě ale budova *Národního shromáždění* má symbolizovat nové politické poměry, země přestává být autokratickou. Na pravé straně je ve výrazném podtisku čínský fénix – srovnej na obrázku A.48 čínského a japonského fénixe podle představy Bernarda Picarta.

Bankovka vzbuzuje dojem, že do jejího návrhu mluvili okupanti nebo někdo, kdo o bankovkové grafice moc nevěděl. Nejde jen o parlament, celkové uspořádání je jako kompromis mezi různými představami. Například jak jinak vysvětlit nápis *NIPPON*, tedy *JAPONSKO* a ne *NIPPON GINKÓ*, tedy *JAPONSKÁ BANKA* jak by bylo správnější. A použité grafické prvky na lici i na rubu působí provizorně.

Na platidle není znak banky ani na líci, ani na rubu, rub je vysloveně geometrický a doplňkový, silně připomíná rubní stranu hrací karty. Číslování je opět specifické, podobně jako u *100 jen 1946* (obr. Obr.10.4), první číslice je 1 a značí bankovku, poslední dvě číslice jsou kód tiskárny, a to mezi tím je číslo tiskové desky. Rozměry 76 x 140 mm, vodotisk není.

Japonský parlament vznikl podle ústavy v roce 1890 a vzorem mu byl britský parlament. Čili vznikla horní, tedy tzv. panská sněmovna a dolní, tedy poslanecká sněmovna i se stejným naplňováním rodem, jmenováním a v případě poslanecké sněmovny volbou. V roce 1947 se staly obě komory volené, a panská sněmovna se stala sněmovnou rady moudrých, něco jako senátorů.

A.137

Národní shromáždění, Tokio

A.138

Známky z roku 1936 vydané k příležitosti otevření nové budovy Japonského říšského parlamentu.

Známky s budovou navrhl T.Kasori, ryl K.Noma, známky s interiérem navrhl M.Kimura, ryl M.Aoki.

Budova parlamentu byla postavena poprvé v roce 1890 jako dřevěná a v podstatě provizorní budova. Měla dvě křídla pro dvě komory, ale požadavek „japonského“ vzezření byl dodržen jen částečně, prý protože se kolem architektonického návrhuotalo moc Evropanů. První budova promtne vyhořela a už v roce 1891 stála nová budova od té první se lišící jen mírně. Od počátku nebyly japonské vlády s budovou příliš spokojené, měly pocit, že budova nemá patřičný reprezentativní charakter.^{LLLL}

Úsilí o nápravu vyvrcholilo v roce 1918 soutěží a návrhem na přestavbu, která doplnila budově portál a věž. Návrh vyšel z původní koncepce a v roce 1920 byla podle něj postavená pyšná impozantní budova, ale je otázka, do jaké míry je japonská. Viz obrázek A.137 nebo A.138.^{MMMM}

5 jen 1946 (řada A)

Další nefigurativní bankovka. Svým pojetím vzdáleně připomíná 200 jen 1927, jen rozviliny akantu jsou bohatší. *Císařská chryzantéma* je netradičně na pravé straně a na zadní stranu se vrátil znak *Japonské banky*. (Viz Obr.13.5 a Obr.13.6)

Číslování podobné jako u 10 jen 1946, první cifra je 1 (bankovka), poslední dvě číslice je smluvní tiskárna, a to mezi tím je číslo tiskové desky. Rozměry 68 x 132 mm, opět bez vodotisku. Co více se dá k této rozpačité bankovce napsat?!

Obr.13.5 (JNDA 11-66)

5 jen 1946 Specimen, líc a rub (laskavostí České národní banky)

Obr.13.6 (JNDA 11-65)

5 jen 1946

Barevný posun hlavně rubu proti specimentu České národní banky z větší míry daný různými metodami kopírování.

1 jen 1946 (řada A)

V řadě přechodných peněz je také *1 jen 1946* (Obr.13.7), tentokrát je to figurální a velmi decentní ofsetová bankovka. V portrétu vpravo je **Ninomija Sontoku** (1787 – 1856), filosof a reformátor (obrázek A.139), uprostřed dole je kokrhající kohout nad klasy ječmene (?) a kukuřice. Číslování je na stejném principu jako u předchozích platidel – první jednička znamená bankovku a poslední dvě cifry jsou tiskárna. Rozměry bankovky jsou 68 x 124 mm, vodotisk není.

Ninomija Sontoku se narodil v roce 1787 ve velmi chudé rolnické rodině. Jeho otec byl mezi sousedy velmi populární osoba, byl přátelský a vždy ochotný pomáhat. Zemřel, když Sontokuovi (tehdy se ještě jmenoval Kindžiró, jméno Sontoku dostal pro svou úspěšnost¹⁰⁶) bylo 16 roků, ale zanechal mu dobrou výchovu a obdiv ke vzdělání. Sontoku žil a pracoval ve strýčkově pěstounské rodině a musel živit sourozence a matku. Byl pověstný svou pečlivou pracovitostí ve dne a náruživým studiem po nocích.

Je jisté, že někteří lidé rostou těžkostmi, útrapami a silnou vůlí je překonat. Život a strýčkovské využívání ho naučilo pragmatickému přístupu a umění tvrdě pracovat. Jakmile se

¹⁰⁶ Znak *son* znamená úctu, znak *toku* znamená ctnost, pseudonym vznikl spojením znaků pro pěkné vlastnosti.

zbavil jha pěstounské péče a mohl začít pracovat na poličkách své rodiny nebo na mokřadech, které na rozdíl od něj nikoho moc nezajímaly, podařilo se mu rozumným kalkulováním a využitím vyčtených znalostí získávat dobrou úrodu a rozhojňovat své prostředky. Naučil se využívat řadu možností, které poskytovala venkovánům příroda. Ovšem nikdy nezapomínal, z jakého prostředí vyšel a i jako bohatý člověk pomáhal svému okolí. Nejen radou. Byl to moudrý člověk.

Traduje se tedy, že skrz těžkou práci a soustavné studium se stal bohatým statkářem. Agrární úspěchy a řekněme ekonomický přístup založený především na zdravém selském rozumu, na zásadě žít bez dluhů a v rámci svých možností, na vztahu k přírodě, jejíž využívání bylo darováno lidem bohy, a na úctě k pracujícím lidem, ho učinily velmi proslulým. Byl tedy požádán, aby dal do pořádku finance okresu, ve kterém žil. Své řízení a úpravy postavil na vybudování zemědělské soběstačnosti a vzájemné solidaritě různých majetných vrstev, a to na základě etických principů buddhismu, šintoismu a konfucianství. Takový ekonomický a filozofický přístup byl novinkou proti dřívější normě, co stavěla na věrnosti, statečnosti a poddanství, tedy na vlastnostech vhodných pro válčení, ale už ne pro hospodaření a prosperitu. Pochopitelně, že jeho úspěch byl také umožněn pozemkovou daňovou politikou, která ani zdaleka nebyla likvidační, jako byla v některých zemích Evropy. Výsledky vedly k tomu, že i další feudálové si ho najímali, aby jim zefektivnil jejich polní hospodaření a jeho proslulost se stala celonárodní.

Obr.13.7 (JNDA 11-67)

1 jen 1946

Vpravo je zemědělský reformátor Ninomiya Sontoku a uprostřed kohout, ten symbolizuje Sontokuovu pracovitost.

A.139

Ninomija Sontoku, ?,?,?

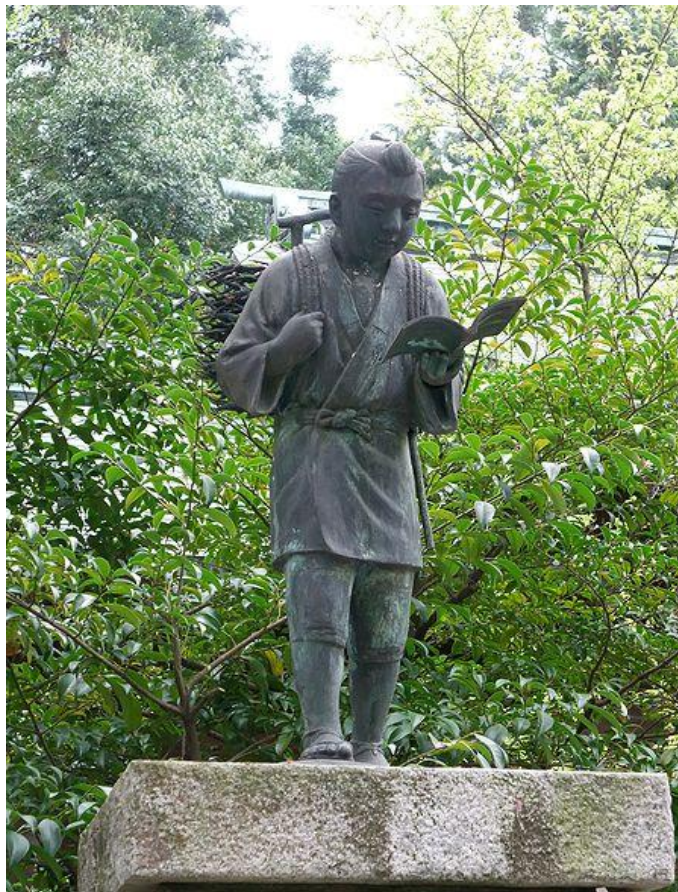
Průkopník nových zemědělských technologií pozdní doby Tokugawa.

Při jedné místní neúrodě a následném hladomoru prosadil otevření státních skladů rýže a rozdělování podle zásady, že první jí ten, co má největší hlad, ne ten, co má vyšší titul.

Na sklonku feudálního systému v Japonsku vytvořil agrárně ekonomickou metodiku, která se stala normou pro řízení hospodaření venkovských zemědělských oblastí a jejíž zásady jsou dodnes platné. Učil rolníky zakládat kooperace, vypočítávat výnosnost, radil jak dělat zásoby a překlenovat hubená léta a dokonce založil vlastní kampeličku, která by rolníkům za směšný úrok pomáhala pořizovat osivo a jiné prostředky, a to bez závislosti na bankách a jiných finančních vydřiduších.

Zemřel v roce 1856, ovšem státní systém nezapřel své tehdejší kastovníctví. Císař si ho velmi vážil, údajně, ale do jisté velmi nízké úřednické hodnostní kategorie ho povýšil až po smrti.

Sontoku se dostal i do lidových vyprávění a pohádek pro děti, kde se vyzdvihoval jeho příklad. Jeho atributem se stal kohout, protože Sontoku vstával a pracoval ještě dřív, než kohout ráno zakokrhál.

A.140

*Jedna z mnoha soch **Ninomiji Sontokua** jako chlapce, který studoval i při práci.
Je u svatyně Hótoku Ninomija.*

I nacionalistická doba dokázala využívat jeho sdělení. Ve školách se učilo o jeho životě a zásluhách, aby se už děti naučily tvrdě pracovat a obětovat se pro císařství. Na školních dvorečkách byly rozesety bronzové nebo kamenné sochy Sontokua, nejčastěji jako kluka, co „v chudých ale upravených“ šatech nese na zádech dřevo na topení a čte si přitom knížku.

Přišel konec války 2. sv. války a Sontoku začal být pod mírným tlakem Američanů zatracován jako symbol minulé doby. Američané došli k tomu závěru, protože všude viděli jeho sochy a jinak si je nedokázali vyložit. Tyto sochy (obrázek A.140), pokud před koncem války přežily likvidaci za účelem sběru nedostatkových materiálů, začala ničit okupační správa jako odstraňování památek militaristické éry nebo se přímo rozkrádaly. Několik soch se takto jako kořist dostalo do Spojených států.^{NNNN}

Brzo se přišlo na to, že Sontoku si nezaslouží takový odsudek, naopak že jako osobnost byl minulým režimem zneužit, ale ne zase do té míry, aby bylo jeho učení zprofanováno. Proto byl vybrán na platidlo právě v době, kdy Japonci ještě nevěděli, co si mohou dovolit a Američané japonské civilizaci ještě nerozuměli natolik, aby sice neměli tendenci potírat všechno, ale Sontoku jim nakonec prošel.

10 sen 1947 (řada A)

10 sen 1947 je bankovka s holubicemi (Viz Obr.13.8). Jako po každé válce byla doba posedlá mírem a jeho symbolikou a holubice se dostaly na platidlo zřejmě pod jistým doporučením, tedy pod kuratelou okupační správy a jako symbol míru.

Obr.13.8 (JNDA 11-69)

10 sen 1947

Uspěchaná výroba nízkého nominálu v různých tiskařských závodech a bez řádného dohledu na kvalitu je vidět v mizerném centrování výřezu a obrazce.

Parlament na rubu symbolizuje demokracii a holubice na líci má najednou představovat mír, což byla v Japonsku nová role tohoto opeřence. Dříve byl holub spojován spíše s válkou coby posel Hačimana, boha válčení.

Holubice se objevily ještě na jiných poválečných cenných papírech. Byly to tzv *Heiwa-ken* (*Mírové certifikáty Ministerstva financí*) z roku 1947, (první cenné papíry se čtením zleva doprava) a *Izoku kokkó saiken* (*Pokladniční poukázky pro rodiny pozůstalých po padlých vojácích ve válce*) z roku 1952. Ovšem je zajímavé, že do té doby byl holub v Japonsku spíše spojen s válkou než s mírem, protože byl považován za posla boha války *Hačimana*.

Doba byla také posedlá civilizačním posláním vítězů a do té americké zkarikované verze, kde demokracie se rovná republikánství, nepochybně patřily takové prvky jako parlament, tak se opět objevila jeho budova na rubu.¹⁰⁷ Žádná náboženská svatyně nebo nedej bože císařský palác.

107

¹⁰⁷ Už bylo vzpomenuť, jak sice prošel *Šótoku Taiši*, ale už ne *Buddha*.

Civilní či mírové motivy vyměnily tanky, lodě i letadla na jiných cenných papírech. Vyskytly se mírové motivy jako hora Fudži, oráč s koněm atd.

Bankovka má opět specifické číslování: 1 znamená bankovka, pak deskové číslo a poslední dvě cifry kód tiskárny. Vodotisk není, rozměry 100 x 52 mm.

A.141 *Holubice z Izoku Kokko saiken*

50 sen 1948 (řada A)

10. března 1948 vydala vláda státovku 50 sen 1948 (Obr.13.9), připravil ji a portrét pro ofset nakreslil rytec *Kurakiči Kató*. V portrétu je muž vzezření Jindřicha Plachty, ale s výrazným a dlouhým plnovousem, rozděleným do špiček, jako by to měl od jízdy na motocyklu. Jedná se o významného politika jménem *Taisuke Itagaki*.

Číslování platidla je stejné jako u předchozích platidel, jen s tím rozdílem, že první číslice je 2 a znamená státovku, poslední dvě cifry jsou kód tiskárny a číslice mezi tím jsou deskové číslo.

Platidlo nemá císařskou chryzantému a mám pocit, že to je první platidlo, které má japonské znakové texty v uspořádání zleva doprava a ne obráceně, jak bylo dosud zvykem¹⁰⁸. Rozměr jsou 108 x 60 mm, vodotisk žádný.

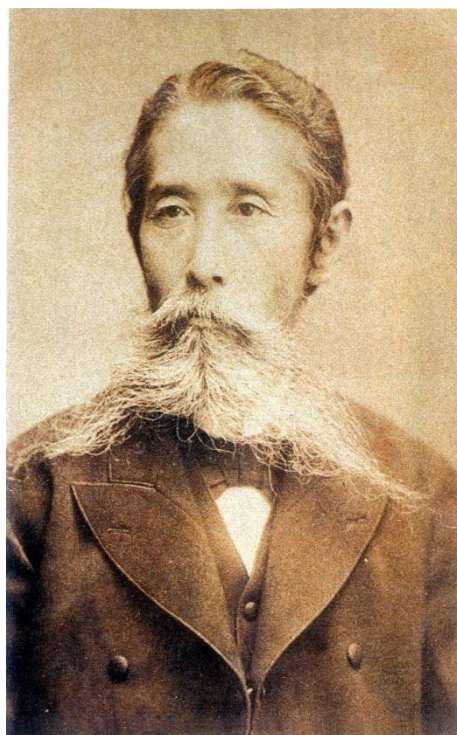

¹⁰⁸ Dřívější způsob psaní byl svislý shora dolů a zprava doleva. Při nutnosti dávat do textu výrazy v latině se začalo vžívat vodorovné psaní zleva doprava.

Obr.13.9 (JNDA 11-68)
50 sen 1948

Taisuke Itagaki (1837 – 1919) (obrázek A.142) se narodil v samurajské rodině. Byl aktivní v politice, samozřejmě na straně odpůrců šógunátního zřízení. To si nechalo od Američanů vnutit nerovné a nevýhodné obchodní a politické smlouvy, což vedlo ke vzednutí japonského nacionalismu. Po tzv Bošinské válce, (to byla zmíněná občanská válka mezi silami tokugawského šógunátu a odpůrci, kteří se spojili s reformátory a Císařským dvorem), získal několik správních politických funkcí. V roce 1869 se stal státním kancléřem a měl zásluhu na řadě reforem, jedna z nejvýznamnějších bylo zrušení han systému, tedy systému správního řízení založeném na autoritě feudálních rodů na jejich území. Místo toho byly ustaveny prefektury.

A.142

Taisuke Itanagi ve svých 60ti letech,
z Knihovny Národního parlamentu Japonska

Byl liberál. Samotná vláda Meidži s ním měla určité problémy, např. v rozdílných názorech na politiku proti Koreji a především pro jeho přístup k tzv. občanským právům. V tomto ohledu Itagaki proslul svojí rolí při zavádění partajního systému (v polovině éry Meidži) a patřil řekněme k prvním japonským bojovníkům za občanská práva a rovnost všech lidí, především rolnictva. Pro pravičáky tím nebyl příliš populární, právem ho považovali za socialistu. V pozadí jeho postoje byl i jeho původ, samurajské rodiny ztratily v nové době (éry Meidži) svůj dřívější význam a byly odsouvány na společenský okraj, přestože se vesměs jednalo o třídu poctivou a schopnou adaptovat se do nových rolí.

Pochopitelně že se také zasloužil o první volený parlament a o vyhlášení ústavy jako základního zákona císařství. Byl v několika vládách jako ministr vnitra nebo premiér a po celý aktivní život byl zaměstnán plným nasazením pro dozrání japonské demokracie. V jeho osobě se spojovaly tradiční samurajské ideály s myšlenkami o rovnosti a svobodě všech lidí.

Veřejný život opustil v roce 1910, zemřel v roce 1919.

Jako symbol demokratického občanského hnutí v době Meidži se stal po porážce Japonska využitelným pro novou éru. Parlament na zadní straně bankovky souvisí s jeho politickým bojem a zásluhou o zavádění parlamentní demokracie v Japonsku.

5 sen 1948 (řada A)

Bankovka 5 sen 1948 je poslední oficiální poválečné drobné papírové platidlo. (Viz Obr.13.10.) Bankovka je na lici vyzdobená větvičkou meruňky nebo slivoně, ale schází zde chryzantéma, rub je pouze dekorativní se znakem banky. Číslování opět jako u předešlých platidel – první 1 značí bankovku, pak číslo desky a poslední dvě cifry jsou kód tiskárny. U tohoto platidla je to vždy 13, protože všechny 5 seny 1948 tiskla pro Tiskový úřad tiskárna Itabaši of Toppan Insatsu Ltd.^{PPPP} a ta měla kód 13. Vodotisk žádný, rozměry 94 x 48 mm.

Obr.13.10 (JNDA 11-70)

5 sen 1948

Opět špatné centrování výřezu. Na platidle je větvička slivoně.

Odeznělo přechodné období a *Japonská banka* společně s *Tiskovým úřadem* začaly připravovat běžná vydání. Bylo rozhodnuto, že na bankovkách budou osobnosti, které se zasloužily o modernizaci země v době Meidži, o pokrok a o kulturu. Z této řady vybočuje návrat k princ *Šótoku Taiši*, který žil na přelomu 6. a 7. století. *Šótoku Taiši* byl dostatečně neutrální osobností, žil ve velice dávné době, je aktivita nebyla závadná pro nový okupační režim, protože jeho náboženský aktivismus nebyl Američanům průhledný; a tím byl přijatelný pro poválečné poměry. Navíc – příprava bankovek s jeho portrétem byla dávno v běhu.

1000 jen 1950 (řada B)

Poválečná inflace si vynutila vydávání peněz ve vyšších nominálech. První regulerní nominál (na rozdíl od ostatních již zmíněných, které byly mimořádné) byl tento *1000 jen 1950*. (Viz Obr.13.11)

Obr.13.11 (JNDA 11-71)

1000 jen 1950

Líc: princ *Šótoku Taiši*,

Rub: oktagonální pavilon *Jumedono* svatyně *Hórjúdži* (svatyně *Snu*) poblíž *Nary*

Je to zajímavá bankovka, ukazuje pokrok ve hledání osobité a moderní tváře japonských platidel. Zavádění podlouhlejšího formátu bylo už vzpomenuť. Číslování se vrátilo k normálu čili už se z něj nevyčte číslo tiskové desky tak snadno jako předtím. Vrátily se standardní tiskové techniky pro ceniny, které nebylo možné využívat v období nedostatku a spěchu.

Hlavní tisk je hlubotiskový v černé barvě, ve kterém vyniká portrét prince *Šótoku Taiši*, rytcem portrétu je *Kurakiči Kató* a zřejmě se i podílel na návrhu bankovky celkově. Klasické podtiskové ornamenty jsou vytištěny ofsetem v zelené barvě a „podtiskem“ podtisku je levandulové šrafování a ornamenty. Jakoby nevyváženost portrétu na pravé straně srovnává jednoduchá gilošová růžice s číslicemi 1000 na levé straně, tyto číslice velice pěkně působí tím, že jsou stínované a odzdola podélně šrafované, takže působí usazeně. Podobně jako u předchozího 5 sen 1948 i zde schází císařská chryzantéma, a bude scházet už u všech dalších bankovek. Zřejmě je to signál nového chápání významu, smyslu a nezávislosti centrální banky.

I zadní strana je pěkná, člověka jen rozhodí dojem, že nepotištěný okraj je na rubu větší, přestože tisk zadní strany není u této bankovky jen doplňkový, jak bývalo často dříve. Hlavní barva zadní strany je hnědá a také hlubotisková, je v ní vytištěný celý rámeček a nápisy, nalevo oktagonální pavilon *Jumedono (síň Snů)* chrámu *Hórjúdži* poblíž *Nary*; a napravo velice složitý dekorativní obrazec, asi jako ochrana proti padělání překreslováním, které bylo v té době běžné. V modrém ofsetovém podtisku je svislé šrafování a pod hnědým nápisem *Nippon ginkó* je gilošová růžice. No a je tu zase znak banky. QQQQ

Na líci i na rubu se v gilošových prvcích vyskytuje pozitivní a negativní vykreslování. Toto, pak prvky zmíněné výše a ještě nevzpomenutý vodotisk jsou jednoduché protipadělatelské prvky. Ovšem vodotisk, znaky *ni* a *gin* pro *Nippon ginkó* a kvítka třešně, je opravdu velmi jednoduchý, na moderní poválečnou bankovku až moc primitivní, je tzv negativní a je snadno napodobitelný mastným tiskem.

Po výtvarné stránce originality se na tu dobu bankovce nedá moc vytknout, pouze snad, že i když se návrháři snažili vytvořit bankovku veskrze „japonskou“, čemuž není na závalu anglický text na rubu, arabské číslování a číslice nominálu na líci, vloudila se jim do návrhu módní návrhová univerzálnost, že bankovky mají vypadat takto a jen takto. Byl to nechtěný vliv platidel okolních států a ten byl dán nenárodními tiskaři. Většinu papírových platidel dodávaly mnoha státům po světě obchodní ceninové tiskárny, ty platidla také navrhovaly a je nesporné, že jejich designéři ne vždycky rozuměli kultuře zákaznického státu víc než formálně. Japonské bankovky dělali Japonci, ale přeci jen se při tom dívali na cizí vzory.

Rozměry jsou 164 x 76 mm.

500 jen 1951 (řada B)

Předchozí bankovkou se nastavil jistý grafický výraz, tedy kosmopolitismu mírně poplatný výraz, a tato bankovka i několik dalších v něm úspěšně pokračovaly. (Viz Obr.13.12.)

Obr.13.12 (JNDA 11-72)

500 jen 1951

Líc: státník *Iwakura Tomomi* (1825 – 1883).

Rub: hora *Fudži*.

Základní barvou líce je černo modrá hlubotisková, ve které je vytištěn rámeček a vpravo portrét ***Iwakura Tomomiho***. Autorem portrétu je rytec *Kurakiči Kató*. V podtisku jsou ještě místně zelená a oranžová barvy a po větší ploše levandulová. „500“ v levé giloši je výstižně diagonálně šrafováno.

Na rubu vyniká vlevo „500“ v neobvyklé dekorativní růžici, její okraje připomínají tvar *posvátného zrcadla*, vpravo je *Fudži*, ale kresba krajiny kolem hory je až příliš schematická – hloubka obrazu je dána konturami kopců, ne šrafováním jejich úbočí. Asi nějakou roli hraje na obraze *Fudži* jedna rostlina (nebo strom?), je úplně vpravo, ale nevypátral jsem, co je to za rostlinu a jaký má tady význam.

Myslím, že tmavo modrý a šedivý rub není hlubotiskový.

Ve vodotisku je 500 a prý heřmánek. Rozměry 156 x 76 mm.

Iwakura Tomomi (1825 – 1883), (obr. A.143), byl významný státník, jeden z klíčových konstruktérů restaurace Meidži. Pocházel z nižší šlechtické rodiny a jeho kariéra u dvora začala, když se v roce 1854 stal komorníkem císaře Kómei. Byl sice stoupencem spolupráce dvora a šógunátu, ale získal protitokugawský přístup jako jeden z odpůrců vynucené nerovné obchodní (a neokolonialistické) smlouvy s USA. Získal si značný vliv, ale obě strany ho neprávem podezíraly ze zrádovství, dokonce byl podezírán, že císaře Kómei otrávil. V roce 1868 se aktivně zapojil do „restaurace“ a do všech reforem (likvidace han systému, ústava atd), které restaurace přinesla.

Byl osobním přítelem císaře Meidži a jako ministr v několika vládách se snažil ovlivňovat japonskou politiku především ve dvou aspektech: (1) ve zdrženlivosti vůči Koreji, protože předčasná anexe by poškodila pověst a budování Japonska jako moderní mocnosti, a (2) ve způsobu „otevírání“ se Japonska – ne přes nevýhodný obchod a nákupy, ale budováním vlastních průmyslových a obchodních struktur studiem zahraničních skutečností a zkušeností. Sám navštívil některé evropské země a USA a nutil k tomu i další politiky a národohospodáře, např. na jeho doporučení vycestoval i Itó Hirobumi (čti odstavec 1000 jen 1963).

A.143

Iwakura Tomomi na fotce z let před 1883,
z Knihovny Národního parlamentu Japonska

Na rozdíl od jiných liberálů byl Iwakura Tomomi jako demokrat jen účelovým pragmatikem. Věděl, že feudální režim je neudržitelný, že v moderní době je důležité skupinové rozhodování, že císařství jako instituce je anachronismus atd., ale chtěl zachovat jisté symbolické

prvky stmelující národ – tedy hlavou státu udržet císaře s dědičným právem¹⁰⁹ jako obranu proti možnému zneužití moci někým jiným, a zachovat určité privileje šlechty jako přiznání její spoluodpovědnosti.

Na sklonku života, byť vážně nemocen, staral se v Kjótu o zachování císařského paláce jako památky, když se dvůr odstěhoval do Tokia.

A byl prvním japonským státníkem, který měl státní pohřeb.

50 jen 1951 (řada B)

V prosinci 1951 byla Japonská banka okolnostmi donucena vydat i nižší nominál 50 jen. (Viz Obr.13.13) Poválečná inflace nebyla zase tak divoká, aby nebylo potřeba i drobnější oběživo vedle tisícovek a pětistovek. Výtvarně patří bankovka do řady s předchozími bankovkami.

Obr.13.13 (JNDA 11-73)

50 jen 1951

Líc: státník Korekijo Takahaši.,

Rub: budova Japonské banky.

¹⁰⁹ Zřejmě i takové představy se vyskytly, tedy opuštění císařství, byť se tomu vůbec nechce věřit. Že by vůbec někdo tehdy mohl uvažovat o zrušení něčeho tak věčného?

Vpravo na platidle je portrét muže jménem **Korekijo Takahaši**. Autorem portrétu je rytec *Fumio Watabe* (?).

A.144

Korekijo Takahaši na fotce z let před 1936,
z Knihovny Národního parlamentu Japonska

Hlavní obrazec přední strany, rámec s portrétem, je vytištěn hlubotiskovou černou barvou, ofsetové podtisky jsou žluto oranžové, levandulové a zlaté. V této zlaté barvě jsou centrální dekorační ornamenty s číslicemi nominálu „50“. Rub je ofsetový v hnědé a levandulové barvě. Vlevo dominuje viněta s dobovým obrázkem *Japonské banky* z trochu jiného úhlu pohledu, než je na Obr.9.2 nebo dokonce na pohlednicích A.112 či A.113. Jak je opět zřejmé, náboženské svatyně (a symboly) dříve na platidlech převažující začínají být střídány novými svatostánky – bankou a parlamentem.

Vodotisk je opět negativní čárový a primitivní. Je to číslo „50“ a několikrát logo banky. Rozměry platidla jsou 44 x 68 mm.

Korekijo Takahaši (1854 – 1936), (obr. A.144), byl mimo jiné dvacátým ministerským předsedou císařství. Narodil se jako nemanželský syn a adoptí se dostal do samurajské rodiny, která mu zajistila dobré vzdělání v misionářské škole. Rozhled si rozšířil studiem v zahraničí, což byl tehdy zmíněný bohuľibý zvyk a úkol pro řadu talentovaných Japonců, a po návratu pracoval na několika ministerstvech, až skončil v Japonské bance, kde se stal v roce 1911 i guvernérem. Od roku 1913 byl ministrem financí v několika vládách a mezitím v letech 1921 až 1922 byl dokonce tím dvacátým ministerským předsedou.

Mezi jeho zásluhy se počítá zavedení zlatého standartu, dále úspěšná finanční opatření v krizi 1929 a snaha omezovat zbrojení a náklady na armádu a její dobrodružství. Svým antimilitaristickým postojem se rehabilitoval pro poválečné období a tím i pro bankovku 50 jen

1951. Vyrobil si tak řadu nepřátel ve vojenských a pravičáckých kruzích. Při pokusu o vojenský puč v únoru 1936 byl zavražděn.^{RRRR}

Po smrti dostal Nejvyšší Řád Chryzantémy.

100 jen 1953 (řada B)

Na bankovce (viz Obr.13.14) je znovu **Taisuke Itagaki**, který se již dříve objevil na 50 senu 1948, ovšem tentokrát je autorem portrétu a rytiny **Fumio Watabe**. Jako předlohu použil fotografii, na které je **Taisuke Itagaki** nejméně o deset let starší.

Obr.13.14 (JNDA 11-74)

100 jen 1953

Líc: státník *Taisuke Itagaki*.

Rub: budova *Národního parlamentu*.

Bankovka nevybočuje z řady svých bezprostředních předchůdců, je na ní ovšem vidět grafický vývoj v bohatosti „výzdoby“.

Hlavní barva líce je hlubotisková kaštanová hněd, v podtisku je světlá modř a pro centrální rozvilinu nominálu sytější zeleň.

Rub je proti očekávání zase hlubotisk, tedy červen do nachova a světle zelený podtisk jako podbarvení mraků nad budovou *Národního parlamentu* a levých číslic nominálu. Pohled na budovu je z jiného úhlu než u *10 sen 1947* a *50 sen 1948*.

Ve vodotisku jsou květy a lístky pavlonie a „100“ ve stínovaném šrafování. Je to pokrok, ovšem zatím zdaleka ne tak propracovaný jako u *1 jenu 1916* (viz Obr.7.14). A přetrvává vada, že vodotisk není dobře pozorovatelný kvůli průběžnému potisku bankovky.

Rozměry 148 x 76 mm.

Bankovky se vyskytují na bílém papíru nebo na papíru do žluta.

Nové bankovky tzv řady C – 5000 jen 1957 a 10 000 jen 1958

Plíživá a úporná inflace donutila *Japonskou banku* vydat extrémně vysoké nominály *5000* a *10 000 jenu* – dost vysoké procento navýšení oproti dřívějším krizím, které japonská měna prodělávala kvůli dobrodružstvím v Číně, v Koreji, v Mandžusku a pak během 2. sv. války.

Na těchto nových bankovkách jsou vidět ad 1. rozpaky, kde vybírat osobnosti na platidla – vrátil se portrét prince *Šótoku Taiši*; ad 2. dozrávání výtvarného názoru – návrh bankovek hledá výraz, a i když zvolna, tak ztrácí nejistotu; a ad 3. skvělý vývoj tiskových technik a jejich využití v tisku platidel. Jen se nemohu smířit se smyslem stále uplatňovaného oboustranného hlubotisku.

5000 jen 1957 (řada C) (Obr.14.1)

Rytcem portrétu na *5000 jenu 1957* je *Kacuzó Ošikiri* (1923 – 2007)¹¹⁰, tato rytina je jiná než na *1000 jenu 1950*, kterou ryl *Kurakiči Kató* a jiná než na *10 000 jenu 1958*, kterou ryl *Fumio Watabe*, ale všechny jsou ze stejné předlohy, ostatně jako u všech bankovek s princem *Šótoku Taiši*. Všechny rytiny jsou velmi profesionální, jenom ten *Šótoku Taiši* na všech vypadá jako osobnost sice moudrá ale ještě nezralá.

¹¹⁰ Tento rytec vyryl celou řadu velice pěkných rytin pro bankovky a známky nejen japonské. Těžko o něm (a o Fumio Watabenovi) napsat víc, když prozatím jsou veškeré zdroje pouze v japonštině.

Obr.14.1 (JNDA 11-76)

5000 jen 1957

Líc: princ Šótoku Taiši.

Rub: budova Japonské banky.

U 5000 jen 1957 se portrét přesunul do středu bankovky, do přehybového místa, v té době ještě nematurovaly zkušenosti o smyslu portrétu a jeho umístění do místa menšího možného poškození. Zato vodotiskové místo – pro snazší pozorování nepotřetěný ovál – je vpravo. Samotný hlavní vodotisk je úžasný pokrok. Je figurální, světlými a tmavšími místy je plastický (třírozměrný) a je v něm portrét prince Šótoku Taiši v provedení, které jakoby kopíruje rytinu – Obr.14.2). Vedlejším vodotiskem jsou šrafované cifry „5000“. SSSS

Obr.14.2

5000 jen 1957 vodotisk

Proti tištěné podobě je *Šótoku Taiši* ve vodotisku ducatější a jaksi méně myslitelský.

Základní barvy čelní strany jsou hnědá (portrét) a černá (rámeček). V podtisku se výrazně uplatňuje zelená v rámečku a pak tzv. multibarevnost – více ofsetových barev, které podélně přecházejí jedna v druhou. Barevnost bankovky zvyšují oranžové a modré křivky kolem portrétu.

Zadní strana je tmavozelená s multibarevnými gilošemi v podtisku. V pravé z nich je znak *Japonské banky*, který „drží“ dva štítonoši, ten pravý je lev, u levého si nejsem jistý. Kde se tady vzal africký lev? Japonský, korejský nebo čínský lev vypadají úplně jinak. A uprostřed bankovky je obrázek *Japonské banky*.

Rozměry 169 x 180 mm.

10 000 jen 1958 (řada C) (Obr.14.3)

Přestože u bankovky **10 000 jen 1958** se portrét prince přesunul na pravou stranu, bankovka vypadá, tedy její líc, jako mutace předchozí **5000 jen 1957**. Zadní strana zcela vybočuje.

Obr.14.3 (JNDA 11-75)

10 000 jen 1958

Líc: princ Šótoku Taiši.

Rub: dva fénixové v multibarevném podtisku

Základní hnědá hlubotisková barva líce se prolíná se zelenou, v ofsetovém podtisku je růžová a multibarevnost se podtrhává červenými, modrými a zlatými dekorativními křivkami kolem středního vodotiskového místa¹¹¹. Ve vodotisku je opět oktagonální pavilon *Jumedono* chrámu *Hóryūdži* poblíž *Nary*, ve stejném pohledu jako je na zadní straně bankovky *1000 jen 1950*. (Obr.14.4) ^{TTTT}

¹¹¹ Zase si nemohu odpustit poznámku, že ani vodotisk nepatří do přehybového místa.

Obr.14.4

10 000 jen 1958 vodotisk

Pavilon *Jumedono* ve vodotisku místo portrétu je technologicko-bezpečnostní krok zpět. Může to být z různých důvodů – buď z časových nebo finančních příčin nebo ještě z nevyzrálého pohledu na význam vazby tištěného portrétu a vodotisku.

Zadní strana je z hlediska bankovkové grafiky lahůdka – v decentním v hnědo šedém rámečku, podbarveném levandulovými linkami, „drží“ dva fénixové jako štítonoši neviditelný štít středového vodotiskového místa. Jsou vícebarevné a vytisknutí speciální technikou. Nedokážu posoudit, zda se jedná o tisk z plochy nebo z hloubky, může to být ofset malinko více zaleptaný snad do mosazné desky nebo to může být soutisk z několika desek velmi vzdáleně podobný tzv Lambertovu pestrotisku. Japonští tvůrci bankovek tuto techniku vyvíjeli u předchozích bankovek a využili masivně u dalších bankovek.

Rozměry 174 x 84 mm.

1000 jen 1963 (řada C) (Obr.14.5)

Předchozí japonské bankovky měly především na čelní straně jeden výrazný grafický prvek – tisk se odehrával v rámečku, a to bylo zde a u následujících bankovek opuštěno. Změna výrazná, ale svým způsobem pochopitelná a reflektující obecný vývoj bankovkové grafiky po světě. Také přibýlo barevnosti, která opuštěním rámečku přestala být přidruženým prvkem.

Obr.14.5 JNDA 11-77

1000 jen 1963, vydání v roce 1976 s modrým číslováním

Líc: státník *Hirobumi Ito*.

Rub: budova *Japonské banky*.

Při pozorování bankovky *1000 jen 1963* se vtírá dojem grafického listu, někomu se může zdát trochu přebarveného. Barevná pestrost ale není samoúčelná nebo k blaženému vzdychání či odmítavému frkání. V šedesátých a pozdějších letech byla rafinovaná barevnost a použití kombinace výrazných odstínů a odstínů téměř mizících jedním ze základních protipadělatelských prvků. Tehdejší tiskařské a fotografické padělatelské techniky a později nastupující první primitivní kopírky si pochopitelně neporadily s barevností. Bankovky začaly být barevné. A zaslouží si obdiv, když se návrhářům a tiskařům podařilo vytvořit barevné, ale esteticky komorní platidlo.

To je tento případ. Bankovce dominuje portrét portrét politika **Hirobumiho Itóa** (1841 – 1909). Na obrázku A.145 je fotografie tohoto muže od prý neznámého autora, ale vypadá to, že tento obrázek byl použit jako předloha pro rytinu na bankovku. Autorem rytiny je *Kacuzó Ošikiri*.

A.145
Hirobumi Itó,
fotografie od neznámého autora

Vedle portrétu patří do hlavního hlubotiskového obrazu stylizované akantové ornamenty nad středovým udáním nominálu a ve spodní části je několik stonků chryzantémy. Hlubotiskové barvy jsou hnědá a tmavozelená, které přecházejí organicky jedna v druhou – hlava portrétu a květy chryzantémy hnědé, stonky a listy a kabát *Hirobumiho Itóa* zelené. V podtisku, který je multibarevný, vynikají květy třešně, pak barevné gilošové tvary pod portrétem a barevné ornamenty kolem středových číslic „1000“. Na levé straně bankovky je vodotiskové místo. V průhledu je vidět velice pěkný profesionální a detailní třírozměrný portrét *Hirobumiho Itóa*, bohužel je z profilu, nelze ho tedy konfrontovat s portrétem vytištěným. (Obr.14.6)

Obr.14.6

1000 jen 1963 vodotisk *Hirobumiho Itóa* z profilu

Rub bankovky si také zaslouží pochvalu. Uprostřed je v šedo zelené barvě *Japonská banka* ve stejném provedení jako na *5000 jen 1957*, zleva je obraz rámován vícebarevným kvazi gilošovým dekorem. Velice vyvážené je umístění nápisů *Nippon ginkó*, *1000* a *1000 yen*.

Graficky je bankovka šťastným mostem mezi předchozími bankovkami a těmi co budou následovat. Do další bankovky má uplynout šest let.

Rozměry 164 x 76 mm.

Hirobumi Itó (1841 – 1909) se narodil v samurajské rodině. Už jako student se účastnil politického hnutí, které kritizovalo nerovné vazby s cizími mocnostmi. Poslední roky šógunátu byly poznamenány zoufalou snahou šógunátní vlády udržet poměry a výsledkem byl úpadek země a slabost vůči cizině. Když se Itó dostal v roce 1864 na studia do Londýna, zdá se, že tady získal představu, že jeho země se nevyhne zavedení západního systému a přístupů. Silnějšímu světu bude nutné se, alespoň dočasně, připodobnit.

Po návratu prosazoval své znalosti ze zahraničí a též postupoval v politických funkcích. V roce 1871 studoval v USA systém veřejných financí a podle tohoto vzoru prosadil doma nový daňový systém. Také se zasloužil o politické urovnání s Čínou.

V roce 1882 odcestoval znovu do Evropy studovat ústavní principy, po návratu pracoval na ústavě císařství a mimo jiné prosadil zákon o šlechtictví evropského typu a významu, jak to viděl v Británii. Takže byly zavedeny tituly jako hrabě, baron a další.

Po rekonstrukci systému a zavedení evropského typu vlády se stal prvním ministerským předsedou Japonska a později ještě několikrát. Jedním z jeho velkých úspěchů byla stabilizace partajního systému společně se stanovením pravidel politického boje. A také pravidlo o neomylnosti císaře, vycházející z jeho božství, a o absolutní podřízenosti poddaných. Byl to vlastně účelový nástroj, jak udržet na uzdě radikály přes autoritu císaře, který se nechal moudrými radami přesvědčit – na rozdíl od radikálů.

V roce 1889 se stal prvním členem rady genró, což je něco jako otec národa nebo jeden z moudrých a z toho titulu poradce císaře. Údajně se také angažoval v počínajícím, byť neúspěšném socialistickém hnutí.

V roce 1905 se stal generálním guvernérem obsazené Koreje a dokončil její politickou anexi. Současně připravoval jednání s Rusy o Mandžusku. Samozřejmě se nevyhnul sporům s vedením císařské armády, to posedlé velikášstvím požadovalo rychlou a hlavně striktní kolonizaci Koreje. Spory ho nakonec dovedly k rezignaci. Ironicky vzato, čtyři měsíce po opuštění funkce, a přestože ve vztazích Koreje a Japonska prosazoval spíše přátelskou spolupráci než politiku síly, ho na nádraží v Charbinu sedmi kulkami zastřelil korejský vlastenec.^{UUUU}

Hirobumi Itó se dostal i na známky – viz obr. A.44.

500 jen 1969 (řada C) (Obr.14.7)

Těch šest let, co uplynulo od předchozí bankovky je dost dlouhá doba na personální změny mezi grafiky a designéry, a tedy na jejich vývoj a eventuální vyzrání či změnu grafického názoru a to se musí projevit na nových bankovkách. Proti předchozímu 1000 jenu 1963 je nová bankovka 500 jen 1969 střízlivější. Svým způsobem trochu škoda. Návrh se z části vrátil k „rámečkovému“ provedení.

Obr.14.7 JNDA 11-78
500 jen 1969

Líc: státník *Iwakura Tomomi*.
 Rub: hora *Fudži*.

Portrét *Iwakury Tomomiho* je od rytce *Cuneo Kasano*. Rytce se řídil rytinou z 500 jenu 1951, kterou dělal *Kurakiči Kató*, ale dal státníkovi usedlejší výraz, což vyniká i v tom, že tato nová 500 jen je zásluhou tiskového návrhu „prosvětlenější“. V základní sytě modré barvě je vytištěn portrét a rámec, jehož součástí jsou akantové rozviliny a větvička rozkvetlé sakury. Samozřejmě, že je tady i decentní barevný podtisk stejnou technikou jako u předchozích bankovek. Vlevo je vodotiskové místo, ale po předchozích vodotiscích je tady vodotisk určitým rozčarováním. Jsou to sice pěkná, ale jednoduchá kvítka třešně na svislých vlnkách. (Obr.14.8)

Zadní strana je tmavomodrá s lehkým barevným podtiskem, je na ní hora *Fudži* a v popředí jsou symbolicky borovice. Obrázek hory ryl *Kacuzó Ošikiri*.

Obr.14.8

500 jen 1969 vodotisk

Iwakura Tomomi se vyskytl na dvou nominálech současně s horou *Fudži* na zadní straně. Zatím co souvislosti „*Itagaki Taisuke a parlament*“ nebo „*Itó Hirobumi a národní banka*“ jsou celkem průhledné, vazba *Iwakury Tomomiho* na horu *Fudži* mi uniká, protože se mi nepodařilo ji dohledat a objasnit. *Fudži* je obecný japonský symbol a zřejmě žádná přímá vazba na *Iwakuru* neexistuje. Hora *Fudži* slouží jen jako motiv jako u nás Hradčany a asi nebyl žádný úmysl dávat ji do souvislosti s *Iwakurou Tomomim*.

Obrázek *Fudži*, tentokrát zrcadlící se v jezeře, se ještě vyskytne na *5000 jenu 1984* a *1000 jenu (2000)*, ale se zcela jinými osobnostmi.

Rozměry 159 x 72 mm.

Mezi bankovkami řady C a D uplynulo 15 let, relativně dlouhý čas, kdy údajně na Císařském ministerstvu financí zrála „revoluce“ (?), jejímž výsledkem měla být změna ikonografie japonských peněz. Především se vyvíjely bezpečnostní prvky proti padělání, což bylo doménou odborníků z *Tiskového úřadu*. (Lit. 25)^{VVVV}

Ovšem, prý co se týká vlastního návrhu, údajně úředníci Ministerstva financí, v čele s ministrem *Mičio Watanabem* a s podporou *Jasuhiro Nakasoneho*, předsedou jedné vládní strany a budoucím premiérem, měli daleko modernější názory na výběr figur pro bankovky proti tradicionalistům, ke kterým počítali vedení tiskárny.^{WWW}

Ministerstvo financí studovalo cizí bankovky a všimlo si, že ve světě se obecně opouští politické figury, v oblibu přicházejí představitelé umění a vědy, také s větší participací žen. Jedním z prvních návrhů bylo opustit portrét *Prince Šótoku*a. To se podařilo prosadit i proti vůli tiskárny, (nevím proč tiskárna tak na něm trvala, vysvětlení, že vícekrát po válce použitý *Šótoku* je synonymem japonských bankovek, se zdá být účelové), a proti protestům komunity buddhistických mnichů.^{XXXX} Tiskárna též „nevyhrála“ spor o barevnost bankovek, prosazovala syté barvy pro snazší technologickou přípravu.

Naopak tiskárna vyhrála spor o okamžitou ženskou figuru. Ministerstvo z nedostatku lepšího nápadu prosazovalo pouze *Murasaki Šikibu* (bližší o ní u *2000 jen 2000*), tiskárna úspěšně odmítla realizovat imaginární portrét, požadavek byl na portrét osoby ve výrazu obecně známém. To *Murasaki Šikibu* nebyla, zůstala v uvažování jen pro mimořádný případ, který nastal při vydání bankovky *2000 jen 2000*.

Zmíněné spory v každém případě pomohly japonským bankovkám. Neodvážil bych se sice tvrdit, že spory, lépe řečeno diskuse, vedly k „internacionalizaci“ japonských bankovek, ale určitě na jejich podkladě se v budoucnosti přihlíželo k výběru osobností a návrhu bankovek také přestala hrozit prosazovaná vtíravá výtvarná „dolarizace“.

Velmi podstatným výsledkem procesu bylo, že japonští odborníci začali spolupracovat se světem při vývoji bezpečnostních prvků daleko úžeji, což vedlo ke specifikaci prvků na třech úrovních (pro veřejnost, pro odbornou veřejnost, pro laboratoř) a v budoucnosti vedlo k vývoji kopírek deformujících kopie bankovek nebo dokonce odmítajících jejich kopírování.

10 000 jen typ 1984, řada D (Obr.14.9)

Vysoce profesionální bankovka se vším všudy: tiskem a jemností tiskových prvků, koncepcí, skvělou a živou rytinou, nenapodobitelnou a decentní barevností dekoračních prvků vytvořených technikou zmiňovanou u předešlých bankovek, a třídimenzionálním vodotiskem odpovídajícím tištěnému portrétu. Jediné, co se mi opět nelíbí, je vodotiskové místo v přehybu bankovky. Touto bankovkou začíná japonská serie, kdy až na dvě výjimky jsou vodotisková místa právě uprostřed, možná je to rozmar designéra, kterého nikdo nepoučil a neusměrnil, možná se bankovky v Japonsku přehýbají jinak, možná, že majiteli bankovek, tedy bance, je to jedno.

Obr.14.9 JNDA 11-79

10 000 jen 1984, vydání rok 2000 s hnědým číslováním,
mikropísmem a pečeti vytištěnou luminiscenční barvou.

Líc: státník *Jukiči Fukuzawa*.

Rub: párek japonských bažantů.

A pak ještě jedna maličkost. Vodotisk je bezesporu vyroben na upraveném válcovém síti, kdy je papír vytahován v pruhu z papírové kaše pomocí tohoto válcového síta a přitom se do papíru „obtiskují“ obrázky, které jsou do síta vpletené. Jelikož je papír pod tahem a při dalším vysušování se smrskává, musí být drátěné formy v síti pro vodotisk předdeformovány, aby ve výsledku byl obrázek vodotisku po uschnutí reálný – nebyl protažený nebo zploštělý. Myslím, že v případě této bankovky se to ne zcela podařilo, tvář ve vodotisku je ve srovnání s vytištěnou tváří širší. (Obr.14.10). (Podobné výhrady, byť v míře daleko menší, lze vyjádřit i u dalších japonských bankovek, které následují po této.)

Obr.14.10
10 000 jen 1984 vodotisk

V papírovině bankovky je ještě jeden nový prvek – v levém dolním rohu vodorovně vedle sebe dva bílé terčíky se stínováním, pravděpodobně ochrana proti kopírování na kopírce. (Jak terčíky vypadají lze vidět u obrázku vodotisku následující bankovky)

Velmi zajímavý na líci je „dlaždicový“ podtisk a u vydání z roku 2001 je na rubu úplně dole mikropísmový průběžný nápis *NIPPON GINKÓ* – není to sice první mikropísmo na papírových platidlech užívaných v Japonsku, ale určitě první účelové mikropísmo na bankovce *Japonské banky* jako ochrana proti kopírování.

Portrét **Fukuzawy** opět vytvořil rytec *Kacuzó Ošikiri* a na rubu je párek japonských bažantů. Nenašel jsem, že by bažanti hráli nějakou zvláštní roli v japonské mystice nebo teismu, pouze snad v pohádkách. Ani jsem nenašel, žeby bažanti¹¹² měli nějaký vztah k **Fukuzawovi**. Je to zřejmě náhodný výběr japonské symboliky.

Pozn.: Série bankovek **D** byla během svého života vylepšována o nové ochranné prvky – zmíněné mikropísmo, luminiscenční barvy, sklopný efekt, OVI, detektory kopie a speciální prvky

¹¹² Mimochodem, nechal jsem se poučit paní PhDr Kraemerovou – jsou dva druhy japonských bažantů: *kidži*, po 2. sv. válce prohlášený národním ptákem, a *jamadori*, který je posvátným ptákem odjakživa. Jsou sice posvátní, ale běžně se loví.

zabraňující kopírování. Jsou vydání 1984, 2001 a 2003. Poslední vydání má také nový název tiskárny na bankovce. YYY

Rozměry 161 x 77 mm.

Jukiči Fukuzawa (1835 – 1901) (obrázek A.146) je další z protagonistů reformace Meidži, čili jeden „z otců zakladatelů“ moderního Japonska. Je známý jako spisovatel, filozof, novinář, zakladatel univerzity Keijó gijóku a člověk řady zásluh. Nikdy za život nepřijal nějaké politické funkce, své názory prosazoval jako občan a intelektuál, jeho vliv byl v morální síle a v psacím náčiní. A přestože neměl žádné oficiální postavení, jeho názory byly respektovány i oficiálními autoritami.

A.146

Jukiči Fukuzawa,

z knihy Kinsei meiši šašin z Knihovny Národního parlamentu Japonska.

Pocházel, jak jinak, ze samurajské rodiny a vysoká inteligence, rodina a potřeba se uplatnit ho vedly ke studiu. Celý život zkoumal lidská konání a vztahy.

Několikrát byly zmíněny poměry konce šógunátu, tedy nerovné smlouvy s imperiálními mocnostmi a tím neschopnost Japonska se bránit proti vyděračskému konzistentnímu nátlaku cizinců. Ve společnosti se usadila nálada odporu proti strůjčům situace, tedy proti šógunátnímu zřízení, potřeba izolace od cizích vlivů a opovržení k barbarům¹¹³, až k potřebě je vyhnat. S tím souvisela i oficiální opatření omezující pohyb cizinců a oprášení zapomenutých zákazů křesťanství jako nepřátelské a špiónské ideologie.^{ZZZZ}

Fukuzawa nemohl být neovlivněn situací, ale na rozdíl jiných věděl, že zemi nepomůže izolace a vyhánění cizinců, nýbrž sebevědomý postoj, kterého lze docílit poznáním nepřitele, studiem zdrojů tzv. bílé nadřazenosti a co nejrychlejším vytvořením podmínek pro rovnocenné partnerství.

Studium jazyka cizinců byla podle něj dobrá cesta, začal tedy už jako dospívající studovat holandštinu (údajně proto, aby se naučil stavět kanony), ale brzo seznal, že angličtina je univerzálnější. Stal se dokonce překladatelem a zúčastnil se v této roli několika oficiálních výprav do USA a Evropy. Podobně jako u řady dalších moudrých Japonců té doby, poznání z cest se stalo jeho největší inspirací a nejsilnější zkušeností. Všechno to popsal ve svých pracích a poznámkách z cest, snad nejvýznamnější je jeho filozofické dílo Gakumon no susume (Výzva studovat), kde se zabývá otázkou, jak může být uplatňování základních lidských práv rovnosti a svobody předpokladem pro růst a význam země.

Z počátku také sdílel oficiální i lidový vztah ke křesťanství jako k filozofii podřizování lidí a domníval se, že křesťanství ve všech zdrojích (katolicismus, protestanství a dokonce pravoslaví) nesmí být podporováno. Svě názory opravil. Jestliže tzv. západní země jsou úspěšné kulturně, technologicky i politicky, má to jistě řadu důvodů, ale jedním z nich může být jednotné a inspirativní náboženství. Začal tedy prosazovat smírlivost vůči křesťanství, jistý druh podpory pro misie a dokonce si začal myslet, že neuškodí, když se část japonské populace stane křesťanskou, což by Japoncům mohlo přinést hodnoty spojené s křesťanstvím. Ovšem nikdy nešel tak daleko jako někteří jeho kolegové, aby podporoval nápad, že i císař by se měl nechat pokřtít. V pozadí jeho názorů byla univerzální idea svobody víry.

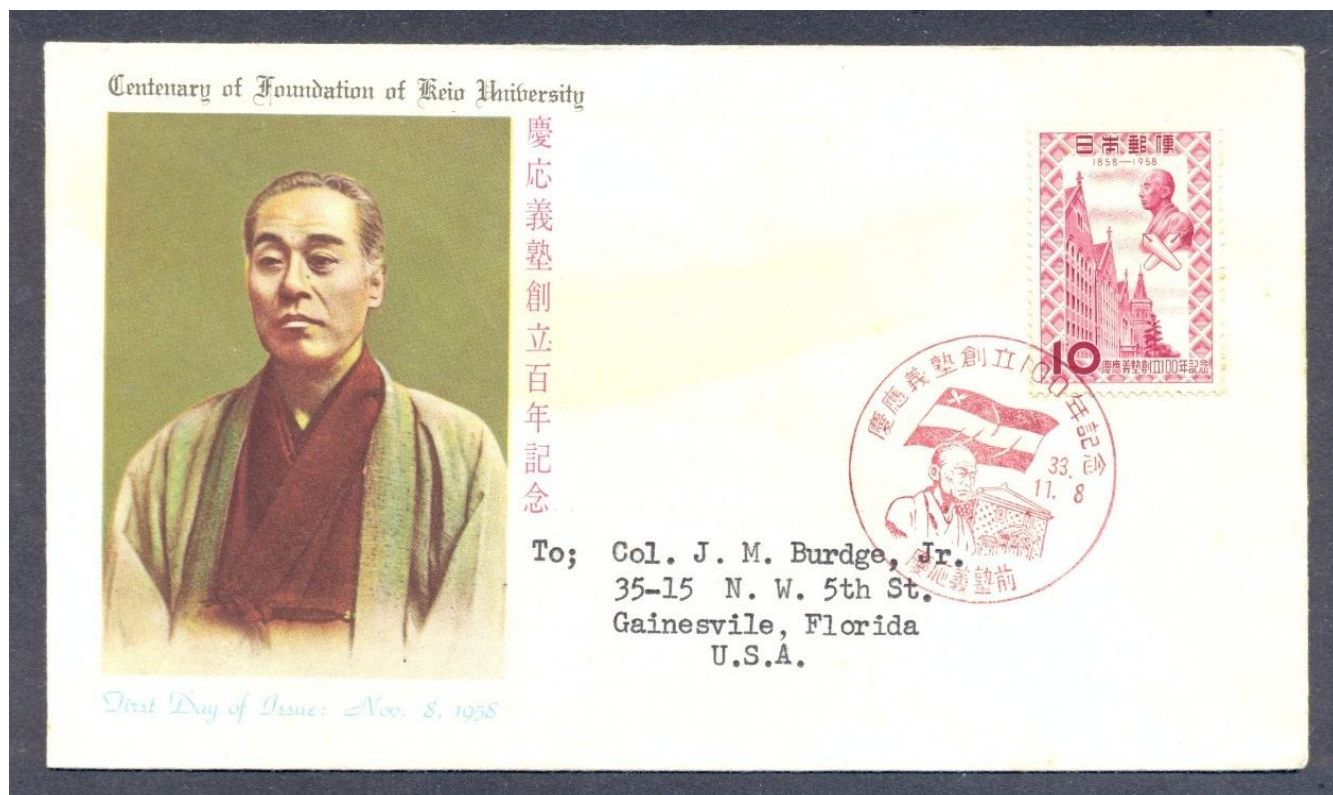
Pro několik svých myšlenek, ne zrovna šťastně vykládaných, byl považován za člověka podporujícího japonský imperialismus. Šlo o to, že východoasijské země nebyly v nejlepší pozici proti západnímu imperialismu a každý viděl proč. Fukuzawa se domníval, že tyto země nemohou obstát, že se musí modernizovat, tedy dostat se na úroveň evropských soupeřů a že Japonsko s tím může pomoci. Měl bohužel pravdu a jeho postoj k odpovědnosti Japonska vůči sousedům z něj určitě nedělal obhájce výbojů, ba ani japonského Kiplinga.

Fukuzawa založil i noviny, takže jeho myšlenky mohly ovlivňovat japonské dění rychleji než přes vlastní knižní díla nebo překlady z cizích jazyků.

Není sporu, že to byl významný a moudrý muž. Pro své poctivé a někdy až příliš odvážné názory měl spoustu nepřátel, nejdříve hlavně mezi stoupenci násilného vyhnání cizinců a krutého nakládání s křesťany, později mezi bezduchými militaristickými pravičáky. Nakonec i mezi liberály, kterým se nelíbil jeho špatně vykládaný názor na odpovědnost císařství vůči sousedům. Někteří ho považují za japonského Voltaira, pro jiné byl něco jako Benjamin Franklin. A bezpochyby na bankovku patří.

Ke 100letému výročí založení univerzity Keijó gidžuku, o kterou se zasloužil, vydala Japonská pošta pamětní známku s portrétem zakladatele – viz obr. A.147.

¹¹³ Japonci Evropanům a Američanům, tedy tzv. bílým cizincům nerozuměli a cítili je jako barbary, co se pravidelně nemýlí, pošle se oblékají a mají roztočivé zvyky. Ale nadá se říci, žeby cizinci nějak rozuměli Japoncům.

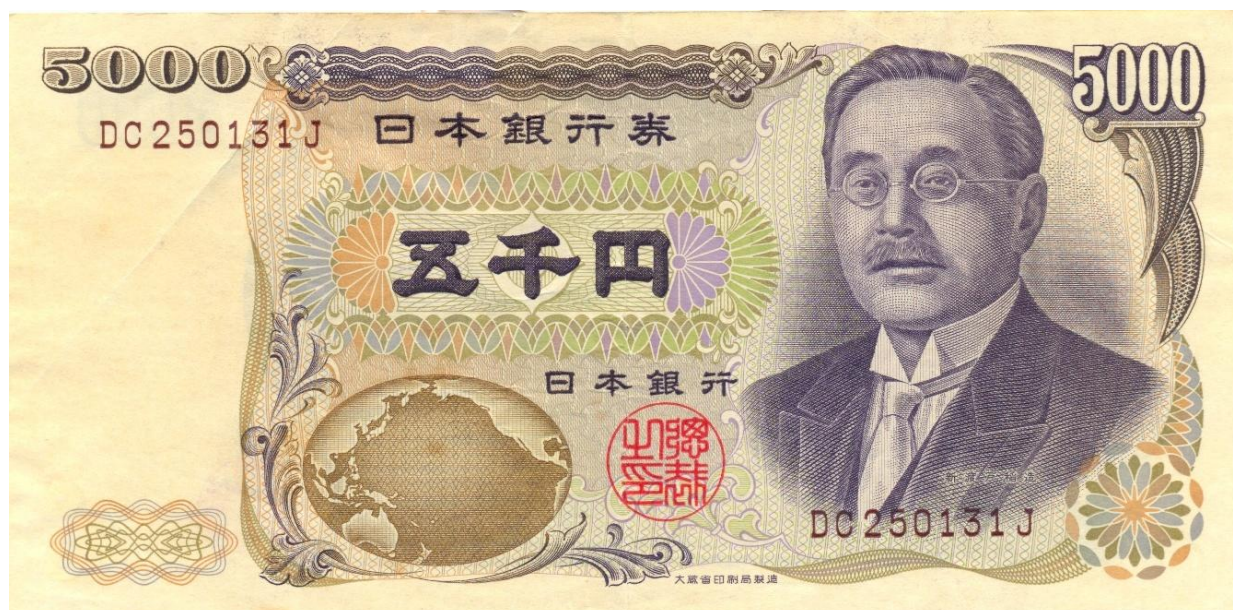

A.147

FDC se známkou ke 100letému výročí založení univerzity Keijō gijōzoku (1958), známku navrhl H.Ocuka, vyryl T.Kasano.

5000 jen typ 1984, řada D (Obr.14.11)

Bankovka byla vydána ve stejný den jako předchozí, ale podle jejího vzhledu soudím, že byla navržena dříve a že výrazově patří mezi bankovky uvedené před bankovkou 10 000 jen 1984. Když nic jiného, má vodotisk vlevo na okraji bankovky. V portrétu napravo je **Inazō Nitobe** (1862 – 1933), tuto rytinu udělal *Cuneo Kasano*, pravděpodobně bankovku i navrhl, protože je příbuzná té dřívější (500 jen 1969) a tu určitě navrhoval a ryl.

Obr.14.11 JNDA 11-80

5000 jen 1984, vydání 2000 s hnědým číslováním,
mikropísmem a pečeti vytištěnou luminiscenční barvou

Líc: státník a spisovatel *Inazō Nitobe*,

Rub: hora *Fudži* zrcadlí se v jezeře *Motosu*.

Ve vodotisku je též portrét *Inazō Nitobeho*, který koresponduje s vytištěným obrazem (Obr.14.12). Opět jsou na bankovce dva vodotiskové terčíky, tenkrát svisle.

Obr.14.12
5000 jen 1984 vodotisk portrétu a svislých terčíků.

Špičkové provedení bankovky je ve všem, v tisku, rytině, dekoru, barevnosti a vodotisku a zařazuje ji k ostatním japonským bankovkám tohoto období. Výrazným prvkem líce platidla je vedle portrétu i oválné „okno“ s konturou Tichého oceánu s přilehlými pevninami a ostrovy. Pacifický oceán – to byla záležitost života *Nitobeho*.

Na zadní straně je hora *Fudži*, jak se zrcadlí v jezeře *Motosu*. Jezero patří k pěti jezerům, co leží do oblouku na sever od hory. Obrázek *Fudži* nad nějakým z pěti jezer je častým námětem pohlednic, ale zdá se, že nejoblíbenější je zrcadlení v *Motosu*.

Opět jsou vydání 1984, 2001 a 2003. Poslední vydání má zase nový název tiskárny na bankovce.

Rozměry 155 x 77 mm.

A.148
Inazō Nitobe,
z Knihovny Národního parlamentu Japonska

Inazó Nitobe (1862 – 1933) (obrázek A.148) byl politik, diplomat, zemědělský odborník, spisovatel a občas se zdůrazňuje, že byl křesťan, k čemuž se dostal při studiu zemědělství na univerzitě v Sapporu. Studium zemědělství byla rodinná objednávka. Později přešel na Tokijskou univerzitu a studoval ekonomii, práva a anglistiku. Jak bylo zvykem, cestoval také do USA a Evropy, aby dovršil studia ekonomie zemědělství. V USA se také seznámil s kvakerstvím, které mu bylo blízké životním postojem a odpovědností.

Byl profesorem na několika univerzitách v Kjótu, v Tokiu a ve Spojených státech. Také pracoval pro japonskou koloniální službu jako poradce pro zemědělství.

Když vznikla Liga národů, předchůdce OSN, byl zde jedním z japonských delegátů při řešení tehdejších problémů. V té době se zabýval esperantem.

Jako národohospodář a právník byl silným kritikem japonského zbrojení, které ničilo hospodářství Japonska, vedlo k falešné slávě koloniálních výbojů a tím k odsudku Ligou národů a ke ztrátě respektu země v mezinárodním společenství. Ovšem jeho názory na vztahy s okolím Japonska (a také na kulturu Ainuů na Hokkaidu) byly velmi podobné názorům Jukičiho Fukuzawy, což mu mezi liberály popularitu neneslo.

Napsal řadu knih, nejpopulárnější je Bušidó: Duch Japonska. Kniha byla napsána anglicky, do japonštiny musela být přeložená a pojednává o samurajském kodexu cti a pravidlech chování. Nitobe se touto knihou pokusil seznámit svět s Japonskem, s jeho kulturou a morálními základy.

Ovšem jeho základní zaujatostí byl účast na diskusním fóru o problémech zemí a ostrovů ležících kolem a uvnitř Tichého oceánu. Fórum se jmenovalo Institut tichomořských vztahů a sídlilo nejdříve v Honolulu, později v New Yorku. Nitobe byl v práci fóra velmi aktivní. Proto je na bankovce emblém s Pacifikem.

Inazóem Nitobem se zabývá řada biografii, nejpopulárnější je Nitobe Inazó – japonský most přes Pacifik, kterou napsal J.F.Howes.

1000 jen typ 1984, řada D (Obr.14.13)

Tato bankovka patří do skupiny se dvěma předchozími a také ve stejný den byla vydána. Na platidle je portrét muže jménem **Sóseki Nacume**, obrázek vyryl Kacuzó Ošikiri. Podle mého názoru rytina je velmi pěkná, portrét je zcela přesvědčivý a Nacume musel být hezký muž s inteligentní oduševnělou tváří. Ne jako nějaký politik nebo herec.

Obr.14.13 JNDA 11-81

1000 jen 1984, vydání 1990 s modrým číslováním,
existuje vydání 2000 s hnědým číslováním, mikropísmem a pečeti vytištěnou luminiscenční
barvou

Líc: spisovatel *Sóseki Nacume*.

Rub: párek tančících *jeřábů* rudokrkých.

Ve vodotisku se opakuje jeho portrét (Obr.14.14) a také na okraji bankovky je ve vodotisku terčík, tentokrát jeden. Hlubotisková barva bankovky je ocelově modrá a v podtisku je multibarevnost – jako u předchozích bankovek.

Obr.14.14
1000 jen 1984 - vodotisk

Na zadní straně jsou dva tančící jeřábi. Podle vysvětlení od pana *Takašiho Uemury* se jedná o *tančo* – posvátné a elegantní japonské rudokrké jeřáby, sameček se dvoří samičce v bažinách *Kuširo* na *Hokkaidó*. O vztahu jeřábů k *Nacumovi* není povědomost. Emblém banky, který byl tradičně dosud na zadní straně, se přestěhoval na líc a je v podtisku pod velkými japonskými znaky nominálu (vlevo). Rozměry 150 x 77 mm.

A jak jinak zase jsou vydání 1984, 2001 a 2003. Poslední vydání má nový název tiskárny na bankovce.

Sóseki Nacume (1867 – 1916) (obrázek A.149) je jeden z nejznámějších japonských spisovatelů. *Nacume* bylo jeho literární jméno, původní jméno bylo *Kinnosuke*. Narodil se v samurajské středostavovské rodině, ale vychovávali ho pěstouni. Vztah k literatuře začal mít už při studiu čínské literatury na střední škole gymnaziálního typu, na univerzitě studoval architekturu a angličtinu. K pokusům psát ho dovedly okolnosti a přátelé.

A.149

Sóseki Nacume, dobová fotografie

S dokončením univerzity se stal učitelem a začal psát pravidelně. Po roce 1900 strávil dva roky ve Velké Británii zcela pohlcen studiem. Pobytem v cizině mnoho získal, ale šťastný tam nebyl. V londýnském prostředí se cítil nepatřičně, snad ve Skotsku to bylo lepší. Po návratu do Tokia se stal profesorem anglické literatury na Tokijské univerzitě a po odchodu z univerzity psal vedle knížek i pro noviny Asahi Šimbun. Tady vedl literární rubriku.

Svémi literárními díly se stal proslulým. Někteří tvrdí, že je nejlepším japonským spisovatelem. Z období Meidži určitě. Převážně psal svým vlastním veselým stylem, který kombinoval klasické japonské vyprávění s psychologickým západním přístupem. Alespoň v encyklopediích se to tvrdí. Ty uvádějí celou řadu jeho knížek a vypichují několik z nich: anekdotický příběh Jsem kočka, humoristické povídky Londýnský Tower, román Polštář z trávy, satirický Sanširo, Malý učitel se zkušenostmi, když byl učitelem a další. Většina jeho knih, možná všechny, byla přeložena do angličtiny, některé i do češtiny.

Nacume žil celý svůj velmi ustaraný život pod tlakem nejen vlastní sebekritičnosti, není divu, že dostal tuberkulózu, ale nakonec zemřel na rakovinu žaludku a ani mu nebylo padesát roků.

2000 jen typ 2000, řada D (Obr.14.15)

Bankovka byla vydána k 19. červnu roku 2000 údajně jako pamětní k 26. konferenci zemí G8. Konference se konala na Okinawě.^{AAAAA} S tím souvisí i lícní motiv brány Šureimon v místě zvaném Naha na Okinawě. Rytinu provedl Šigeru Kurišima, jinak spíše rytec známek. Bankovka nemá portrét a proti zavedené zvyklosti má posunutý vodotiskový místo doleva mimo střed.

Obr.14.15 JNDA 11-82
2000 jen 2000

Líc: brána Šureimon na Okinawě.

Rub: vlevo motiv z Příběhu prince Gendžiho – princ Reizei-in a jeho otec Hikaru Gendži, vpravo motiv z Deniku paní Murasaki Šikibu – vykukující žena je Murasaki Šikibu.

Ve vodotisku je opět brána Šureimon, poněkud z jiného úhlu než v tištěné podobě. (Viz Obr.14.16.)

Obr.14.16
2000 jen 2000 - vodotisk

Bankovka je multibarevná jak v hlubotisku, tak v ofsetu na líci i na rubu a má nové technické ochranné prvky, což je především sklopný obrazec – na líci vlevo dole je giloš, která po naklopení ukazuje číslice 2000 a na rubu vpravo nahoře je nápis *NIPPON*, dokonce v provedení, že písmena přecházejí z tmava do světla. Dále je to OVD (optical variable device – prvek opticky měnitelný) – číslice 2000 v horním pravém rohu mění po naklopení svou zelenou barvu v černou. Samozřejmě je tu mikropísmo na rubu vlevo nahoře a pak mají být někde po ploše prvky pro odmítnutí kopírování. Také je to první japonská bankovka se slepeckými rozlišovacími prvky – na líci vlevo a vpravo po třech terčících. Velice pěkné jsou linkové prvky v podtisku vzniklé uhýbáním linek, na líci pak dlaždicové arabesky a na rubu číslice 2000.

Na osobnostech z japonských poválečných bankovek je znát jistý posun k představitelům literatury a ví se proč. Není divu, že pro inspiraci zadní strany této pamětní bankovky byl vybrán poklad japonské slovesnosti – *Gendži Monogatari* (*Příběh prince Gendžiho*), který napsala *Murasaki Šikibu* (973? – 1014?)¹¹⁴. Její *Příběh prince Gendžiho* byl několikrát vydán a také illustrován. Obrázky, které na svitcích z 12. a 13. století¹¹⁵ jsou velmi charakteristické, jsou často znovu reprodukovány u nových vydání nebo v literárních výzkumech kolem paní *Murasaki Šikibu* a jejího díla. Na rubu jsou dva motivy – výseky z těchto starých ilustrací.

Vlevo je motiv či výsek z jedné scény (viz obrázek A.150) v *Gendži Monogatari*. Je to schůzka mezi princem *Reizei-inem*, pozdějším císařem¹¹⁶, a jeho otcem *Hikaru Gendžim*. Rytcem obrázku byl *Micuhiko Hizume* (1954 -). Předlohou byla ilustrace ze svitku, který pochází z 12. století a je uložený v muzeu *Gotó*.

A.150

Obrázek ze svitku *Gendži Monogatari*, který pochází z 12.století a je uložený v muzeu *Gotó*.

¹¹⁴ Prof. Fiala uvádí v předmluvě svého překladu knihy *Gendži Monogatari* (Lit.21), že *Šikibu* je „Jedinou nebo alespoň hlavní autorkou“.

¹¹⁵ Svitky jsou uloženy v *Uměleckém muzeu Tokugawa* v *Nagoji* a v *muzeu Gotó* v *Tokuu*.

¹¹⁶ *Reizei tennō* (1023 – 1068) byl 80. císařem v letech 1045 až 1068. *Hikaru Gendži* byl pravděpodobně jeho otcem, sám císařem nemohl být, protože byl císařským levobočkem.

Přes grafický motiv je tažen text příběhu, je reprodukován ze svitku a je napsán japonsky s minimem čínských znaků, tedy v písmu, které užívá slabikový přepis. Písmu se říkalo *ženské*, protože bylo často používáno vzdělanými ženami.¹¹⁷

Vpravo dole na bankovce je obrázek ženy vykukující z pod zástěny či závěsu. Je to velice malý výsek a je z ilustrace k *Deníkům paní Murasaki Šikibu* (= *Murasaki Šikibu nikki*). Celý motiv je na obrázku A.151. V encyklopediích lze nalézt text, který scénu vysvětluje: schovaná žena je samotná *Murasaki Šikibu*, na kterou se dobývají dva mladí, pravděpodobně opilí dvořané. Jejich chování je odsouzeníhodné. Rytcem byl *Hiroši Sasaki* (1956 -).

A.151

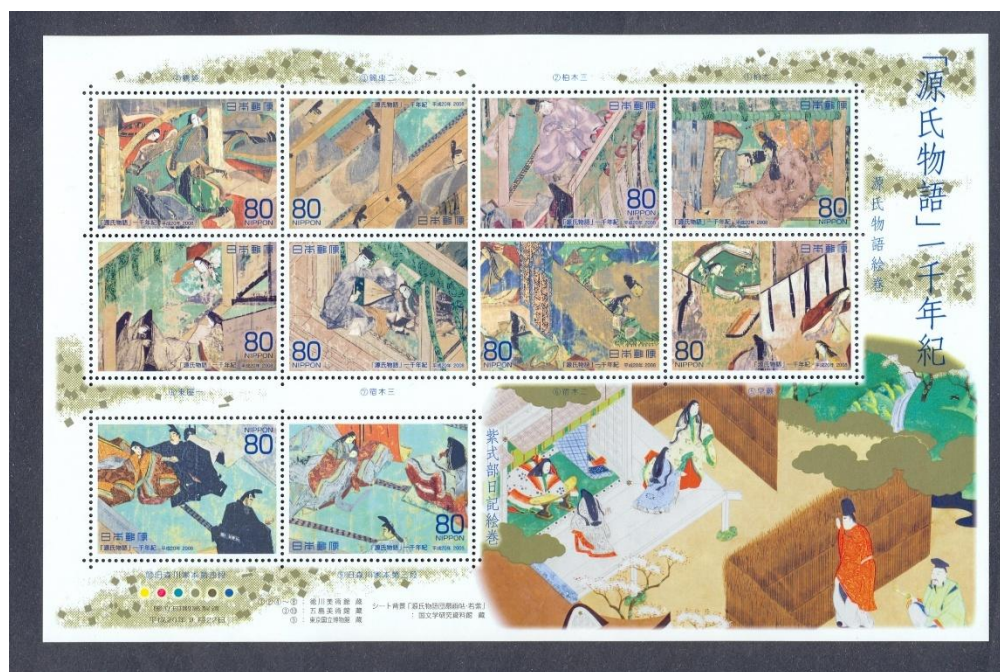
Obrázek ze svitku *Murasaki Šikibu nikki*, který pochází z 13.století a je uložený v muzeu Gotó. Obrázek, který se jmenuje "...je někdo doma?", měl namalovat Fudžiwara Nobuzane.

Když už jsme u toho, na líci nádherně působí stonek chryzantémy s květy nad strohou bránou *Šureimon*. Vlastní rytina brány je precizní, ale brána působí jako stojany benzinové pumpy. Můj osobní názor je, že nějaký portrét, třeba fiktivní podobizna paní *Murasaki Šikibu*, by byl lepší. Přesto je bankovka nádherná a vyjímečná. Téměř škoda s ní platit.

Rozměry 156 x 74 mm.

Popularita díla *Příběh prince Gendžiho* je v Japonsku velmi vysoká, vycházejí nová vydání, prodávají se nejrůznější suvenýry, které se ke knize a jejím hrdinům vztahují a Japonská pošta pamatovala na knížku a její autorku celou řadou známek, vybrané příklady jsou na obrázcích A.152 a A.153.

¹¹⁷ Podrobný výklad písma a další okolností kolem díla jsou vyčerpávajícím způsobem popsány prof. Fialou v Lit.21.

A.152

Aršík vydaný v roce 2008 k tisíciletému výročí Příběhů prince Gendžiho

A.153

FDC se známkami ze 4. série Národních pokladů

*Paní **Murasaki Šikibu**¹¹⁸ (973? – 1014?) (obrázek A.154 ¹¹⁹) byla dvorní dámou na císařském dvoře a byla to bystrá, inteligentní a vzdělaná žena. Pocházela z mocného rodu Fudžiwarů, který dodával nevěsty císařům a vysoce postaveným dvořanům. O její vzdělání se zčásti zasloužil otec, sám básník a dvořan, zčásti sama, přestože v té době bylo studium považováno za nepatřičný přepych pro ženy (a i pro ty nejvyšší hodnostáře, kteří brali studium jen k naplnění času a zahánění nudy). Byla zběhlá v literatuře, hlavně čínské, a v náboženských otázkách.*

A.154

*Známý obrázek paní Murasaki od Jošitošiho, 1889, je z cyklu **Sto pohledů na měsíc** a jmenuje se **Měsíc v Išijamě**, (Išijama-dera znamená **Kamenný horský klášter** a tady Murasaki začala psát **Příběh prince Gendžiho**)*

Vedle stěžejního díla Gendži Monogatari, jsou známé v zachovaných torzech i její již vzpomenuté deníky (Murasaki Šikibu nikki). Pro psaní používala hiraganu – jeden z japonských slabikových psacích systémů.

Gendži Monogatari je řetěz romantických příhod muže Hikaru Gendži (tedy Zářícího prince), který byl dvořanem, milovníkem a v Gendži Monogatari jsou popisovány jeho příběhy a příběhy jeho synů. I když se v knize jedná především o dvorské milostné intriky, svádění a romantické příhody, nejedná se o červenou knihovnu. Paní Murasaki dokázala dát textu filozofický nadhled. Dnes je kniha považována za první psychologický román na světě, protože se zabývá

¹¹⁸ Murasaki Šikibu je přezdívka, která znamená „Fialová ceremoniářka“ – viz Lit.21.

¹¹⁹ Paní Murasaki byla zpodobena řadou japonských umělců jako byl Suzuki Harunobu, Hirošige, Kamacuke atd.

hlubokým vykreslením postav a rozbořem jejich počinání i charakterů. Také je to první historický román, i když dění na císařském dvoře nepopisuje věrně na pozadí skutečných událostí a příběh prince Gendžiho je dokonce fiktivní. A obecně vzato je to první román na světě vůbec. Zřejmě.

A.155

*List ze série Stopohledů na měsíc,
Cukioka Jošitoši, 1886*

*Z předmluvy z Lit:21, kterou napsal prof. Fiala, jsem opsal toto: „Podle některých klasických vykladačů, jako byl Motoori Norinaga (přelom 18. a 19.století), je hlavním tématickým motivem díla princip *mono no aware*, což znamená cosi jako povzdech nad nezadržitelným koncem lidského štěstí, smutné okouzlení prchavým zázrakem života.“*

Pozn.: O Příběhu prince Gendžiho jsem dozvěděl zásluhou bankovky 2000 jen z roku 2000, respektive když jsem shromažďoval informace vztahující se k této bankovce. Je jasné, že jsem narazil na řadu údajů a zajímavostí, nemůže ani být jinak. Dílo z jedenáctého století, které jako jedno z mála se zachovalo z velice plodné doby, dílo velice proslulé a svým způsobem klíčové, muselo poznamenat japonskou kulturu, muselo být mnohokrát využito pro studium, výklad, zobrazení, parafrázi nebo opodstatnění dalšího. Zvláště, když celým japonským písemnictvím (a celou kulturou) se táhne nosná nit poezie a všechno, co nás Evropany na Japonsku uchvacuje je „lyrický realismus“ (Fiala). Ať je to v bojovém umění, v dřevorytech, v pití čaje, v komiksech, v samurajích nebo v pornoskečích na internetu. Všechno, co je naroubováno na Příběh prince Gendžiho a jeho autorku je stejně tak zajímavý svět jako předmětné dílo.

Daleko dříve, než jsem si dal do souvislosti bankovku 2000 jenů a prince Gendžiho, jsem znal jeden dřevorez z roku 1886 (obr. A.155) od Cukioki Jošitošiho (1839 – 1892). Je ze série „Sto

pohledů na měsíc“ a je na něm duch Júgao, mladinké milenky Gendžiho, která zemřela při schůzce s princem. Dívku zahubil žárlivý duch jiné milenky. Júgao znamená Večerní tvář (Lit.21). Soudí se, že tento a podobné japonské dřevorezy ovlivnily evropský vývoj moderního malířství od impresionismu až po secesi.

10 000 jen typ 2004, řada E (Obr.14.17)

Po předchozí lyrické bankovce se následující bankovky (řada E) vrací zase zpět k realismu – a k vodotisku uprostřed. Touto bankovkou začíná řada japonských bankovek po všech stránkách a především technicky vrcholně špičkových.

Obr.14.17 (JNDA 11-83

10 000 jen 2004

Líc: Jukiči Fukuzawa.

Rub: fénix z buddhistického chrámu Bjódóin v Udži.

Na 10 000 jen 2004 je zpátky **Jukiči Fukuzawa** – už byl zobrazen na 10 000 jenu typ 1984. Je také ve vodotisku, tentokrát už ve správných proporcích. Obrázek vodotisku viz Obr.14.18.

Obr.14.18
10 000 jen 2004 – vodotisk

Autorem rytiny je *Kacuzó Ošikiri*. Jedná se o stejnou rytinu *Jukičiho Fukuzawy*, jaká byla od rytce *Ošikiriho* na 10 000 jen typ 1984, rytec pouze upravil či přerýl partie oblečení na ramenou.

Na zadní straně vlevo je rytina střešní sochy čínského *fénixe* z buddhistického chrámu *Bjódojin* v *Udži* nedaleko *Kjóta*. V turistických průvodcích se uvádí, že architektura chrámu a okolní zahrady je příkladem buddhistického souznění s přírodou. Budově chrámu se také říká *Síň fénixe* právě pro sochy fénixů na střeše. (Obrázek A.156). Ale také se v jednom turistickém průvodci píše, že půdorys chrámu má tvar siluety ptáka s rozepjatými křídly, proto *Síň fénixe*.

A.156

*Jeden z fénixů na střeše chrámu **Bjódóin v Udži***

Jiný název chrámu je *Sín Amida* podle sochy Buddhy *Amida Njorai*, která je uvnitř. Chrám byl postaven v roce 998 původně jako venkovské sídlo jednoho z ministrů, sídlo záhy přešlo do majetku jednoho z mocných *Fudžiwarů* a bylo přeměněno na chrám. Nynější podoba je po několika požárech a přestavbách. Chrám lze také nalézt na minci *10 jen* mincované od roku 1953 (obrázek A.157) nebo na známce 24 jenů z roku 1950 (obr.A.158).

A.157

10 jen 1953

Buddhistický chrám Bjódóin v Udži

Jaký je vztah *Jukičiho Fukuzawy* ke chrámu v *Udži* potažmo k figuře vlastního fénixe se mi nezdařilo zjistit. Je to jak s těmi bažanty na bankovce *10 000 jen typ 1984* – také tam je vazba motivů přední a zadní strany pro mě nejasná. Pravděpodobně v tom hledám více, než bylo tvůrci zamýšleno. *Bjódoin* je jedna z nejstarších dochovaných staveb v Japonsku a spojuje moderní Japonsko s původním buddhismem. Tedy je opět jen symbol. (Citována PhDr. Kraemerová.)

A.158

Známka 24 jenů (1950) s buddhistickým chrámem Bjódóin v Udži

Bankovka 10 000 jen 2004 je opět multibarevná s laděním do podzimních barev se základní hnědou barvou, se všemi možnými technickými a estetickými uživatelskými a protipadělatelskými prvky – vedle rytiny a vodotisku také mikropísmo *NIPPON GINKÓ* na líci i na rubu, sklopný efekt (podlouhlá giloš vlevo dole na líci s nápisem 10000 nebo na rubu vpravo nahoře s pozitivně-negativním nápisem *NIPPON*), kinegram^{BBBBB} vlevo dole na líci (mění se číslo 10 000, pak *znak banky*, dále *květy sakury* a nakonec *mikropísmo NIPPON GINKÓ*), rafinovaný podtisk tvořící opakující se text 10 000, na líci i na rubu žluté terčíky, asi jsou to detekční prvky pro odmítnutí kopírování, fluorescence pečeti a některých dalších partií atd atd. Pak je tu ještě jeden prvek a to ve vodotisku tři svislé světlé pruhy nalevo od portrétu, které jsou z rubové strany vidět přímo a bez průhledu jako pruhy tmavší. Je to další nový protipadělatelský prvek, se kterým si kopírky neporadí. Na líci jsou v dolních rozích slepecké značky vytištěné hlubotiskem pro dotek.

Rozměry 160 x 76 mm.

Do řady E patří ještě 5000 jen 2004 a 1000 jen 2004. Pro ochranné a uživatelské prvky těchto bankovek platí totéž jako pro 10 000 jen 2004. Jsou jen odchylky dané nominálem (jiný slepecký znak, počet vodotiskových pruhů apod.) a dané změnou rytce.

Rukopis portrétů obou nových bankovek je však výrazně odlišný od předchozích bankovek. Rytce *Hisaši Ogura* (po studiích na Umělecké akademii v Tokiu začal v tiskárně pracovat od roku 1984) se zdá být vycvičen v poněkud jiné technice rytí, než je charakteristické pro rytce dřívější. V této škole jako by byl strach ze světlejších míst nebo, nedej bože, dokonce z míst bez vyryté čárky či tečky. Výsledek práce pak vynikne a je více přirozený při pozorování z většího odstupu, ale při pozorování z blízka působí strojeně.

Vodotisky obou bankovek jsou důraznější než tištěné podoby na bankovkách a rozdíl je až rušivý. Obě osobnosti ve vodotisku, (zvláště spisovatelka *Ičijo Higuči* z bankovky 5000 jen 2004), vyznívají značně temperamentnější a méně unylé. U *Ičijo Higuči* člověk, který vyplétal síto pro vodotisk měl k dispozici stejnou předlohu jako rytce (Obr.14.20), ale fantazii měl odvážnější.

Na internetu je řada fotografií spisovatelky a zdá se, že její přirozená podoba byla mezi portrétem tištěným a vodotiskovým. Oba tvůrci si ji idealizovali po svém. V menší míře lze podobné věci pozorovat i u rytého a vodotiskového portrétu vědce *Hidejo Nogučiho*, který je na posledním nominálu 1000 jen 2004. (Vodotisk 1000 jen 2004 je na Obr.14.22.)

V žádném případě však nelze u těchto bankovek mluvit o nesouladu mezi vypočtením osobností na bankovkách a jejich veřejně známými obrazy.^{CCCCC}

5000 jen typ 2004, řada E (Obr.14.19)

Bankovka je multibarevná a laděná do fialové barvy. Na líci je spisovatelka **Ičijó Higuči** (obr. A.159), na rubu vpravo květinový motiv. Jedná se o *kakicubata* (= zaječí ucho), tedy o japonské kosatce. Motiv pochází ze skládací zástěny (obr. A.160), kterou maloval *Kórin Ogata* (1658 – 1716), malíř éry *Edo*. Zástěna je uložena v muzeu *Nezu (Tokio)* a Japonci jako obdivovatelé přírody a milovníci zahradní krásy jsou z ní nadšení. Motiv byl použit i na známce – viz A.161. Vztah mezi **Ičijó Higuči** a japonskými kosatci mi byl zatím utajen.

Obr.14.19 JNDA 11-84

5000 jen 2004

Líci: spisovatelka *Ičijó Higuči*.

Rub: květinový motiv japonských kosatců ze starobylé zástěny.

Ve vodotisku jsou vedle portrétu také dva svislé protipadčlatelské pruhy. Rozměry 156 x 76 mm.

Obr.14.20
5000 jen 2004 – vodotisk

A.159

***Ičijó Higuči**, dobová fotografie*

***Ičijó Higuči** (1872 – 1896) byla spisovatelka a básnířka. Ičijó Higuči bylo její umělecké jméno. Původně byla **Nacuko Higuči**. Pocházela z úřednické rodiny a dostalo se jí klasického vzdělání. Po smrti otce se musela začít starat o zbytek rodiny a začala vydělávat na živobytí psaním. Napsala několik románů, nejznámější je Takekurabe (něco jako Dětská hra). Prý je to román se sociálními prvky.*

A.160

***Malovaná zástěna s kosatci**,
Korin Ogata, kolem 1705, muzeun Nezu (Tokio)*

Higuči nežila dlouho, necelých 24 roků, ještě než mohla vychutnat společenskou úspěšnost své práce, zemřela na tuberkulózu. I tak patří mezi dobré či výborné japonské autory a zakladatele moderního japonského písemnictví. Dostala se jako první skutečná žena na japonské bankovky. Císařovna Džingú a paní Murasaki Šikibu z dřívějších bankovek jsou považovány za historické osobnosti s výhradami a jejich podoba není známá. A ženské tváře na hansacu jsou z legend a pohádek.

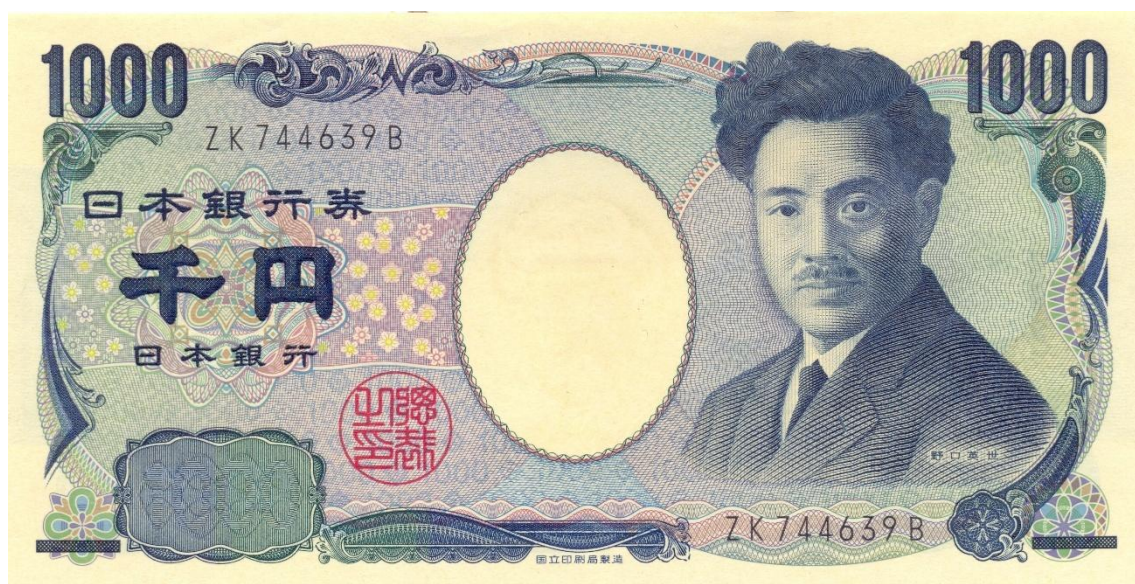

A.161

Aršík Expo 1970 se známkou Zástěna s kosatci z muzea Nezu

1000 jen typ 2004, řada E (Obr.14.21)

Je to prozatím (v lednu 2014) poslední vydaná japonská bankovka. Ze tří bankovek řady E je tento nominál nejnižší, asi z toho důvodu nemá ještě kinegram. Na jeho místě je sklopný obrazec a přes něj jsou speciální barvou, při letmém pohledu neviditelnou, vytištěny japonské znaky pro slovo *tisíc*. Ochranná multibarevnost bankovky je skvělá a zcela v duchu ostatních nominálů řady E. Bankovka barevně ladí do modra či do zeleno modra.

Obr.14.21 JNDA 11-85

1000 jen 2004

Líc: lékař a bakteriolog *Hidejo Noguči*,

Rub: *Fudži nad jezerem Motosu*.

V portrétu je **Hidejo Noguči** a na rubu známý obrázek *Fudži nad jezerem Motosu* – stejný pohled jako na 5000 jenu typ 1984 z řady D. Jen v popředí nejsou borovice, nýbrž třešňové květy. (Ve vodotisku je vedle portrétu také jeden svislý protipadělatelský pruh.)
Rozměry platidla 150 x 77 mm.

Obr.14.22
1000 jen 2004 – vodotisk

Hidejo Noguči (1876 – 1928) (obr. A.162) byl významný japonský vědec bakteriolog, původně se jmenoval **Seisaku Noguči**. Jeho život pravděpodobně určila nemilá příhoda, když jako malý chlapeček spadl do ohně, vážně se popálil a stal mrzákem se zchromlou levou rukou. Časem se lékařům podařilo chirurgicky upravit stav jeho ruky, že s ní mohl hýbat, ale už nikdy nebyl úplně v pořádku. Silná a dlouhá zkušenost s lékaři, jejich lidský přístup a obdiv k téměř k zázračným schopnostem chirurga ho přivedly k medicíně. Začal velmi úspěšně studovat lékařství a tehdy si také změnil jméno, aby nebyl zaměňován s literární postavou jednoho doktora. Studia dokončil v roce 1897 a stal se praktickým lékařem. Od roku 1900 pracoval ve Spojených státech ve výzkumu a dokonce byl uvažován na Nobelovu cenu.

A.162

Hidejo Noguchi, dobová fotografie???
Bakteriolog, mimo jiné izoloval původce syfilidy.

Jeho výzkum se zaměřoval na příčiny změn lidské psychiky, např. vlivem hadích jedů a také objevil spojitost mezi syfilidou a progresivní paralýzou. Jedna ze spirochet způsobujících paralýzu a demenci se jmenuje na jeho památku Leptospira noguchii. Jako bakteriolog se také zabýval výzkumem dětské obrny a některých tropických onemocnění jako jsou trachom nebo žlutá zimnice.

Ve svém výzkumu se odvážil jít i proti autoritám a obecně přijímaným závěrům, např. že žlutá zimnice je virové onemocnění. Snažil se dokázat, že je bakteriologického původu a pokoušel se najít vakcínu proti ní. Bohužel u žluté zimnice neměl pravdu, ale vynášel vakcínu proti leptospiroze. Své výzkumy neprováděl jen po laboratořích, pracoval také v zamořeném terénu, což se mu stalo osudným. Taková ironie, v roce 1928 zemřel v Africe právě paradoxně na žlutou zimnici. Byl pohřben v USA.

V současné době jsou některé jeho závěry překonány a jiné zpochybňovány, dokonce se mu přisuzuje vědecká nepoctivost. Neprávem. To že se v něčem mylil nebo že některé jeho důkazy se časem ukázaly neprůkaznými, mu nemůže upřít zásluhy o výzkum syfilidy a jejích projevů, o nalezení prostředků pro léčení trachomu, dětské obrny a dalších chorob.

Prakticky celý svůj vědecký život prožil ve Spojených státech a tam také sklízel kladné i záporné ozvěny svých výzkumů. Přesto i předválečná císařská vláda si cenila jeho významu a císař mu udělil vysoký stupeň Řádu Vycházejícího slunce.

V roce 1979 byl zásluhou japonské vlády a pod jeho jménem založen při univerzitě v Ghaně výzkumný ústav tropických chorob a současné japonské ocenění za lékařskou službu a výzkum se jmenuje Africká cena Hidejo Nogučiho. Pak není divu, že tento významný vědec je i na bankovce.

Hidejo Noguči se objevil i na známkách – např viz A.163.

A.163

FDC z roku 2008 se známkou pro Africkou cenu Hidejo Nogučiho

Na dalších japonských v budoucnu plánovaných bankovkách mají být skladatelé a další umělci.

Závěr

Málokterá z východoasijských zemí (ted' nemluvíme o těch obdobích států či území, kdy byly okupované Japonskem) si zavedla a uchovala svérázný národní charakter svých papírových platidel, snad jen Tibet, dokud byl samostatný – viz Obr.15.5. A jisté pokusy, ale jen pokusy, byly v Číně – viz Obr.15.8.

Obr.15.5
Tibetský 100 Tam Srang (1945 – 1950)

Obr.15.8
5 Tiao Kuang Hsin 1919 – 1929, líc a rub
 provincie Heilung Kiang v severní Číně.

Mongolsko rokem 1939 přešlo na bankovky v ruském duchu, není divu, když je vyráběl Goznak v Moskvě.

Barma užívala britské bankovky pro Indii, teprve po 2. světové válce přešla na vlastní bankovky, ale je na nich vidět britský styl, tiskla je TDLR (Thomas dela Rue) v Británii, později připomínají východoněmecké marky – vždyť se tiskly ve Východním Berlíně.

Malajsko mělo své britské bankovky a později bankovky v britském stylu (tisk TDLR, po válce BW (Bradbury Wilkinson), WS (Waterlow & Sons) a zase TDLR).

Siam (Thajsko) mělo platidla od TDLR, teprve od roku 1969 si je navrhuje a vyrábí sám v dosti kosmopolitním duchu.

Indočína byla francouzská a její předválečné bankovky byly francouzské koloniální bankovky. Platidla nástupnických států (Laos, Kambodža a Vietnam) byla dlouho poplatná francouzskému vkusu a národní charakter získávala jen zvolna – nejnárodnější vietnamská platidla byly primitivní poukázky Viet-kongu z džungle.

Indonesie jako Holandská Indie měla „holandské“ bankovky někdy už i v indonéském či spíše v balijském či sumatránském duchu (tisk Enschede) a někdy v americkém duchu (tisk ABNC).

Filipíny přešly ze španělských koloniálních platidel na poukázky připomínající US dolary, teprve od roku 1967 jsou filipínská peseta národnější, ale nějak moc podobná latinsko americkým bankovkám. Je těžké se vymanit z estetického vlivu Spojených států, jak pro Filipíny, tak pro latinsko americké státy.

Korea je trojí – předválečná japonská, poválečná severní s komunistickými platidly plnými propagandy a jako by byly z Goznaku; a poválečná jižní s platidly nejdříve v japonském duchu, pak v americkém a nakonec ve vlastním, ale silně univerzalistickém.

Čína je kapitola sama pro sebe. Čínská platidla jsou poznamenána především politickou nestabilitou. Bylo několik státních emisních autorit (císařství, republika, komunisté), celá řada bank vydávajících bankovky a velké množství hlavně zahraničních tiskařů. Tak jsou tady platidla v mnoha stylech, často jsou s drakem, což uklidňuje.

Ovšem Japonsko – to je něco jiného. Z japonských bankovek má člověk radost, jako by se sám o ně zasloužil. U nich platí a zbytečně se to neříká, že bankovka může být unikátní umělecké dílo existující v milionech kusů. Nelze než krotit nadšení pro estetičnost a profesionalitu japonských bankovek, ovšem je to obtížné. Jedna z vysokých hodnot papírových platidel Japonska je výtvarná jednota a ucelenost výrazu. Jak byl japonský vývoj specifický a konzistentní, alespoň ve srovnání s Čínou, tak jsou japonské bankovky v jednotlivých obdobích také specifické a konzistentní. A především jsou japonské bankovky až na velmi sporé a okrajové výjimky „japonské“. Zobrazují japonské reálie a japonské hodnoty, byť poplatné té které době, mají japonské grafické prvky, i když na některých a především novějších nominálech se uplatňují i nejaponské kosmopolitní akanty, rozviliny a křivky – daň za modernitu. Japonská platidla mají také sestavu moderních protipadělatelských prvků, ostatně tokijská ceninová tiskárna se společně s ostatními cedulovými tiskárnami jiných států aktivně podílela na jejich specifikaci, vývoji a zavádění.

Nelze si nevšimnout, že skladba japonských dekorativních prvků, ať na bankovkách nebo jinde, je evropskému chápání neobvyklá, posunutá do až lyrické poetičnosti a s neobvykle silnou vazbou na minulost, pohádky, přírodu a vzájemnost. Kdyby se něco podobného týkalo nás, měli bychom za monarchie na platidlech kominíka jako nositele štěstí, sedmičku jako šťastné číslo, Červenou Karkulku a kdoví co ještě.

Vývoj grafického výrazu bankovek po celém světě byl určován estetickým cítěním doby a místa a technickými možnostmi výroby a ochrany proti zneužití. Teoretici rádi hovoří o barokním období, o secesi v bankovkách, o klasicismu apod. Svým způsobem, byť opatrně, se dá takto hovořit i o japonských bankovkách. Příliš velký smysl to ale nemá.

A.164

Fundo – zlatý ingot o váze 375 g,
sloužil jako závaží při směně peněz při finančních operacích.
(laskavostí p.Bolinga)

Několikrát bylo vzpomenuto a vnímavý čtenář si sám mohl povšimnout, že grafická a historiografická výbava japonských papírových peněz má tři základní období. Ta se kryjí s politickým stavem země a s japonským vnímáním ostatního světa.

První období je období tokugawského šógunátu (1600 až 1868), posledního šógunátního zřízení. Izolace Japonska proti vnějším vlivům sice bránila obchodnímu a posléze politickému kolonizování Japonska, zásluhou čehož Japonsko nedopadlo jako Čína nebo Filipíny, nemluvě o dalších zemích východní a jihovýchodní Asie, z nichž některé se dodnes nemohou vzpamatovat z následků působení „údelu bílého muže“. Ale též zabránilo pronikání technologického pokroku a západních filozofických škol, které mohly být obohacením. Symbolika té doby má převážně náboženský až mystický charakter a s ohledem na složitost japonského teismu onen náboženský charakter je pohádkový.

Druhé období je od obnovení císařské suverenity v roce 1868, tzv restaurace Meidži, až do konce 2. světové války a kapitulace Japonska v roce 1945. Období výrazného nacionalismu. Japonsko si dalo za úkol, krátce řečeno, stát se moderní, tedy průmyslovou zemí a hrát ve své oblasti významnou až dominantní roli. Být moderní tehdy znamenalo být imperiální, ovládat nejmodernější technologie, mít zdroje a z toho plynulo mít kolonie nebo aspoň závislá území. Jakmile tedy Japonsko stabilizovalo své vnitřní poměry, samo ne příliš bohaté na přírodní zdroje, pustilo se do výbojů. Napodobovalo přitom imperiální praktiky zaběhlých velmocí, bohužel se zpožděním, kdy zájmové sféry už byly rozděleny a za stavu světového mínění, které tyto praktiky začalo pozvolna odsuzovat. Nacionalismus vedl k pocitu výjimečnosti a symbolika té doby měla výrazně historizující charakter, i s tím, že legendární události se staly „historickými“, čili „skutečnými“.

Třetí období je od roku 1945 až dodnes. Období moderního a demokratického státu, který hledá zdroj své duševní síly ne v legendách, bojových hrdinech a urputných vůdcích, ale v umělcích, vědcích, demokratech a ve filozofii spolupráce a odpovědnosti, což ostatně je velmi blízké japonskému charakteru. Svatyně či temply byly nahrazeny parlamentem, bankou a horou Fudži. Pochopitelně ani toto období nebylo zcela bez konfliktů. Američané částečně i v dobré víře se pokoušeli Japonsko převychovat, zbavit Japonce pocitu nadřazenosti, naučit je demokracii

západního typu. Ovšem pouze jim pomohli naučit snášet porážku. Vítězové si ve své naivitě nikdy řádně neuvědomili, že vnucovaná demokracie do velice silného systému neo-konfuciánské filozofie musí lidem dát nové hodnoty, které by přebily dosavadní. Že příklad je vždycky nejlepší metodou proti planému propagandistickému žvanění. Přednášet o rovnosti lidí a přitom praktikovat rasovou nadřazenost, nejen proti poraženým Japoncům, ale dokonce u sebe proti vlastním vojákům jiné barvy kůže, to muselo být velmi podezřelé národu s přímočarým myšlením, jaké mají Japonci. Japonci si nikdy nedali vnutit prázdný individualismus, vyceněné zuby povrchního přátelství a solidaritu vytvářenou přes konkrétní a korupční vztahy, ne přes společné potřeby. Alespoň navenek. A přesto se to Američanům anebo právě jim navzdory podařilo. Tou novou hodnotou byl bezesporu mír, hodnota, kterou několik a vlastně mnoho generací Japonců vůbec nepoznalo. O to více a na rozdíl od ostatního světa si ji dokážou vážit.

Na poválečném období mě v japonských bankovkách mrzí jediná věc. Nebyl na nich prostor pro *Takenoučiho no Sukuneho*. V rodině vědců, umělců, učitelů a politiků se nemohlo najít místo pro mýtického generála a politika, i když jeho úchvatná tvář vymyšlená a oživená úžasným rytcem *Chiossonem* by se na nových bankovkách nádherně vyjímal.

Japonské slovo *banzai* znamená *deset tisíc let* a není jenom pokřikem *hurá* či *sláva* před útokem nebo při přehlídce nebo před masovou sebevraždou. Je to také *At' žije 10 000 let!* ^{DDDDDD}

Seznam zdrojů

- Lit.1 Jiří Janoš: „Japonsko a Korea, dramatické sousedství“, Nakladatelství Academia, 2007
- Lit.2 Mari Ohnuki, Research Division 3, Institute for Monetary and Economic Studies, Bank of Japan web pages
- Lit.3 A.Pick: „Standard Catalog of World Paper Currency“, vol.2, 6th edition, Krause Publication Iola & Battenberg Verlag Munchen,
- Lit.4 A.Pick: „Standard Catalog of World Paper Currency“, vol.1, 5th edition, Krause Publication Iola & Battenberg Verlag Munchen 1986
- Lit.5 Takaši Uemura: „Banknote Engravers of Japan“, Banknote and Postage Stamp Museum Japan, 2001
- Lit.6 „Kodžiki, kronika dávného Japonska“, přeložil Karel Fiala, nakladatel Lubomír Ondračka – ExOriente, Praha 2012
- Lit.7 Henri L.Joly: „Legend in Japanese Art“, , Londýn 1908
- Lit.8 Melanie Trede: „Banknote design as a battlefield of gender politics and national presentation in Meiji Japan“, ze sborníku *Performing “Nation” : Gender politics in literature, theater and the visual arts of China and Japan, 1880-1940*, edited by Doris Croisant, Catharine Vance Yeh, Joshua S. Mostow, Leiden – Boston : Brill 2008
- Lit.9 Joseph E.Boling, „Building a national currency: Japan, 1868-1899,” 1996, ANA web pages – nyní nedostupné
- Lit.10 Lia Beretta: „Edoardo Chiossone“, přednáška pro The Asiatic Society in Japan, 1994
- Lit.11 Gene Hessler: „The Engraver’s Line“, 1993, BNR Press USA
- Lit.12 Gene Hessler: „The International Engraver’s Line“, 2005, Gene Hessler
- Lit.13 Stephen Turnbull: „Samurai, The World of the Warrior“, 2003, Osprey Publishing Ltd.
- Lit.14 Stephen Turnbull: „Válečníci středověkého Japonska“, 2007, vydal M.Sobotka Fighters Publications
- Lit.15 William Elliot Griffis: „Fairy Tales of Old Japan“, George G.Harrap & Co., London, 1911
- Lit.16 C.F.Schwan, J.E.Boling: „World War II Remembered“, BNR Press, Ohio, 1995
- Lit.17 Jošinori Ogawa, Hitoši Kozono: „Paper Money of Japan Volume 4A. IBNS USA, 1981
- Lit.18 Jošinori Ogawa, Hitoši Kozono, J.E.Boling: „Paper Money of Japan Volume 4B. IBNS USA, 1981
- Lit.19 Bernard Picart: „Cérémonies et Coutumes religieuses de tous les Peuples du Monde“, Amsterdam (Jean Frederic Bernard), 1723
- Lit.20 Takaši Uemura: „Portrait Engravers of Japanese Paper Money“, Insatzu Choyokai Foundation, Japan, 2010
- Lit.21 Murasaki Šikibu: „Příběh prince Gendžiho“, přeložil Karel Fiala, Paseka, Praha 2002 –
- Lit.22 Ruth Benedictová: „Chryzantéma a meč. Vzorce japonské kultury“, přeložila Marie Vlachová, Malvern, Praha 2013
- Lit.23 Joe Hloucha: „Pohádky japonských dětí“, Zemědělské knihkupectví A.Neubert, Praha 1926
- Lit.24 Japonsko. Ručně kolorované kresby ze sbírky Joe Hlouchy, výběr z japonské sbírky 2013, CD-ROM, Náprstkovo muesum
- Lit.25 J.E.C.Hymans: International Patterns in National Identity: The Case of Japanese Banknote Iconography, Journal of East Asian Studies 5 (2005)
- Lit.26 PDF web „Currency Museum. Institute for Monetary and Economic Studies Bank of Japan“
- Lit.27 F.Hadland Davis: Myth and Legends of Japan, Dover Publications Inc., New York, 1992, reprint originálu z roku 1912
- Lit.28 Kolektiv: Ve spárech draka, Symbolika draka v asijském umění, Národní galerie, Praha 2012

- Lit.29 Kolektiv: Japonské horory, Arcimboldo galerie, Praha 2009
- Lit.30 Stewart Dick: Arts and Crafts of Old Japan, T.N.Foulis, Ltd, Edinburgh and London, reprint 1923
- Lit.31 PhDr.Alice Kraemerová: Humor a legendy v japonském umění, Národní muzeum, Praha 2004
- Lit.xx Japonské turistické prospekty

http://en.wikipedia.org/wiki/Murasaki_Shikibu_Diary_Emaki

http://en.wikipedia.org/wiki/Genji_Monogatari_Emaki

http://en.wikipedia.org/wiki/Shikibu_Murasaki

Poznámky a doplňky

^A Zdá se, že tento stav u nás nastává taky. Najít jméno ulice a číslo domu v některých částech Pardubic nebo kolem Václaváku v Praze začíná být problémem, zvláště pro člověka, který byl zvyklý, že popisná a pořadová čísla na domech byla systematická a až vlezlá. Vypadá to jako by se majitelé domů styděli za číslování svého majetku. Či jim vadí „poškozená“ fasáda? Ale proč se pošklebovat Japoncům nebo nám? Před čtyřiceti lety byly v jedné části Sheffieldu ulice číslovány vždy po jedné straně a pak zpátky po druhé s občasnou odbočkou za roh. A proč by měl být nějaký systém v číslování domů, když moderní architektonické ztvárnění městské krajiny v nejlepším případě je organizovanou anarchií, ale většinou když se člověk pohybuje městem, tak má pocit, že je na nádvoří ČKD v dobách jeho největší komunistické slávy.

^B Jako kdyby se Čechy jmenovaly *Země, kde praotce Čecha začaly bolet nohy*. I jiné země Dálného východu mají básnické názvy. *Říše Středu – Čína, Země jitřní svěžesti – Korea* (v japonštině *Čoson*), *Jižních stokrát víc – VietNam*. Snad tyto a jiné poetické metafory nejsou pouze berličkami jak překonat nedostatečný průnik mezi slovní zásobou a významovým vnímáním slov v evropských jazycích a v jazycích Dálného východu. Jako to muselo být ve vyjadřování indiánských mluvčích v době dobývání amerického Západu bílými vetřelci, kdy si indiáni museli vypomáhat metaforami, aby bělochům srozumitelně vysvětlili své názory.

^C V 13. století vládl v Číně vnuk Čingizchána Kublaj Chán. V letech 1274 a 1281 se pokusil ovládnout i Japonsko, ale Japoncům tehdy v obou případech pomohly vichry, snad dokonce tajfuny, které zničily až ¾ čínských lodí s nájezdníky. Japonci je nazývali *kamikaze – božské větry*.

^D Indové proti Indům. To se občas stává a nemusí jít ani o občanskou válku nebo o boj režimu proti vlastním lidem. V případě Indů šlo u jedněch i u druhých svým způsobem o boj za vlast, ovšem v jakémsi zdegenerovaném gardu. Jakápak vlast v případě Britské Indie? A jakápak by to byla vlast v případě vítězství Japonců? Ovšem zvláště zarážejícím příkladem jistého „bratrovražedného“ boje byl boj de Gaullových Svobodných Francouzů proti jednotkám vichystického režimu. K největšímu střetnutí došlo, když 8. června 1941 Svobodní Francouzi vtrhli do Sýrie, aby ji vymanili z rukou vichystické proněmecké vlády. V bojích o Damašek proti sobě tvrdě bojovali vojáci ve stejných uniformách. K francouzské armádě tradičně patří i Cizinecká legie, která vždycky řadu konfliktů za Francouze odskáče. To bylo i v této bitvě, protože část Legie zůstala věrná Vichy, část přešla na stranu de Gaulla.

^E Ovšem krutost není jen asijská záležitost, není to jen Čingizchánův odkaz. Co třeba naše křížácké války? Nebo za poslední velké války chování Němců na Ukrajině. A to nevzpomínám stalinské hladomory nebo Osvětim, Treblinku a jiné tábory.

^F Kdysi jsem byl v úředním kontaktu s Angličanem, obchodním zástupcem firmy Komori, což je japonský výrobce tiskařských strojů na výrobu bankovek. Jeho otec s ním přerušil styky a až do smrti s ním nepromluvil, protože byl za 2. světové války v péči japonské administrativy v zajateckém táboře v Penangu a nebyl schopen na to zapomenout.

Tady si nemohu odpustit nezmínit Arthura Ernesta Percivala, britského generál-poručíka, který po vlastních vojenských školáckých chybách a po selhání britských zpravodajců podepsal 15. února 1942 v Singapuru potupnou kapitulaci spojeneckých vojsk v Malajsku, přestože vedl silnou obranu, měl nad Japonci dvojnásobnou početní a několikanásobnou muniční převahu a

navíc měl podporu místních lidí. Tento voják se v roce 1920 zúčastnil Anglo-irské války jako zpravodajec Essexského regimentu. Velel jednotce, které se říkalo Essex Battalion Torture Squad, protože používala kruté mučení jako vyšetřovací metodu. Vytrhávání nehtů byla jejich specialita. (To by člověk do Brita neřekl.) Kde není ideál dostatečně přesvědčivý, vtírají se jiné metody a pro některé anglické gentlemany, počínaje Oliverem Cromwellem, Ir nebyl člověk. Svou „odbornost“ pak Percival využíval v působení v Africe. Jeho metody mu sice nebyly přímo dokázány, ale pomohly mu ve vojenské kariéře, jinak jak nejsou svědci, nejsou činy, a přesto ho koruna odmítla povýšit jako generála do rytířského stavu. Zarážející je, že se svými represivními zkušenostmi byl povolán velet vojskům proti japonskému válečnému stroji. Asi si vrchní britské velení myslelo, že japonská armáda je něco jako masajští bojovníci se štíty, asagaji a peřím na rozkroku. A proti nim měl být otlemený Percival dobrý. Ono vůbec s těmi britskými generály před, za a po 2. sv. válce to bylo všelijaké. Co může být do vojevůdce, když mu kariéru dělá původ a známé jméno. Dobře to věděli praktičtí Američané, když prosazovali své vrchní velení a dobře to věděl Churchill, když tomu nebránil.

Poněkud jiný příběh byl osud jednoho amerického vojáka, který mi vyprávěl, jak s důkladnou přesností, s chladnou nenávistí a bez vyčitek zabíjel Japonce svým leteckým kulometem, i ty s rukama nad hlavou, což nebylo obvyklé, protože Japonci se většinou nevzdávali. Na své stíhače měl prý namalovaného Jánošíka, jak zatíná valašku Hirohitovi do hlavy – byl po rodičích Slovák. A pak mu v Honolulu v sedmdesátých letech minulého století japonský chirurg zachránil po infarktu život.

^G Japonská kultura stavěla na čínské, a se vzdělaností přišlo z Číny do země i písmo. Bývala kratší i delší období, kdy se styky přerušily, často z mocenských důvodů, někdy jen z opatrnosti. Po roce 894 bylo období izolace po několik století. Tehdy se trochu rozešel japonský význam čínských znaků od čínského chápání; a v Japonsku se vyvinula dvě nová slabiková písmena – *hiragana* a *katakana*, která se stále používají. V dnešních japonských novinách jsou v kombinaci čínské znaky, znaky slabikových písmen, občas arabské číslice a někdy i latinka. A k tomu ještě různé způsoby psaní znaků. Je ovšem dobře, že Japonci své písmo či svá písmena neopustili. Nestalo se jim to co Vietnamcům nebo Mongolům, když tito přešli na latinku nebo azbuku – na rozdíl od nich Japonci neztratili vazbu na svou starou kulturu.

^H *Restaurace Meidži* není název hospody – tak se nazývalo obnovení císařské autority a moci, které v šógunátním období byly jen formální. Je to poněkud nelogické označení. Znamená-li slovo restaurace obnovení, došlo zde k obnovení císařské moci a ne k obnovení vládců státního jména *Meidži*. Je nutné proto brát termín jako „obnovení (císařské suverenity) (za císaře) *Meidži*“. Význam slova *meidži* je prý „osvícení“.

^I Japonolog Jiří Janoš (a nejen on) používá ve svých pracích důsledně a poctivě českou transkripci, která je v českých podmínkách daleko přijatelnější pro převod výslovnosti japonských slov a jmen. Ne všechna jména jsem mohl nebo stihl od Janoše opsat z jeho knihy – viz Lit.1. Chyby v přepisu nebo tam, kde zůstal nesprávný přepis, opravila po mně PhDr Alice Kraemerová. To ale neznamená, že se mi dodatečně nepodařilo zasít chyby další. Kdo nezná japonskou výslovnost, může udělat při přepisu značný zmatek. Tento problém se týká i jiných jazyků, u nás v Evropě především angličtiny. Co si pamatujete korejskou válku, vzpomeňte na tehdejší *Fenjan* proti nynějšímu *Pchjongjang*. Je více přepisů – anglický přepis, francouzský, německý, český, určitě ruský ... a bůhví ještě jaký.

Když jsem u výslovnosti a přepisů, poznal by někdo, že když Angličan řekne *masédy* nebo *pjúža*, že mluví o autech značek *mercedes* a *peugeot*?

^J Až na ... schází zde *Niké* či podobné okřídlené božstvo vítězství. Po 1. sv. válce se vítězné mocnosti Dohody rozhodly vydat národní vojenské dekorace, tzv *Medaile vítězství*. Všechny měly mít na lici národní vyjádření okřídlené bohyně vítězství a být zavěšené na obdobné multibarevné iris stuze. Rub byl ponechán na národních představách. Podmínku nemohl splnit Siam (Thajsko) a Japonsko, protože v jejich kultuře či „nebi“ taková figura není.

A.165

Japonská Medaile vítězství

Líc: božský posel *Takemikazuči Kami* s kopím.

Rub: globus ve středu třeshnového květu, který je jedním z národních květů Japonska. Na okvětních lístcích jsou vlaječky s japonským označením spojenců (Japonsko, Velká Británie, Francie, Spojené státy, Itálie), nápis kolem je „*Velká válka na ochranu civilizace, od 3. roku do 9. roku éry Taišo*“. *Taišo* bylo císařské jméno císaře *Jošihita*, tehdy vládnoucího.

A.166

Dekret k Japonské Medaili vítězství

Medaili dostal „*first class combat medic*“ (něco jako „svobodník polní zdravotník“) *Masajoši Hajaši*. Nahoře uprostřed je stylizovaná císařská *chryzantéma*.

Siam si vypomohl bohem války a vítězství jménem *Narajana* – thajskou variantou čtyřrukého indického boha *Višnu* letícího na mýtickém ptáku *Garudovi*. Japonci zobrazili boha *Takemikazuči Kami* – chrabrého a vznešeného boha hromu a meče, který sloužil nebeské bohyni *Amaterasu* (obrázek A.66) jako posel pozemským bohům. (Obrázky A.165 a A.166). Měl je přesvědčit, že zemi má vládnout potomek bohyně *Amaterasu* ... a to se mu zdařilo.

^K Takto vysvětlovaný vztah *krysy* a *Daikokua* je dodatečně stvořený. Původně *krysa* žila u *Daikokua* jako trpěný společník, ale proslula k němu velkou loajálností. Stalo se kdysi, že buddhističtí bohové velice žárlili na *Daikokuovu* popularitu. Vyslali tedy na něj démona jménem *Širo*. Sice nevím, co měl *Daikokuovi* udělat, ale *krysa* svého společníka zachránila. Nejprve pomohla démona odhalit a pak ho zahnila větvičkou cesmíny.

^L V knize *Legend in Japanese Art* (Lit. 7) se uvádí další jméno tohoto předmětu jako *šinši*, což je název diamantu či šperku na šňůře, který dostal *Ninigi no Mikoto* od své babičky, bohyně slunce *Amaterasu* jako jeden ze tří posvátných předmětů. Další dva byly zrcadlo a pak meč pocházející z těla zabitého osmihlavého draka (nebo hada?). Předměty sloužily jako korunovační klenoty. *Šinši* je prý nyní ztracen nebo existuje v replice. Obrázek A.67.

Perla všemocí nebo také plamenná perla je buddhistickým symbolem a hraje jistou roli v legendách o mořském dračím králi *Rjúdžinovi*.

^M *Ainu* jsou pravděpodobně původní obyvatelé japonských ostrovů, o jejichž původu a zařazení se moc neví. Dokonce byli spojováni s indoevropskou rasou nebo byli považováni za příbuzné Polynézanů. Badatelé se v podstatě shodnou, že řadit je k mongolské rase je více než ošidné. Živili se lovem a rybolovem a Japonci je vytlačovali více a více na sever. Dnes jsou sice považováni za svébytný národ, ale jsou v podstatě pojaponštěni. (Jako jsou poangličtění Skoti z Vrchoviny či Irové.) Zbytky žijí na Hokkaidó a na Kurilských ostrovech. Japoncům mužům běžně moc nerostou vousy, zato *Ainu*, pokud se neholí, narostou jim mocné plnovousy.

Ve starých legendách se často vzpomínají vousatí barbari nebo východní barbari, kteří jsou nuceni, ať dobrovolně či ne, odevzdat zem právoplatným vlastníkům. Ještě budou vzpomenuti ti, kdo s barbary snad v tomto smyslu nakládali - *Ninigi no Mikoto*, *Džimmu*, *Takenouči no Sukune* a snad také *Jamatotakeru no Mikoto*.

^N Podobné udělování řádů vede k tomu, že se odměněná osoba často dostane do skupiny pro ni za jiných okolností nepřijatelných lidí. Republikán Eisenhower byl najednou v jednom klubu s nadutými sultány a vévody, s komunistou Titem, fašistou Mussolinim a s řadou osob líné modré krve, které japonský císař vyznamenal. Pokud existuje posmrtný život, jak se asi cítí s jejich dušemi demokraticky myslící Eisenhower? A proč se uvádí že jediný nešlechtic. Tito a Mussolini snad také nebyli šlechtici.

^O V Lit.29 se mimo jiné u symboliky tygra píše: *V Japonsku se tygr často zobrazoval na zástěnách šlechtických paláců jako symbol moci a věnovala se mu především oficiální malířská akademie Kanó, jež sloužila císařskému dvoru a poté šógunovi od 15. do 20. století. Námět „tygr v dešti pod bambusem“ symbolizoval vazalský stav, protože i silný tygr musí nalézt ochranu před deštěm, stejně jako samuraj musí mít pána, který ho ochrání. JZ.* JZ jsou iniciály autora tohoto textu, Jakuba Zemana, byl jedním z tvůrců publikace a kurátorem výstavy.

^P Legendu jsem již zmínil. Ve 3. st. po Kristu žilo v Číně několik taoistických kritiků nastupujících a intrikářské konfuciánské dynastie Džin. Aby se vyhnuli intrikaření a represím, tak se

sedm z nich (básníci, spisovatelé, učitelé a skladatelé) ukrylo mezi bambusy někde v provincii Henan. Tady jim nikdo nebránil užívat si svobody, obdivovat přírodu a rozvíjet své myšlenky.

^Q Jedná se vlastně o slivoň, protože naše švestka to není. Slivoň je korejská císařská flora. V roce 1910 Japonsko anektovalo Koreu, která se stala součástí Japonska až do roku 1945. K této události císařský úřad vydal v roce 1912 pamětní medaili, na které jsou zkřížené větvičky slivoně a pavlónie pod znakem chryzantémy. (A.167)

A.167

Pamětní medaile z roku 1912 na připojení Koree k Japonsku v roce 1910
(laskavostí p. Richarda Catalano)

A.168

Pamětní medaile 25. výročí císařské svatby 1894
(laskavostí p. Richarda Catalano)

Obvyklá stylizovaná *chryzantéma* a dva *jeřábi* s *borovicovými* větvíčkami

^R Popularita kvetoucí sakury je obrovská. Když začnou stromy kvést, lidé se pod nimi scházejí a všichni, nejen estéti a snobové, se těší z jejich krásy. Nejdříve začne sakura kvést na nejjižnějších ostrovech Japonska, snad už na konci února na Okinawě. Jak jaro postupuje na sever, postupuje i fronta kvetoucích stromů a celý festival obdivu sakury trvá několik týdnů někdy až do června, kdy květ sakury může dosáhnout Hokkaidó. Obvyklé období je však od konce března na jihu Japonska do začátku května ve středu ostrova Honšu. Meteorologický ústav dokonce vydává předpovědi, kdy kam dorazí rozkvetlá krása a festivalové období se nazývá *hanami*. V té době mají

všichni v Japonsku smířlivé pohledy a sklony k metaforickému vyjadřování. A když má někdo potřebu psát poezii, obvykle začne se sakurou. (Obrázek A.26)

^S Svatyně *Jasukuni* v Tokiu uchovává od roku 1874 jména všech japonských padlých z japonských válek. Návštěva svatyně je vlastně součástí *šintó* rituálu na památku všech zesnulých vojenských osob, ne však, jak se u nás interpretuje, že to je pocta válečným zločincům. Duch, který odešel z pozemského těla, přechází do jiných oblastí odpovědnosti, než jsou skutky páchané za života. My v Evropě máme podivuhodnou vlastnost: naše vlastní špatné myšlenky, úmysly či chování rádi podsouváme jiným národům nebo dokonce i zvířatům. Proto ta hysterie našich jednoduchých morálních strážců špatné pověsti kolem *Jasukuni*. (Obrázek A.117)

^T S věcí to sice nesouvisí, ale za zmínku stojí korejské tak zvané želví lodě. Měly kryty z ocelových plátů a střilny v dračí hlavě, v ocase a na bocích. Zavedl je admirál Ji Sun Sin v osmdesátých letech 16. století v pútkách proti Japoncům. Korejci a Japonci, to je víc jak tisíc let vzájemného napadání a obsazování. S želvími lodními obrněnci měli Korejci velký úspěch proti japonským lodím. Není divu, že si v padesátých letech obrázek této lodi dala Jižní Korea na své mince a bankovky. Viz Obr.15.1.

Obr.15.1

Jižní Korea 10 wonů 1953 – želví loď.

Mimochodem zase jeden druh bankovek v US stříhu. Bodejt' ne, když byly vyrobeny ve washingtonském Bureau of Engraving and Printing, v americké státní tiskárně cenin.

^U Vlasy hrají v japonských příbězích zvláštní roli. Když nic jiného, vždy jsou příznakem nějaké výjimečnosti. Svědčí o tom dokonce v minulosti česané složité účesy, které každého zařazovali do jeho řekněme třídy či kasty. A mimochodem – pokud by se východní, či přímo japonská heraldika vyvíjela jako evropská, tak by *želva* i další zmiňovaná zvířata v ní hrála roli. Aspoň jako štítonoši.

^V Čínský kulturní vliv přicházel současně s buddhismem. V čínském buddhismu měl drak roli ochránce, třeba svatých míst a jako takový se projevoval hlavně v buddhistickém dekorativním umění. Tuto roli má drak i v japonském dekorativním stylu.

^W *Nebeský drak* je spřízněn s japonskými císaři. Totiž v jedné z legend měl *Nebeský drak* dceru, krásnou *Tojatanu* a její nejmladší syn má být onen *Džimmu*, zakladatel dynastie. Nevím, kolik bych ještě potřeboval let života, abych dokázal propojit a pochopit všechny japonské pohádky.

^X Asi se jedná o jiný druh kapra, než je náš líný treboňský šupináč, protože japonský umí jako losos překonávat peřeje a jezy; a když se mu zdaří vyskočit až k mrakům, mění se prý na draka. Protože stoupáním k nebesům přichází moudrost. Kapr je pro Japonce vzorem píle a především tvrdohlavého úsilí. Je tedy spojován s vlastnostmi, které by měly být vlastní chlapcům. Dne 5. května se slaví *Tango no Sekku* (Den chlapců). Japonci vyvěšují pestrobarevné po domácku vyrobené vlajky ve tvaru kaprů a japonská sídliště vypadají jako průvod o Prvním máji na plakátech z komunistických dob. Paní PhDr. Kraemerová mne upozornila, že japonský kapr není náš kapr, nýbrž druhově je to karas. Jako nerybář a člověk, co na vánoce jí krocana, stejně kapra od karase nerozeznám.

^Y Dračí symbolika či kult není jen východoasijskou záležitostí. Existuje americký Vojenský řád draka s asijskými kořeny. Založili si jej důstojníci amerického expedičního sboru jako klub pro spojenecké účastníky vojenské trestní expedice v roce 1900 do Číny proti boxerskému povstání. Řád má velice pěknou dekoraci s čínským drakem. Také existuje Řád draka – uherský řád založený uherským králem a římským císařem Zikmundem v roce 1408. Ten ovšem nemá nic společného s východoasijskými draky. Uherský Řád draka navazuje na jiný uherský řád – Řád sv. Jiří. Sv. Jiří je nedoložený a nedávno dekanonizovaný křesťanský svatý pohnutého života a mučednické smrti. Přesto a právě proto se stal patronem rytířstva, mnoha měst, zemí a hnutí či společností. Je vždy spojován s drakem, kterého zabíjí, aby zachránil mladou dívku. Legenda se pravděpodobně vyvinula z příběhu o zabítí nebezpečného krokodýla u vodního zdroje. Svatým Jiřím zabíjený drak představuje satana a ona dívka církev svatou. A patron se i s drakem stal oblíbeným subjektem pro zobrazování. Dostal se i na mince a papírová platidla. Třeba na britské mince a bankovky. A také se dostal do ruské heraldiky a faléristiky. Ruský *Svatojiříský kříž* byl tak populární, že se ho dožadovali i muslimští vojáci carských vojsk, přestože se jednalo o kříž a o křesťanského svatého.

^Z V jednom zdroji (Lit. 27, str. 324 uvedeného vydání) je u *Urašimovy* pohádky neobvyklá poznámka:

Profesor Chamberlain (autor knihy Japonská poezie, pozn. pisatele) píše: „Slovo Dračí palác je japonsky rjúgjú (rjúdžjú) nebo správněji rjukjú, což je také japonská výslovnost názvu ostrovů, které my (myslí tím Brity) nazýváme Luchu a Číňané Liu-kiu; nabízí se, že Dračí palác není nic jiného než fantaskní jméno jižních ostrovů, které jim dal jeden trosečník; těch slunných jižních ostrovů, jejichž obyvatelé se nepovažují ani za Číňany ani za Japonce; a kteří mají slabost pro užívání draka v umění a stavitelství. Jedna z básní ze sbírky Manjósú tuto myšlenku zmiňuje, když uvádí, že pomeranč byl původně do Japonska přinesen z Věčně zelené země, ležící na jihu.“

K *Urašimovi* z pohádky je ještě jedna příbuzná legenda, která také souvisí s jižními ostrovy: jakýsi *Urašimako* opustil v roce 478 AD svůj kraj a odplavil se na jih, kde navštívil zemi nesmrtelnosti. Vrátil se v roce 825 a přivezl *tamatebako*. Dle očekávání zestárnul, když skříňku otevřel. Císař *Junna* slyšel tento příběh, nadchnul se jím a nechal postavit svatyni, která by onoho *Urašimaku*, jeho skříňku a celý příběh připomínala.

Když se řekne *Urašima*, každý si vzpomene na *tamatebako*, ale je pravda, že *tamatebako* je v legendách více spojována s vládcem moří drakem *Rjúdžinem*, respektive jeho pokladem; a potažmo s ostrovy Rjukjú, s jejich králi a také obyvateli, rybáři a piráty. Prostě, všechno souvisí se vším, nejen u nás, ale i v Japonsku.

(Manjósú je soubor několika tisíc japonských básní napsaných během posledních dvoutisíc let více jak půl tisícovkou autorů.)

Mimochodem, *tamatebako* je také *origami* skládačka – krabička, kterou je možné otevřít s kterékoliv strany.

Už bylo vzpomenuáno v jedné z předchozích poznámek, že *Nebeský drak* je přes svou dceru *Tojotamu* spřízněn s japonskými císaři. Ale v jedné staré legendě se zase tvrdí, že mořský dračí král Rjúdžin měl dceru *Tojotama-hime*. Tato krasavice byla nejen strážkyní císařského klenotu *tojotamy*, tedy perly moudrosti, ale byla i prapraprababíčkou prvního císaře *Džimmua*. Je *Tojotama Nebeského draka* totožná s *Tojotama-hime*, dcerou *Rjúdžina*? A není náhodou *Otohime* od *Urašimi* tou *Tojotama-hime*, co byla předkyní *Džimmua*? Řada podrobností by odpovídala, jenže *Urašima* navštívil *Otohime* v 5. století po Kristu a *Džimmu* se měl objevit údajně už v letech 660 až 585 před Kristem. Byl by problém, aby pohádková či dokonce božská bytost *Tojotama-hime* působila od úsvitu japonských věků až po 1. tisíciletí našeho času? Byť v legendě? Ovšem konstrukce je to velice krkolomná. Vycházet z podobnosti výrazů a bez znalosti japonského jazyka je drzost.

Na každé legendě bývá aspoň zrnko pravdy. Možná, že dobyvatelé Japonska, tedy *Ninigi no Mikoto*, *Džimmu* a *Jamatotakeru no Mikoto*, přišli z jižních moří přes ostrovy Rjúkjú na Kjúšú a odtud dobyli Japonsko. Snad v tom mají odborníci větší jasno než zmatený a nemetodický čtenář pohádek.

^{AA} Když žil *Urašima* v 5. století, znamená to, že se vrátil ve století osmém a stále byl mezi lidmi stejného jazyka. V té době u nás Slované vyměnili nebo se vmísili mezi Kelty a Germány a vnutili jim svůj jazyk. To by teprve *Urašima* zíral! V našich milosrdnějších pohádkách jsou hrdinové pryč třeba jen rok. Jinak, čas je relativní. V teorii relativity se časové dilataci, vznikající při různých rychlostech pozorovatele a pozorovaného objektu, dnes říká *Urašimův efekt*.

^{BB} V naší západní astronomii jsou Altair (souhvězdí Orla) a Vega (souhvězdí Lyry) také spřízněné hvězdy. Ještě spolu s hvězdou Deneb (souhvězdí Labutě) tvoří tzv. letní trojúhelník. Letní proto, že trojúhelník hvězd není na severní polokouli vidět po celý rok, jen v letních měsících. Tichomořským ostrovanům sloužil hvězdný trojúhelník pro navigaci při dálkových plavbách.

Festival 77 se v Japonsku slaví také připevňováním barevných proužků papíru na bambusové tyče kolem domů nebo po střechách. Na prouzcích jsou napsány oslavné verše na *Orihime* a *Hikobošiho* a protože hvězdy souhvězdí Lyry a Orla za pěkného počasí září velmi jasně, dokonce až v pěti barvách – červeně, modře, žlutě, bíle a zeleně, proto prý jsou proužky papíru v těchto barvách.

^{CC} Tady stojí zato srovnat draky a drakobijce z našich končin. Sedmihlavá rohatá saň, zosobnění Satana, řadí v Apokalypse Evangelia apoštola Jana, kde ji sráží v čele andělských vojáků archanděl Michael, tedy sv. Michal, nyní patron rytířstva a ochránce nemocných. Jiným legendárním drakobijcem je vzpomenuť a bývalý svatý sv. Jiří, mučedník křesťanské víry, který zabil draka sužujícího obyvatele jednoho města ve Středomoří, ti se museli drakovi vykupovat lidskou obětí. Tato křesťanská pohádka se stala předobrazem všech našich pohádek o dracích.

Co se týká Japonska, nevím o jiném vícehlavém a zlém japonském netvoru než o *Oroči* a tak se jako amatér nemohu zbavit pocitu, že mnohohlavý a zlovolný had je příbuzný se Satanem ze Zjevení sv. Jana. Vypadá to, že celosvětově je vícehlavost znakem ultra špatnosti.

Dále - japonští draci mi spíše připadají jako ne vysloveně nepřátelští, spíše naopak. Jsou to patroni a vládcové ve sférách svých odpovědností. Tedy na rozdíl od našich draků, kteří jsou prakticky vždycky zosobněním krutosti a něčeho zlého. Už ve Starém zákoně se mluví o darebném draku Leviathanovi, kterého Hebrejci převzali ze staroegyptských nebo sumerských zdrojů. A asi by se našly další případy.

Jediný evropský drak, o kterém se nedá mluvit v pojmech krutost a zlo, je velšský rudý drak, snad od římských dob ochránce keltských Velšanů.

^{DD} Běžně se u nás používalo pro vládce Japonska slovo *mikado*, nyní spíše císař, ale není to přesné pojmenování japonského vládce. Japonské *tenno* znamená nebeský vladař. Výraz pro obyčejného císaře (třeba německého) je *tei*. Japonsko se ale oficiálně jmenuje od dob restaurace Meidži *Dai Nippon Teikoku*, čili Velké japonské císařství. Použitím slova *tei* se Japonci chtěli připodobnit ostatním císařstvím, jako bylo Rakousko-Uhersko, Německé císařství nebo Indické císařství.

^{EE} Mexický dolar byl v té době něco jako dohodnutá převoditelná měnová jednotka, vycházející ze španělského osmireálu, a v pacifickém obchodním okruhu běžně akceptovaná, jako v našich komunistických dobách směnitelný rubl. (Clearingová měna.)

A.169

Stříbrný osmireál Filipa V., 1739, Mincovna Mexiko city

Mexický dolar jako měnová jednotka vlastně neexistoval. To pouze američtí osadníci v době kolonií používali mexické španělské osmirealy jako jednu ze svých měn. (Vedle anglické nebo skotské měny nebo indiánských mušliček a korálků.) Osmireály byly tolary, u amerických Anglosasů dolary; a vazba španělských tolarů na mince ražené u nás z jáchymovského stříbra je známá. (Joachimsthal > thaler > tolar.) Méně známý je vznik symbolu \$ pro americkou měnu. Na dokumentech Američané uzavírali své obchody na částky ve španělských tolarech, tedy *spanish tolar*s, potažmo *dolar*s. Někdy také psaly *spanish pillars*, protože na osmireálech byl buď španělský královský znak mezi dvěma sloupy nebo dvě zemské polokoule mezi dvěma sloupy, tedy Herkulovými sloupy, které patřily ke královskému znaku jako symbol Gibraltarské úžiny. Viz A.169. Časem se místo *spanish* psalo *S* a místo *pilars II*, tedy *SII*. Svislé čárky se přetáhly přes *S* a později se z ní stala jedna. Výsledek je \$. Já si ještě pamatuji dvě čárky.

Škrtnutí *S* odlišuje znak americké měny od písmene *S* v abecedě. Toto pravidlo převzaly i jiné měnové značky, píše se tedy € pro euro, £ pro anglickou libru, ¥ pro japonský jen, F pro frank, o jiných nevím, ale jistě budou. Napodobování je vtíravé.

^{FF} Zakladatelem firmy byl Američan Jacob Perkins (1766-1849), který byl první, co dokázal tisknout z ocelových desek, dokonce knihy. Metodu vyvinul společně s rytcem Fairmanem. Trik spočíval v rytí do desek „měkkých“, které teprve po vyrytí byly vytvrzovány kalením, aby vydržely vysoký náklad výtisků. Perkins tiskl taky platidla pro stát Massachusetts a první bankovky Spojených států.

Anglická banka (Bank of England) v té době vyráběla bankovky velice snadno padělatelné. Za padělání sice byla šibenice, ale ani to podvodníky neodrazovalo. Bylo smutné, že královské

soudy daly popravit množství lidí, kteří peníze nepadělali, jen byli s nimi přistiženi a naprostá většina z nich ani nevěděla, že přijali padělek. Gramotnost prostých Angličanů byla nízká a mnozí se k papírovým penězům dostali málokdy, aby věděli, co na nich má být. Vznikla dokonce občanská kampaň, která tento trestní přístup kritizovala. Např. kreslíř a karikaturista George Cruikshank vytvořil ostrý leták ve formě bankovky proti krutosti toryů; a William Hone, vydavatel, ho v kampani rozšířil po Londýně. (Obrázek A.170)

A.170

Bank Restriction Note

Napodobeninu bankovky vytvořil v roce 1819 George Cruikshank, anglický malíř, kreslíř a karikaturista, jako protest proti popravování lidí za pouhé a nevědomé držení padělků. „Podepsaný“ J.Ketch byl tehdejší londýnský kat.

Trestání nevinných neodradilo padělatele, kteří uniknout dokázali. Padělků zachycených v oběhu už svou špinavou prací vykonaly a systém poškodily. Šlo o to, aby padělků vůbec vzniknout nemohly pro nepadělatelnost originálů a tím a aby se na první pohled i laikem rozpoznala napodobenina. Proto Anglická banka hledala způsob omezení padělání a nabídla vysokou odměnu na vyvinutí neimitovatelného platidla. Nešlo jen o to vymyslet ochranné prvky, ale také je umět vytisknout s rozumnými náklady.

Američan Perkins odjel do Londýna, spojil se s rytcem Charles Heathem (Charles Heath (1785-1848) byl synem známého a slavného rytce Jamese Heathe (1757-1834)); a spolu s ním i s dalšími založili podnik, který připravil řadu návrhů pro Anglickou banku. Sice odměnu nezískal, ale úspěšně vyráběl desky na tisk bankovek pro soukromé, tzv. provinciální banky, tiskl knihy a nakonec také vytiskl v roce 1840 na světě první poštovní známky s lepem – tzv. Penny Black. (Viz A.172). Podle změn společníků firma občas měnila jméno (Perkins, Fairman, Heath & Co, Perkins, Heath & Co., Perkins, Bacon & Co. etc, a v transformované formě existuje dodnes.

A.171

Návrh „neimitovatelné bankovky“ 5 £, Perkins, Heath & Co, 1849

A.172

Tzv Penny Black z roku 1840

Autorem rytiny královny Viktorie je Frederick Heath, jako předlohu použil Henry Corbouldovu kresbu tzv Wyon medaile. která byla vydána na památku návštěvy královny Viktorie v City of London v roce královniny korunovace. Autorem portrétu královny je William Wyon, rytec Královské mincovny.

^{GG} Krycí prvky byly tyto:

- tisk hlubotiskem – návrh pětilibrovky i 10 \$ kawase-gaiša jsou tištěné intagliem, tedy hlubotiskem,
- mikropísmo – pod příslibovou floskulí „.....promise to pay....“ obou dokumentů je obdélníkový pruh složený z malílinkatých nápisů *Five pounds* respektive *Ten dollars*,
- vlasové linky – oba dokumenty mají okrajové rámečky složené z vlasových sinusovek,
- gilošové obrazce – na návrhu i na bankovce jsou podobné obrazce simulovány na oválných prvcích vlevo a vpravo od obdélníku s příslibovou floskulí, (Giloš je obrazec složený z kontinuálních matematických křivek, které lze vytvářet hrotem kyvadla omezeného kombinovaným závěsem nebo které lze tvořit na gilošovacím stroji, kde se po sobě odvalují

ozubená kola různých průměrů. Existoval dětský „gilošovací stroj“, myslím se jmenoval inspiromat, na kterém se daly takové obrazce vytvářet. Zkušený grafik dokáže tzv giloše i nakreslit, dnes je vytváří počítač.)

- figurální prvky a/nebo obrazy a krajiny v liniové kresbě, – na návrhu 5 £ je v horním pruhu celá řada těchto prvků, u *kawase-gaiša* je tento prvek v medailonu jokohamské zátoky s horou *Fudži*, obroubeném dvěma *draky*,
- celkový umělecký dojem – tento zdánlivě pošetilý prvek je velmi důležitý. Zdálo by se, že u bankovky lidi zajímá jen hodnota a proto nějaká estetičnost je přepych. Lidé si ale více všimají, a to zcela podvědomě, věci tak zvané hezkých a u nich si snadněji všimnou rozdílů.

V té době se vymýšlení točilo jen kolem tiskových prvků, ochrana papírem nebo barvami se objevily mnohem později. Pochopitelně, že dnešní sestava je daleko sofistikovanější, ale na tehdejší dobu to stačilo. Prvky se sice od té doby vyvinuly, ale jak tehdy tak dnes se zanedbává jejich propagace. Prvky mohou být sebelepší, pokud o nich veřejnost neví anebo je neumí na platidle hledat a vnímat, pak jsou k ničemu.

^{HH} Jak už bylo naznačeno, *fénix* je mytologický pták Dálného východu. V Japonsku je emblémem císařské autority. Často je zobrazován s drakem – a to je asi důvod výzdoby platidla.

^I Tiskárna vznikla v 30.letech 19. století jako litografický a knihařský ústav. Až do sedmdesátých let 19. století tiskla bankovky některých zemských a místních bank německých zemí. Ve své modernizaci se Japonsko nadchlo mimo jiné i Německem, především Pruskem. Německo, podobně jako Japonsko, dohánělo průmyslový a imperiální rozmach Británie a Francie a obě země, Německo i Japonsko, byly hnány obdobným nacionalistickým nábojem. Není divu, že se Japonsko zhlédlo v pruském byrokratickém systému, školství, armádě a podobně a nechalo si tisknout peníze právě v Prusku. Německý vliv je prý v Japonsku dodnes patrný, třeba v obyčejném školním penálu.

^J *Úřad papírových platidel* vznikl v roce 1871 pro tisk poštovních známek a připravoval se na tisk papírových platidel (obrázek A.172 – pamětní známky ke stoletému výročí založení tiskárny). Také měl na starosti kontrolní emisní činnosti a dohled nad soukromými bankami. Úřad byl v roce 1877 přejmenován na *Tiskový úřad* (印刷局). A od té doby byl přejmenován ještě několikrát a to podle toho, jak se definovala jeho činnost, komu se zodpovídal nebo jak se měnil název jeho zřizovatele. Změny jmen se promítly i do bankovek v řádku se jménem tiskárny. Pan Takaši Uemura sestavil tabulku se změnami jmen tiskárny u jednotlivých bankovek a uvádí i důvody změn. S jeho dovořením tyto informace zde shrnuji:

Jak už bylo uvedeno japonský Tiskový úřad byl založen v roce 1871 pro organizování a dohled nad výrobou oběživa. Z počátku se jednalo jen o kontrolu emisí soukromých bank. První oficiální peníze tiskla německá tiskárna Dondorf und Nauman z Frankfurtu nad Mohanem a v Japonsku se dotiskovaly pouze pečete a přetisky.

V roce 1877 se úřad už jmenoval 大日本帝国政府大蔵省印刷局 (Imperial Japanese Government Finance Ministry Printing Bureau) a tiskl první národní bankovky.

Kolem roku 1882 byl úřad reorganizován. Činnosti měnové politiky byly převedeny na Ministerstvo financí, úřadu zůstala pouze výroba. Došlo opět ke změně jména na 大日本帝国政府大蔵省印刷局 (Imperial Japanese Government Finance Ministry Printing Bureau).

Úřad měl na starosti výrobu bankovek, jiných tiskových cenin a také vládních dokumentů a příruček. Byl tedy v roce 1898 spojen s vládním vydavatelem těchto dokumentů a příruček, stal se nezávislejším a opět změnil jméno na 大日本帝国政府印刷局 (Imperial Japanese Government Printing Bureau).

Kolem roku 1927 byl upraven zřizovací zákon tiskárny, úřad byl vyjmut z nezávislé instituce a úžeji podřízen kabinetu, což opět vedlo ke změně jména na 大日本帝国政府内閣印刷局 (Imperial Japanese Government Cabinet Printing Bureau).

Někomu se zdálo, že název je příliš dlouhý, byl tedy v roce 1942 (?) zkrácen na 大日本帝国内閣印刷局 (Imperial Japanese Cabinet Printing Bureau) a hned nato na 内閣印刷局 (Cabinet Printing Bureau).

V roce 1943 došlo k další reorganizaci v důsledku poměrů tvrdé války a úřad byl znovu podřízen přímo Ministerstvu financí. Nyní se jmenoval 大日本帝国印刷局 (Imperial Japanese Printing Bureau).

Během těžkých válečných roků Úřad nestačil na výrobu, vypomáhala především Toppan Printing Company a řada dalších tiskáren. Pokud pomocná tiskárna nepoužila technické tiskové podklady od Úřadu, není na platidlech tohoto období tiskárna uvedena.

Vysoká potřeba bankovek po válce vedla k rozšíření a k reorganizaci úřadu na nezávislou agenturu. Nejdříve se na bankovkách objevil název 印刷局 (Printing Bureau) a zhruba od roku 1950 název 日本政府印刷庁 (Japanese Government Printing Agency).

Další změnu jména způsobila zvládnutá inflace, tím snížení spotřeby bankovek a Úřad mohl být převeden zpět k Ministerstvu financí. Jméno bylo od roku 1953 大蔵省印刷局 (Finance Ministry Printing Bureau).

V roce 2001 se Ministerstvo financí přejmenovalo na Ministerstvo pokladu a tím pádem se změnilo i jméno tiskárny na 財務省印刷局 (Treasury Ministry Printing Bureau).

Úřad byl vždy majetkem státu s různě silnou či volnou podřízeností. V roce 2003 byl Úřad oddělen od Ministerstva pokladu a jeho řízení se ujala dozorčí rada, či lépe rada ředitelů. Název byl zase pozměněn na 国立印刷局 (National Printing Bureau).

Protože Japonci odkoukali, že jméno tiskárny lze na bankovkách pyšně uvádět, zavedli kdysi dávno tento princip i pro svá platidla. Vždyť kolik států na světě si vyrábí své bankovky samo? Vlastní výroba svědčí o nezávislosti, síle, je znakem postavení státu. (Je ovšem pravda, že státům s počtem občanů do 5ti milionů se nevyplatí živit náročnou státní ceninovou tiskárnu, pokud by měla zakázky jen od vlastní vlády.)

A co se týká jména tiskárny na některých japonských bankovkách, tak se občas stalo, že uvedený název neodpovídal skutečnému jménu – třeba tehdy, když se použily staré technické podkladu pro nový tisk (případ bankovky *1 jen 1916* – byly použity desky pro *1 jen 1889*) nebo když byly platidlo připravováno se jménem, které bylo mezitím změněno. Nebo když bylo platidlo vydáno se záměrným zpožděním.

A.172

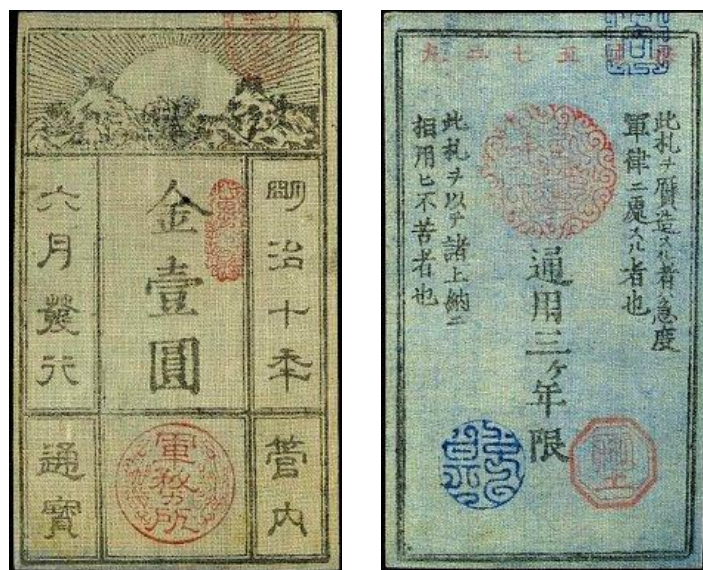
Dvě FDC s pamětními známkami ke 100letému výročí založení Tiskového úřadu (1971).

Draka a Tygra namaloval Masakuni Hašimoto, pro hlubotisk je připravil grafik Kyōto Maeno. S nádhernými a dokonale připravenými známkami moc nekorespondují techniky přitisků na FDC. I tak jsou přitisky velmi zajímavou připomínkou starých japonských bankovek.

^{KK} V roce 1894 se Japonsko pokusilo získat kontrolu nad Koreou, což vedlo k tzv. Sino-japonské válce (1894-1895). Japoncům se podařilo Koreu ovládnout, obsadit Mandžusko, a kdyby Čína nepožádala o mír, japonské jednotky by pochodovaly na Peking a kdoví, coby ještě obsadily. Mír musel být pro Čínu dosti potupný. Musela se zříknout vlivu v Koreji a dokonce předat část svého tradičně nárokováného území Japonsku. Jednalo se o Tajvan. K účelu této vojenské kampaně

vydalo *Dai Nippon Seifu Ókurašó* (Ministerstvo financí vlády Velkého Japonska) poukázky v hodnotách 2 mace, 5 mace, 1 tael, 5 taelů a 10 taelů.

^{LL} Uvedená platidla nebyla první japonská vojenská platidla. (A nebyla ani poslední.) V aukcích se občas vyskytnou vojenské poukázky *gummu* znějící na zlaté jeny. Jsou z roku 1877 a jsou to asi první novodobá japonská vojenská platidla. Jsou tištěná na látce a na některých z nich je vycházející slunce. (Obr. 3.2. a Obr. 3.3) Z hlediska vývoje japonského bankovkového výrazu patří do skupiny takových platidel, jako jsou *kawase-gaiša*.

Obr.3.2 JNDA 12-5
1 zlatý jen Saigo Sacu 1877, (líc a rub)
 (laskavostí J.Bolinga)

Obr.3.3 JNDA 12-4 a JNDA 12-3
Saigo Sacu 5 jen líc a 10 jen rub 1877
 (laskavostí J.Bolinga)

Restaurace Meidži se neobešla bez odporu vrstvy samurajů a ostatních tříd, které žily ze šógunátního systému. Ve zmatcích, které nastaly při předávání moci císařství, se vyskytla celá řada odpůrců s různými přístupy ke změnám. Někteří z nich byli sice pro obnovu a posílení centrální císařské moci, ale nesouhlasili s modernizací Japonska, s europeizací pro ně potupnou a s „otvíráním“ se světu. Jednou z takto rozporných osobností byl *Saigó Takamori* (1828 – 1877) (obr. A.173)

Z počátku vedl císařské vojenské akce proti příznivcům šógunátního systému v tzv. *Bošinské válce*. Bošinská válka se konala v letech 1868 až 1869. Šlo o řadu bitev, kdy nakonec byly šógunátní síly vytlačeny na japonský sever, až na Hokkaidó. Založily zde tzv. *Republiku Ezo*, (Ezo bylo tehdy jméno ostrova Hokkaidó), která ovšem nepřežila poslední bitvu u *Hakodate*. (Viz obrázek A.174). V Bošinské válce se také angažovali Britové, Američané a Francouzi, vesměs na straně šógunátních sil, Francouzi dokonce aktivně i vojensky. Němci naopak pomáhali stavět císařskou armádu.

A.173

Saigo Takamori 1875???

(Termín *bošin* souvisí se značením roků ve východoasijských kalendářních cyklech. Každý rok v šedesátiletém cyklu je nějak označován. Rok 1868, kdy byla vybojována první bitva (27. ledna 1868), je rok *bošin*.)

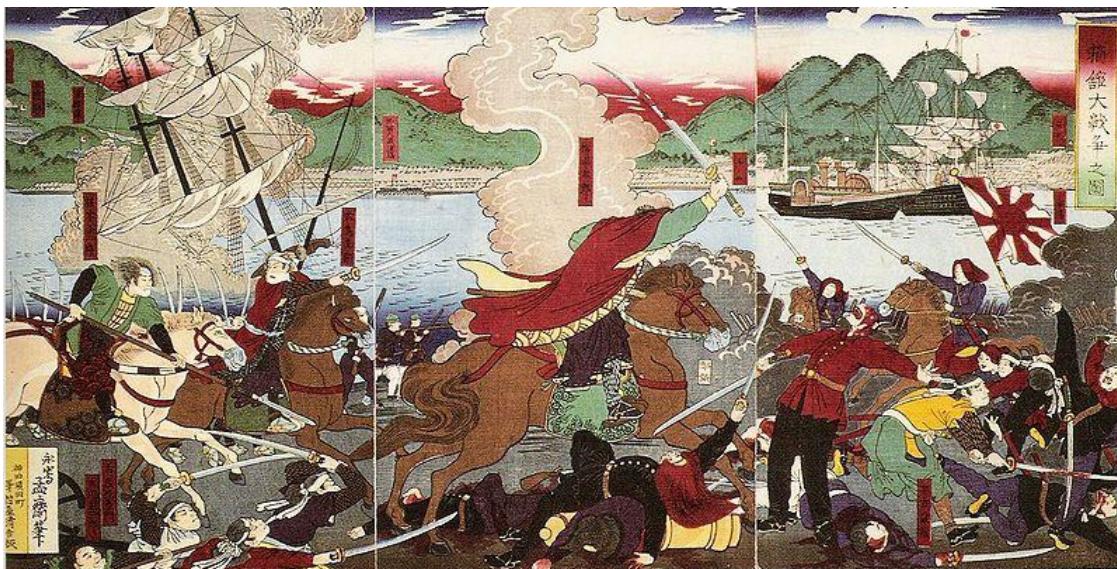
(Na památku obětí Bošinské války byla v roce 1869 v Tokiu postavena svatyně Jasukuni, obrázek A.117, pro některé naše vykladače nechápající principy *šintó* svatyně problemická, protože prý „oslavuje“ militarismus a válečné zločiny.)

Ale po svém neúspěchu při prosazování války proti Koreji, která odmítla uznat legitimitu japonských císařů, a po jistých nedorozuměních s císařskou administrativou *Saigó Takamori* opustil císařské služby.

V roce 1877 vznikla v *Kagošimě* otevřená tzv. *Sacuma rebelie* a její účastníci přesvědčili *Saigóa*, aby se stal jejím vůdcem. Povstalecká armáda byla armáda samurajů, kterým šlo o zachování jejich významu v rámci císařských struktur. Po řadě bitev císařská armáda povstání nakonec zlikvidovala v bitvě u *Širojamy* (Obr. A.175), měla lepší výzbroj, organizaci a moderní

výcvik. Samurajská třída či vrstva byla v podstatě vybita. *Saigó* byl velmi vážně raněn, ale není jisté, zda na zranění zemřel sám nebo provedl harakiri. Dnes je *Saigó* považován za hrdinu a posledního opravdového samuraje.

Na tomto místě je *Saigó* vzpomenut, protože k financování své armády vydal poukázky. Na obrázku Obr.3.2 je poukázka na *1 zlatý jen*, která je v některých pramenech přisuzovaná právě *Saigó Takamorimu*. Měla být splatná tři roky po vítězství. Jak bylo vzpomenuto, byla vytištěná na látce a graficky nic moc, tady se dá rozeznat jen to vycházející slunce. Podobná poukázka existuje na *50 senů*. Josef Boling ve své studii (Lit.9) uvádí *Saigóova* platidla poněkud odlišného grafického výrazu. Jedná se o *10ti jen*, na kterém dominuje pták fénix nad listy a květy pavlónie a *5ti jen* prý s drakem. (Srovnej Obr.3.2 a Obr.3.3)

A.174

Bitva u Hakodate 1869, neznámý autor cca 1880.

Šógunátní jezdecktvo, podporované francouzskou pěchotou, útočí na císařské síly.

^{MM} Podle znalců Japonska a jeho kultury japonská „xenofobie“ neplyne z pocitu nějaké po evropsku chápané nadřazenosti, nýbrž spíše ze snahy Japonců vyhýbat se nedorozumění a trapasům a za všech okolností se chovat slušně, přátelsky a nápomocně. Ale jak to chcete dělat, když si s cizincem nerozumíte a nedokážete zjistit, co pro něj můžete udělat nebo co po něm můžete chtít. Pak je nejlepší se mu vyhnout.

Ovšem pocit nadřazenosti jednu dobu v Japonsku existoval a to v době japonských výbojů do Koreje, Číny a do zemí jihovýchodní Asie. Japonci si museli vnitřně nějak zdůvodnit svou brutální expanzi.

^{NN} Už bylo řečeno, že obecně se všem druhům papírových platidel říká bankovky, ať se jedná o platidla vydaná bankou, státem či obchodní firmou. Podobně jako se říká pistole všem krátkým ručním palným zbraním včetně revolverů, přestože technicky revolver a pistole jsou různé kategorie. Japonské národní bankovky sice vydávaly banky, ale je otázka zda to byly skutečně bankovky kryté aktivy bank. Pokud je mi známo, jednalo se v tomto případě spíše o státní krytí, čili o státovky. Ale ať si to každý rozsoudí sám, nechci být expert na terminologii ve finančnictví.

A.175

Bitva u Širojamy 1877, autor neznámý.

Na obrázku je zřejmé, které síly jsou císařské (nejen, že nad nimi vlají císařské vlajky slunce s paprsky, ale mají i moderní uniformy evropského stylu); a které síly jsou povstalci.

^{OO} Společnost vznikla v roce 1863. Podle kontraktu s americkou vládou tiskla některé „národní“ bankovky americké Unie, také kolky a poštovní známky. V roce 1878 se Continental Banknote Company spojila s American Bank Note Company.

^{PP} Byli to tito pracovníci:

Henry S. Beckwith	(kreslíř a rytec,	*???? v Anglii -	+1905 v USA),
Daniel F. Caughlan	(rytec,	*1851 v Anglii -	+1934 v USA),
Joseph Claxton	(designér a rytec,	*1831 v Anglii -	+1910 asi v USA),
Charles Fenton	(designér a rytec,	*???? -	+????),
Peter Hall	(pomocný rytec,	*1828 v Anglii -	+1895 v USA),
Robert Hinshelwood	(rytec,	*1812 ve Skotsku -	+???? asi v USA),
C.A.Kohler	(pomocný rytec,	*???? -	+????),
James Meignelle	(pomocný rytec,	*???? -	+????),
Joseph Prosper Ourdan	(rytec,	*1828 v USA -	+1881 v USA),
Butler Packard	(designér a rytec,	*1838 v USA -	+1913 v USA),
Charles Skinner	(rytec,	*1841 -	+1932 v USA),
James David Smillie	(rytec,	*1833 v USA -	+1909 v USA),
(J.D.Smillie byl nejstarší syn Jamese Smillie),			
Charles H.Smith	(rytec,	*???? -	+1894 v USA),
Asa Coolidge Warren	(designér a rytec,	*1819 v USA -	+1904 v USA).

Pozn.: Pomocný rytec neznamená začátečník nebo horší rytec, většinou pomocný rytec dělal písmo, rámečky, doplňky nebo konečné úpravy. Rytci portrétů a krajin a i ti tzv pomocní rytci museli dělat údržbu a úpravy tiskových desek, nějaké výhody měli někdy jen šéfové.

A.176

Susanoo zabíjí Jamatu no Oroči,
Namaloval Jošitoši Cukioka, 1877

^{QQ} I způsob, jak *Susanoo no Mikoto* zdolal saň *Oroči* není jednoznačný. V Lit.28 je odstavec *Podoby draka v japonském výtvarném umění* (napsala Markéta Hánová) a zde se píše doslova:

„Drak však vstoupil do japonských legend také jako ničivá síla. Syn stvořitele *Susanoo* (šintoistický bůh moře a bouřky a bratr bohyně slunce *Amaterasu*) přemohl osmihlavou mořskou dračí příšeru, kterou lstí opil tak, že drak vypil sud plný saké pokaždé, když užíval na jeho hladině odraz *Susanoo*a převlečeného za dívku. Osm hlav opilého draka pak *Susanoo* snadno uťal mečem, který objevil skrytý v jeho ocasu. Meč je symbolem japonské císařské moci a drak často zdobí mečovou záštitu *cuba*, která ochraňuje bojovníka.“

^{RR} Mimochodem obchodníci bývali v Japonsku považováni za jednu z podřadnějších vrstev. Obchodování a shromažďování mamonů nemá se ctí nic společného. (Ostatně, i v naší řecké a římské mythologii mají obchodníci a zloději neprávem jednoho boha – řeckého Herma, latinského Merkura. Je vidět, jak se kulturní národy dívají na kšeftování. Jestliže dnes obdivujeme vychytralé a úspěšné veksláky, nestáváme se náhodou nekulturními?)

Tradičně byli v tokugawském Japonsku čtyři třídy prostých lidí: zemědělci byli nejdůležitější, protože krmili národ, samurajové neboli vojáci národ bránili, nakonec řemeslníci a pak obchodníci, kteří stáli nejnižší, ale paradoxně byli nejbohatší. Jako všude.

^{SS} Nevím, kam patříme my. Už nevím, kdo to řekl, ale my prý se sami charakterizujeme jako *největší z malých národů*. Jestliže jsme na hranici mezi malými a velkými, pak lze toto tvrzení také obrátit, že jsme *nejmenší z velkých národů*. A ještě jak to chápat – kvantitativně nebo kvalitativně?

^{TT} Tato státopka nebyl první výskyt císařovny *Džingú* na cenném papíru. V roce 1878 byla vydána obligace na 500 *jenů* (Obr.5.6), kterou navrhl a nakreslil *Edoardo Chiossone*. Obligace měla sloužit na podporu rozvoje průmyslu. Císařovna je zpodobena jako ochránce země, záruka

jejího blahobytu a síly. (Lit. 8). *Džingú* sedí na nebeském trůnu, s rukou na glóbu, v druhé svítek (glóbus a svítek jsou údajně křesťanské atributy Vykupitele) a přehlíží krajinu s pracujícími rolníky, v pozadí jede dýmající vlak, v zátocě plují parníky a ještě dál je *Fudži*. Prostě je tady všechno – práce, pokrok, bohatství, spása. A symbol země.

^{UU} K tomu kritizování *Chiossoneho* rytiny pro nejaponskost: dokud *Chiossone* ryl portréty, byl stále kritizován, zpočátku více, později méně, avšak spíše než o skutečné výtky k jeho práci šlo o nechuť k němu samotnému jako cizinci, což v tomto období byl opatrný postoj jistých kruhů. Ovšem, poctivě řečeno, *Chiossone* opravdu stavěl na výtvarném pojetí, které bylo pro Japonsko nové. Japonští umělci byli odedávna mistři ve zpodobování květin, ptáků nebo motýlů (obecně se to tvrdí, viz např. Lit.27) a jiných přírodních motivů, spíše ale v titěrném realistickém detailu než ve velkolepé monumentalitě. Pokud zobrazovali osoby nebo události, jejich práce byly náhle schematictější. Tváře lidí byly ploché, bez stínů a u ženských portrétů dokonce bez výrazných emocí. Jako u loutek. Najednou *Chiossone* udělal ženskou tvář, která je dobrácká, mateřská, prostě skutečná.

^{VV} Nic objeveného. Také u nás se ví, že kdykoliv se připravovaly bankovky, kdejaký státní úředník vždy věděl nejlépe, jak mají platidla vypadat a co má na nich být. Nejvýraznější to bylo při přípravě poválečných peněz za 2. světové války v Británii. Tehdy nám tiskly peníze tři tamní špičkové obchodní ceninové tiskárny plné odborníků, ale zásluhou našich londýnských úřadů, lépe řečeno jejich některých samozvaných a přemoudřelých zaměstnanců, jsme dostali dosti průměrné výsledky. Kdo nevěří a nestačí mu se na ně podívat, může je porovnat s platidly těchto tiskáren vyráběnými za války pro jiné státy.

^{WW} Ministr financí se spolehl na odborníka, věc neobvyklá v naší době a v naší zemi. Nutno však zdůraznit, že tehdy ředitelé byli ve své věci odborníky, na jak dnes, kdy jim stačí několik týdnů kurzů, v lepším případě VŠE, v horším nějaká jednorozční vysoká škola nebo dokonce nedělní čelákovické kurzy k získání titulu MBA, pak si připojí ke jménu tři písmenka a už mají kvalifikaci na řízení od trafiky přes nádraží až po rezort všeho – a ono to podle toho vypadá.

^{XX} Opakuji, že už tehdy se vědělo o nezastupitelnosti portrétu osoby na papírových platidlech, byť imaginárního portrétu, jako protipadělatelského prvku. Jak to, že to Evropská unie neví dnes? Nebo jí Darwin, Voltair, Cervantéz nebo Goethe nepřicházejí dost evropská a obecně přijatelná? Němcům by Napoleon snad vadil méně než euro, pokud by bylo bezcenné. Mosty a brány jsou sice báječný symbol, dokonce i na padělku, ale zrovna neposkytují výrazné rysy k utkvění v paměti, na rozdíl od lidské tváře. A problém padělání zdaleka nekončí, ať jsou tiskové techniky sebelepší a plastové karty sebezrozsáhlejší.

^{YY} Jiří Janoš (Lit.1) uvádí zajímavou teorii americké historičky Jon Covellové. *Džingú* byla prý ve skutečnosti princeznou království *Pujo* (jednoho z království na korejském poloostrově). Jako holčička byla unesena kolem roku 346 (zcela jiné století, než císařovnu původně zařazovali Japonci) do dalšího korejského království *Pekče*, kde byla vychována, pak byla provdána za *Čuaie*, v této teorii byl králem korejského státu *Kaja*. Stala se „šamanskou“ královnou – šamanství bylo v Koreji rozšířené ze Sibíře – a v transu dostala boží instrukci dobýt Japonsko. S vojskem divokých jezdců, asi Mandžůů, Japonsko podmanila a vládu nad ním předala synovi *Ódžinovi*. Celá řada shodných jmen. Kolem této teorie existuje řada nevysvětlených věcí, ale nelze ji zcela vyloučit. Možná, že tutéž záležitost si Korejci a Japonci jako starobyílí rivalové vykládají každý po svém

podle svých potřeb a každý si přisvojil, co se mu hodilo. Možná, že osudy dvou nebo více princezen nebo bojovnic byly zahrnuty pod jedno jméno *Džingú*. Spor má své kouzlo.

^{ZZ} Tady nějak nemohu dát dohromady data – Džingú měla vládnout mezi lety 201 až 269. čili v tomto období by měla být ta invaze do Koreje. Nejpravděpodobněji kolem roku 203 AD. Ovšem první historický údaj o japonské invazi je z tzv. *Gwangetó* monumentu v Mandžusku, který byl vztyčen v roce 414 AD a ten prý mluví o japonské invazi do Koreje až v roce 391 AD. A aby ani to nebylo jasné, někteří korejští historici autenticitu nápisu zpochybňují a dokonce tvrdí, že nápis byl dodatečný a velmi pozdní. Pravda ovšem je, že Korea, či aspoň některá její království, byla v té dávné době po několik staletí v područí Japonska a přinejmenším platila Japonsku daně.

^{AAA} Takové zařazení *Džingú* a *Ódžina*, šintoistických *kami*, do buddhismu je trochu neuvěřitelné, ale Melanie Trede ve své práci (Lit. 8) to uvádí a odvolává se při tom na spis *Hačiman gudókun* z 13. Století. Spis vytvářel kult *Hačimana* a zaváděl jeho odpovědnost za vítězství nad Mongoly. Spis byl zkompilován buddhistickými duchovními a je pravým příkladem, jak si v nové představě přisvojí staré prvky. Jakobychom to neznali z naší kultury.

^{BBB} Základní poučení z nauky o systémech: když vedle sebe působí dva samostatné systémy, ten morálně horší dominuje, v našem případě stříbro je „morálně“ horší, protože je daleko dostupnější než zlato a proto zlato vytlačí z „oběhu“. Pravidlo obecně platné – v ekologii, ve vojenství, v lidských vztazích, v našich volbách prezidentů atd. atd.

^{CCC} Takové jednoduché pravidlo, stejně jako zásada, že stát nemůže privatizovat státní finance, protože neudrží nad nimi kontrolu, pravidla ověřená mnoha zkušenostmi, přinejmenším už od dob podvodníka Johna Lawa na začátku 18. století ve Francii ... a stále se najdou politici, kterým to buď nedojde nebo nechce dojít nebo dokonce nemá dojít.

^{DDD} Nejlepším příkladem dobrého účetního státu je Anglická banka. Je sice soukromá a věčný věřitel koruny. Británie se mnohokrát dostala do hospodářských těžkostí, protože politici „jsou také jen lidi“ (a někteří ani lidmi nejsou stávající se bohy) a zatím je vždy překonala i s pomocí „své“ kupodivu osvědčené banky. Je ovšem jasné, že takový princip může bez problému fungovat jen v národě, co nepotřebuje psanou ústavu. Škoda, že Anglická banka má jen „účetní“ vliv na vládu Jejího veličenstva. Kdyby měla i věčný vliv, snad by třeba britské školství vypadalo jinak. Opačným případem jsou Spojené státy. Ty nemají klasického účetního státu a dosud každý problém řešily natištěním dalších peněz hřešíce na svou dobrou hospodářskou pověst a nucenou ukotvenost dolaru jako mezinárodní měny. Chci vidět, co by nastalo, až by věřitelé Amerického státu hodili na trh své tezaurované dolary. Doposud se to nestalo, protože všichni mají strach z následné hospodářské katastrofy světového hospodářství a asi se to ani nestane právě z toho důvodu. Ale už dnes jsou Státy jistým způsobem majetkem Číny.

A ještě k tomu účetnímu jak má fungovat: Říkal mi jeden voják US armády, jinak účetní jednotky v hodnosti Sergeant-Major, čili něco jako poddůstojník či praporčík u nás, že na ulici musí nadřízeného důstojníka pozdravit, nemluvit bez vyzvání a vyřvávat pouze „Ano, pane!“ „Ne, pane!“, ale když onen důstojník či třeba i generál si chce udělat úřední výlet do Washingtonu, D.C., může ho klidně poslat někam, není-li cesta řádná, odůvodněná a smysluplná. Kéž by to byla pravda a byla pravda všude.

^{EEE} Jenomže po tolika zkušenostech s přemoudřelými rádci, už je nelze nazývat nezodpovědnými hlupáky, nýbrž protřelými darebáky. Ti inteligentní rádci! Stále se to opakuje a

dnes je to zřejmé: Mezinárodní měnový fond radí i nařizuje zemím, co mají dělat, a zatím každý, kdo poslechl takové hraběcí rady se dostal ještě do horšího. On je totiž svým způsobem rozdíl mezi obsahem pojmů finančník a národohospodář. Ze slova národohospodář je cítit odpovědnost hospodáře. A co je ekonom finančník – v lepším případě teoretik, co staví na zbožných přáních, myšlenkových konstrukcích, na opovržení k matematice a statistice, na drzosti vydávat náhodné jevy za zákonitosti, na nutkání bezohledně hromadit kapitál, v horším případě spekulant. Vždy se spekuluje na úkor někoho jiného. I pomocí podvodů a známých finančních bublin. A to v pouhé snaze nedej bože nebýt považován za prostého účetního. Bez odpovědnosti za výsledek. Přičemž kolikrát stačí zdravý selský rozum. Někdy je ekonom agentem katedrové ideologie k prosazení zhoubných experimentů nebo k maximalizaci zisků svého panstva. Jak nazvat blábolení o neviditelné ruce trhu tam, kde trh žádný není nebo kde je jen pro někoho? Vůdcové hospodářsky úspěšných demokratických států nikdy teoretické ekonomy moc neposlouchali – viz třeba Kanada. Tam, kde je poslouchali, dnes toho litují. Británie, přestože se vždycky mohla opřít o nikdy nezpochybněné teorie svého vynikajícího J.M.Keynese, se dodnes nemůže vzpamatovat z neblahého úporného působení zaťaté paní Thatcherové a jejích rádců finančních spekulantů. Privatizace za každou cenu. Výsledky některých privatizací dodnes Británii deptají. (Jako v tom pojišťovnickém vtipu: *My vás pojistíme, až se z toho poděláte!*) Nebýt třeba Bank of England, kdo ví, kde by Británie skončila. A že MMF pomohl Chile za Pinocheta? To ani nemusel, každá taková diktatura si dokáže poradit sama. K tomu nepotřebuje zlato v sejfech, většinou stačí armáda a policie.

Mimochodem, islandský spisovatel Einar Már Gudmundson ve své esejí *Následovníci Milтона Friedmana* cituje nejvýstižnější charakteristiku Mezinárodního měnového fondu, kterou pronesl významný společenský vědec, Michael Hudson: „*MMF je svým způsobem poskok mezinárodních věřitelů, shromažďujících majetek a zisky pro svůj vlastní prospěch. Zdá se být neuvěřitelné, že národy po celém světě přinášejí jako oběť svou ekonomickou a měnovou nezávislost, aniž by projevily jakýkoliv odpor.*“

^{FFF} Otázka reparací je jeden z dalších finančních zločinů, v podstatě kořistění jako ve středověku. V případě Číny dokonce s aspektem, že platí napadený jen proto, že byl napaden a prohrál. Čínské reparace Japonsku Čínu tak oslabily a rozvrátily, že se následně stala snadnou kořistí dalších supů, nejen Japonska.

Jak to, že tato zkušenost nepoučila mocnosti Dohody po 1. sv. válce, kdy i přes varování takových hlav jako byl J.M.Keynes uvalily na Německo lichvářskou pokutu, že její následky byly znát ještě desetiletí po 2. sv. válce.

^{GGG} Čili Japoncům se nestalo to co nám, přinejmenším aspoň v případě Komenského. Srovnej naší 5 Kč 1921, 20 Kčs 1988 a 200 Kč 1993 – člověk by neřekl, že se jedná o téhož Jana Amose Komenského.

^{HHH} Solidní národní banky si mezi sebou vyměňují ukázky svých platidel. Účelem je vzájemná ochrana před přijímáním padělků. Tyto ukázky jsou označovány *Specimen* obvykle perforací nebo přetiskem nebo obojím. Většinou jsou to anuláty – číslování jsou samé nuly. To co jsem nazval „nějaké japonské znaky“ je téměř najisto japonské vyjádření anulátu.

^{III} V evropském středověku se také pěstovaly podobné kruté a nesmyslné testy, ale na rozdíl od Japonska se jako kladný výsledek očekávala absolutní nezraněnost od vařící vody. Což je blbost a pověra. V japonském testu, daleko poctivějším, šlo o to vydržet s rukou ve vařící vodě po určitou dobu, bez ohledu na následky, které mohly být strašné. Sice ani to nesvědčí o vině či nevině, ale o

silné vůli určitě ano. Ovšem s malým háčkem. Člověk sice prokázal nevinu (či silnou vůli), ale pak byl do smrti mrzák.

^{JJJ} Vodotisk je jeden z nestarších ochranných prvků. Papír při výrobě se nechá schnout na sítích tak, aby se někde jeho vlákna dostala k sobě blíže (tenčí místo) nebo dál (tlustší místo) a tato místa pak při průhledu propouští více nebo méně světla, což může dělat obrazce nebo texty. Dnes se dělá vodotisk pro bankovky na válcovém síti při průběžném procesu. Síto je upraveno, aby výsledek v papíře dával plastický obraz v celé škále od světlých do tmavých míst. Mohou tak vzniknout úžasné průhledové prostorové obrázky. Z hlediska chránění je dobře, když je na bankovkách rytý portrét a stejný portrét pak ve vodotisku. (A když je vodotiskové okno mimo hlavní přehybová místa bankovky.) Uvedené doporučené pravidlo vydavatelé někdy nedodržují. Často věří jiným prvkům ochrany, často je vedou nějaké pošetilé ctižádosti a patent na rozum, kterým trpí politici a úředníci. Viz již vzpomenuté eurobankovky.

^{KKK} Práce s barvou u cenin byla vždycky důležitá a dnes obzvlášť, kdy jsou k dispozici úžasné barevné kopírky, schopné skoro zázraků. Tiskárny stále hledají nekopírovatelné prvky a je tlak na výrobce kopírek, aby vyráběli stroje schopné odmítnout kopírování dokumentu, který je vybaven určitými znaky.

^{LLL} Zdá se, že finanční krize v Japonsku předběhla světovou hospodářskou krizi nejméně o dva roky. Nebo se bankám v New Yorku, odpovědným za kolaps, podařilo déle předstírat, že je všechno v pořádku. Je ovšem jisté, že japonská vláda pracovala na krizi dosti samostatně a náruživě. Přes veškerou snahu naučit se všechny finanční triky co nejrychleji a nejpochtivěji, přeci jen nezkušenost japonských císařských finančníků vedla k větší neopatrnosti při vyřizování dalších a dalších půjček pro nenasytné ozbrojené síly. Podle některých analytiků obecným důvodem světové hospodářské krize byly nezvládnuté spekulace v přebujelém, ve všemocném a na zisk orientovaném finančním průmyslu, který nikdy nereflektoval skutečné potřeby společnosti. Tak jako v roce 2008. V Japonsku ovšem nešlo o spekulace, nýbrž o krizi z vyčerpaných zdrojů.

^{MMM} Dobře připravený ofset dokáže také poskytnout velmi jemné linky a přesvědčivé obrázky, (viz obrázek A.177), ale nedokáže dodat plasticitu kresby a efekt hmatatelnosti a ani lesk barvy. Na rozdíl od hlubotisku. Tedy i sebe lepší linkový ofset nemůže dodat speciální rozpoznávací nebo bezpečnostní prvky jako třeba znaky pro slepce nebo skrytý obrazec.

A.177

***Pohled z Hradčan na Prahu, Bedřich Fojtášek, cca 1942,
příklad vynikající liniové kresby v ofsetu.***

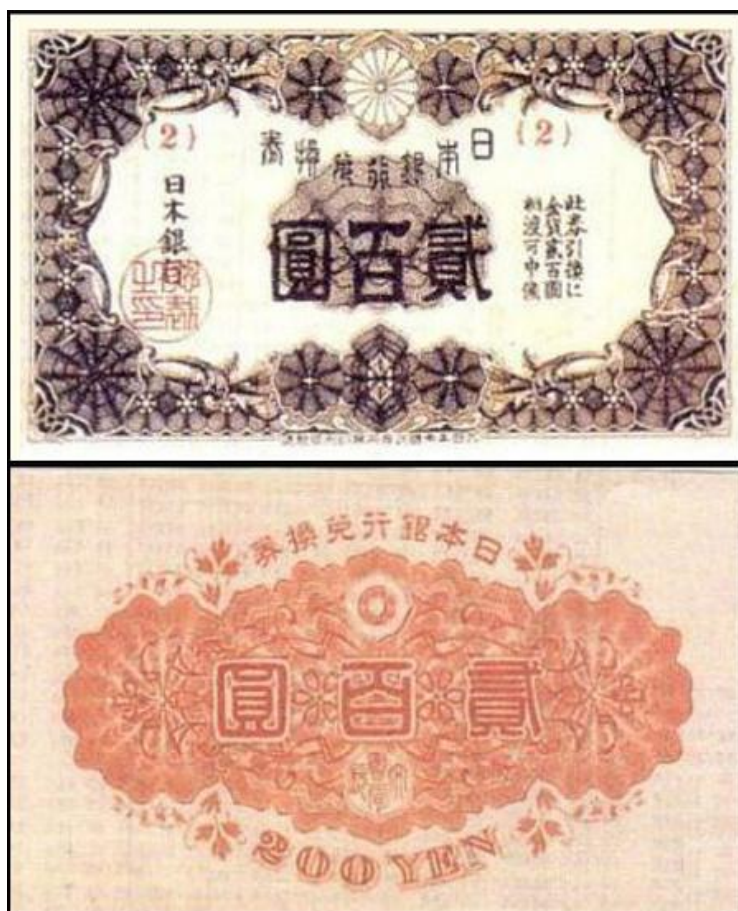
NNN V období konce 19. století byl *Wake no Kijomaro* mimořádně populární a prosazovaný, ale nějak mi uchází proč. Japonská pololegendární historie má spoustu výraznějších příkladů věrnosti a statečnosti přes překážky a přes smrtelná rizika. Stejně tak mi není jasné, proč tak vadil US okupační správě po roce 1945, která bránila o něm učit, ale jiní hrdinové, daleko typičtější představitelé militarismu, jí nevadili. West Point asi nebude nejlepší škola psychologie pro vojenské úředníky okupační správy.

OOO I když si Američani až do teď mysleli něco jiného. Už bylo řečeno, že bankovky přehybem strašně trpí a co potom kdo pozná na odřeném portrétu. Ale kdoví, zda v době plastických karet a dokonce umělohmotných bankovek to už není překonáno.

PPP To připomíná poněkud odlišný přístup v Británii za obou velkých válek, zvláště pak za 2. světové, kdy královští námořníci chcipli v ledových vodách severního Atlantiku, jejich rodiny trpěly nouzí z nízkých příjmů směšných žoldů a podpor, ale britští dělníci v zázemí vesele stávkovali o příplatky za práci nad čas.

QQQ Vícebarevný ofset je přenos dvou i více barev na papír v jedné operaci a iris je plynulé přecházení jedné barvy v druhou nebo jejich prolínání – techniky typické pro tisk z plochy a tisk z plochy je oblíbený pro tzv. podtisk, kdy hlavní tisk (portrét apod) je obvykle vytištěn liniovým hlubotiskem. Lambertův pestrotisk je tisk z výšky z několika desek a barev, Orlovův pestrotisk je tisk z výšky z jedné desky, na kterou jsou nanášeny postupně různé barvy, které se na papíře prostupují.

RRR Po 1. sv. válce a zemětřesení v roce 1923 vláda ve snaze udržet „přírůstek HDP“ nemístně ovlivňovala hospodaření Japonské banky a utrácela víc, než na co měla, což vedlo k jistým potížím. V dubnu 1927 došlo k panice na kapitálovém trhu a banka se musela uchýlit k nouzovým opatřením ve vydávání peněz. Viz třeba Obr.11.3.

Obr.11.3 JNDA 11-41
200 jen 1927 líc a rub

^{SSS} Šótoku Taiši byl pro Američany přijatelnější než Japonci zamýšlený Buddha, chtěli Japonce přesvědčit o výhodnosti odluky státu a náboženství. Nějak s tím ovšem nehraje, když sami měli na jednodolarovkách náboženský symbol (boží oko v tzv. velké pečeti), později dokonce na dalších nominálech nápis IN GOD WE TRUST. „Citliví“ Američané asi dokáží rozpoznat rozdíl, co náboženská propaganda je a co ne. Mimochodem Spojené státy patří mezi nábožensky fundamentalistické země, ale zatímco ty ostatní jsou spíše rozvojové, čili dá se jim to odpustit, tak Spojené státy jsou země vyspělá. Pak člověk zírá. Jakoby v této vyspělé zemi žili lidé sice tolerantního, ale rozvojového myšlení. Bernard Shaw asi věděl svoje, když se tomu posmíval.

^{TTT} Osobnosti japonských bankovek z nacionalistického období, to znamená do konce 2. světové války, jsou starobylé osobnosti a jejich skutečná podoba není moc známá. Když šťoura hledá jejich portréty vyhledávačem, dostane se k mnoha velice odlišným vyobrazením. Jsou podle fantazie jejich autorů a podle znalostí jejich životů a legend kolem nich. U prince Šótoku je však zarážející, jak si jsou jeho portréty z různých období a od různých tvůrců podobné.

Může to být tím, že všichni, kdo zpodobovali prince Šótoku, vycházeli prý z prvního zachovalého (?) portréту prince, co vytvořil *Kosé no Kanaoka*. (Obraz by měl být uložen v kjótském chrámu *Ninnaji* Viz Lit.30) Tento umělec žil v 9. století. Proslul jistým novým stylem malířského vyjadřování, který byl inspirován čínskou malbou. Namaloval řadu buddhistických náboženských motivů, ale také krajiny, portréty, zvířata a další sekulární subjekty. Jeho specialitou byli koně. Šótoku prý určitě portrétoval.

V jiných zdrojích se tvrdí, že žádné z jeho děl se nezachovalo. Zachoval se ovšem obraz *Princ Šótoku s bratrem a synem*, viz A.178 a A.179. Podle jedné verze je tento obraz z 8. století, či dokonce ze 7. století a jeho tvůrce má být neznámý buddhistický mnich. Podle jiných znalců je obraz mladší, mohl by být i třeba z 9. století a v této spekulaci není vyloučeno autorství *Kosé no Kanaoka*.

A.178
Princ Šótoku s bratrem a synem.
Původní obraz z 8. století.

A.179
Princ Šótoku Taiši s bratrem a synem
Dřevořez – reprodukce obrazu z 8. století.

UUU Za západní země nebyly považovány jen Korea a Čína, s nimiž jisté vazby existovaly, ale i části japonských ostrovů zejména Kjúšu na západě, za východ byl považován severovýchod ostrova Honšú, přilehlé menší ostrovy a ostrov Hokkaidó. V legendách se barbaři na východě často

vzpomínají jako chlupatí barbari. Asi se tím míní již zmínění Ainuové, původní obyvatelé Japonska, nyní vytlačení na Hokkaidó. Ti skutečně proti Japoncům vynikají hustšími vlasy a poněkud skutečnějšími plnovousy. I dalšími znaky se liší od běžné východoasijské populace, proto se někteří vědci domnívají, že Ainové nepatří bezvýhradně k mongolské rase.

^{VVV} Jamato byl název oblasti na Honšú, která se kryje s dnešní prefekturou Nara. Území Jamato bylo vlastně tehdejší Japonsko. Území Jamato a císařská dynastie byly jedno a totéž, podobně jako v období nacionalismu Japonsko byl císař a císař byl Japonsko.

^{WWW} Už bylo zmíněno, že japonská ekonomika měla poněkud jiný rytmus než prorostlé ekonomiky ostatních zemí světa. Japonská krize měla jinší kořeny, přišla o několik let dříve, nebyla tak hlučná a katastroficky hluboká, zásluhou mobilizovaného hospodářství rychleji odezněla, ale stejně se výrazná konjunktura nedostavila.

^{XXX} Od roku 1917 je na většině bankovek (z počátku ne na všech a po 2.světové válce také jen na některých) logo *Nippon ginkó* (Bank of Japan) a to na zadní straně, obvykle uprostřed nahoře. Např. viz Obr.11.1 rub kruhový terč nad japonským nápisem *Převoditelná bankovka Japonské banky*.

^{YYY} Brány *torii* jsou výrazným prvkem japonské krajiny především u *šintó* svatyní. Lze je vidět na kdejaké pohlednici, ale na bankovky se moc nedostaly. Jako japonský symbol byla *torii* použita na americkou ramenní nášivku pro *Obranné (okupační) velitelství na ostrovech Rjúkjú*. (Viz A.178). Ostrovy zůstaly po americkou okupační správou až do roku 1972. *Torii* prý znamená „ptačí bydlení“, čili „bidýlko“. Měli na nich sedávat ptáci a ranním zpěvem budit svaté muže k modlitbám. Podle původně čínské legendy na nich odpočívá zapadající slunce ve formě jedné verze *fénixe*. Z počátku byly *torii* asociovány k šintoismu, ale když je adoptoval buddhismus, vylepšil je otočením konců břevna nahoru.

A.178

Ramenní nášivka amerických vojáků Obranného velitelství na ostrovech Rjúkjú

^{ZZZ} Zdá se, že celá řada periodických japonských svátků má jistý řád:

- 1.1., tedy 1. leden – Nový rok (Šógatsu).
- 3.3., tedy 3. březen – Festival panenek či Svátek dívek (Hina Matsuri).
- 5.5., tedy 5. květen – Svátek chlapců či Den dětí (?).
- 7.7., tedy 7. červenec – Svátek hvězd (Tanabata Matsuri).
- 11.11., tedy 11. listopad – Festival Oheň bohů (?).

AAAA S útokem na Pearl Harbor stojí zato se zmínit o US dolarech s přetiskem HAWAII. Američané nemohli vyloučit, že by Japonci obsadili Havajské souostroví a tím pádem by se jim dostalo do rukou i americké oběživo. Aby úřady zabránily zneužití těchto platidel a mohly zrušit jejich platnost, musely je nějak odlišit od oběživa obíhajícího na pevninském USA. Na Havaji byla provedena jistá měnová opatření a oběživo bylo nahrazeno americkými dolary viditelně označenými pro Havaj. Byly to bankovky 1 \$ tzv *stříbrný certifikát* a 5 \$, 10 \$ a 20 \$ tzv *federální rezervní bankovky*. Měly hnědé číslování a hnědou pečeť ministerstva financí (čili státního pokladu) a dotisky HAWAII na lici i na rubu. Příklad viz Obr.15.3.

Obr.15.3
20 \$ Federal Reserve Note 1942 s přetiskem HAWAII

Útok na Pearl Harbor měl další dopad na oběživo Spojených států. Zvýšená potřeba mědi a niklu pro vojenskou výrobu přinutila americkou vládu ke změně kovu pro mince. Tzv Jeffersonovy nikláky (5ti centy) byly od roku 1942 mincovány bez niklu (měď, stříbro a mangan) a centy s Lincolnem ročník 1943 byly raženy z oceli místo mědi.

Ještě k tomu Pearl Harboru. Útok byl nečekaný a bez včasného vyhlášení nepřátelství. Japonsko předalo americké vládě ve Washingtonu D.C oficiální nótu vyhlášení války až o den později, což Američany děsně dojalo. (Nikde jsem se ovšem nedočel, že by 19. března 2003 Američané oznámili Saddámovi Husajnovi, že 20. března s ním začínají válku.)

Přestože už prvními operacemi v Číně v roce 1931 porušilo Japonsko celou řadu mezinárodních dohod, smluv a uzancí, přestože už od počátku těchto akcí změnilo svůj přístup k obsazeným územím a svůj dřívější kultivovaný postoj nahradilo strašlivou brutalitou a zvěrstvy a přestože se zpřáhlo z německými nacisty a italskými fašisty, s nimiž se netajilo svými plány a ambicemi, přesto až do 8. prosince a kdoví zda ne déle dodávaly Spojené státy Japonsku především naftu a řadu strategických průmyslových výrobků. O to více byl útok na Pearl Harbor překvapivý.

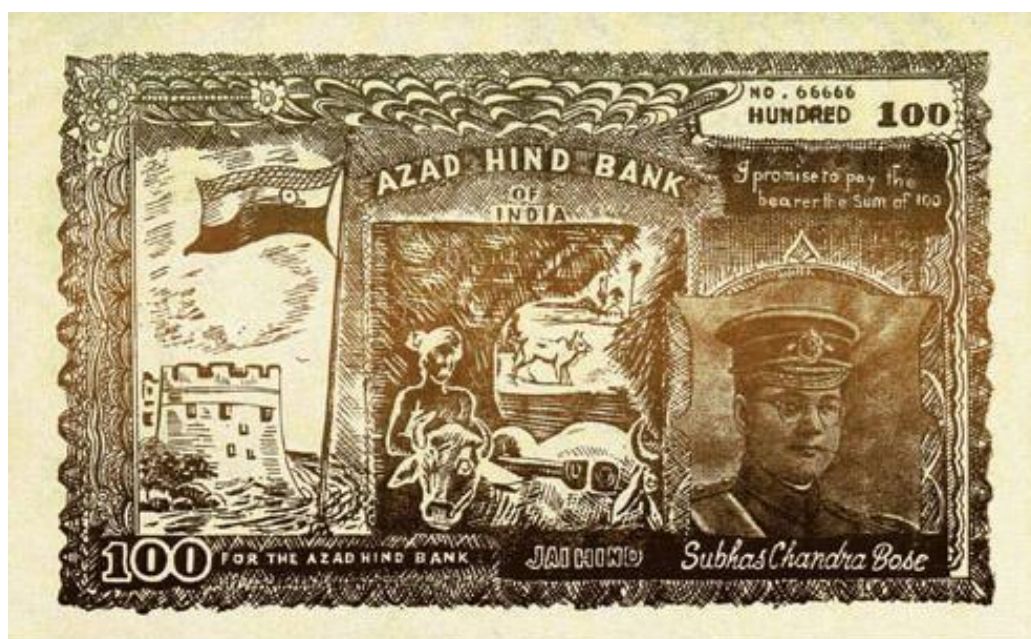
A.179

5 sen 1871

Spojení pavlónie a chryzantémy – příklad na minci.

(Daleko horší případ vzájemné kapitalistické spolupráce je ovšem známý z Evropy. Například američtí akcionáři německé IG Farben měli zisky po celou dobu války, přestože IG Farben dodávala Cyklon B do plynových komor v koncentracích a přestože američtí vojáci bojovali proti Německu. Těch příkladů je více. Milo Minderbinder z Hlavy XXII není zas tak plytká fantazie.)

BBBB Zvláštním a programovým přístupem spolupráce s Japonci byl zmíněný tzv *Azad Hind* (= Svobodná Indie). Tady se Japoncům skutečně povedlo dostat na svou stranu v masové míře indické protibritské nacionalisty vedené mužem jménem *Subhas Čandra Bose*. (Jedním z jeho podporovatelů byl i *Džaváharlál Nehru*.) S podporou Japonců měli exilovou vládu v Rangúnu, a dokonce banku *Azad Hind Bank*, později známou jako *Bank of Independent*, která vydávala platidla v *Jai-Hind* rupiích, potažmo v „Dobrých přáních“. To je ovšem jiný příběh. (Viz Obr.15.4).

Obr.15.4

Příklady papírových platidel státu **Azad Hind**, měly sloužit i s novými mincemi jako oběživo po osvobození Indie místo nějakých japonských poukázek. Byly prý tištěné v Německu, ale kvalita spíše odpovídala nějakému rozmnožovacímu stroji.

Zajímavé je, že *Azad Hind* byl uznán vedle Japonska nejen jeho tehdejšími satelity (Barmou, Thajskem a Filipínami), též Německem, které se značně podílelo na podpoře a výcviku sborů *Azad Hind*, také Itálií a až je to k nevíře Sovětským svazem. Přestože Británie byla spojencem Sovětského svazu a Německo nepřítelem. Samotné hnutí *Azad Hind* bylo socialistické. Asi proto.

CCCC *Dr. José Rizal* (1861 – 1896) byl filipínský hrdina protišpanělského intelektuálního i vojenského odboje. Byl lékařem s diplomem z manilské a několika evropských univerzit, mluvil více jazyky, byl to renesanční člověk. Kreslil, rylo dřevoryty, sochal, psal básně a romány a vymýšlel národní reformy. Za účast v ozbrojeném odporu byl Španěly popraven. Ovšem jeho poprava vyvolala filipínskou revoluci, která smetla španělskou nadvládu. Japoncům se Rizal velmi hodil jako bojovník proti kolonizátorům – také proto, že měl japonské (ale i čínské a španělské) předky.

DDDD Modelem pro portrét byl *Kim Jun Sik*, před anexí Japonskem projaponský politik a aktivista, učenec, posléze od Korejské vlády i vyhnanec. Jeho projaponský postoj souvisel s korejskou nechutí proti čínskému zasahování. Po příchodu Japonců byl „rehabilitován“, ale s vývojem doby přešel k protijaponskému hnutí. Portrét na platidlech ovšem nebyl spojován s jeho aktivitami, tak přežil alespoň pro bankovky.

EEEE Nevím, ke kterému ze západních podnikavců lze *Šibusawu Eiičiho* přirovnat. Jeho zásluhy o průmyslový a finanční rozvoj Japonska jsou mnohem výraznější než zásluhy kteréhokoli osvíceného průmyslníka a finančníka v Evropě či USA. Zatímco u nás byl vývoj v podstatě kontinuální a tím přirozený, v Japonsku šlo o skok z feudalizmu do struktur zcela neobvyklých, jakže se Japoncům musela moderní doba jevit. Mimo jiné prosadil v Japonsku podvojný účetnictví, akciové podílnictví a moderní vydávání bankovek. On založil *Daiič kokuricu ginkó* jako podílnickou banku, proto se dostal na její bankovky.

FFFF Dokonce i Rakousko-Uhersko, kdysi naše země, se nechalo dotlačit k jistému čínskému dobrodružství. Ovšem na rozdíl od jiných kořistníků se naši diplomaté, obchodníci, vojáci a námořníci prý chovali nanejvýš slušně – mimo jiné je to asi jeden z důvodů, proč naše monarchie nebyla úspěšná v kolonizování jiných zemí. Dokonce ani v Bosně. Byrokratický model rakouské části císařství, to znamená model daných pravidel jako třeba rovnost před zákonem nebo co není zakázáno, je povoleno, byl automaticky uplatňovaný i na čínském území, včetně respektování místních zvyklostí. Monarchie tehdy ještě neuměla zavádět systémovou krutovládu, ovšem dokud nepustila z řetězu militaristickou chásku, jak se stalo před a za 1. světové války v čele s generálem Potiorkem na Balkáně nebo v Haliči.

GGGG Trochu, i když dosti vzdáleně, to připomíná Afganistan. Alexander Makedonský ho nedobyl a ani nespočítal, kolik mu tam zmizelo vojáků, Římané při vši taktické opatrnosti tu ztratili celou légii, vojska Čingizchána, Batuchána nebo Tamerlána pokořila kdeco včetně Indie, jen ne Afganistan, potažmo indiští Mogulové raději o Afganistánu už ani nesnili, Britové dostali celou Indii, ale na tzv Severozápadní hranici jen bezvýsledně válčili se „lživými“ Pačtúnci či Uzbeky, i Rusové potupně pohořeli. O co se snaží Američani a my s naším NATO mně jaksi uniká. Pokud něco Afganistan dobylo, tak jen Mohamedovo náboženství. A zbylo vysvětlení, proč je mezi snědými Afgánci tolik blondáků s modrýma očima.

HHHH Je nutné vzpomenout, že osudy Japonců a dokonce amerických občanů japonského původu v amerických táborech sice nebyly likvidační, ale taky nestály za nic. Nesmyslná buzerace byla ještě to nejmenší, co jim Američané poskytovali. Naproti tomu němečtí váleční zajatci, především v táborech na území Spojených států, se těšili bezpříkladné péči a benevolenci. Bez omezení mohli pěstovat sport, spolkaření, volnost pohybu a dokonce své nacistické ideologické blouznění, včetně šikanování těch Němců, kteří nacismus nepřijali nebo se s ním rozešli. Podle znalců byl rozdílný přístup projevem amerického rasismu. Němci byli přece stejná panská rasa, zatímco Japončici jen chytré opice. Pouze Američané, kteří se dostali k německým zvěrstvům, neměli takový postoj. A můžeme to srovnat (se zajímavým výsledkem) s chováním Američanů k Iráčanům za akce Pouštní bouře, schováním, jehož odporným vyvrcholením byl mučení vězňů v Abú Ghrajb.

IIII Zdá se to pošetilé, ale kdo byl u nás na vojně, jistě si vzpomene na jeden druh odměny a to vyfotografování před rozvinutou zástavou útvaru. Koho to postihlo, nebyl nadšený, každý by dal přednost mimořádnému opuštění před posměchem od kolegů. Neznám nikoho, kdo by se takovou odměnou chlubil nebo si ji někde vystavil. A asi jsem sloužil u zvláštního útvaru, protože dokonce neznám nikoho z mého okruhu, kdo by takovou odměnu dostal.

JJJJ Je neuvěřitelné, že Čínská republika (tzv Čankajškovi nacionalisté), která byla na straně vítězů, nezatočila podobně tvrdě se zajatými japonskými válečnými zločinci, tedy těmi, kteří byli zodpovědní za zvěrstva na čínské půdě a kterým to bylo i prokázáno. Číňané je zajali, po proběhlých soudech je internovali a po krátké době propustili. Takže lidé, kterým se dokázaly vraždy v Nankingu a jinde, nebyli vlastně potrestáni. Jak ironicky dnes působí čínská oficiální i lidová nechuť k Japonsku právě kvůli těm vraždám.

KKKK Bylo by to sice zvláštní se po tak dlouhé době zbavit institutu císařství, ale což na tom opravdu stojí Japonsko? Není to jen vnucený mindrák Japonců neumět si představit Japonsko bez císaře? (Po První válce si také Němci zvykli na to, že císař odešel a přišla republika.) A kde je pak rovná spravedlnost? Co neprošlo japonským politikům, generálům a admirálům, jaktože to prošlo císaři? Že by přeci jen to byl bůh?

Skutečně jen vítězové rozhodují, co je správné. Když byli po 2. světové válce postaveni před soud němečtí a japonští váleční zločinci, byli odsouzeni podle práva a nesli následky svých činů, nebylo to sice poprvé, (první případ, který mi přišel na mysl, byl asi případ z Občanské války Jihu proti Severu, kdy byl velitel jižanského zajateckého tábora popraven za trápení zajatců), ale svět si myslel, že už to tak bude pořád. Že se už nebude válčit, a pokud ano, tak podle konvencí a ne totálně. Penologové sice dávno vědí, že možnost trestu neodrazuje, ale přesto si lidstvo myslelo, že oprátky z Lambergu a Tokia budou pro budoucí potenciální darebáky dostatečně varovné. No, nebyly a nejsou. George Bush mladší, náboženský blouznivec, kašpárek ropných Saudů a vlastenec s praporkem a pravičkou na srdci, a Tony Blair, řečený mosazný Tony, věrozvěst tzv Nové levice, čili metody spolupráce na neokonzervativních ničemnostech a jinak lhář, podvodník a rektální alpinista do pravičáckých amerických zadků, to zkusili a zatím jim to prošlo; zničili jsme zbytky zdravého rozumu v Iráku, protože jim kdosi uvěřil ty bláboly o boji za demokracii a budoucnost lidstva. Ostatní darebáci se ani za takové bláboly neschovávají.

Jsou i méně průhledné případy arogance vítězů. Nemohu nevzpomenout případ německého padělání liber Anglické banky a US dolarů, které se měly v Norimberku projednávat. Padělání se považuje za jeden z nejtěžších zločinů, protože bez ohledu, zda padělání a pozměňování provádí osoby, organizace nebo státy, nepoškozuje to omezeně jednotlivce, ale vlastně všechny, tedy i nevinné, protože to rozvrací hospodářství. Přesto Britové v Norimberku zabránili, aby se německé padělání vůbec projednávalo. Sami měli totiž máslo na hlavě už od dob napoleonských válek – a to mnohokrát; všechny strany se dopouštějí zločinů na obyvatelstvu a obhajují je jako nezamýšlené doprovodné ztráty při vojenských operacích, jak ale obhájit padělání cizí měny, které je mimo fyzický střet, poškozuje civilisty a je tedy neobhajitelné? A jak obhájit kobercové bombardování otevřených měst, ať je to Rotterdam, Varšava, Tokio, Hirošima, Drážďany nebo Bagdád.

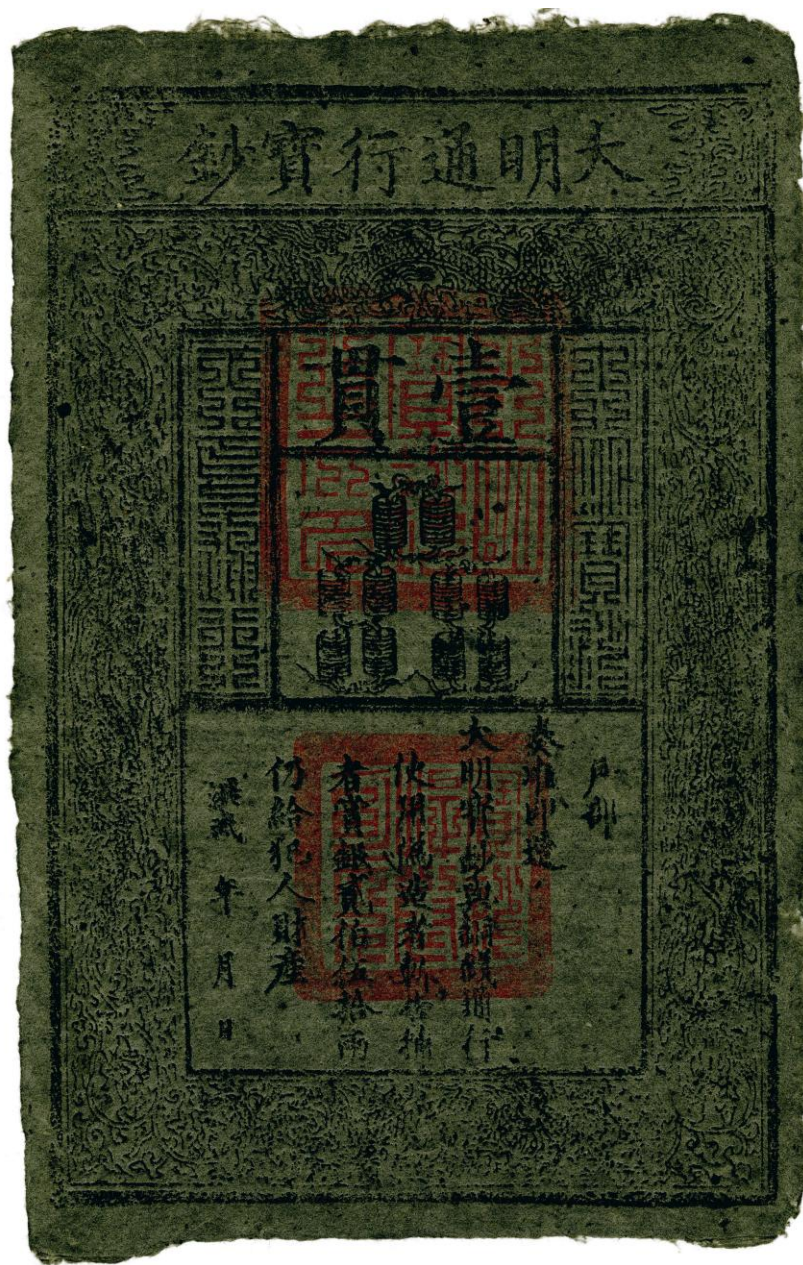
Nebo co třeba tzv oprávněné (?) embargo Iráku po první válce v zálivu. Saddáma Hussajna nezlomilo, irácké hospodářství nezničilo, jen způsobilo zbytečné utrpení a smrt desetitisícům iráckých dětí. Madléna Albrightová připouští dokonce půl milionu dětských obětí s tím, že to ještě jde, což je neuvěřitelně zajímavý názor od demokrata.(?) Přestože nejen konvence, ale i morálka a zdravý rozum brání válčit s civilisty, byť totální válka je tak populární. Kdo dnes nese odpovědnost za taková špatná rozhodnutí? A kde se vůbec kdy podařilo takovými akcemi diktátora svrhnout?

LLLL Nacionalismus se dokáže řádně zatnout do hlav snících o velikosti národa. Každého nemusí napadnout americké hlavní město s jeho velebnou linií *Bílý dům – Kongres – Lincolnův památník*, ale určitě si někdo připomene duo Adolf Hitler a Albert Speer s jejich norimberským stadionem pro sjezdy NSDAP nebo s jejich plány na přebudování Berlína na Germánii, hlavní město Evropy. A co hlavní město Brazílie? Nebo Kambodže?

MMMM Jestliže politici chtěli v moderní architektuře něco japonského nebo aspoň východoasijského, tak zapomněli, že něco takového ještě moc neexistovalo, pokud neměli na mysli cosi jako Osacký hrad nebo nějakou svatyni. V politice a v hospodářství (a v módě a ve zbraních a ve stavbě lodí atd) se dařilo skočit do novověku, ale jak to udělat s architekturou vznešených budov, kde vývoj a vkus jsou záležitostí generací. Vyměnit kimono za frak lze ihned a národnímu charakteru to neubere, se stavbou je to horší. Na stylu japonských budov té doby je vidět nejaponská představa cizích architektů nebo nevědomé napodobování cizího vlivu japonským tvůrcem. Přesto to jsou budovy pěkné.

NNNN Japonští vlastenci s rizikem zachránili několik soch před císařskými sběrači kovů pro válečný stroj, ale nakonec řadu z nich ukradli vítězové jako válečnou kořist. Je ovšem nutné dodat, že si přitom nepočínali tak sprostě barbarsky jako při dobytí Bagdádu za 2. války v zálivu. Dokonce

nejméně v jednom případě se socha vrátila (na Okinawu), o ostatních se jedná. Je zajímavé, že technologická vyspělost ještě neznamena také vyspělost kulturní, tedy jak by naivka očekával. Tady se vybavuje další sprážená historika – papírové peníze se vyskytují po staletí, údajně v Číně už před naším letopočtem, ale první dokladované a nalezené jsou kwany čínských Mingů ze 14. století. Ty se znovu objevily na světě v roce 1900 při potlačení čínského tzv. Boxerského povstání proti dotírajícím koloniálním státům. Ožralí námořní pěšáci Jejího Veličenstva královny Viktorie z rozvernosti rozbili v Pekingu sochu Buddhy a našli v ní tyto peníze. Platidla se sice dostala do muzea v Šanghaji, ale odtud se stejně rozkradla do světa. Obrázek tohoto platidla je na ilustraci Obr.15.2.

Obr.15.2

1 kwan dynastie Ming – nejstarší dochované papírové platidlo (14.století), rozměry 230 x 355.

OOOO A s republikou je klidně spojené otroctví. Američané rádi rozvážejí demokracii po světě, výsledky bývají zvláštní – viz třeba Honduras, Grenada, Haiti, Panama. A Afganistan. A Irák. Ovšem to Japonsko se jim jaksi povedlo, jen se neví, zda skutečně jejich zásluhou. Nebo zásluhou japonské sebereflexe a vůle.

PPPP Tiskárna *Itabaši of Toppan Insatsu Ltd.* byla založena v roce 1900, ovšem nemohu dopátrat, zda je nějaká souvislost s americkou tiskárnou *Toppan, Carpenter & Co.*, která vznikla v první polovině 19. století z londýnských ryteckých kořenů, zaměstnávala špičkové rytce, tiskla známky pro americkou unii a bankovky pro různé banky a posléze byla jednou ze sedmi tiskáren, které v roce 1858 sformovaly slovutnou *American Bank Note Co.* a k nimž se v roce 1879 připojila zmiňovaná *Continental Bank Note Co.*

QQQQ Hlubitisk, tedy tisk z hloubky, je přenášení barvy z hlubokých vyrytých nebo vyleptaných rýh v desce na papír. Barva pak dělá kopečky a valy, které dokonce vrhají stín a dělají viditelný a hmatatelný dojem plastičnosti. Pokud ovšem jde papír znovu do stroje pod tlak, tisk se vyválí a plastičnost se zhorší. Hlubitisk je dražší tisk a aby efekt plastičnosti nezmizel, bývají u tisku bankovek a jiných cenin hlubitiskové operace poslední, až po tisku z plochy (ofsetu) – ale před číslováním knihtiskem, ten totiž netiskne z desky pod tlakem po celé ploše. Pokud by bylo více hlubitiskových průchodů, každý další by snižoval efekt předchozího nebo přechozích průchodů. Vzhledem k ceně tisku to nemá cenu. „Vyválnovaný“ hlubitisk lze nahradit levnějším ofsetem – to už dokázal litograf a grafik Bedřich Fojtášek (1909 – 1990) svými experimenty – viz obrázek A.177. (B.Fojtášek byl dlouhá léta šefem grafického ateliéru Státní tiskárny cenin v Praze.) Nesmyslnost dvojího hlubitisku, tedy dvojího průchodu strojem, je vidět na eurobankovkách – ty jsou sice profesionální, ale technologicky zbytečně komplikované ve vlastním tisku, drahé a výtvarně jsou paskvil, což je ovšem jiná kapitola. A nakonec jejich padělky se snadno rozšiřují.

RRRR Puč byl zorganizován nižšími důstojníky armády, údajně proti korupci a politikaření. Pučisté se zaštiťovali císařem, chtěli vyvolat něco jako Šówa restauraci po vzoru Meidži restaurace, ale císař se od nich odvrátil a puč byl potlačen. Puč a akce, které mu předcházely i následovaly, svědčily o tom, jak se vojenské síly stávaly nezvládnutelnými. Vojáci totiž celou tu nacionalistickou propagandu, bláboly o velikosti národa a o výjimečnosti „japonské rasy“ brali velmi vážně. V roce 1936 byl sice násilný puč překažený, ale armáda i námořnictvo stejně získávaly hlubší a silnější vliv, což nakonec přivedlo Japonsko nejen do Singapurů a k Pearl Harboru, ale i k Hirošimě a Nagasaki.

SSSS Co se týká vodotisku, tato bankovka předběhla dobu. O významu vodotisku jako protipadělatelského prvku se ví dávno. Ale původně intuitivní představy jak má vodotisk vypadat, co v něm má být a kde má být umístěný, se staly jistým pravidlem až v devadesátých letech minulého století. Stejně ovšem mnozí vydavatelé papírových platidel taková pravidla nedodržují, jak je možné vidět na bankovkách řady zemí. Vede je k tomu jistý druh arogance, že více záleží na ochraně banky než uživatelů bankovek na ulici. Pak jsou bankovky nabitě technickými prvky, na ulici nerozpoznatelnými. Je hezké, když laboratoř rozpozná padělek, ovšem to je pozdě, už totiž ničemu neposloužil. Něco jiného je, když technické prvky přímo zabrání padělání na kopírkách. Podstatné je, aby se padělky vůbec nedaly vyrobit, pokud ano, aby se nedostaly do oběhu a pokud ano, aby byly co nejdříve odhaleny. I lidmi na ulici.

TTTT Zdá se nepochopitelné, proč japonský návrhář opustil u této bankovky figurální vodotisk korespondující s tištěným portrétem. Dá se to vysvětlit tím, že tato bankovka byla

navržena dříve než *5000 jen 1957*, ale vydána byla později. Této teorii odpovídá i to, že rytec *Kacuzó Ošikiri* (bankovka *5000 jen 1957*) ryl po roce 1957, kdežto rytec *Fumio Watabe* (*10 000 jen 1958*) ryl do roku 1957. Navíc, zadní strana bankovky *5000 jen 1957* je v grafické řadě bankovek po roce 1960.

UUUU Trochu to připomíná atentát na Františka Ferdinanda d'Este v roce 1914, následníka trůnu a generálního inspektora armády RU monarchie. Gavrilo Princip, vlastenec údajně zneužitý srbskou rozvědkou, zastřelil jednoho z mála vysoce postavených vojáků Rakouska-Uherska, který přestože si byl vědom nutných reforem a modernizace Monarchie, sice nebyl demokratem ani osvícencem a který pragmatickým sociálním, náboženským a národnostním přístupem starého pána císaře FJI opovrhoval, ale válku si nepřál a pokoušel se o smírná narovnání v balkánských poměrech. Podobně jako *Hirobumi Itó* měl Ferdinand problémy s fanatiky ve vlastní armádě, z nich někteří byly ještě ke všemu hloupí ničemové. Třeba smutně proslulý zjiž míněný generál Oskar Potiorek, který byl ostatně nepřímou odpovědný za Ferdinandovu smrt. Podobnost s japonskými poměry sice odtažitá, ale plynoucí ze stejného vlastního vnímání armády jako zachránce či strážce jakýchsi národních, státních, monarchistických, ale hlavně neuchopitelných a dokonce neexistujících hodnot. Zkuste žít a stále třímat v rukách prapor. Nebo šavli.

VVVV Lit. 25 - (International Patterns in National Identity: The Case of Japanese Banknote Iconography) – Autorem studie je J.E.C.Hymans. profesor na Univerzitě Jižní Karolíny USA. Zabývá se mimo jiné ikonografií peněz obecně, vlivy na její vývoj v jednotlivých státech atd. Podobné úsilí nepovažuji za zcela zbytečné, jen mi přijde značně pošetilé z toho dělat vědu. Ikonografie nemá ani empirický ani exaktní charakter. Ale proč ne, když obecně je považována za vědu profláklá a někdy šarlatánská ekonomie a někdo dokonce považuje i alchymii za vědeckou metodu, pak vykladači smyslu obrázků na bankovkách nemusí být podvodníky.

WWWW Ve všech „státních“ tiskárnách na světě je to stejné, stále jde o boj o vzezření bankovek. Někdy je pokrokovější tiskárna, jindy emisní banka, jindy ministerstvo financí. Tiskárna se někdy vymlouvá na technologické možnosti, ministerstvo financí zase operuje s ideologií a banka se vymlouvá na to, co se právě hodí. A často se do sporů zatahuje veřejnost. Výsledkem pak může být pošetilý dialog: ve Spojeném království je skupina lidí, odpůrců evoluční teorie, kterým vadí Charles Darwin na 10ti librovce; kapitalista George Stephenson ze starší 5ti librovky je zase nevhodný pro odboráře. Když se rozpadalo Československo, nebyl pro českou stranu přijatelný Štefánik, přestože pro československé peníze jako jeden ze zakladatelů státu byl uvažován. Slovinci zase odmítli Masaryka, daleko méně jim vadil kontroverzní Hlinka.

XXXX Tiskový úřad v Tokiu vyrábí vedle papírových platidel i další ceniny, tady i známky. Pokud je pravda, že *Princ Šótoku Taiši* byl tiskárnou favorizován, tak tiskárna dostala zadostiučinění, když byl *Šótoku Taiši* vybrán na pamětní známku. (Nebo ho tam tiskárna propašovala?) Kolem roku 2000 japonská pošta vydala řadu pamětních aršíků s připomínkami úspěchů japonské vědy, kultury, sportu a průmyslu, na jednom z nich (obr. A.115) je *Princ Šótoku Taiši*. I další japonští velikáni, kteří jsou na bankovkách, se dostali na tyto aršíky, třeba Sóseki Nacume nebo Hideo Noguči.

YYYY Luminiscenční barvy svítí pod UV světlem, sklopný efekt ukazuje směrem ke světlu a po naklonění bankovky třeba nějaký nápis – prvek umožněný hlubotiskem, který vytváří plastický nános barvy a při šikmém pozorování podél linek je vidět světlo, na rozdíl při pozorování proti linkám. OVI (optical variable ink – opticky měnitelná barva) – vytištěný prvek mění barvu při

náklonu. Detektor kopie – na kopii bankovky z kopírky se objeví prvky, které na originálu nejsou vidět. Speciální protikopírovací prvky jsou prvky, které když chytrá kopírka najde na originálu (tedy na bankovce), odmítně kopírování.

ZZZZ Je velmi zajímavé, že Japonci, obyvatelé země řady religii a různých duchovních proudů a výkladů a především země šintoismu a buddhismu čili dvou náboženství zázraků, pohádek, návodů a příslibů, si zpočátku vykládali křesťanství jako čarodějnictví. Jinak si nedokázali vysvětlit převtělování těla a krve Ježíše Krista než jako čarování, byť trochu nešikovné, když se při každém obřadu, tedy mši, musí opakovat. Ale šamanismus jim tak nepřišel, snad proto, že je to také náboženství přírody a duše - čili přirozenější. Trojjedinost boha ovšem Japoncům přišla jasná, což není zase tak samozřejmé (na rozdíl od starých obyvatel Irska, kteří dokázali pochopit boží trojjedinost jen přes trojlístek jetele.)

AAAAA Asi je to pravda, ale pokud ano, pak by to byl pěkně ujetý důvod k vydání pamětní bankovky, ještě ke všemu k takové pošetilosti jako je konference několika nejvyspělejších zemí světa, nejvyspělejších v tvorbě hrubého domácího produktu. Co to je vlastně za úžasnou věc hrubý domácí produkt. I když rok 2000 není nijak vyjímečný než třeba 1999 nebo 2001, přeci jen číslovka 2000 vypadá pěkně kulatě. A tak tedy více se mi líbí názor, že bankovka je pamětní na rok 2000 a G8 byla jen záminka. Ostatně nominál 2000 a rok 2000 je vychytralé spojení. My máme v republice dvoutisícikorunu, ale nikoho nenapadlo ji v roce 2000 o nějaký prvek vyšperkovat. Národní banka Slovenska vydala v roce 2000 celou sérii s pamětním přitiskem, tedy nic moc. Některé další státy na rok 2000 v pamětním vydání také pamatovaly.

BBBBB Kinegram je relativně nový OVD (optical variable device – opticky měnitelný prvek). Je příbuzný klasickému hologramu. Při různých náklonech ukazuje různé obrazce, někdy i se změnou barvy. Kinegramy či hologramy jsou pro tiskoviny cizorodé prvky. Musí být tedy citlivě navrženy a zakomponovány.

CCCCC S hodnocením rytin je to jako u všech uměleckých děl. Jediným měřítkem (zatím) pro posuzování portrétů a jejich rytin na bankovkách je realismus či spíše opravdovost a pak soulad mezi návrhem a výsledkem, ostatní je rozdílný vkus a přístup. Pokud portrét odpovídá podobě osobnosti tak jak ji lidé znají nebo očekávají, je všechno v pořádku. A umělecká kvalita bankovkové rytiny není primárně dána počtem a hloubkou čar, ale celkovým dojmem. Mistr Oldřich Kulháněk navrhl naše nynější české bankovky a vytvořil působivá a pozoruhodná díla merkantilní grafiky. Jen ten Komenský na 200 Kč měl spíše vypadat tak, jak si na něj lidé zvykli podle Švabinského. Kulhánkovo vypodobnění asi odpovídá více skutečné podobě Komenského, ale lidem dosti trvalo, než tuto podobu přijali a brali v úvahu jako prvek užitečný proti přijetí padělku.

DDDDD A závěr závěru, nedá se skončit než anekdotou.

Kdysi dávno byla v našich novinách potměšilá zpráva, že se v Japonsku potopila menší vojenská, podle jiných vzpomínek rybářská loď, možná loď pobřežní hlídky nebo něčeho podobného. Záchranáři vylovili všechny ztroskotance, po usušení, ošetření, nakrmení a vyslechnutí je pak odvezli do nějakého detenčního zařízení, protože všichni shodně tvrdili, že loď byla potopená krávou, co přiletěla z nebe, prorazila palubu, dno a plavidlo šlo ke dnu. Lodníci stačili jen vyslat zprávu o pomoc. Skupinová halucinace, šílenství ze zkaženého rybího masa nebo z jednotvárné služby, hromadný pokus o nezvyklou vzpuru, či co? Vyšetřovatelé nemohli najít vysvětlení.

Chtěl bych vědět, co je dnes s těmito muži. Věc se jaksi rozpačitě vyjasnila, ale o postižených nic. V krátké době dostaly totiž japonské úřady omluvu od sovětských ozbrojených sil, zřejmě námořního letectva, že jim při jistém manévru vypadla z pumového prostoru letadla kráva a snad nenadělala císařskému námořnictvu velké škody. Člověk by se ptal, co má co dělat kráva v pumovém prostoru vojenského letadla. Bombardovat někoho kravami, koho by to napadlo? Kdo ale viděl nádherný ruský film *Svéráz národního lovu*, asi se ničemu nediví.

U nás je zvykem pohlížet na Rusko a Rusy, že tam a jim se může stát cokoli. Je to přeci země neomezených možností. Ale že už i Japonci do toho budou zataženi? Jaká je totiž pravděpodobnost zásahu meteoritem? Natož letící krávou? Ta je přeci méně častá než meteorit. A jakto, že Rusové tušili, že něco nadrobili?

Vztahy Ruska ve všech jeho etapách byly k Japonsku vždy velmi komplikované. Ruští obchodníci byli předvojem ruské expanze, podobně jako obchodníci jiných imperiálních národů. Když zabrali Aljašku a pokřtili kmeny Inuitů (dodnes se celá řada inuitských rodin na několika aljašských ostrovech jmenuje Smirnoff či Smirnof, to po jednom obchodníkovi s kožešinami), proč by se nedostali do severního Japonska, když cesta sem byla snadnější a ze strany Japonců nikdo nehlídal pobřeží odlehlých Kuril a ostrova Hokkaidó. Dodnes jsou pozůstatkem tahanice o Sachalin a několik kurilských ostrovů.

Rusové už dávno zapomněli na prohranou válku s Japonskem v roce 1905. (Dokonce zapoměli na své vítězství u Chalchyn golu v roce 1939.) Souvislost tedy není jasná, ale jistá spekulativní linie a návaznosti vazeb tady jsou: rusko-japonská válka 1905, křižník Aurora účasten potupné porážky od japonského loďstva, salva z Aurory jako signál k Říjnové revoluci, bombardování Japonců krávou jako by to byla pomsta za to, že Auroru nepotopili jako křižník Varjag a nechali ji odplout. Že tak začalo Rusům stalinské utrpení, ovšem na které zase dnes už rádi vzpomínají.

Malá oprava: Rusové si Varjaga potopili sami, prý včetně posádky, která stála v pozoru na palubě a zpívala sborovou píseň. Alespoň tak praví jejich legenda. Velice se hodí do euroasijského konceptu dnešního Ruska – umění trpět i za ty, co to nechtějí či si to nezaslouží.